

ЗОСИМ ДОНЧУК

БУДИНОК
1313

РОМАН

Б У Д И Н О К 1 3 1 3

Присвячую цей роман гостинній і щедрій Філадельфії, великому американському місту, де була підписана перша конституція і вдарив уперше дзвін великої свободи, де знайшли працю, добробут і надійний захист від советської неволі тисячі українських емігрантів, а між ними й автор цього твору.

АВТОР

ZOSYM DONCHUK

THE HOUSE

1313

A NOVEL

Published by Autor

PHILADELPHIA, Pa, 1964

ЗОСИМ ДОНЧУК

Б У Д И Н О К

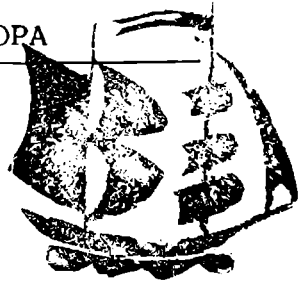
І З І З

РОМАН

*Дорогий мого
Тасяки перінь
ЗДОНЧУК*

НАКЛАДОМ АВТОРА

ФІЛЯДЕЛЬФІЯ

Всі права застережені

Тираж — 1100

Printed by Petro Yamniak, 9 Lincoln Pl., Clifton; N.J. USA

Весна, — принцеса серед гостей, найкраща пора року. Після непривітної, холодної зими вона прийшла, — красуня, в чудовому одязі, і раптом усе пробудилось. Обережно ступаючи, стоплювала сніг, а за нею стелилася зелень, квітли квіти, скресала крига і ріки шуміли водами, весело котилися між берегами. І все радісно оживало, співало, цвіло. Багато сподівань приносить ця красуня людям, наповнюючи радістю серця. І радість ця чарівна співом пташок, пахощами квітів, теплом золотого сонця. Всі люблять весну, що молодо й дзвінко кличе до життя все земне: рослинний світ, комахину, звірину, птахів і людей. І ця пишна красуня, що не має собі рівної, бажана кожному, як найдорожчий гість.

Разом із весною до переселенчих таборів у Німеччині завітала ще більша радість, ще дорожча красуня — вербувальні комісії. Свободолюбні держави прислали своїх представників запросити на працю до своєї промисловости й сільського господарства, хто бажає, серед утікачів. Люди прокинулися, мов від тяжкого сну, зашепились, загули, хлинули потоком до вербувальних комісій. Днями й ночами вистоювали в чергах під дверима, щоб записатись і виїхати в далекий світ, уникнути довгих пазурів советських людоловів з репатріаційних комісій. Перелякані й стероризовані тікали в світ від советської тюрми народів. Записувалися до бельгійських

копалень шахтарями, в англійську промисловість вантажниками, в аргентинські просторі степи пастухами. Ніщо не лякало людей так, як жорстокий советський Сибір з більшовицькою вартою.

Записувалися на тяжку працю старші чоловіки, немічні жінки, неповнолітні хлопці, ніжні слабенькі дівчата. Підписували контракти на найтяжчу працю, аби уникнути страшною репатріації на „родину” з її жажливими законами.

Та найдужче вабила людей своєю розвиненою промисловістю та високим стандартом життя багатюща й вільна американська земля. Полонила людей свободою, добробутом, справедливими законами, що стоять на охороні людини. І тому то більшість людей, що зазнала страхіттів советської системи з тюрмами й концтаборами, всіма силами намагалася добитись до казкової Північної Америки.

Зранку до ночі в кімнатах таборової управи клацають друкарські машинки, бреньять різонаціональні мови, гомонять люди. Відборчі комісії працюють невтомно, перевіряють кандидатів, записують, оформляють, готують до виїзду.

Коли людину, фізично невідповідну, відкидає комісія з Бельгії, то такий нещасливець стає в чергу під двері комісії з Аргентини. Спіткнувшись тут, переходить до дверей комісії з дикої Венесуелі. Будь-куди виїхати, лише не потрапити в пазурі більшовицько-російських агентів, що полюють за людьми, як хорти за кроликами. Мов рій блжіл, гудуть люди під дверима до пізньої ночі, в сподіванні кудись записатись.

Гамір у таборі був неугавний, всеохопний. Раділи в першу чергу ті, що пройшли комісію й збиралися вже в далеку дорогу, не сумували й ті, що ставали в третю чергу до іншої країни. Навіть залишенці, відкинені на всіх комісіях, не занепадали духом. Сподівався кожний

підлатати легені чи серце і за місяць стати до нової перевірки. Були й такі, що на комісію підставляли кума чи товариша і так виїжджали в далекий світ.

Петро Васильович Залізник пройшов усі комісії без жодної затримки. Його фізична комплекція викликала заздрість у найздоровіших спортсменів. Знання англійської мови давало додаткову перевагу перед іншими, а що він був самітний, не обтяжений родиною, то йому без вагань відчинили двері до Північної Америки. Прийшов термін виїзду. Його прийшли проваджати друзі, з якими в'язала довга громадська співпраця в таборних умовах для поневоленої України.

— Ви ж там, Петре Васильовичу, не марнуйте часу, беріть їх за груди, смикніть за петельки, гупайте потилицею об стінку, гримайте їхніми пустопорожніми головами, щоб вони витверезились, порозумнішали. Щоб ті тупоголові політики відрізняли москаля від українця й не змішували пшениці з кукільцем. Доведіть їм, нарешті, що всі москалі одним ликом шиті, чи то більшовик, чи білопогонник, комуніст чи чорносотенець. Всі вони гинуть за єдиною матушкою Расеєю, тримаючи в неволі сто поневолених народів, — хвилюючись говорив Павло Григорович Крапля, в минулому професор Харківського університету. В його старечих руках тремтіла недопита склянка вина, як на вітрі квітка, і він, похитуючись на п'яних ногах, почав кашляти.

— Петре Васильовичу, вам просто пощастило, — підхопив з другого боку Олександр Іванович Дубчак, колишній бухгалтер Київського цукротресту, — ви й концтабори перебули і тюрми відсиділи і жодної плями на легенях рентген не впіймав. Я ж голод у 33-му пережив і аж три шматки легенів бракує. Ну не нападсть на мене? Підвели капосні легені. Це дурне шмаття загордило дорогу до Америки. Але нічого, ось куплю від-

ро смальцю й залатаю, — весело закінчив він і так само закашлявся.

— А в мене синові три місяці до закінчення інституту. А тоді, Петре Васильовичу, приймайте й мене до Америки. З цілою родиною приїду. Приїду й привезу готового інженера — піднесено гукнув Дмитро Бевз, колишній економіст Вінницького фінвідділу.

Все це були старші люди, що на своїх плечах перенесли великі тягарі тоталітарної системи більшовизму. Всіх їх Залізник добре знав.

— Прошу в панства слова — промовив четвертий гість, підвівши худорляву руку. Це був професор Львівського університету, доктор Рудківський, що також зазнав тортур від московського НКВД.

— Прошу вас, панове, і ви, пане Залізник, мати на увазі ось що: в першу чергу, прибувши до Америки, забезпечивши себе працею як матеріальною базою, беріться до організаційних справ. Майте на увазі, шановне панство, що в організаційній системі ми завжди хворували. Без солідної організації нічого не зробите. Отож, прибувши до ЗДА, негайно беріться до організації всяких товариств. Організуйте спотоврі товариства, фахові громади, групові союзи, компанії, аматорські гуртки й усякі інші. З будь-якими статутами, назвами, програмами, але з єдиною метою домагання перед світом самостійної й Соборної України. Хоч би й найслабший організований голос у цій справі, при кожній нагоді треба подавати. Хай це буде спочатку пустий звук, але згодом він перетвориться в могутній грім. Друге, прошу панства, організуйте видавництва. Майте на увазі, що преса — це все. Преса, преса і ще раз друковане слово. Це слово часом нічого не варте, а буває страшніше від атомової бомби. Атакуйте американську байдужість, прочищайте каламутну воду в департаментах, що їх запаску-

дили за сотні років москалі та жиди. Вияснійте там, чого Україна хоче і на що ми маємо Боже право. Ми хочемо того, що має найменша африканська держава, — своєї самостійности. Поясніть їм, що Україна має більший відсоток грамотного населення, як Америка, і що ми зріла та культурна нація. Ще раз прошу вас, пане маєстро, організуйте в ЗДА газети й журнали. Добре друковане слово більше варте, як мішок грошей, — закінчив стомлено професор. І всі, мов на змову, підняли склянки, наповнені вином.

— Слава промовцеві! — гримнули й випили.

— І ще одне хочу вас просити, Петре Васильовичу, — випивши вина, продовжував професор, — пишіть нам, хоч раз на місяць. Інформуйте про працю української еміграції в ЗДА об'єктивно, без перебільшень, і це для нас найбільша втіха, найкраща наша пожива. Пишіть про успіхи й невдачі, пишіть про все...

— Писатиму, про все писатиму, — запевняв друзів Залізник і ще раз поналивав склянки. Він уважно слухав своїх друзів, ловив поради, легенько посміхався. а в грудях буяла радість. Від цих сивоголових друзів, досвідчених політичних і громадських діячів віяло такою мужністю, таким піклуванням за долю української нації, що аж душа раділа. Даремно песимісти пророчать у короткому часі цілковитий занепад національного почуття політичної еміграції. Вони дуже помиляються. З такими кадрами нам не страшні труднощі.

До самого ранку за круглим саморобним, на хитких ніжках, столом сиділи друзі в старому прогнилому з побитими вікнами бараці. Обмірковували, якими шляхами йти й вести громаду, щоб здобути перемогу на міжнародній торгівлі держав. Щиро ділилися думками, терпляче вислухували поради. І аж коли сонце продерлося крізь розбиту шибку, аж коли погасили каганець, перед бараком загула й зупинилася вантажна машина.

— Пане Залізник! Виносьте речі! — гукнули знадвору.

Друзі допомогли Залізникові винести на авто дві валізи, щиро попрощалися, і Петро Васильович поїхав. Усе його майно, нехитрий матеріальний скарб, розмістився в двох полиняних валізках, що мандрували з ним з самого дому, що давно світилися облізькими боками, повбиваними нарізками і тепер провадили його до багатющої Америки.

Біля таборової брами вже виладналося кілька автомашин з першими щасливчиками, що радісно махали руками залишеним друзям. А ті, заховавши глибоко в серці смуток, жваво відповідали помахом стомленої руки.

Автомашини рушили до залізничного вокзалу, а там залізницею до останньої зупинки на твердому європейським ґрунті — порт Бремен. З Бремену кораблі забирали втікачів до Аргентини, Канади, Венесуелі, Англії. Та найбільше до ЗДА. Поїхав і Залізник з двома наповненими книжками валізками. Оце й усе його добро за ціл сотні років життя в „щасливім” ССРСР. Але це не все,— Залізник віз свій найбільший скарб у палкому українському серці, у ясній думкою голові та в звиклих до тяжкої праці руках. Він не мав страху. Він рішений стати на будь-яку роботу і змагатися за долю поневоленої України.

Молочно спінені хвилі темно-синього Ля-Маншу, немов посипані дрібненькими пелюстками яблуневого цвіту, розліталися від потужних гвинтів пароплава „Маріне-Фляше”, що віз утікачів-депістів під прапором ЗДА до вільної країни світу, в якій на скрижалях конституції яскраво світиться закон „Свобода”.

Пароплав рішуче й хутко розгортав агатові хвилі глибокого океану, що зникали далеко позаду, гублячись у легенькім тумані блакитної далі.

Увесь водний простір від краю до краю сказано шипів, кипів, гарчав, хвилювався й бушував спіненими валами природи, вдаряючись об залізні борти велетня-пароплава, немов змагаючись у двобої з людським генієм двадцятого віку.

А пароплав, мов хизуючись перед безсилістю океану, вільно й сміливо розтинав водну глибину, краєв потужні хвилі, відкидав їх і гордо з піднесеним димарем та прапором, під досвідченим кермом капітана прямував до Америки.

Знов і знов навально й стрімко летять і мчаться в драматичній напрузі високі водяні коні з буйними гривами і знову безсило розлітаються бризками від сталі бортів, відступають та в знеможі розпливаються, застигають у немічній нерухомості, щоб за мить кинутись з новою силою на залізну потвору.

Чудове буйство грізної стихії із загадковим роко-танням водного простору, із спіненими гривами потужних хвиль, з ясними блакитними клаптиками неба поміж розірваних чорних хмар викликали у пасажирів небуденне чарівне захоплення. Чоловіки й жінки, діти й бабусі висипали на поклад подивитись на буйну забаву природи серед безмежного океану.

Чудесне, незабутнє видовище.

Залізник споглядав і відпочивав. Відпочивав усією своєю зраненою душею і знеможеним тілом. Тішився, що вирвався, нарешті, з небезпечних і затхлих таборів, де щоденно висіла загроза примусового повороту на „родіну” в обійми певної смерті. І його не лякала грізна стихія дикого океану, він не боявся потонути в морі. Але його огортав несамовитий жах потонути на твердим ґрунті в обіймах жорстокого беззаконня советської вла-

ди, де людину трактують як додаток до держави, як матеріал для будови, як маловартісний гвинтик, що легко можна замінити.

Та ось приховані рупори з усіх закутків пароплава гомосно закликали пасажирів до їдальні на обід.

Пасажири — це виключно зголоднілі ДП, переселені особи — втікачі і тому повторювати заклик не доводилось. За час більшовицького панування та воєнної хуртовини досить, наголодувались. За одну мить пасажирів змело, як віником.

Зайшовши в їдальню, Залізник був вражений. Не раз він плавав кораблем по Дніпрі. Та хіба таке було? На сніжно-білих скатерках кожного столика купами наїдки. Варене, смажене, печене й так кусками, як влучно висловлювались люди про багатий і смачний обід. Чого тільки не було тут. Все, включно з морозивом. Це ж бо вперше в житті людина з ССРСР зіткнулася з фактом, що має право з'їсти цілу курку, випити досхочу молока, чаю чи кави, поласувати морозивом, немов би бараболою. Для американців це був звичайний обід. Для втікачів з ССРСР це була нечувана розкіш. На вишуканім бенкеті советський можновладець не мав такого на столі.

Залізник трощив міцними зубами смажену курку, заїдаючи кислими огірочками та запиваючи смачною запашною кавою. Він так наголодувався за ціле життя, що був засліплений стравами. Він радів. Безмежно тишився, що доля судила йому шлях саме до Америки, а не до Венесуели чи Бразилії. Він зрозумів, що є держави, які спершу дбають за здоров'я людини, нагодують її, а потім уже вимагатимуть праці. В ССРСР — навпаки. Там ніколи не питають людину, чи вона не голодна. Пасажири підіймалися з-за столів — обличчя вдоволені, радісні очі, жваві рухи, бадьора постава. Кожний десь віднайшов у собі людську пристійність, юнацьку житте-

радісність, козацьку самовпевненість і наполеонівську гідність.

Кілька годин по обіді, відпочивши в приміщенні, Залізник піднявся на палубу і побачив, що океан тепер був тихий, спокійний, немов озеречко в травневу ніч. Чорні клубки тяжких дощових хмар десь розвіялись, грізні високі хвилі вляглися, вдалині ясно вирізьблювався темно-синій небосхил, аж по обрій. Тепер уже спіненна вода білими клаптями не падала на палубу, а змитий поклад весело вигравав сонячними зайчиками. Пасажири знову облягали поруччя, ліпились під стінами, зачудовано милувалися безмежним океаном. Розпатлані білі гриви спінених хвиль та фонтанів, що недавно кучерявилися вишневим цвітом, більше не гасали по океану, а сумирно улягались, і вода тихенько хлюпалась хвилями, як чайка крилами.

Чудовий тихий океан!

Дев'ять днів Залізник любувався природою на океані, тричі на день сходив до їдальні, кільканадцять разів купався під стрімким душем і цілковито відмолодів, як тілом, так і душею. Змив із себе весь таборовий леп та намул. А на десятий день ранком побачив з корабля величну статую „Свободи“, що вітала всіх прибулих до Нью-Йоркського порту і благословляла всіх, хто в'їжджав.

Палуба обліплена пасажирами. Всі захоплено вперлися радісним поглядом у величний монумент жінки з високо піднятим палаючим смолоскипом у правій руці.

Еманация дійсної свободи. Америка нагадувала той біблійний рай, про який мріють грішники. Тепер тими грішниками були втікачі, що вискочили з пекла ССРСР.

Залізник побачив приятеля, адвоката Смужка, з яким познайомився в Мюнхені на з'їзді Товариства українських політичних в'язнів.

— Ну, як вам подобалась подорож океаном? — запитав адвоката.

— Чудово! І уявіть собі, не слабував. Та хіба можна хворіти в такій подорожі? Гляньте на сотні ошчасливлених, усміхнених облич, з радісними палаючими очима. Подивіться лиш на них. Це ж переважно скривджені долею втікачі, і вони більше не колгоспники, не раби невільничої держави. Не безправні, не приречені на повільну загибель, — стали справжніми людьми. То як же їм не радіти! Це ж свобода, і всі вони дістали свободу не за вислугу перед вождями, не за донос на приятеля, не за пограбування сусіда, не за безвинно пролиту кров брата на наказ партії. Вони не випросили цієї свободи брехливими промовами на зборах, похвалами вождям, підлабузництвом і провокаціями чи наклепами на чесних людей. Ця свобода дісталася їм від самого Бога за ті терпіння, страждання, наругу, яких вони зазнали в житті. Одержали свободу за той страх, холод, голод, за тюрми та концентраційні табори в Сибірі. То як же їм не радіти?!

— Хай же буде благословенна безліку ця земля, що дала притулок нам, прийняла нас, скривджених, у своє лоно, — відповів Залізник. — Ми їй сторицею віддячимо своєю відданою й чесною працею, своїм щирим і сумлінним вкладом у її добробут та культуру.

— Так, Америка на це заслуговує, — відповів адвокат.

Пароплав зупинився. Декілька офіційних представників надійшли й перевірили митні формальности. Ще кілька хвилин, і пароплав почали пришвартовувати до порту в Нью-Йорку. Біля першого столика запитували про національність і спрямовували до іншого. Яке ж було здивування Залізняка, коли біля одного столика до нього дівчина заговорила українською мовою. Тепер він навіть побачив, що вона у вишитій українській сорочці.

Йому аж дух забило, він мало не кинувся до дівчини з поцілунком. А красуня сміливо пришпилила йому до грудей жовто-блакитну національну відзнаку. Боже ж мій! Чи це не провокація?

— Що це за відзнака? — запитав він обережно, мов не знаючи, в дівчини.

— Українська. Хіба ви не знаєте? — насмішкувато глянула йому в очі.

— А хіба дозволено? — несміливо запитав.

— А чому ж ні? Тут же свобода!

У Залізняка в грудях калатали дзвони. Уряд Америки зовсім не боїться, щоб українські націоналісти не одірвали Пенсільванію від ЗДА.

Ця жовто-блакитна відзнака на грудях була для Залізняка дорожка за всі винагороди, які доводилося мати в ССРСР. Він забрав свої речі і трапом сміливо зійшов з пароплава на американську землю. У збудженому нагопні дзвеніла польська мова, бриніла французька, деркотіла німецька. герготали жиди, ковтали слова американці, рипіли інші незрозумілі мови. Клацали фотоапаратами фотокореспонденти. Привітні жінки та чарівні дівчата в українських одягах пізнали його з жовто-блакитної відзнаки на грудях, подавали руки й вітались. Була це нечувана радість.

Під проводом ексекютивного директора ЗУАДК'у Доктора Володимира Галача була організована тепла й щира зустріч тих, хто зазнав найбільше горя за свій народ, за свою націю, за рідну мову й залишився живим. Біля столу запашна кáva з солодкими коржиками зміцнювала навіки дружбу століттями розрізненого єдиного українського народу на чужій землі. Ніхто не питав за місце народження чи віровизнання. Всіхєднала рідна українська мова.

— Це, може, ви будете Петро Залізняк? — звернулась до нього в'юнка дівчина з торбиночкою в руках. Він глянув на дівчину й згадав про чарівну красу укра-

їнських дівчат, що марно гине в поневоленій батьківщині.

— Так, це саме я буду, — відповів посміхаючись.

— Ось вам квиток до Філядельфії, а тут 20 доларів на перші потреби. Це позичка від ЗУАДК'у, розбагатієте, то повернете.

У Залізняка виступили сльози. Хотілось обняти представницю української нації й поцілувати.

— Дуже вам дякую, серденько, за щире піклування. Зароблю — з відсотками поверну.

— А ось тут візьміть адреси наших установ та виділених людей, що добровільно зголосилися допомогти в потребі переселенцям. Коли щось потребуватимете, то пишть до них на ці адреси, — і подала цілий аркуш адрес і прізвищ.

— Не загине українська нація, — думав Залізник, ховаючи адреси.

А за чверть години інша жінка, в вишитій сорочці, підійшла до Залізняка й привітно сказала:

— Ваш автобус уже підійшов, можете сідати до Філядельфії. Давайте, я вам поможу нести валізки.

— Сердечно дякую. У мене такий тягар, що й сам упораюсь, — зворушено відповів і, захопивши в обидві руки валізки, пішов за жінкою. Зайшов в автобус. Дівчата у вишиваних сорочках і тут допомагали прибулим, посадили поруч, щоб провести до самого місця поселення.

Автобус рушив. У люксовому вагоні теплий затишок, пожвавлений гомін, приємна розмова. Надворі мрячить, ніжно обсотуючи прозорим серпанком, мов павутиння, реклямне світло крамниць та вуличних ліхтарів, тихо прополіскуючи рівні та блискучі асфальтові вулиці міста, яким котився автобус. До Залізняка підсіла молоденька дівчина.

— Пробачте, але я хочу вас дещо запитати, можна?

— Будьте ласкаві, — щиро відповів і дав дівчині ширше місце біля себе.

— Скажіть мені, ви маєте якийсь фах?

— За фахом з дому я інженер, але стану на будь-яку роботу, — посміхнувся.

— Інженер?! — немов злякавшись, переповіла дівчина й поправила на собі сорочку, що на рукавах трохи прим'ялась. — Таж ви тут тисячі будете заробляти! — радісно вигукнула.

— Для цього треба знати добре мову та мати американський диплом, — пояснив Залізник своїй провідниці.

— Мову ви хутко опануєте, вона дуже легка, а диплом, не знаю, якщо в роботі ви покажете себе, то й без документу приймуть, — роздумуючи додала, — а скажіть, як там у краю люди живуть, як заробляють, чи мають „овертайми”, чи у вас кращі авто, як у нас, чи більші телевізори, чи хати кращі, чи одягаються ліпше, які там українські клуби, чи гарні церкви? — засипала дівчина Залізника питаннями і все розглядала його одяг, що не був інженерським.

— У нашому бідному краю люди пішки ходять, автами їздять лише розбишаки, — ошелешив він першою відповіддю дівчину. — Телевізорів у нас немає ні великих, ні малих, мешкають люди по дві родини в одному машканні з кімнатою й кухнею, а вже щодо одягу, то ліпше не казати. Часто одна суконка на дві сестри. З взуттям ще гірше, літом усі селяни ходять босі, — закінчив і подивився на злякану дівчину.

— І це правда, ви не жартуєте? — запитала знову.

— Коли б жартував, то не тікали б з того краю тисячі людей, а так бачите, скільки приїхало, а в таборах в Європі ще десятки тисяч. А подивіться на мій одяг, штани ці ще з дому, бо це найліпші в мене.

— Бідні люди, — зідхнула дівчина, — напевно безробіття велике?

— Безробітних у Советському Союзі зовсім нема, але працюють там у селі сім день на тиждень, з ранку до вечора за кусень хліба, а робітник має один день вільний у тижні, та й у цей день кличуть його працювати задурно для держави на якійсь роботі, що зветься суботником чи недільником. І за це нічого не платять.

— Боже ж мій! А коли ж люди ходять до церкви?

— Церкви там позамикані або зруйновані, молитися Богові заборонено.

Ну, цього вже я вам не повірю, — розгнівано відповіла дівчина, підвелась і пішла до іншого гурту на розмову.

За вікнами каскадами барв вигравали реклями, спливали неоновими хвилями з бивісок, переливались мінливими потічками на стінах, облутували вікна, сотались аж до дахів, звабливими й спокусливими закличками купляти авта, відвідати кіно, зайти в крамницю найбільшого міста світу.

Ось та столиця земної кулі, де розв'язуються світові проблеми, узаконюються чи ліквідуються держави. Кузня, де кується доля мільйонів, не зважаючи на їх бажання; оаза, куди біжать дороги цілого світу, щоб випити цілющої води, що зветься доляром. Оце ті карколомні хмаросяги, що їх видно з кожної світової держави, комбінація заліза, бетону й скла, а всередині політика, торгівля, військова штука, що страшить людство. Тут спочиває й розвивається сила, якою пишається людство, якої не може досягнути Сталін, хоч і підіймається до неї по купах людських трупів, загнүздавши кілька п'ятирічок.

На тлі темно-синявого неба високі хмаросяги зарисовуються, як дивовижні забавки з тисячами освітлених вікон-очей. І при всій цій досконалості генія люд-

ського розуму, які ми ще малі проти величі всесвіту з його неосяжними таємницями, з-поміж яких ось ново-відкрита зірка, що її світло летить до землі мільйон світляних років.

Нью-Йорк — квітник з тисячами живих вогнів. Тисячі лискучих авт на кожній вулиці, промиті дощем, стоять, мов нанизані рівненькими хідниками по обочинах широких асфальтових вулиць, святково виблискуючи в світлі ліхтарів.

Море світляних реклям, що переливаються веселою, освітлює безліч скляних вітрин, з яких визирає незбагненне багатство добробуту американського працюючого люду.

Мільйони електричних ліхтарів кожної вулиці губилися десь у безвісті й свідчили про безконечно-великий простір цього велетня-міста світу. В повені світла чудових вітрин, безлічі авт, гарних вулиць, розкішних будинків місто з вікна автобуса видавалось якимсь нереальним підводним царством із казок Шехерезади. Справляло вражіння квітника, де кожна рекляма — інша квітка, кожна вітрина — грядка квітярська, а кожна вулиця — акваріум чудес.

Місто бігло за вікном, як на екрані, мінялися вулиці, будинки, квартали, краєвиди та промислові споруди. А далі околиці в зелені дерев та сіножатей навколо фермерських будов, стогів сіна та господарського реманенту.

Спереду освітлена фарами автобусна чорна асфальтова дорога, як грифельна школярська дошка — гладенька та струнка.

— Яке чудове місто вночі під час дощу! — звернувся він до свого сусіда.

— Американські міста чудові завжди, бо ніколи не зазнавали воєнних спустошень. Та коли б прокотилася

революційна хвиля, як у нас в 1917 році, то й тут були б сліди.

— За рік не знайшлося б тут жодного сліду, бо тут же найбільше розвинена індустрія, — заперечив Залізник.

— Це при умові, коли б комунізм програв революцію, а інакше, як і в ССРСР, за двадцять років комісари не відбудували б промисловости, — відповів співрозмовник.

— Так розмовляючи, залишили Нью-Йорк позаду, і на зміну хмаросягам почали рясніти окремі чепурні білі будиночки з свіжою декоративною зеленню. Оселі, ранчо, вілли та інші окремі будови серед зелені на широкому просторі в електричному освітленні з різьбленими ганками, терасами, верандами, широкими вікнами серед чудової панорами декоративних дерев і гарних квітників, обгороджені живоплотами, справляли незабутнє враження. Аж не вірилося, що це дійсність і тут живуть звичайні робітники, мулярі, вантажники, столяри та чорнороби. Треба лише привезти всіх комсомольців і показати побут американського робітника, щоб розчарувати його в можливості побудови комуністичної системи з більшими осягами.

— І як же той американський робітник буде ганити капіталістичну конкуренційну систему, — промовив сусід до Залізняка, показуючи рукою на ці чудові оселі. — Таж американський вояк буде захищати всіма силами й засобами свою державу проти ворога, особливо проти комунізму. Як же він не шануватиме свою владу, яку сам вибирає і яка дає йому такий добробут!?

— Це правда, що життєвий рівень тут нечуваний. І треба подякувати урядові Америки за притулок, що оце він нам дав. Подякувати цілому американському народові, що він через своїх представників в Уряді дозволив нам на еміграцію сюди, — відповів Залізник.

— А чому б вам, пане Залізняк, не написати про це окремої книжки? — запитав сусід.

— Може й напишу. Дійсно, що варто про це зробити якийсь документ.

Та ось в далині заіскрились вогні Філядельфії. Високо в чорному небі темної ночі виднівся освітлений монумент архітекта й конструктора Філядельфії Вільяма Пена на високому даху Сіті Гол, що стоїть у центрі міста. Через перекинений міст річки Ділевер автобус тихо вкотився у Філядельфію і за чверть години зупинився перед горожанським клубом, що стоїть на вулиці Франкліна.

— Приїхали! — повідомила дівчина-провідник з Українського Допомогового Комітету.

Всі збуджено заметушились, почали забирати свої речі й виходити з автобуса. З веселим гумором, радісними криками та дитячим вереском заходили в простору концертну залу горожанського клубу і поспішно почали розміщуватись по кутках на ночівлю, як у рідній хаті. За годину стомлені й змучені двотижневим подорожуванням усі спали мертвим сном. Розбудив їх ранком веселий гомін численних гостей. Засоромлено поскоплювались і поквапно почали одягатись. Біля дверей товпились представники багатьох українських організацій Філядельфії, а попереду стояла у вишитій сорочці чепурна жінка і тримала на застеленій вишитим рушком таці традиційний український хліб-сіль.

— Вітаємо вас, дорогі брати й сестри, на вільній американській землі! — промовила тепло жінка до зазімливих людей, і серед утікачів почулися схлипування. І раптом усе перемішалось. Утікачі кинулись до представників з Філядельфії і почали щиро вітатись, відзворушення плакати, сміятись, цілуватись.

Американська Україна — стара еміграція прийшла вітати недостріляних, недомучених, щасливчиків з по-

неволеної України. Радощам не було меж. Фотокореспонденти, що нюхом чують кожну okazію, і тепер прийшли та щохвилі клацали камерами. А вже ввечорі місцеві англосовні газети вмістили на першій сторінці великі фоти з написами: „Українські втікачі від московського більшовизму в Америці”. На фоті впізнав себе й Залізник.

Після привітання розпочалась традиційна гостина. Американські українці принесли з собою все, що треба. Частували гостинно втікачів найліпшими американськими харчовими виробами.

Залишивши в залі зворушене й збуджене товариство, Залізник вийшов на вулицю. Він горів бажанням побачити ту реальну, чудову, вимріяну й багату Америку, яка лише ввижалася в сні, а тепер він стоїть тут обома ногами. Зупинившись на вулиці при денному світлі, він глянув на той будинок, де вперше ночував. Подивився на культурний осередок, куди тягнуться всі дороги американських українців. Перед ним стояла велична будова, що височіла трьома поверхами з широкими мармуровими східцями, просторими вікнами, кількома дверима. Над головними дверима великий напис: „Український Горожанський Клуб”. У грудях щось тьохнуло. Україна в Америці, — і на очах виступили сльози. Стояв, мов зачарований, і дивився на цей рідний напис. І раптом позад себе почув українську мову. Оглянувся — хідником ішло кілька американців. А он іще двоє стареньких спотикаються, взявшись під руку. Прислухався — розмовляють по-українському.

І як же тут не радіти? Від цих рідних звуків, на чужій далекій землі у Залізника росли крила. Пройшов сотню кроків, поминувши клуб, і знову почув рідну мову біля дверей похоронного бюро. Мандруючи вулицею далі, побачив Українську Католицьку Церкву. Через дорогу від церкви редакція Українського Щоденника „Аме-

рика'. Поруч з редакцією українська крамниця з рідними українськими книжками та вишивками. Здавалося, ціла Америка заселена українською людністю. Немає в світі країни, де не знайшлося б українського втікача від московської неволі, колись білої, а тепер червоної.

— Чи багато у Філядельфії українців? — зацікавлено запитав він у продавця в українській крамниці.

— З малоросами тисяч сорок набереться, — посміхнувшись відповів той і запалив цигарку.

— А тут і малороси є? — здивувався Залізник.

— Вистачає. Розмова по-українському, традицій дотримується українських, а називає себе або русином або руським, — і співрозмовник сплюнув.

— Бракує українського проводу та свідомости, — подумав Залізник і повернув розмову на іншу тему.

— Я оце, пане, щойно приїхав з Європи, — замнявся Залізник, ніяковіючи.

— Та я бачу з вашого одягу, — відповів співрозмовник, посміхаючись.

— То оце хотів вас запитати, чи не порадили б мені якоїбудь роботи.

— А ви дома що робили?

— Звичайний робітник, — посміхнувся Залізник.

— Оце й добре! В Америці, хто не вміє нічого робити, найшвидше знайде працю. А то понаїжджали вже сюди інженери, професори, магістри і просять знайти працю. А мови — ні одного слова. Морожа з ними. А от ви скоро влаштуєтесь. Скільки вам років?

— Сорок четвертий.

— І не кажіть і нікому не признавайтесь. Коли вас будуть питати на фабриці, кажіть, що тридцять четвертий.

— Ви не бійтеся, тут не перевіряють.

— А конкретно, не могли б ви мені щось порадити?

— В цей мент нічого не маю під рукою. Але ви десь

так у понеділок киньтесь по Філядельфії. Загляньте в кожную фабрику, може, щось і трапиться.

— Дякую, — відповів Залізник і, підбадьорений, вийшов. Повернув на сусідню торгову вулицю, що звалась „Маршал”. Суцільною лавою одна біля одної крамниці. Що будинок, то інший крам, а що продавець — то українська мова з жидівським акцентом. І де ж тоді та Америка, коли тут повно українців, радувався він, прислухаючись з насолодою до розмов українською мовою. Таж тут більше української мови, як у Києві на Хрещатику.

Приглянувшись до різнорідних товарів, він повернувся до Горожанського клубу, сподіваючись знайти там допомогу в підшукуванні квартири. Ночувати в Горожанському клубі більше не хотів. Знайти приміщення — найголовніша проблема. Це його більш непокоїло, як праця. З гіркого досвіду в ССРСР добре знав, що працю знайде завжди, а щодо мешкання, то доводилося в одній кімнаті двом рудинам тиснутись.

В Горожанському клубі ще повно гостей. Він зараз же підійшов до жінки, що вітала їх ранком хлібом-сіллю, і соромливо запитав:

— Дороженька пані, чи не допомогли б ви мені знайти будь-яку, хоч мамісіньку, кімнатку для одинака?

— Одну кімнату чи й кухню? — спокійно перепитала.

— Добре і з кухнею, та може бути й спільна кухня, аби не дорого, бо прошей ще не заробив.

— П'ять долярів тижнево за умебльовану кімнату з постілью вас задовольняє?

— Цілком, — радісно відповів.

Жінка витягла записник, написала адресу, подала.

— Біжіть подивіться. Це недалеко. Як сподобається, то можете зараз зайняти. А коли ні, то я дам іншу.

У Залізника з радощів аж у голові запаморочило-

ся. Яка шляхетна українська нація. Він ніколи не думав, що у Філядельфії є на пів мільйона людей вільних мешкань. Довідавшись докладно, як знайти вулицю, помандрував на вказану адресу, заощаджуючи кожний цент. Зустріла його на порозі двоповерхового мешкання старенька жінка.

— Чи маєте вільну кімнату? — запитав він по-англійському.

Жінка недовірливо оглянула його примруженими очима й рішуче відповіла:

— Не маю! — А потім, повагавшись, додала, — а хто ви будете?

— Я щойно приїхав з Європи, — пригнічено відповів.

— Ви, може, словак? — веселіше запитала.

— Я українець. Це з Росії, — побоюючися, що жінка не зрозуміє, додав.

— О, дуже добре! А я словачка. Заходьте до хати, — враз веселенько прошепелявила й відчинила двері.

Таки Америка не чужина — подумав він, переступаючи поріг.

— Сідайте ось тут, а я принесу кави, — заметушилася бабуся, розмовляючи тепер по-словацькому.

— Дякую. Я ще не зголоднів, — для чемности пробував він розмовляти по-словацькому.

— Каву можна й по обіді пити. Почекайте хвилинку, — перепросила й зникла. А за кілька хвилин принесла кухлик запашної кави.

Навіть чверть години не минуло, як Залізник домовився з бабусяю за кімнату, оглянув ліжко, стіл, крісло, чисту постіль, заплатив п'ять доларів за тиждень наперед і радісний пішов до Горожанського клубу по свої речі.

Перший тиждень у новому мешканні в Філяфельфії Залізник приділив на відпочинок і почував себе, як на чудовому кримському курорті чарівного й теплого узбережжя Чорного моря, відпочиваючи в багатому й розкішному апартаменті готелю „Лівадія”. Вилежувався в свіжому й чистому м'якому ліжку затишної й спокійної кімнати, що найняв у старенької бабусі за п'ять доларів тижнево і, як вояк після далекого, виснажливого й важкого маршу, набирався сили. Піднімався щоденно з ліжка лише, щоб наїстися й викупатись у ванні, напустивши тепленької води, і знову в ліжку. Терпка й неспокійна перевтома, що переслідувала його весь час мандрівки, тепер нарешті непомітно почала зникати, і в цілому тілі відчувалась юнацька легкість, життєрадісна жвавість і разом із тим будівнича сила в молитовному спокої. Ще ніколи не відчував він такої певності спокою, як тепер. Перед ним стелилося щасливе спокійне майбутнє, немов би в долонях упіймана пташка. Хоч би не вислизнула. Та як же можна тепер це щастя впратити, коли він в Америці обома ногами й цілою постаттю. Всі перешкоди пройдено, все лихо з неймовірними терпіннями залишилося позаду і аж дивно — цілком забулося. Перед ним нове світле й щасливе життя розгортається нечуваними просторами. Ніхто йому тепер тут не перешкоджатиме творити нові національні вартості, тішити себе й інших осягами, перемогами й успіхами. У вільній Америці ніхто не перешкоджатиме йому розгорнути на повну широчінь свої здібності й цілого себе віддати на службу поневоленій нації, що карається під окупантом, від якого він змушений був тікати в світ.

Цілий тиждень Залізник вигоював свої фізичні й духові рани, спочиваючи в кімнаті й набираючись сил. Другого тижня, в понеділок, раненько поснідавши, вийшов із кімнати з думкою шукати праці. Можна було б і ще тиждень полежати, коли б не якась тривога про ро-

боту. Грошей мав обмаль і це трохи його непокоїло. Щопрацю знайде хутко в цьому великому двомільйоновому місті — не мав сумніву. Але він мріяв за працю з свого фаху, про працю, яку любив би цілою душею, а не — про працю з примусу для заробітку. І це його до деякої міри бентежило, чи трапиться така робота!

Ранок був погідний, сонячний і від цього настроїй ще більше бринів радістю та певністю. По-святковому вдягнений помандрував у напрямі до центру міста. Фабрик у Філядельфії безліч, поспішати нічого. На початку він може взяти працю будь-яку, а згодом, показавши свої здібності в електриці, перейде за фахом. Спочатку звичайним електриком, потім техніком, а там і... та що там плянувати! Час покаже.

Перше виробництво, яке трапилося по дорозі, — чинбарня. Запах хемікалій доносився з дверей та вікон і неприємно вражав особливо під час дощу. Але Залізник рішив зайти. Фабрика велетенська. Обсягом великий бльок, а височінь — десять поверхів. Шкіри привозять у бочках з Аргентини, а тут уже цей сирівець переробляють на замшу тощо. Із смардючої шкіри виходять чудові жіночі торбиночки, рукавички, шалочки, пояски, гаманці та багато інших люксових речей.

Залізник неквапливо зайшов у контору й звернувся до першого зустрічного службовця, пропонуючи свою силу.

— Ви недавно з Європи? Дуже добре, вітаю! — мовив службовець і навіть приязно потис Залізникові руку.

— Я так і знав, що працю знайду скоро, — подумав Залізник, широко посміхнувшись на вітання службовця.

— Та я оце й хотів би знайти роботу навіть у вашій чинбарні, — промовив він ще невправною англійською мовою.

— Я маю вже робітників з Європи, дуже тішуся

їхньою чесною працею. Робітники чесні й сумлінні, — відповів службовець, і тепер Залізник зрозумів, що це або сам господар, або ж керівник підприємства — інженер. Добре, що люди з Європи гарно себе репрезентують і вможливають доступ іншим, думав він.

— То, може, і для мене знайдеться у вас праця? — ще раз запитав Залізник.

— Так, я ще потребую одного робітника, — відповів господар, оглядаючи сильну будову Залізника, що без помічника міг би носити тягарі, — а ви що робили дома?

Залізник, упевнившись, що керівник людина чутлива, доброзичлива й інтелігентна, то чого ж тут вагаться, коли справа йде так добре.

— З фаху я інженер-електрик, — радісно признався він.

Керівник споважнів, ще раз пильно подивився на радісного робітника-інженера й сумовито відповів:

— Дуже мені шкода, що електрика не потребую.

— То прийміть мене на будь-яку роботу, — раптом запалився Залізник, намагаючися здійснити свої попередні мрії й тут працювати.

— Будь-якої роботи ви не захочете виконувати, — вимушено посміхнувся керівник.

— Чому ви так думаєте?

— В чинбарні праця брудна й повітря смердюче. Я добре знаю, що за тиждень ви кинете тут працю, — знову посміхнувся господар.

— Ну, то будьте здорові! — трохи розгнівано відповів Залізник і вийшов.

Перша спроба й невдача, — розчаровано подумав і рішуче пішов далі. Якась сила тепер штовхала його вперед на пошуки. Ця невдача зразу намагнєтувала його й трохи захмарила радісні обрії. Згадав про попередження в крамниці, коли йому сказав продавець, що

з професорами, магістрами та інженерами морока.

Зайшов на фабрику взуття.

— Я з діда-прадіда швець. Прийміть на роботу, — промовив він в отвір крізь скло огорожі, за яким сиділа миловида секретарка.

— Не потребуємо робітників. Скоро своїх будемо звільняти, — байдуже відповіла гарненька секретарка, і в душі в Залізняка ще одна невдача зашкребла пазурями. Він розгнівано повернувся, на порозі сплюнув і пішов далі.

Зайшов на фабрику світової слави капелюхів „Стетсона”.

— Виповніть заяву, ми вас при потребі покличемо, — запропонувала прекрасна блондинка й подала друковану анкету. В анкеті вимагалось лише відповісти на питання.

Залізник замилувано дивився ще якусь мить на секретарку. І в якій конторі він не був, всюди секретарки, — чудесні дівчата, — вразило його спостереження.

Виповняючи анкету звичайного робітника, він знову з приємністю сконстатував, що не так уже й тяжко з працею. Ось працюватиме на капелюхах. Доляр двадцять п'ять на годину. Десятка денно, півсотка тижнево, а ще бувають наднормові роботи з подвійною платнею. Робота легка й приємна. Напевно згодом можна буде влаштуватися за фахом — електриком. Виповнивши заяву, вернув секретарці й побачив, як вона поклала її в нижню шухляду стола, де було повно анкет. І тут до нього раптом вернувся сумнів. Чи не лежатиме там до другого потопу? Але запитати не посмів і вийшов. Рішив продовжувати пошуки. Може якраз трапиться щось ліпше. Купа анкет у шухляді, яку він пом'тив, занепокоїла його.

Пройшовши кілька кварталів, натрапив на фабрику абажурів до різник ламп. Зайшов.

— Ви шукаєте праці? Дуже прошу, приймаємо і зараз можете стати до роботи. Як ваше прізвище?

Залізник радісно витягнув свою „сошсекюріті”, — карту й подав. За той час свого відпочинку він уже вистарався необхідну робітникові „сошсекюріті” — картку. Поки секретарка оформляла його прийняття на працю, він втішено розглядався і на душі було чудово — радісно. Навіть шкода стало за свій поспіх. Слід було б ще тиждень відпочити, бо тепер, як запряжуть, — працюй щоденно.

— То ви хочете зараз стати до праці? — запитала секретарка, повертаючи йому картку.

— Скажіть, будь ласка, скільки тут платять на початок? — несміливо, але зацікавлено запитав, щоб знати, за яку ціну він найнявся.

— Перших шість місяців будете працювати як учень по 50 центів на годину. А за пів року щомісячно 10 центів підвишки аж до доляра, — пояснювала поважно секретарка.

У Залізника сохло в порлі.

— То це я шість місяців буду вчитися ліпити абажури? — гнівно перепитав засохлим язиком і, поки розгублена секретарка встигла щось відповісти, вийшов. З порога дверей з серцем гукнув:

— Бувайте здорові! — і міцно зачинив за собою двері.

І подумайте, люди добрі, мені, здоровому робітникові, пропонують шість місяців учитися ліпити абажури, чи це не глум? — і засміявся. На вулиці дмухнуло свіже повітря і він заспокоївся. Власне, хіба секретарка винна, що на фабриці такий порядок. І нарешті, можливо, тут працюють діти під час літньої перерви. То хай собі ці абажури ліплять діти, а я шукатиму щось ліпше.

Зайшов до різниці.

Ще поки секретарка подала йому анкету, без якої

неможливе оформлення на працю, він чітко запитав:

— Скажіть будь ласка, скільки тут отримує звичайний робітник?

— Доляр 27 центів на годину, крім того, щорічно двотижнева платна відпустка, сім платних святкових днів на рік та... Різдвяні подарунки.

— Давайте анкету! — захоплено гукнув і, сівши край вільного столика, хутко виповнив відповіді. Це ліпше, як на капелюшній фабриці, а крім того, м'яса можна щодня пільгово купити на обід.

— Поставте номер свого телефона, — нагадала секретарка, перевірюючи анкету.

— Телефона я не маю, — відповів, але запит секретарки про телефон підсилив надію, що покликати можуть кожночно.

— Я напишу вам листівку, — поважно приобіцяла секретарка.

Залізник подякував і задоволений вийшов. Мандруючи хідником, роздумував про свої сьогоднішні пригоди в пошуках праці й переконався, що чим більше шукаєш, тим ліпше щось знаходиш. От уже тут доляр двадцять сім, а пошукаю ще трохи, то й доляр п'ятдесят знайду, — потішав себе й пішов далі. Веселенько насвистуючи, раптом побачив перед собою напис „Майстерня електричного устаткування”.

— Ось де мене чекає моя щаслива фортуна, — мало не вигукнув і зайшов до контори.

За секретарським столиком чомусь сидів молодий парубок. Аж дивно, як це могло статись. А може це не секретар? Це ж суперечить традиції.

— Я шукаю праці, знайомий з електрикою. Чи не допомогли б ви мені? — запитав секретаря.

Хлопець чемно підсунув йому стільця й запросив сідати.

— На токарному варстаті вмієте працювати? — запитав.

— Оброблятиму найтонші деталі. — сміливо відповів. Він, дійсно, трохи працював на токарці, проходячи практику на заводі.

Секретар неквапливо знайшов анкету й подав Залізнякові. Олівець лежав на столі.

За кілька хвилин він звично відповів на поставлені питання й повернув виповнену анкету.

— Скільки платять на годину? — знову таки зажився запитати, хоч відчував, що праця тут відповідальна і платня буде більша.

— Доляр шістдесят на годину, а за три місяці надвишка.

— Коли можна сподіватися праці?

— Хто знає, може тиждень, а може місяць, — відповів ухильно.

— Місяць чекати я не можу, — подумав Залізник, залишаючи контору. І хоч тут йому найбільш відповідала праця, як щодо платні, так і щодо замилювання, але надії великої він не мав. На всяк випадок треба шукати далі. І Залізник пішов вулицею, приглядаючись до великих будов і золотих вивісок. До вечора відвідав ще з пів десятка фабрик і на кожній виповнив анкету. Повертався додому фізично втомлений, але з моральним успіхом. Хтось та викличе, як не сьогодні, то завтра, — потішав себе.

Поділившись дома своїми успіхами з господинею, він отримав повну моральну підтримку своїх сподівань. На десять виповнених заяв, без сумніву, хтось покличе. Навіть теоретичний закон статистики, закон великих чисел це підтверджує. Хтось таки покличе, але хто?

У вівторок Залізник сидів у кімнаті й очікував виклику. Середя пройшла в напруженому чеканні. У четвер Залізник гнівався, лаявся й чекав. У п'ятницю — ша-

баш, до праці робітників не кличуть. Субота — вільний день. Так минув тиждень без жодних наслідків. У кишені залишилося десять долярів.

У понеділок, одягнувши робоче вбрання, ранесенько вийшов з дому в пошуках праці. Наростала тривога. А що, як і цей тиждень проміне без результатів? А що, як і місяць принесе такі сумні наслідки? Погані справи. Має друзів, що позичать, хоч і сотню долярів, та що з того? З яких джерел повертати? Похнюплений ішов вулицею, приглядався до великих будов. Назустріч дебелий Мовчан, з яким разом приїхав до Філядельфії. Зрадів, як рідному, простяг руки.

— Ну, як справи, працюєте? — запитав, тиснучи долоню.

— В пошуках. Оце йду на фабрику свічок, кажуть — приймають.

— То, може й я з вами?

— Як хочете. Але це досить далеко. ун

— Ходім. Гуртом веселіше, -- погодився Залізник, і вдвійку пішли, розмовляючи про безробіття, про щоденний приплив нових утікачів.

— Бачите, безробітний все таки отримує тижнєво 30 долярів і яось зводить кінці з кінцями, а от нам то погано, — сумно мовив Мовчан.

— Тридцять долярів безробітних більше, як ставка інженерові в ССРСР, — підкреслив Залізник.

— Чотири мільйони безробітних, а жодного жебрака на вулиці, а в нас не було безробітних і повно жебраків, — резюмував Мовчан.

В конторі свічкової фабрики прийняли їх весело. Платня 75 центів на годину, а за три місяці підвищення до 90 центів. На роботу можна прийти завтра. Мовчан задоволено виповнив анкету, а Залізник сплюнув і пішов. Він усе ж таки сподівався знайти щось ліпше, як 75 центів, коли люди отримують значно більше. Так

стомлений прибукав аж на авеню Жирарда й зайшов до їдальні під вивіскою „Амбасадор”, щоб пообідати. Замовив на 15 центів тарілку юшки, смачно загортав ложкою й прислухався до розмов. І раптом почув, що власник їдальні розмовляє з таким же, як сам, грубим чоловіком українською мовою. У Залізняка аж дух перехопило. Поївши, підійшов до господаря.

— Пане господарю! Чую, що розмовляєте моєю мовою, чи можу щось запитати?

— А що саме? — байдуже перепитав, не повертаючи голови до Залізняка.

— Шукаю праці. Чи не допомогли б мені?

Залізник знав, що через жидів найшвидше можна мати успіх.

Господар раптом повернув до Залізняка голову й зацікавлено оглянув з ніг до голови. Переконавшись, що перед ним новоприбулий, якого можна використати так, як використовували за часів Короленка неписьмених і беспорядних заробітчан, коли був написаний твір „Без язика”.

Примруженими маленькими оченятами, що заплили ситтю, він ще раз подивився на робочий одяг, в якому був Залізник, і, хитро моргнувши, запитав:

— Посуду помити вмієш?

— Ціле життя працював у посудомийці, — сміючись відповів, щоб не втратити праці.

— Приходь завтра ранком о дев'ятій.

— На яких умовах?

— Двадцять п'ять долярів тижнево й харчі.

Працювати довго тут не думав, а тимчасово зацепитися, щоб заробити 25 долярів на пів місяця життя, прохарчуватись і може... хтось інший покличе на роботу з тих, де виповнив анкети. Вже тепер господар не використовує його так, як Берк викорисовував Матвія з твору Короленка, він не без язика.

— Добре, — погодився він, не допитуючись.

Наступного дня раненько Залізняк стояв біля корита з гарячою водою й мив содою брудні м'ясні тарілки, виделки, ножі, склянки тощо. Людські недоїдки в тарілках, коли він вигортав їх у бочку, були такі огидні, що в його нутрі все переверталось, і він з усіх сил стримувався, щоб не вивернути з себе сніданку. Він просто не міг дивитися на обгризені кістки, на недоїджену бараболю, що плавала в ситі. Клубки пари, змішані з запахом м'яса, підсилювали огиду. Він щоразу пив із чашки холодну воду й тримав зціплені зуби. А в кишках усе переверталось. Він поглядав на годинник і очікував з нетерпінням кінця робочого дня. Коли в Америці устійнено законом! восьмигодинний робітний день, то він мусить працювати до 5-ої, ну ще прикине годину на час, витрачений на обід, на відпочинок та підвечірок. Отже, о шостій додому.

Підійшла нарешті шоста година, довгоочікувана й радісна. Залізняк помив руки й скинув фартуха.

— Ви куди? — запитав здивовано господар „Амбасади” пан Мойсей.

— Як то куди, вісім годин відпрацював і маю право на відпочинок, іду додому, — сміливо відповів.

Мойсей голосно розреготався. Зневажливо оглянув Залізняка з ніг до голови; поважним тоном сказав:

— Ви, пане, помиляєтесь, у моїй їдальні робітники працюють від дев'ятої ранку до дванадцятої ночі. Працюють, аж поки клієнти не порозходяться спати, розумієте? — і холодним поглядом заплитих ситтю оченят пронизав Залізняка наскрізь.

— Чому ж ви мені раніш цього не сказали?

— Тому, що ви не питали, — посміхнувся самовпевнено Мойсей і погладив своє черевце.

— Це то кабала, — подумав Залізняк і запитливо глянув на миршавенького мурина, що боязко чистив у

кутку бараболлю. Той поспішно, в догоду господареві, кивнув стверджувально головою. Довелося начепити знову довгого пластмасового фартуха й занурити руки в гарячу воду, ополіскувати тарілки. В безсилій люті проклинав „Амбасаду”, що так спритно оповила його тенетами. Терпеливо працював до дванадцятої, не зважуючися демонстративно кинути працю, щоб не пропали зароблені гроші. О дванадцятій ночі закінчив з посудом. За існуючим в „Амбасаді” порядком, треба було ще помити на кухні підлогу, позамітати в їдальні, повитирати столи та стільці. Аж тоді, звільнившись остаточно, стомлений і сбурений сам на себе, повернувся о першій годині ночі додому. Ковтнувши гірку кривду, тихенько ліг у чисте ліжко й заснув. Ранком о дев'ятій знову до „Амбасаді”. Так, заховавши глибоко в серці своє незадоволення, працював до п'ятниці, останнього дня робочого тижня. Тішив себе надією відпочити в суботу та неділю і за ці два дні підшукати щось інше. В суботу плянував навідатися до Горюжанського клубу, де гуртуються завжди українці, а в неділю піде до церкви — місця найбільшого згромадження людей. Під церквою напевно хтось дасть добру пораду.

Помивши підлогу в кухні та столи в їдальні, о пів до першої підійшов до Берка, брата Мойсеевого, що був співвласником „Амбасаді” і заступав Мойсея на нічний зміні. Цей представник „Амбасаді” був ще огрядніший, мав ще грубшу потилицю й подвійне підборіддя. Пишався неабияким животиком.

— Пане господарю, я хотів отримати свою платню за тиждень, бож завтра мій вихідний день, — промовив він лагідно.

— Завтра ваш вихідний день? Хто вам сказав? — гукнув він розгнівано.

— Таж це заведено в цілій Америці, — не стримався з вигуком Залізник.

— Тільки не в „Амбасаді”. У нас найбільше праці саме в суботу та неділю. Треба обслужити тисячі відпочивальників у ці вільні дні, розумієте?

— То коли ж тоді відпочинок?

— У понеділок, пане, і то не всі разом. Ваш вихідний у понеділок.

— Один день на тиждень? — злякано перепитав.

— А ви хотіли скільки?

У Залізняка забракло сил розмовляти з цим нахабою. Ідальня професійною спілкою не охоплена, і господар, що хоче, те й робить. Схиливши голову, Залізник пішов додому. Тепер ще більше шкода було кидати працю й впрачати заробіток. В „Амбасаді” скривдили його більше, як Берк Матвія в оповіданні „Без язика”, хоч він і письменний.

Покірно пішов Залізник працювати в суботу й у неділю. Ці два гарячі дні вимотали з нього більше сили й поту, як минулий тиждень. З ранку до вечора рипають в ідальню двері і на зміну приходять відпочинківці пообідати. Він не встигає мити посуд. Давай, давай! — гукають кельнерки.

Та ось і довгоочікувана неділя скінчилась. Залізник помив підлогу в кухні і в ідальні. Це ще більше часу забрало. Повитирав столи, порозставляв стільці. Підійшов, нарешті, полегшено до Берка по платню з твердою рішучістю більше тут не працювати.

— Платню отримаєте в наступному тижні, як бухгалтер зробить підрахунки, — байдуже відповів Берко. У Залізняка щось обірвалось у грудях. І дійсно, як же він міг отримати проші за щойно відроблений день, — подумав і пішов додому. Виходить, що повного розрахунку негайно ніколи не можна отримати. Завжди лишатиметься дещо з заробітку.

Спав Залізник довго й міцно, як мертвий, не прислухаючись до навколишнього гамору, що долітав з ву-

лиці кризь відчинене вікно. Сьогодні він був спокійний. Потягався в ліжку до обіду, потім поголився, викупався, одягся чистенько, як у неділю, хоч це був понеділок, і пішов до міста. Кругом кипіла робота, авта поспішали, робітники біля фабрик метушились, а в нього вихідний. І що ж це за вихідний, коли всі люди на роботі!

Прийшовши до авеню Жирарда й побачивши вівіску „Амбасада”, він з огидою сплюнув. Так ненавидів цю установу, як в ССРСР ненавидів НКВД. Готовий був цю підлу крамничку, переповнену людським потом і кривдою, втопити в тих помиях, у яких сам по лікті п'ятнадцять годин щоденно бовтається. Зробивши поквално підрахунок, він з жалем збагнув, що за шість днів тижневої роботи, відробивши по 15 годин, разом 90 годин, він отримує 25 доларів, себто 28 центів на годину. Навіть діти, що ліплять абажури, більше заробляють, — сконстатував про себе.

— Оце то „Амбасада”!

Повернув по вулиці Франкліна й пішов до Горожанського клубу. В клубі на диво повно людей, хоч був понеділок. Тут гасали пластуни, готуючись до якогось джемборі, там старша молодь малює декорації до майбутньої вистави, в іншій кімнаті ветерани війни, сиво-голові всіни обмірковують видання друком спогадів.

Оце справжня амбасада, — легко зідхнув Залізник і подався на горішній поверх подивитися, що там діється. Потрапив у кімнату, заставлену шафами з книжками. Очі радісно забігали по полицях. Які ж неоціненні скарби! Скільки ж тут скупчено людського розуму! — милувався він, розглядаючи написи кризь скляні шибки в шафі. Томи в безладді лежали на полицях, обкладинки деякі знищені, вицвілі, забруднені. Тут і красне письменство, й наукові твори, й історія. Все це переплутане, позмішуване, перевернуте, свідчило, що ніхто тут уже українською книжкою не цікавиться. Старі емігранти

разом із дітьми перейшли на англomовне читання, а нові ще не знають стежки до бібліотеки. А може й нові емігранти поспішатимуть випередити старих та перекинутись на англomовне, занехавши своє? Та все ж таки Залізник з якоюсь молитовною повагою дивився на ці скарби зібрані ширюю душею в сподіванні, що хтось колись покористає з цієї мудрости людини. Тут же він бачив такі цінні старі книги, що їх тяжко відшукати навіть у державній бібліотеці Києва. І він замилювано записував собі в ротатник ці книжки, щоб колись почитати.

Раптом почув, як східцями з третього поверху кудись поспішали люди, зчинилась метушня, гамір, поспіх, веселі перегуки. Залишивши книжки, Залізник і собі за людським потоком подався вниз. Попав у концертну залю, де ночував першу ніч у Філядельфії. Наполовину зала вже заповнена. Відшукавши вільне крісло, сів і собі. Всі погляди спрямовані на екстраду. Невже вистава? — подумав.

Та ось тяжка багряна завіса розсунулася і на естраду вийшов засоромлений молодий чоловік, з гарною кучеряво чуприною.

Всі раптом стихли.

— Дорогі брати і сестри, — тихо розпочав промовець англійською мовою, і присутні витягли наперед голови. Він хоч і говорив чистою англійською мовою, але мало хто зрозумів сказане. Залі виповнили щойно прибулі емігранти. Пролетів переказ українською мовою. Люди зашикали одне до одного. Коли втихомирились, чоловік продовжував:

— Вибачайте, що я звертаюся до вас американською мовою. Мені соромно перед вами, що так сталося. Батьки мої українці і не подбали про те, щоб я знав свою рідну мову, бо в той час їм було не до цього. Тепер часи ліпші. Дехто скаже, що й ви натерпілись. Знаю ваше горе і знаю, чого ви покинули рідну землю. Знаю ваші

труднощі й страждання. І от тому я й прийшов сюди подати вам свою братню руку допомоги. Я керую невеликою фабрикою і потребую робітників. Приходьте завтра до мене, і по можності я братиму до праці, як чоловіків, так і жінок. Платня непогана, будете задоволені.

Немов би хто хлюпнув бальзамом на зранену душу, діяли ці слова. В залі поспішно переклали сказане на українську мову, і раптом зчинилося щось неймовірне. Зашаруділо, загаркотіли стільці, заметушились люди. Хтось голосно крикнув: Тихше! Всі замерли.

— Фабрика, де я керую виробництвом, розташована на півдні Філядельфії. Їхати звідси можна трамваем номер 50 та 5. На кінці Філядельфії зупинитесь на вулиці Орігон і автобусом дійхати ліворуч до фабрики, — встиг він ще сказати, і раптом передні люди схопились з крісел, кинулись до екстради. Підхопили кучерявого інженера на руки і понад головами потаскали додолу в національну бару. За ними в радісному захопленні шуміла збуджена промада, вигукуючи десятки похвал американському українцеві.

— Моє прізвище Несторук Піт, — гукав він, розчервонілий над головами людей і сміявся, як немовлятка, яким бавляться, підкидаючи на руках. А вже в барі почалось частування — перша нагорода за українським звичаєм і докладні розпитування.

Цієї ночі Залізняк не спав. Збудження було таке велике, якого він ще ніколи не переживав. Тут і національне почуття, і людяність, і братерство, і справжня любов. Ось де відгукнулася українська кров у другому поколінні. І це його найбільше радувало. Це представник справжньої української амбасади, яка захищає права своєї нації на чужині й допомагає потребуючим. Знову спливла на думці „Амбасада” Мойсея і Берка. Тепер уже більше посуду мити не піду, — подумав він.

О сьомій годині ранку Залізняк уже був біля фа-

брики, якою керував Піт Несторук. Та і цим разом він спізнився. Біля дверей офісу товпилась понад сотню людей, чоловіків та жінок.

На офісі секретарі працювали вправно, за пів години Залізняк стояв перед чорнявим та кучерявим Пітом Несторуком.

— Шукаєте праці? — по-дружньому запитав і перший подав руку, вітаючи Залізняка.

— Дуже потребую праці, щойно приїхав з Європи.

— Ввел! Що вмієте робити, маєте якийсь фах з дому?

— Хто його знає, чи він пригодиться той фах, я робитиму, що дасте. Але я сам електрик з дому, — промовив обережно.

— Електрик? То це ж чудесно! Мені саме треба електрика і платня більша, — вигукував радісно Піт.

— Я дуже радий піти до праці за фахом, — зрадів і Залізняк.

— Заповніть анкету, ось вам аркуш, — промовив Піт і подав знайомий уже аркуш-запитник, який не раз уже заповнював Залізняк.

Виповнюючи відповіді, Залізняк знову подумав з острахом, чи не лежатиме ця заявка в шухляді до пришествия Святого Духа? Підписавши заявку, подав Пітові.

— А тепер ходімо в цех і я вам покажу, які машини треба буде вам обслуговувати, — запропонував Залізнякові Піт, а до секретарки кинув, щоб допомогала робітникам виповнювати анкети тих, що стоять під дверима в черзі.

В цеху один біля одного варстати. Всі працювали на електричному струмі.

— Вам знайомі ці варстати? — запитав Піт.

— Електрика в цілому світі однакова, — відповів спокійно.

— Хочете зараз стати до праці?

— З приємністю.

— Тоді ходім, я вам дам скриньку з приладдям до
направи і ставайте до праці. Я вам зарахую сьогодні
повний день.

Радощам не було меж.

— Дуже дякую! — відповів і пішов по струмент.
Повернувся в цех, і численні українці, що працювали біля
варстатів, привітали його радісними вигуками.

Тиждень праці в „Спрінгвнн“, як звали українці
фабрику, де вироблялися сідала для авт, минув, як ча-
рівний сон. Кращого становища Залізняка і не мріяв в А-
мериці.

А особливо після миття посуду в „Амбасаді“ це
для нього був справжній рай. Праця легка, відома, ціка-
ва. Електрику він знав досконало і найскладніші непо-
ладки хутко і вправно усував біля кожного варстату. В
суботу пішов поквартитися в „Амбасаді“ до Мойсея й
Берка.

Мойсей зустрів його вовчим поглядом, і українсь-
кою мовою, щоб дошкульніше вразити Залізняка.

— Ви чого не прийшли у вівторок на роботу? —
накинувся люто. — Я мало не тріснув, шукаючи робіт-
ника до миття начиння. Я вже вас більше не візьму на
працю, — загрозиливо репетував, розчервонівшись.

— Я й сам не хочу вашої праці, — байдуже відповів.

— Сидітимеш голодний? — в'їдливо й настоороже-
но запитав.

— Працюватиму за фахом, — відповів спокійно.

— За яким фахом, збиратимеш сміття по вулиці?
— дошкульно шпигнув.

— Працюватиму інженером-електриком, — пере-
більшено відпарував Залізняка.

Мойсей раптом споважнів, пильно глянув і, стишивши гнів, лагідно запитав:

— Де саме влаштувалися на працю?

— Це вас не обходить, я прийшов по розплату.

— О, будь ласка, я зараз. Ви працювали повний тиждень?

— Так, пане, — з притиском підтвердив.

„Амбасадор” підійшов до каси й, натиснувши гудзика, витяг з висуненої шухлядки дві кредитівки по десять долярів.

— Ось ваш тижневий заробіток.

— Вибачте, пане, мені здається, ми мали умову, що платня буде 25 долярів, — стримуючи обурення, завважив Залізник, тримаючи дві десятки.

— Перший тиждень ви працювали як учень і тому й платня лише 20 долярів, — відповів „амбасадор”, повернувся й пішов до клієнта, що замовляв обід.

Залізник постояв у нерішучості кілька секунд, потім повернувся й вийшов.

Розпочинати якусь скарту за 5 недоплачених долярів — марна справа, а до того він взагалі ще не знайомий з американськими порядками. Може, ця сваволя ще узаконена, де немає професійної спілки. Та, нарешті, він має справу з тими братами, що народилися в Україні й виростили на українському хлібі, які ліпше знають порядки, і їм можна вибачити обрахунок.

Німеччина перетворилася на аварійний корабель. З переселенських таборів емігранти тікали далі в світ, як щури з корабля, що тоне. Репатріаційні більшовицькі агенти хапали людей серед білого дня на вулиці й з допомогою американських вояків кидали в закриті авта й відвозили в безпечне місце. Хто як міг, так і ряту-

вався. Такого лиходійства не знає історія. Америка, що перша проголосила волю людині, свободу громаді, своїми вояками допомагала нечуваному злочинкові, віддаючи, за умовою в Ялті між Рузвелтом і Сталіном, утікачів до в'язниці ССРСР.

Залізник був вірний обігницям перед залишеннями в німецьких переселенських таборах. Виїжджаючи до ЗДА, обіцяв друзям, приятелям, знайомим вислати та вистарати стільки афідавітів, скільки буде можливо. І він додержував свого слова. Кожного дня тепер ходив по місту, збирав підписи забезпечених американських громадян. Шукав спонзорів і за короткий час виставив на двадцять родин дозволів. Велику участь у цій праці брав голова ЗУАДК'у доктор Володимир Галан, що не меншою мірою переймався долею українців у Німеччині. І ось тепер почали приходити листи з Німеччини з радісними вістками, що ці родини їдуть до ЗДА.

Професор Іван Сенько радісно пише:

— Дорогий Петре Васильовичу! За допомогою твого ашурансу пройшов усі комісії й виїжджаю з родиною до ЗДА. Готуй там тимчасове приміщення та торбу крупів, щоб варити кашу з салом.

У другому листі те ж саме пише його брат Грицько Сенько, що закінчив усі формальності й незабаром сідає на корабель з родиною.

— Приймай, дорогий дядю, своїх племінників у гостину, — жартує він у листі, бож Залізник написав у документі, що спроваджує свого племінника з дружиною.

— Де ж я їх приміщу в своїй кімнаті, що ледве самому можна повернутися, — з сумом дивився він на єдине ліжко. Рішив піти на місто, пошукати мешкання. Виняяти тимчасово десь кімнату, поставити пару ліжок, куплених у старшаку, і все. А там хай собі сами впорядковуються, — міркував він.

Він ходив по місту й безмежно радів, що його пра-

ця щасливо завершилась і двадцять родин будуть вдячні йому за допомогу.

Вільного мешкання не довелося довго шукати. Вже на другій вулиці здавали в оренду великий апартамент на чотири кімнати з просторою кухнею. Тут можна разом розмістити три родини, залишаючи кімнату собі. Наступної суботи Залізник попрощався з милою господинею-бабусею, і перейшов у просторий апартамент, купивши в старнику двоє ліжок, два столи, шість стільців та шафу на посуд. І все це за п'ятнадцять долярів — денний його заробіток.

Щойно впорядкувався в просторому помешканні, як до нього прийшла делегація:

— Шановний пане Залізничче, дозвольте у вашій великій кімнаті зробити загальні збори новоприбулих, — просили люди.

— З якою метою? — поцікавився.

— Хочемо створити свою українську церкву з стародавніми традиціями, з українською богослужбою та рідною обрядовістю, як було в Україні. А то тут церква, як церква, і правлять гарно, і образи в національному дусі, а от лавки серед церкви, немов ти прийшов не Богу молитися, а в гостину посидіти з сусідом. Та хіба ж до Бога з молитвою приходять сидіти й куняти? Ще може й ліжка поставити в церкві!

— Будь ласка, хата моя до ваших послуг. Я щиро вітаю вашу ініціативу.

А за годину повна хата людей. Установчі збори обрали тимчасову Управу Української Автокефальної Православної Церкви і тут же зібрано на початок сто тридцять вісім долярів. Після зборів дехто залишився в Залізника погомоніти.

— І як вам, пане Залізничче, не сором купляти старі меблі? — кинув один докором. — Таж ви так добре заробляєте, що можете купити голлівудські! От і книжки,

видно, з написами гарні, а розмістили їх у шахві на посуд, чи можна оп'як збиткуватися з літератури?

— Зміст книжки від шафи не зміниться, — добродушно відповів він, — а головне, нам треба подбати, щоб українська книжка була в кожній хаті, не важно, на якій полиці, в шафі чи в скриньці.

— Дивлячись, які книжки, — заперечив співрозмовник, — я оце недавно читав таку погань, що в руки сором узяти. І то українською мовою.

— Що саме? — поцікавилися всі.

— Якийсь провокатор понаписував, що Петлюра — погромник, Коновалець — шпигун, Винниченко — зрадник, Грушевський — змінювіховець і т. д. та хіба ж можна таке читати чи примати в хаті?

— От і добре, що ви читали інші книжки і вмієте самі відвіяти зерно правди від провокаційної половини. А та провокація нашого ворога напевно лежить у нього в люксусовій шафі.

— А я думаю, що нам головне церква, — нетерпеливився старенький дідок, чухаючи свою сиву борідку. — Коли нам Бог не допоможе в церкві, то ми ніколи не будемо мати своєї держави з своїми книжками.

— І церква потрібна й книжка потрібна. Мусимо творити різні організації, які мали б за основну мету виховання людей в любові до України. Чи це буде організація молоді, чи жіноча, чи вояцька — однаково. Чому ж нам усю увагу зосереджувати лише біля церкви, а нехтувати книжками, — наполягав Залізняк.

— Начитаєшся й не знатимеш, на які збори приходити, — відповів, посміхнувшись, дідок.

— Навпаки. В книжці знайдеш відповіді на всі питання. Там і церква, й культура, мистецтво, й держава. От хоч би організацію УВАН треба підтримувати?

— Ну, наука нам потрібна, — погодився впертий дідок.

— А екзильний уряд УНР треба підтримувати?

— Та вже ж, що треба, — він же оголосив Універсалами Самостійність і Соборність України, то як же його не підтримувати?!

— А організації УПА треба підтримувати?

— І цим треба допомогти. Ці хлопці в Карпатах давали більшовикам доброго часу.

— От бачите. Так само й Конгресовий Комітет, і капелю бандуристів і ІТШ. Всі ці організації нам дуже потрібні. І ми не збідніємо доляром, як раз на рік подамо.

— Таж я сам ось уже три місяці шукаю роботи, — обурився дідок.

— Для вас пільга, але не для тих, що мають власну хату, авто й грубі килими на підлозі. Ті мусять допомагати, хоча б тому, що їм допомогли приїхати до ЗДА. Вони добре знають, що без українських організацій у ЗДА ніколи не приїхали б сюди.

В такому дусі точилася розмова, аж поки не стемніло. Люди, наговорившись, задоволені розійшлися. Уже зголодніли.

Залізник був задоволений цією зустріччю. Як приємно порозмовляти з людьми, що цікавляться громадськими чи релігійними справами! А скільки ж то є людей, що нічим не цікавляться, лише власними вигодами.

Німецька нація, програвши другу світову війну, в якій мріяла поширити свій життєвий простір, дисципліновано й витримано перенесла цей дошкульний удар, цю ганебну поразку й заповідливо кинулася на відбудову власної держави. Ще в одному місці курилися згаріща розбомбованої фабрики, а в другому виростили вже нові будови велетенського комбінату. Безприкладно чітко працював транспорт, пошта, торгівля, а особ-

ливо лікарські установи, утримувані державним бюджетом, обслуговуючи численних клієнтів, що породила війна.

Приватне бюро відомого доктора Шмідта містилося при центральнім майдані Мюнхену, з новою вивіскою й свіжо відремонтованою верандою, що виступала на майдан. Попри те, що поруч містилася простора лікарня з безплатною обслугою, доктор Шмідт постійно мав пацієнтів, навіть з інших далеких міст. Слава про його чудові лікарські здібності лунала поза Німеччиною. Працював доктор Шмідт наполегливо й невтомно з ранку до пізньої ночі не заради матеріяльних вигід, — він був багатий, а з любови до свого фаху, з замилювання в нових винаходах. Він стояв на порозі великого винаходу.

В двері обережно постукали.

— Заходьте! — спокійно гукнув і повернув голову. Саме розглядав реакцію нової аналізи жіночих гормонів. Працював над проблемою лікування неплідности жінок. Скільки то нещасних жінок тужить за продовженням роду, і доля позбавила їх плідности. І скільки то смутку вносить це лихо в щасливі молоді подружжя!

Зайшла спрунка бльондинка, секретарка Шмідтова, миловида студентка медичного інституту Клара.

— Там до вас проситься одна пані в якійсь важливій справі, — промовила Клара.

— Чи бувають у хворих неважливі справи? — промимрив, посміхнувшись, Шмідт, не відриваючи погляду від колбочки з рідиною. — Ви знаєте, хто вона? — повернувся знову до секретарки.

— Назвала себе Міленою Бравн, — відповіла Клара.

— Мілена Бравн? Щось такої не пригадую. Маєте її картку?

— Вона вперше, але каже, що ви знаєте її чоловіка.

— Щось не пригадую, — відповів знову й поклав колбочку в охолодник.

— Це дружина покійного полковника Бравна. Він працював в есесах; рік тому його заманили в пастку українські повстанці й забили, пригадуєте?

— А-а! Пригадую, пригадую. Зареєструйте її й запитайте в якій справі.

— Каже, що справа дуже важлива й конспіративна.

— Конспірація?! Ще бракувало мені есесівської конспірації! — незадоволено заморгав очима доктор і сягнув думкою в минуле, пов'язане з Гітлером. Перебрав у пам'яті свої зв'язки з Бравном, що його звали хитрим і підступним і що славився своєю жорстокістю з ворогами.

— Попросіть її до мене, — погодився й витер хусточкою вогке чоло.

Незабаром зайшла з високо піднятою головою струнка жінка, незбагненної краси, років під тридцять, хоч обличчя було цілком дівоче,

Доктор Шмідт вражено подивився, потім скинув окуляри й похапцем протер хусточкою. Він хоч і одружений і мав гарну дружину та двоє діточок, але на красу жіночу не міг спокійно дивитись, усе милувався створінням, якого природа обдарувала такою красою.

Мілена Бравн, певна своїх чар, краси лица й поста-ті, хизувалася перед ним, кокетуючи так вродою, як і одягом, спостерігаючи, яке вражіння робить на цю по-важну й мудру людину. Вона ще більше переконається, що гарній жінці нічого більше не треба, лише одягу й біжутерії. Не потрібна освіта, мудрість, дотеп. Досить краси і трохи виховання, щоб досягнути всього. Вона й тепер, примруживши чорні іскристі оченята, блиснула разочком білих зубів і знала, що стріла амурчика вже пронизала докторове серце. Тепер він уже в проханні їй не відмовить. Вона сміливо дивилась докторові в ві-

чі намагаючися зломити спротив тих чоловіків, що вважають себе за сильних. Вона бачила, що Шмідтові очі дивляться на неї, як на коштовну річ, по-розумному, немов вивчаючи її душу. Та куди тому докторові сягнути в її душу. Душу вона вміє ховати за ласкавим поглядом і прикрити кокетливою посмішкою. Ніхто й ніколи не загляне в глиб її душі. І тому вона впевнено оглядала попелясті скроні Шмідта, великі його окуляри, ковзнула поглядом аж до його ніжних пальців, що були тонкі, як у п'яністки.

— Чим можу допомогти? — нарешті запитав доктор, цілком опанувавши собою після першого враження. Він уже не приглядався до жінки. Грубі мазки карміну на устах і підскублені брови розчарували його. Це ознаки легковажних жінок. Це та порода жінок, що будує своє життя на бульварних романах, ігноруючи засади моралі та доброї поведінки.

Мілена Бравн куртуазійно хитнула головою з довгастим чолом та тонким носом, звинно підійшла до крісла, цокаючи закаблуками, і без запрошення сіла.

Доктор знову залюбувався грацією й тонкою фігуркою кмітливої жінки й зацікавлено чекав відповіді. Ця жінка, без сумніву, любить підкоряти собі чоловіків і перебільшує свою ціну.

— Чи можу я з вами розмовляти щиро? — запитала трохи простудженим голосом, і цей голос псував її фізичну елегантність.

— Перед доктором, як і перед священиком, таємниць немає, я вас слухаю, — відповів, ще більше зайтригований лікар. Він уже пригадав цю жінку полковника Бравна. Вона чужинка, і Бравнові довелося немало перебороти партійних перешкод, поки отримав дозвіл на одруження з чужинкою. Досить того, що Бравн відав таємницями держави, і довелося перевіряти минуле цієї жінки, чи не належить вона до контррозвідки. Але ні-

чого такого не було виявлено, і вона стала дружиною полковника Бравна.

Все ще в одну мить пролетіло в спогадах про цю подію, і Шмідт сів у крісло напроти жінки. Мовчки дивився на цю сміливу й аристократичну, в короткій суконці красуню, що вплелася в німецьку націю, поєднала своє життя з аристократичною родиною Бравнів, лише завдяки своїй вроді.

Мілена якусь мить роздумувала. Вона ще раз оглянула доктора, кинула поглядом на лабораторію, в якій вони сиділи, і, переконавшись, що вони без свідків, зважилась:

— Як вам відомо, пане докторе, я дружина покійного полковника Бравна. Залишилася з двома сиротами-дітьми без жодних засобів...

— Ви потребуєте допомоги? — полегшено відхнув Шмідт і підвівся з шкіряного фотелю. Гроші мав у шафі.

— Ні, не в цій справі. Одноразова допомога мене не рятує. Майно Бравна відійшло до більшовиків, державна допомога мене не забезпечує і тому я, думаючи про майбутнє своїх дітей, дітей німецької нації, рішила зайти до вас.

— Так, так, — замислено ствердив доктор, знаючи, яке тавро висить на дітях есесівців, — то що ви хочете?

— Я хочу бачити своїх дітей у житті такими великими, як був їхній батько, — палко промовила Мілена, і її очі загорілися зеленими вогниками. Блиснула такою силою, що доктор Шмідт аж зацікавився. Яка сила, енергія, рішучість кипить у грудях цієї жінки.

— Мета гідна наслідування, але чим же я тут можу стати в пригоді?

— Дуже багато можете. Допоможіть мені вийти заміж.

Аж такого несамовитого прохання доктор Шмідт не сподівався. Він почервонів, він не міг підвести очей. Ця жінка напевно хвора, до неї треба психіатра, — думав він збентежено, набиваючи люльку запашним тютюном.

— Я тут безсилий, — розгублено промимрив він і розвів руками.

— Ви, пане докторе, тут чарівник, і все залежить від вас, — наполягала вона далі, посміхаючись.

Доктор Шмідт знову крадькома глянув на жінку й глибоко затягнувся з люльки. Якусь мить мовчав, роздумуючи, що йому робити, що відповісти цій загадковій жінці. Немов би божевілля в неї непомітно, неначе твереза. То що ж з нею?

— Так, пане докторе, всі перешкоди ви можете усунути протягом часу, потрібного, щоб випалити люльку, яку щойно набили, — продовжувала вона свої домагання.

— В чому ж полягала б моя допомога? — нарешті запитав і подумав, чи не хоче вона найти в мені звідника, порадника щодо жениха?

— І не думайте, що я шукаю жениха, — раптом засміялася жінка, і доктор Шмідт почервонів. Як вона могла відгадати його думку!

— Я, пане докторе, женихів сама вмію причарувати, — сміливо відповіла й блиснула кокетливо чорними очима, — але я, докторе, безсила боротися з вагітністю, я не хочу більше мати дітей.

— Не хочете бути матір'ю? — здивовано запитав, і обурення в нього заклекотало, як гнів на ввійманого злодія. Ціле життя він віддав науці, щоб знайти засоби ущасливити неплідних жінок і зробити повновартісними, а ця шукає засобів стати неплідною. Більшого злочину годі вигадати!

— Я, пане докторе, маю двоє дітей і з мене досить.

Хай моя любов залишиться не вцербленою до мого покійного чоловіка й до наших дітей. Другому своєму чоловікові я віддам тіло, душа ж залишиться біля дітей. Ви мене розумієте?

Тепер докторові дещо прояснилось. Він побачив проблески щирого кохання жінки до покійника, яка в посвяті своїй минулій любові жертвує майбутнім щастям. Та все таки це жахливо! З якими вартостями вона творитиме нову родину?

— Мені здається і навіть я певен, що жінка буде щасливою лише тоді, коли збільшує свій рід, виконує обов'язки, покладені на неї природою. Закон природи вимагає, щоб жінка в періоді свого розквіту й молодості сповняла обов'язки природи й була матір'ю, — пробував він переконати цю жінку поважними аргументами й відрадити ганебний задум. В його глибокому переконанні неплідна жінка — це звичайна забавка для чоловіків, сексуальна принада, іграшка в руках розпусного товариста, цяцка для нічних розваг. І чому, врешті, ця цілком здорова фізично, гарна, життєрадісна жінка так низько падає, стаючи неплідною, не шанує сама себе, зневажає своє покликання, свідомо нищить своє майбутнє щастя. Що спонукає її стати на цей ганебний шлях, що веде до зневаги, як вона мислить будувати щастя нової родини, на яку має право за віком і красою! Які психологічні зміни виникли в її думанні? — гарячково міркував лікар і не знаходив ради.

Мідена вела далі:

— Жінка може ширю кохати чоловіка лише один раз у житті. Я вже цей період випила до дна. І коли тепер думаю вийти заміж, то лише з матеріяльних міркувань. Любов моя залишається незрадливою до покійного мужа й наших дорогих дітей. Серце моє я нікому більше не віддам, а тіло належатиме тому, хто утримуватиме мене й дітей. Тим то я, готуючись вийти вдруге

заміж, не хочу зв'язувати себе новою родиною, щоб моя любов до моїх дітей не розпорозувалась. Бож можу вийти заміж навіть за багатого жида, від якого не хочу мати дітей.

— То ви маєте нареченого жида? — жажнувся доктор Шмідт.

Мілена широко засміялась.

— Не хвилюйтеся, пане докторе, це я навела приклад для виразнішого контрасту. Нареченого я ще не маю, але в житті все може трапитись, особливо, коли метою в першу чергу стають гроші, розкіш, безтурботність.

— Але ви з успіхом можете одружитися з шляхетним німцем і збільшити свою родину ще на одну дитину, — пробував він скаменувати цю дивну жінку.

— Це ще невідомо, але я певна, що тяжко мені буде когось полюбити широко. А заміж вийти я змушена, щоб могли виховати своїх дітей.

— З вашою вродою ви сміливо можете розраховувати на гарного і з достатками чоловіка, що утримуватиме ваших і спільних дітей. І таку людину ви знайдете серед нашої німецької нації. Це заспокоїть ваші амбіції, збереже ваш рід і дасть вам можливість безтурботно жити, — наполягав на своєму доктор Шмідт.

— Я, пане докторе, в це не вірю. Жінок тепер удвоє більше, ніж чоловіків. Німцєві є для вибору досить дівчат, без дітей. До того я втомилась і хочу відпочинку. Знаєте, скільки здоров'я забирають у матері діти!? Досить, я вже дітей не хочу, волю трохи пожити для себе. А тому, пане докторе, в ім'я мого покійного чоловіка зробіть мене неплідною!

Доктор Шмідт від такої ширости здригнувся. Вперше в житті зустрічає таку жінку. Ціле життя працює над винаходом, щоб ушасливлювати неплідних з природи

жінок, а тут наполягають на протилежнім. Ця дика кра-
суня бажає стерилізації.

— Чи не подумали ви над тим, що ваша неплідність
може порушити родинне щастя, коли вийдете заміж? —
запитав доктор.

— Я вийду за такого, що не цікавиться дітьми, —
відповіла Мілена.

— Чим же така людина тоді цікавиться?

— Вино, розваги, гроші...

— І ви думаєте тоді бути щасливою?

— Я всього зазнала — і родинного життя, і щирої
любови, тепер ще спробую цього.

Доктор Шмідт знову набив люльку. Він багато пе-
речитав книг із психології, але такого випадку ще не зу-
стрічав. Однак, що ж його робити з нею? Відмовити, об-
манити чи задовольнити? Пана Бравна він знав як вели-
кого німецького патріота, можливо, він і передав жін-
ці свій патріотизм і знезагу до інших народів. Можливо,
що в ім'я свого чоловіка вона йде на жертву й вимагає
стерилізації?! Можливо!

— То ви мені дочоможете здійснити заповіт мого
чоловіка? — нагадала Мілена, і доктор Шмідт здриг-
нувся знову.

— Ви мене штовхаєте на злочин, — слабким голо-
сом запротестував він не так перед Міленою, як перед
своїм сумлінням.

— Це не злочин, а свята необхідність, — виправ-
дувала його Мілена.

Доктор Шмідт пустив густий клубок тютюнового
диму.

— Вперше в житті ви мене змушуєте йти напере-
кір своєму сумлінню, — промовив він, не підіймаючи
погляду.

— Ваш шляхетний вчинок супроти німецької нації
заслуговує нагороди. Своім вчинком ви зміцнюєте мою

любов до дітей, до німецького народу, до покійного Бравна. А щодо злочину, то ви самі добре знаєте, коли той самий вчинок в одному випадку зветься злочином, в іншому заслуговує нагороди. Війна дала багато таких прикладів. В очах однієї нації вчинок засуджується а інші нації звать його лицарством. Так і в моїй поведінці, для одних це злочин, для інших приклад, — філософувала Мілена.

— Може, в політиці й так, але в загально-людських нормах поведінки чесноти й правда незмінні. Ми, лікарі й батьки зобов'язані перед своїм сумлінням виховувати дітей в загально-прийнятих нормах поведінки без політичних забарвлень. Інакше розуміння правди буде таке спотворене, що взагалі слово правда вийде з ужитку

— Своїх дітей я так і виховую, — підтвердила Мілена.

— Це добре, але ж подумайте й про себе, про своє майбутнє, бо за кілька хвилин може бути пізно.

— Я над цим довго думала й прийшла до вас з готовим рішенням, звільняйте мене від материнства.

Доктор Шмідт дістав із шафи ампулку, надщербив її, відбивши кусник скла й натягнув крізь голку в шприц каламутної рідини.

— Підкачайте рукав на правій руці, — гнівно наказав жінці.

Мілена хутко скинула плащик, оголила праву руку й з усмішкою піднесла до доктора.

— Я готова, — промовила, випроставшись біля нього.

— Ви не хочете передумати? — ще раз запитав, тримаючи напоготові шприц.

— Будь ласка, зробіть мене щасливою, коліть, — промовила й примкнула повіки очей. Рука їй таки тремтіла.

Доктор Шмідт довго натирав спиртом підняту руку, все сподіваючись, що вона злякається і в останній хвилині змінить своє рішення, але Мілена стояла, як статуя, твердо очікувала на укол. Доктор Шмідт нарешті приклав голку вище від ліктя, і біла криця ввійшла в тіло. Мілена здригнуась. Чути було, як стиснула зуба. Стоїчно мовчала. Вся рідина зникла в глибині руки. Доктор витяг голку й відвернувся. Мілена хутко одяглася, взяла торбиночку й запитала:

— Скільки з мене, дорогий пане?

— За злочин грошей не беру, — відповів він, не повернувши голови від шафи.

— Данке шен. Ауф відерзеен! — промовила Мілена й вийшла.

Аж тепер доктор Шмідт повернувся й провів жінку сумним та зневажливим поглядом.

Повертався Залізник з роботи й ще здалека побачив на будинку, в якому наймав мешкання, велике оголошення про продаж. Це оголошення вразило його, як пожважний дим. Підійшов до дверей, переконався, що жодної помилки не було. Будинок продається. Свіже оголошення виставлено конторою, що перепродує нерухомості.

— Оце халепа! І що ж той господар думає робити з мешканцями? — подумав він схвильований, відмикаючи двері свого мешкання. Та щойно розпочав готувати собі обід, як зайшов сам господар і вніс ясність. Він купив собі гарний будинок у чудовій околиці, а цей продає. І все залежить від покупця. Можливо, мешканці залишаться й надалі, а можливо, доведеться шукати нового мешкання.

— Чому ж ви не попередили мене, коли я наймав у вас це мешкання? — обурився Залізник.

— А що вам шкодить?

— Як що шкодить? Таж треба перебиратися, шукати мешкання, клопоти, перевіз...

— То купляйте мою, — запропонував господар.

Залізник задумався. А й справді, чому б не купити? Але поміркувавши глибше, стримався з відповіддю.

— Я скажу вам про це згодом, — приобіцяв, і господар вийшов.

Погані справи, — міркував на самоті Залізник. Щойно влаштувався, розмістив меблі, призвичаївся — знову переїжджай. Купувати ж цю стару „халабуду” немає бажання. Тут щороку ремонтувати й направляти. Коли вже купувати, то щось добре, вигідне, приємне й гарне. Щоб можна було тримати мешканців, здаючи апартаменти, і щоб мешканці один одному не перешкоджали щоб апартаменти були гідокремлені і цим уникнути сварок, непорозумінь, що завжди виникають у спільних житлах.

Поки Залізник готував собі обід, прийшов до висновку остаточно, що треба купити власну хату. Бути господарем у своїй хаті, — це вічна мрія статечної людини, особливо, хто походить із селян.

Вирішив знайти собі таку хату, щоб мати мешканців, щоб вигідно самому розміститися, щоб була добра сполука, щоб хата в зелені і щоб...!. щоб... та Бог знає, яких ще він хотів собі мати вигід.

І розпочалися його наполегливі та дбайливі розшуки доброї хати.

Довго ходив Залізник і шукав такого будинка, за яким мріяв. І хоч у Філядельфії тисячі різних будинків на продаж, Залізник до свого смаку не знаходив. То сонця мало, то околиця смердюча, промислова чи забруднена, то вулиця галаслива, то на північ усі вікна чи

Будинок занадто старий, або апартаменти незручно розташовані. І все не так, як він хоче. Кожного дня, повернувшись з праці й похапцем перекусивши, він сідав на трамвай чи йшов пішки й шукав по вулицях, провулках, кидався на околиці міста, нишпорив у брудних закутках, оглядав багаті розкішні ділянки, де повно зелені. І все щось перешкоджало.

Якось трапився будинок, що відповідав начебто всім вимогам: і сонячний бік, і з апартаментами вигідними, і садочок позаду гарний, і трамвайна зупинка недалеко, що має для нього велике значіння. А коли заглянув у пивницю — розчарувався. Підґрунтові води створюють вологість і всі стіни покриті грибок. Таке приміщення недобре впливає на одержувану одягу, на м'ясо й на здоров'я.

Ще один будинок трапився гарний, все в ньому відповідало вимогам, які він ставив, а от до трамвайної зупинки шість кварталів. Він же їздити не має. Так і відмовився від цього будинка. Були й прикрі випадки, мало в біду не вскочив. Будинок, як замок середньовічних сеньйорів, а коли заглянув до водогінних рур, виявилось, що вони завапнені всередині, і вода ледве проходить. Всі рури треба міняти. А поставити нові рури однаково, що купити інший будинок. Довелося відмовитись. Та найскладніша справа в місті з садочками біля хати. Вже коли нема біля хати квітника, — до такого будинка він і не заглядає, нічим не заманиш. Коли далеко парк, то хай буде, хоч маленький, садочок біля хати. Без садочка він будинка й даром не хоче.

Отака морока з цими будинками. І тому Залізник так довго ходив і шукав такого будинка, якого хотів.

Так минув місяць, другий. Господар уже продав свій будинок і запропонував звільнити мешкання, бо покупець квартирантів не хоче, а Залізник усе шукав.

Приятелі кепкували, насміхалися, що в ЗДА для Залізняка немає хати. І так виглядало.

Ці насмішки таки далися в знаки, він і сам розумів свої вимоги безглуздими, але от бракувало відваги купити будинок, що не подобається. Але коли прийшов час звільняти мешкання, Залізник вибрався з дому з твердою рішучістю знайти будинок. Рішив поступитися деякими своїми вимогами й купити будь-що-будь. Єдина вимога, від якої не наважувався відступити, — це соняшна сторона. Цілий день блукав вулицями і все марно. Не знайшов. З розпуки плюнув, рішив вибратися на інше помешкання й шукати далі, без поспіху та підштовхувань. Повертався вже додому.

Та раптом перед його очима крізь скляні двері блиснула невеличка вивіска з літерами „sale”. Ознака, що будинок продається. З вулиці оголошення не видно і тому він зацікавлено зупинився. Оглянув неквапливо спереду, глянув на хідник і асфальт перед будинком, чи не осів, чи не пливкий ґрунт, і переконався, що місце сухе, високе й тривке. Зміряв поглядом три високі поверхи до самого піддашся й задоволено поступився назад. Будинок високий, просторий, з вогнетривкою червоною надійною цегли. Вікна великі, двері широкі, східці парадні мармурові. Задоволена посмішка відбилася на поголоному обличчі Залізняка. Він хутко пройшов хідником і оглянув будову з усіх боків. Південна сторона відкривається десятьма вікнами кожного поверху в садочок, що свіжою зеленню межує з сусідами. Зі сходу перед будинком великий квітник з рідкісними деревами, а на заході широка асфальтована вулиця. Лише північний холодний бік межував стіною з таким же високим будинком сусіда. Ця чудова будівля зразу прикувала увагу Залізняка. Всі поверхи цілий день, крізь численні вікна, наповнені сонячним теплом і промінням. Під вік-

нами запашна зелень, у садочку, хоч і занедбаному, чарівний затишок з двома лавочками в холодочку.

Залізник щодалі більше захоплювався зручністю, спокоем і красою цієї оселі, набираючи в думці твердого рішення не випустити з рук будинка. Як тут гарно й спокійно, як зручно й вигідно! Трамвайна зупинка під самим носом, харчова крамниця на першому закруті кварталу. Вулиця чиста, спокійна, простора. І як це він, щоденно проїжджаючи тут трамваєм, не помітив раніше цієї вивіски! А може цей будинок уже проданий!? — шибнула страхітлива думка, і він покvapно піднявся трьома мармуровими східцями до парадних широких дверей і натиснув на перлямутровий гудзик електричного дзвоника. Чекав, здавалося, цілу вічність і намірився ще раз натиснути гудзика, як двері обережно відчинилися і показала сива голова, а потім висунулося поморщене обличчя старенької жінки. Крізь окуляри глянули на нього злякані очі.

— Ви продаєте цей будинок? — покvapно запитав, щоб заспокоїти жінку.

— Зверніться до „Рілестейт’у”. — промовила й зачинила двері.

— Чи не дурна людина? — подумав він здивовано й натиснув на гудзика знову.

За хвилину двері обережно відчинилися, і тепер Залізник побачив, крізь невеличкий отвір, довгого горбатого носа з окулярами.

— Кажу, до „Рілестейт’у” йдіть, — понулася гнівна відповідь.

— Пані, я з Європи приїхав і не знаю ще порядків. Дозвольте глянути, хоч одним оком, всередині будинок!

— Звідки приїхали? — і крізь двері просунулася жіноча голова.

— З України.

— З України!? — Отака радість! Заходьте, — веселенько промовила бабуся українською мовою.

Залізник переступив поріг широко відчинених дверей.

— Добридень! — привітався в коридорі.

— Доброго здоровля, — відповіла бабуся й по-сміхнулась.

— Ну, чи не щастя мені!? — тішився Залізник.

— Яке?

— І тут зустрів своїх людей.

— Я вже в Америці шістдесят три роки, — забула руську мову, — шепелявила жінка і, простягнувши руку з порога, де стояла, натиснула електричний дзвінок біля дверей сусідки. В тій же хвилині звідти вийшла ще старша, згорблена цілком біла жінка і, підпираючись кием, зайшла в коридор. Жінки перекинулися між собою кількома словами по-жидівському і тоді старенька сусідка привіталася до Залізника українською мовою:

— Здрастуйте! То ви з краю?

— З України.

— Ще коли ми там жили, то звалася Росія, а тепер Україна, і навіть гарно. То як же там живуть люди?

— Не дуже весело. Бачите, що тікають.

— І тоді тікали. Завжди погано там людям жити, та тепер, видно, ще гірше.

— Дуже погано тепер, тюрем багато збудовано, — відповів Залізник.

— Заходьте до кімнати, прошу сюди. А ви, пане, ідіть огляньте хату, коли дійсно хочете купити, — запросила господиня, і всі зайшли досередини.

Залізник, користуючися з дозволу, зараз же залишив жінок, а сам метнувся по кімнатах. Проїшовся першим поверхом, спустився східцями в пивницю, оглянув другий поверх, вибрався на третій. За чверть години поспішно оглянув усі кімнати, коридори, комірки, закутки.

Будинок уже старий, але збудований за часів, коли давали на будову солідний, тривкий матеріал з розрахунком на „вічність”. Огрівання сучасне, нафтове, недавно устатковане, замість вугільного. Всі водяні рури мідні, що не затримують на собі вапна. Стіни в кімнатах утеплені подвійною ізоляцією, що затримує тепло й не допускає холоду, обклеєні матерією й пофарбовані в ніжні спокійні кольори. Підлога недавно встелена паркетом з чудовими орнаментами.

Залізник кидав поглядом і його огортало невимовне захоплення. Видно, що господар піклувався оселею, як рідною улюбленою дитиною. Він навіть ніколи не сподівався, що в цій простій дільниці, де мешкають робітники, може бути такий будинок.

Повернувшись до господині, чемно запитав за ціну.

— Вісімдесят п'ять соток хочу. Але цей будинок нам самим коштує більше, як сорок тисяч, — поспішила додати, щоб не налякати Залізняка ціною. Видно, що хоче продати.

Залізник же аж тремтів, щоб купити.

— Я цей будинок хочу купити. Скажіть адресу, де це оформити.

— Зайдіть до „Рілестейту”. Адресу запишіть з дошки оголошень, — порадила жінка.

— Тоді я вам дуже дякую. Іду зараз до „Рілестейту”. Не продавайте більше нікому й будьте здоровенькі! — весело попрощався й вийшов.

— Не журіться, коли хочете, то купите, — запевнила вже з дверей господиня Залізняка, коли він зачиняв двері.

На вулиці Залізник схвильовано зупинився, перевів дух, мов від швидкого бігу. Витяг олівець і записник, щоб занотувати адресу „Рілестейту” й число будинка. Він уже занотував „Рілестейт” і підвів очі на чи-

сло. Глянув і завмер. На мить серце зупинилось і в грудях війнуло холодком. Він витяг хусточку й витер з чола холодну росу, протер для певности очі. Жодної галюцинації не було. Високо над дверима великими золотими цифрами стояло: 1313.

Самовпевнена Мілена Бравн жила в Мюнхені з допомоги на дітей, що одержувала з німецької державної скарбниці. Жила собі, як безтурботна богема, шукаючи щоденно розваги та солодкої пригоди. Діти ходили до школи й не дуже перешкоджали їй плянам та намірам. Грошей, визначених від держави на дітей, хоч і обмаль, але вона дещо попорнювала свої потреби за рахунок дарунків від приятелів, яких мала досить. Але з днями, місяцями, роками апетити їй розросталися, хотілося все більше й більше. Хотілося модної суконочки, люксових черевичків, гарненької торбиночки та й не без того, щоб проїхатися автом. Такі речі можливі лише для кишені американця-воєнка, що розкидається долярами, як щойно запаленими цигарками. Два рази смикнув димок з якоїсь „камель” і викинув. Тим то їй і хотілося підхопити не бичок з американської цигарки, а самого старшину американця. Але ті старшини мають стільки молодесеньких німкенів, що тяжко когось спокусити. От коли б пощастило попасти в Америку, там би вона своє знайшла. Там не так, як у Німеччині, три дівчини на парубка, а жінка в Америці дуже в пошані й ціні. А ще з її красою та в гарному одязі, — успіх запевнений і безтурботне життя забезпечене. Тоді б вона не думала про завтрашній день, не сушила б голови кухнею та помешканням. Діти в школі, а вона... краса та врода відчинять перед нею двері всіх салонів.

Кожного дня передумувала Мілена ці проблеми і

все більше переконувалася, що лише в Америці вона знайде своє щастя. Марнувати красу й дорогу молодість із звичайними американськими вояками вона не може. За німця порядного нема що думати, більшість загинули, інші прибиті горем і без маєтків та доброї праці. Лише багатюща Америка покладе біля її струнких ніг свої купи золота. Лише там чекає її доля, а тут пропаде життя.

Вже кілька разів вона пробувала причарувати одного американського старшину, що завжди має в кишені купи грошей. І він не скупий. От і плащик купив, і годинник на руку почепив, але за одруження — регочеться. Познайомилася з іншим старшиною і навіть причарувала його, готовий одружитись, а коли нагадала за діти — як ножем відтяло, не хоче й зустрічатись. Дурень та й усе. Ну, що йому перешкоджатимуть діти, коли в Америка має своє підприємство, — розважала Мілена, поправляючи перед дзеркалом щойно зроблену модну зачіску. Раптом почувла, як крізь отвір у її дверях з надвору прошелестіла пошта. Хутенько повернулась і забрала листи. Може хтось призначив побачення. Та що це? Поштовий значок з Америки! В грудях тьохнуло. Від кого б то? Глянула на зворотню адресу. Боже! Лист від Грицька Григоровича! Яка несподіванка! А вона й забула, що має приятеля і в багатющій Америці. Оце радість!

Розтяла коверту й витягла невеличкий аркуш списаного паперу. Почала читати:

Дороженька моя Мілено!!

Ти напевно не сподівалася отримати від мене листа, забула за свого скривдженого долею друга серця. А я ж за тебе думаю день і ніч. Як я тяжко сумую за тобою довгими теплими вечорами, як тяжко проводити вільний від праці день! І часто думаю, чому б нам знову не жити поруч!? Так роздумуючи, я прийшов до золо-

того рішення й висилаю на тебе й твоїх діточок афідавіт. Оформляйся й прибувай у цю чудову Америку. Приїжджай, якщо не зв'язала ще своєї долі з якимсь іншим, коли не вийшла заміж. Я тобі тут так же стану в допомозі, як у Німеччині, коли влаштував тебе в переселенчій таборі, вистарав додатковий харч тобі й дітям. Я з радістю хочу відновити ті чудові наші зустрічі на моріжку біля річки. Наші милі прогулянки й палкі відпочинки. Сподіваюсь, що мій афідавіт не залишиться лише спогадом, а гідною винагородою. Приїжджай, серденько, та розігрій наші спільні почуття.

У мене все в порядку. Дочка ходить до школи, а дружина все хорує.

Квартиру я тобі приготую, приїжджай прямо до Філадельфії.

Цілую міцно, Твій Грицько.

П. С.

Не подумай писати щось у листі ковзке. Дружина дома і листи мої перечитує. Це завжди май на увазі.

Твій Г.

Мілена скочила з крісла й затанцювала по кімнаті.

— Трата-та, — гоп ца-ца . . . галасувала вона, радісно підскакуючи на пальчиках, як балерина, і розмахуючи над головою листом.

— До чорта американських офіцерів, давай мільйонерів! — репетувала вона і в тій же хвилині, побігла до американського конзула.

Будинок з великими вікнами, широкими дверима і золотим фатальним числом стояв перед очима Залізняка днями й ночами. Постійно марились дві тринадцятки.

Подвійно фатальне число. Це щось просто неймовірне, сатанинське. Нійкращий будинок, що він знайшов у Філяфельфії, стоїть під цим містичним, повним загадковості й таємниць числом. І що його робити? З ким порадитись, де шукати підтримки у своїй непевності? Може ніхто й не купив через це чортяче число. Може там чатують невдачі, труднощі, каліцтво, хвороби, крадіжки і хто-зна що. Може з цим будинком спілкують нерозгадані привиди, муки, терпіння? Може там смерть від якоїсь несподіванки? Адже ж і тепер усі кімнати вільні, лише в одній мешкає служниця, а в другій доживає віку бабуся.

Так борсаючись думками, Залізняк ніяк не міг прийняти остаточного рішення. Якась нерозгадна сила тримала його в непевності, і він не йшов до „рілестейту” і не пробував шукати інших будинків.

Цей нерозгадний будинок нічим не відрізнявся для стороннього ока від інших триповерхових будинків. Лише спостережливість Залізняка, як фахівця інженера, бачила всі переваги: солідність будови, добротність устаткування та красу докілья. Вулиця широка, покрита асфальтом, що приглушує шум автомашин. Сусіди, як він помітив, статечні, порядні, чесні. Кілька розташованих поблизу крамниць заощаджували час на закупки. Недалеко церква, зовсім поблизу Горожанський Клуб з своїми національними розбудовами. Всі ці дрібні вигоди складали велику цілість, що доповнювала додаткові вартості будинка. І поруч із цим фатальне число 1313. Страхітливе число, жахлива цифра. А може забобонність?

Ця стрімка вулиця з широкою мозаїкою біжить до самого Будинку Незалежності, де четвертого липня 1776 року була підписана знаменита Деклярація Незалежності тринадцятьма колоніями. Цей будинок стоїть на віддалі рівно двох тринадцяток від центру, де тринадцять стейтів підписали свою конституцію. То чого ж

тут бояться? Адже ж тринадцятка в цьому випадку відіграла ролю щасливішої події для Америки. Тринадцять червоних і білих стрічок на Американському прапорі до сьогодні звеличають цю державу і приносять ЗДА щастя та долю. Цей будинок має тісний зв'язок з Будинком Незалежності, де проголошено на цілий світ Свободу. Зв'язок, що творять дві тринадцятки, себто віддаль тринадцять соток і тринадцять одиниць від Центру Філадельфії вважається одним з найщасливіших. І тому є всі підстави сподіватись на небувалий успіх. У Будинку Незалежності тринадцять стейтів підписали свободу американському народові і вдарили в дзвін, щоб почув цілий світ. У будинку з двома тринадцятками також мусить відбутись подія, яка принесе хоч краплю свободи для українського народу, — міркував Залізник, приглушуючи неспокій, що наростав у душі. Факт незаперечний і переконливий, що тринадцятка рішила долю ЗДА на цілі віки, піднісши її на небувалу височінь у світі й на земній кулі. Тринадцятого вересня Сенат і Палата Репрезентантів ЗДА ухвалила побудову пам'ятника Т. Шевченка у Вашингтоні. І це є велика позитивна подія.

— Так, це правда, — шепче другий голос. Тринадцятка принесла Америці золоту долю, але скільки та тринадцятка заподіяла лиха іншим людям. Це ж „чортова дюжина”, це ж фатальне число! — кричав внутрішній голос.

— Гаразд, — відповідав йому інший тверезий голос. Черга 1313 будинка — це умовна черга. Коли порухувати від центру міста, від Будинку Незалежності всі будинки до обраного, то буде рівно 777 будинків. Себто найщасливіші три цифри, три щасливі сімки. То чому боятися чорних сил, що приносять невдачі?

— Еге, — відозвався внутрішній голос, — ти прикриваєшся викрутасами. Число над дверима висить

1313, і ніхто в світі його не змінить, як не змінить долі. Тому то май на увазі чорні сиди, що причаїлись за цим фатальним числом. І твоя доля буде припечатана цим тавром по всіх книгах міста. Подумай і відмовся.

— Ніколи в світі! Не лякай! В тринадцятому році сімнадцятого століття в Росії прийшли до влади князі Романови і щасливо царювали понад триста років. Композитор Микола М'яковський написав рівно тринадцять струнних кuartетів. У 1313 році народився відомий італійський письменник Боккаччо Джованні, що осягнув світової слави своїм „Декамероном” і прожив щасливо 62 роки. 13 травня 1849 року народився великий письменник Панас Мирний, 13 серпня 1887 року народився письменник Степан Риндик, 13 квітня 1743 року народився президент ЗДА Томас Джефферсон. 13 квітня Товариство Боротьби з Пересудами на своєму засіданні уповноважило сенатора Дірксена вручити полковникові Гленові за 13-й з черги лет у космічний простір навколо землі годинник, на якому виритувано цифру „13...” Тринадцять сенаторів передали цей пам'ятковий годинник Гленові, що щасливо приземлився після 13-го з чергого польоту в космос. Під час урочистої церемонії розбито молотком дзеркало, яке розлетілося на 1300 кусків. Гратуляційна промова сенатора Дірксена тривала рівно 13 секунд, і полковник Глен щиро подякував, що ця церемонія так гарно пройшла, хоч повинна тривати принаймі 13 годин. То чого ж мені боятися тринадцятки?

Внутрішній голос знову почав твердити своє застереження:

— Чи ти пригадуєш, що в 1913 році помер письменник Михайло Коцюбинський? Чи не фатальне 13 січня 1667 року, коли за Андрусівською умовою поділили Україну між Московією й Польщею? А як ти дивишся, що англійська піхота, вишикувана в тринадцять каре, розбила армію Наполеона в 1815 році 13-го червня,

на плато Муасен-Жан, біля Ватерльо і це було початком кінця Наполеона і величі Франції. І нарешті в 1913 році передчасно померла видатна українська поетеса Леся Українка, тринадцятого травня 1933 року застрілився Хвильовий, 13 березня 1664 року поляки розстріляли гетьмана Виговського. Чи це не трагедія? Чи тобі мало цих прикладів з тринадцяткою?

— Ці приклади мене не переконують, — стояв на своєму тверезий голос. В російсько-японській війні найбільше прославився командир крейсера „Рюрик”, що називався К. І. Тринадцятий. А його внук Микита Тринадцятий у Парижі недавно отримав нагороду. Скільки він пригадує, то Наполеон зайняв Москву 13 вересня 1812 року. Після довгого перебування в полоні, саме на Свят-Вечір 25 грудня вирвались на волю рівно 1113 кубинців і, нарешті, Ісус Христос мав дванадцять апостолів, а сам творив тринадцятку і скільки спасіння Він приніс людям.

— Але цим тринадцятим був Юда, — гукнув внутрішній голос. — А чи пригадуєш ти з прочитаних книг, щоб якийсь полководець, політик, міністр чи президент розпочинав якесь велике діло тринадцятого числа? Чи знаєш хоч один випадок початку війни чи наступу тринадцятого числа? Немає. В Німеччині немає будинків, щоб закінчувались тринадцяткою, в готелях немає кімнат під тринадцятим числом, бо ніхто не захоче мешкати чи ночувати. У Києві на Куренівці 13 березня 1963 року осунулась гребля і викликала жахливу катастрофу з людськими жертвами. В протоці Ля-Маншу, до збудови маяка, щорічно розбивалося десятки коряблив і гинуло тисячі людей, лише тому, що там стриміли з води тринадцять гранітних виступів біля рифу Генуї, — шипів внутрішній голос.

Перед очима Залізняка знову постала велична будова триповерхової споруди, обведеної квітником, з вю-

ликими вікнами проти сонця, з чудовою верандою в садок і великими, високими, просторими кімнатами.

— Куплю! Навіть, як там тринадцять кімнат, то куплю. Жодна сила мене не зупинить на шляху до мети, коли я це рішив. Геть забобонність! Тринадцятка приносить лихо невдахам, та боягузам і допомагає в щасті щасливчикам та рішучим. Не відступлю!

Повернувшись з праці наступного дня, Залізник, пристроїно одягнувшись, мов би в гостину, пішов до найсоліднішої фірми продажу й купівлі реальностей братів Рогач. Контора містилась на Франклінової вулиці під числом 932 і користувалася довір'ям усіх українців. Брати Рогачі були активними українськими патріотами, хоч належали до американських громадян українського походження. Вони чудово розмовляли українською мовою і мали великі бібліотеки українських книжок.

Чимчикуючи вулицею, Залізник раптом почув серед цього великого американського міста звучну, українську мову, зацікавлено зупинився й почав прислухатись.

— Куди ж це ви поспішаєте? — почув оклик літнього чоловіка з вихристою чуприною до іншого в розхристаній сорочці, що стояв серед хідника.

— Багато розказувати, та мало слухати, я, значця, заріз страйкую, — відповів той другий і підкачав у своїй сорочці рукави по самі лікті.

— То чого поспішати, коли страйкуєте?

— Бо знаєте, пане магістре, я значця, купив авто. Не авто, а красуня, просто перший сорт. Фу, як я втомився!

— Гратулюю! Але чого ж ви автоматом не їздите?

— Бо, значця, треба ремонтувати. Але купив його просто випадково, можна сказати за безцінь.

— Файно ж вам трапилось. Я також маю думку ку-

пити. От лише з боргів виплутаюся і неодмінно куплю.
Ну а поза тим?

— Купив я це авто, значця, в одного айриша, п'яничка ледачий. Він потім мало не плакав за цим авто. Але гроші він пропив, а авто мені залишилось. Тепер він за пляшку горілки денно вчить мене керувати авто та їздити. Я не дурний, купуючи, таку умову поставив. Маю вже учнівський дозвіл.

Залізник посміхнувся і зацікавлено слухав далі.

— Що ж бракує автові, що не їздите? — допитувався чубатий.

— Авто, як часи. Але уявіть собі, що вирушив я в неділю цілою родиною в церкву. Значця, хотів людям показатися. Он воно як! А що ви думаєте? Так ото їдемо ми, всі гарно одягнені, діточки захоплено щебечуть, дружина посміхається...

— Почекайте! Таж ви, здається, мешкаєте біля церкви? — перебив його чубатий.

— Це було колись. Тепер ми, значця, купили собі нову церкву, маємо свого священика, значця, близько-го з рідних земель, порядного, значця, свого.

— Досить мудро зробили. Ну і що ж з автом?

— Їдемо ми, значця, аж земля гуде. Правду кажу-чи, авто моє відомої марки, з доброї фірми. Проїхав я біля кумової хати, а його не видно, поїхав далі, щоб шмигнути біля отих чванькуватих Задеріїв, і їх у вікні не видно. Тоді чмигнув далі. Переїжджаю на перехре-сті доріг, а авто, якби хто наврочив, тпру... і стало. І що ви думаєте? Я його сюди, я його туди, а воно, мов затялося. Тут, на щастя, поліція. Добрі хлопці. Витягли мене на пустир і залишили там, навіть не оштрахували. Лише за працю 5 долярів заплатив.

— То вам просто щастить.

— Мені завжди щастить. Під такою планетою ра-дився.

Це таки цікава зустріч, — знов подумав Залізник і запалив цигарку.

— Після того я випровадив жінку, — продовжував щасливчик, — і взявся до справи. І що ж ви думаєте, за три години авто запалилося і почало пчихати димом.

— У вас золоті руки, вам механіком бути, — зауважив співрозмовник.

— А що ви думаєте? Ми, східняки, всі такі. Що не візьмемо в руки, то горить. От лише не щастить знайти роботу, а на заробітках дружини довго не втримаєшся. Розумієте, в авто довелось новий мотор вставити, зарплатом змінив потерті опони, довелось пофарбувати іржавий кузов, а оце ще біжу по новий акумулятор. Справляю і до вас вітаю.

— Радо вітатиму вас у своїй оселі. А все таки, скільки заплатили за авто?

— Гроші. Кажу вам дрібницю. Пощастило. Я того айриша одурив, як бідного. За п'ять соток купив. А новіше таке авто дванадцять узяло б.

— Це, дійсно, вам трапилось дешево. А скільки на направу витратили?

— Дрібниця. Мені всі заздять. Мотор 375 долярів, та ще трохи за встановлення, опони так само, трохи коштували, нові сідала, фарбування тощо. Навіть тисячі не нагнеться. Але тепер просто писанка! Вставлю акумулятор і навідаюсь. А ви що робите?

Залізник уже хотів залишити цих розмовників і раптом чує:

— Святкую! Я купив хату.

— Купили хату? Вітаю, пане магістре, вітаю! Добре зробили. Десь у гарній околиці?

— Серед зелені. Під самісіньким Гантінпарком. Кажу вам, пане, не хата, а палац! У таких хатах лише міністри мешкають.

Залізник насторожив вуха. Це ж бо його пробле-

ма. Треба послухати. Може, дійсно, біля парку слід і собі пошукати.

— І знаєте за скільки купив? — продовжував той, що звать його магістром.

— Тисяч п'ятнадцять? — підкинув східняк.

— Вона варта тисяч 25, а я заплатив лише вісім.

— Дуже добре!

— Мені, розуміється, трапилось щастя. Я її купив майже без грошей, дрібними фатами десять років сплачувати.

— Дуже мудро зробили. І великий парк біля хати?

— Як ліс. Правду кажучи, я ще в парку не був, і дітей не пускаю, бо там повно муринів, але пахощі, кажу вам, з парку прямо в спальню дихають. Свіжі пахощі, просто чудовий парк. Приведу до ладу хату і тоді з дітьми та дружиною загляну в парк.

— Що ж ви робите? Паперуєте?

— Різні дрібниці полагоджую. Розумієте, в суботу дружина захотіла викупатися, правду кажучи, я не люблю некупаних жінок. Роздягнулась вона, сіла гарненько у ванну, відкрутила крани, а вода не тече. Дружина як зарепетує, кричить, галасує, що я дурний. Довелося з кухні відрами воду носити. І уявіть собі, що й ванна гарна і долішка нова, і кранти чудові, нікелеві, а вода й не капне. Ну и не нападєть? Викупалась ото дружина, покрутила, щоб випустити воду, а вода й тут не йде. Ну, розумієтє, шляк би їх трафив, я так розгнівався, як оса. Та нема на кому помститися. Рішив уставити нові рури, замінити забиті

— І купили?

— Просто за безцінь. Пломбєр знайомий недорого взяв за роботу.

— І тепер уже купаєтєсь, коли забагнетєсь?

— Ще нема теплої води. Я, розумієтє, оце почав

перебудову вугільного ogrівання на олійне. Ще не закінчив.

— Дуже розумно робите. Олійне ogrівання куди дешевше й зручніше від вугільного.

— Я це кажу й дружині. Не буду щогодини спускати в пивницю і братись за брудну лопату. Олії наллю і працєю автоматично кілька тижнів.

— В соняшний день дуже гарно, а щойно коли дощ, то трохи протікає.

— А це у вас що за пакунок під пахвою?

— Це, прошу пана, свічки. Шляк би їх трафив, усі електричні дроти поспуті. Як сталося замкнення, то мало хати не спалив.

— Так можна вночі й попектися, — зауважив східнячок.

— Я не такий дурний. Купив свічок і палю собі безпечно, а жінка заробить грошей, то всі електричні дроти проведу нові. Тоді моя хата, як церква, сятиме світлом.

— Красота! — вигукнув захоплено співрозмовник.

— Без сумніву. Кажу вам, одна насолода. Закінчу з електрикою, за дах візьмуся.

— А з дахом що, протікає?

— Ну, слава Богу, дощів тут небагато.

— Я б і ті припинив, щоб не доводилось дахів справляти та підставляти бляшанки та горнятка. Але хата моя, як панський замок.

— Вам просто щастя з хатою, — ствердив східняк.

— Мені всі так кажуть. Я на хатах, розумієте, зуби з'їв. Гляну і наскр'язь усі недоліки бачу, мене не одуриш. Люди, купуючи хату, кличуть тепер мене як фахівця. А головне, що моя хата біля парку. Зелень, пахощі, птахи співають. Просто розкіш!

— Не зауважили, які птахи водяться в парку?

— Ще не був. Щойно приглянусь, то скажу вам.

— Да. а . . ! — протягнув заздго східнячок. — Чудесна біля вашої хати природа.

— За пару місяців приїжджайте, полюбуєтеся моєю резиденцією.

— Обов'язково загляну. Щойно, значця, справлю авто, так і приженусь. З цілою родиною відвідаю.

— Радо вітатиму. Ну, а наразі бай-бай! — махнув рукою магістер і пішов.

— „Зо лонг“! — відповів задоволено східняк і повернувся в протилежний бік.

— Слава Богу, що я куплю хату не біля парку, — насмішкуютьо зідхнув Залізняка і пішов далі.

До контори' Рогача було недалеко. Зайшов і пояснив Рагачеві свою справу.

— То ви хочете купити хату, виставлену на продаж іншим рілестейтом? Прошу дуже! Я вам можу купити хати всіх рілестейтів у Філядельфії, — радісно промовив Євген Рогач, вислухавши Залізняка.

— За цей будинок просять 85 соток. Я хотів би ви-торгувати знижку, хоч би 10 соток.

— Я довідаюсь про це і вас повідомлю. Під якою адресою цей будинок?

Залізняка розгорнув записник і відповів: Будинок 1313.

— Зайдіть до мене в понеділок після п'ятої, — попросив Рогач, і вони попрощались.

В понеділок Залізняка отримав радісну вістку, що старенька господиня погоджується на знижку і готова продати будинок за 75 соток. Зараз же дав три сотки завдатку і доручив Рогачеві оформити купівлю будинка. А за два місяці Залізняка, витягнувши свої заоща-дження, отримав у банку позику і купив будинок 1313.

Отримавши документи на право власності, Залізник зараз же перевіз усе своє майно до свого мешкання. З почуттям гордості власника, підійшов він до високих дверей з великими вгорі золотими цифрами 1313 і вставив ключ. Один раз рішуче повернув, і широкі двері перед ним відчинились. Яка то радість, почувати себе господарем! Тут уже більшовикам зась відібрати будинок. За пів години позносив речі, відпустив візника з автoм і широким подихом повними грудьми, як селянин на власному полі, втягнув у себе затхле повітря гарної власної хати. Обійшов усі кімнати, попробував у першу чергу кранти з водою і задоволено помив руки. Увімкнув електрику, спалахнуло світло. Оглянув дах і ствердив, що він щойно направлений. Вийшов у садок, і тут немов би рай. Лише пташок бракувало. Та нехай уже співають у парку, — посміхнувся він, нагадавши розмову двох приятелів. Ну, і чого ще йому треба? Хіба тут посадити українську вишні, а там посіяти барвінок, щоб стелився. Давочку оцю пофарбувати, щоб приємніше було сісти. І це все зроблю, — міркував про себе.

— „Містер! Гав ду ю ду?“ — почув він раптом через штахети голок із сусіднього двору.

— Файно! — відповів він.

— То ви — українець? — радісно запитала чепурна жінка через штахети.

— Ще й до того з козацького роду, — відповів жартома, посміхнувшись до жінки. Якось радісно було на душі і від купленої хати, і цієї української мови.

— Ой, паночку! В яку ви халепу вскочили, — з жалем промовила жінка.

Залізника неначе хто обмив холодною водою.

— А чому саме вскочив? — насторожено запитав.

— Таж цей будинок страшний, заклятий!

— Як то заклятий? — недовіжливо перепитав.

— А так. Він уже продається тринадцять років і ніхто його не хоче купити. Чому ви мене перед купівлею не запитали?

І знову тринадцятка, — подумав він.

— Чому ж його ніхто не хотів купити? — поцікавився Залізняк.

— Тому що на третьому поверсі, в кімнаті від вулиці, діється щось страшне. Я вже тут мешкаю сорок років і все це дуже добре знаю. Там ще й тепер нечиста сила колотить людям розум і спокушає на чортячі вчинки. Там загніздилась якась нечисть.

— Що ж то за нечисть там загніздилась? — насмішувато запитав.

— Ідть но ближче, я вам усе оповім, — прошептала жінка по-змовницькому й підійшла до штахетів. Залізняк також наблизився до жінки.

— Всі купці, що приходили купляти цей будинок, передбачливо розпитували сусідів. А от ви й не зайшли до мене, — то хоч тепер слухайте. Господар цього будинка був багатий купець, він сам будував, сам упорядковував і, нема де правди діти, добре збудував. Все в нього йшло гарно і в житті, і в торгівлі. Завжди відсутній у комерційних справах, десь подорожував, а родина сама залишалась дома. І от раптом його наймолодша дочка, тринадцятьох років, стала матір'ю. Вся вулиця загула з цього дива. Старенька господиня мало не збожеволіла з сорому. Так було два тижні. І от на тринадцятий день немовлятко померло, а дочка, себто мати молоденька, на третьому поверсі в той самий день повісилась. Та це ще не все. Син почав щось дивне белькотати і його за тринадцять тижнів забрали в божевільню, бо падала підозра, що це він кохався з сестрою. Батьки

дуже переживали це горе і за тринадцять місяців батько не витримав цієї ганьби, з розпуки застрілився. Отаким то це будинок, а ви його купили. І щоб то було зайти до мене та порадитись? — з докором подивилась жінка на Залізняка.

— Та я вас до цього не знав, — виправдувався Залізник, а крім того, козакам нечиста сила не страшна. Я лише тікаю від людей з нечистим сумлінням. Що до дітей тринадцятирічних, яких напастує нечиста сила, то я дітей не маю, — напівжартома відповідав Залізник.

— Не кажіть, пане, нечиста сила знайде, як людині накапостити. Я вам щиро кажу — освятіть будинок. В цьому ж будинку ніколи хреста не було, жиди мешкали. Наш священик завжди людям хати святить, де заводиться нечиста сила. В Америці часто буває, що дівку напастує нечиста сила і вона потім носить її з дитинсю. Освятіть, кажу вам, хату."

— Згодом, обов'язково освячу. Хай но в порядкує і накуплю ікон, — приобіцяв Залізник і подякував сусідці за відомості.

Лист з Європи прийшов розпучливий. Друзі писали: Сидимо на вівсяних платках, на спорошкованому молоці, на рибних консервах. Навіть каву видають тепер чомусь ячмінну. Інваліди, хворі та старші віком люди, що не можуть підробити, просто голодують. Прочитавши такого листа, Залізник рішив вислати харчовий пакунок. З того часу, як у Філядельфії постала тривка купецька громада, організована в „Союз Українських Купців і Промисловців”, українське населення купляє все виключно у своїх купців. Коли дати заробити — то українцям. І треба бути справедливим, українське купецтво обняло всі галузі торгівлі. Харчові товари та промислові предмети, взуття, одяг, біжутерію, меблі,

авта і все, що треба людині, можна знайти в українській крамниці.

Залізник пішов по крам до крамниці „Надія”.

— Чим можу служити, пане Залізничче? — привітався до нього культурний і ставний чоловік Борис з приємною усмішкою. Університет він закінчив у Львові, та не судилося йому бути професором, довелось на чужині відкрити крамницю.

— Хочу друзям пакунок до Німеччини злагодити, чи маєте відповідний асортимент?

— Все включно з цигарками, — гордо відповів Борис.

— Так, на фунтів сорок викладайте різних харчів на рундук, — попросив Залізник.

Борис метнувся до полиць і почав викладати смалець, цукор, каву, крупі, масло, маргарину тощо.

— Цигарок покладіть два картони. Вони там дорогі і за них щось люди вигадують, — нагадав Залізник.

— Оце й буде фунтів сорок, — сказав, нарешті, Борис, підрахувавши в думці бляшанки та пакунки.

— Чи не знайдеться у вас чогось холодного напитись, бо після американського сніданку відчуваю спрагу, — промовив Залізник.

— Маю чудесний квас, хочете?

— Що за квас? — перепитав зацікавлено Залізник, оглядаючи пляшечку від „шампун”.

— Це домашній, ще крайовий квас. Виробляє його старенька жінка за крайовим рецептом. Дуже добрий напій.

— О, я з приємністю вип’ю. Моя мама дома літом робила з сухарів такий чудовий квас, що не відірвешся.

— Це саме такий, — похвалив Борис.

Залізник відкоркував пляшечку і з розгону набрав

повний рот. Потім скривився, оглянувся кругом і сплюнув через поріг на вулицю.

— Дуже невдала рецепта, — мовив, ховаючи огиду.

Борис стояв, червоний, як проянда. Квасу він не пробував, але мав велике довір'я до старенької жінки, щойно прубулої з Німеччини, і хотів їй допомогти.

— А людям цей квас смакує, — несміливо відповів Борис.

— То це в мене невироблений смак. Дайте мені соди, холодної, звичайно, і не „кока-кола”, бо той напій мені також не смакує. А тій бідній старенькій жінці дайте від мене доляра, не за квас, а так. Хай купить собі харчів. І порадьте їй відмовитись від виробництва квасу, а доглядати людям малих дітей і цим заробляти на життя, — закінчив повчально Залізняк і, розкоркувавши пляшечку „севен-ап”, почав пити. В цей час дзенькнув дзвінок біля дверей, і з крамниці вийшла жінка.

— Он та бабуся, що робить квас, щойно вийшла, — промовив полетшено Борис, показуючи крізь вікно на вулицю.

Залізнякові зробилось соромно за свою щирість. Він побачив крізь вікно стару, згорблену й худу жінку, що досить моторно перейшла вулицю і помандрувала далі. На ній подерта унівська суконка, панчохи з досить дебелої чужої ноги, що мов жабуриння звисали на її тоненькій литці. А на голові чорна шапочка, мудро зроблена з рукава чоловічого светра.

Якийсь тупий жаль стиснув у грудяк Залізняка. Отак поневірялась його мати після розкуркулення, в пошуках притулку.

— Що то за жінка? — запитав він Бориса.

— Полька, але горнеться до українців. Гарно розмовляє українською мовою і досить активну участь бере в українському мистецтві.

— Вона що, самотня?

— В Америці так, а в Польщі має дві сестри й брата.

— Брат і сестри також українофіли?

— На жаль україножери.

— Ну, Бог з ними, чим же ця жінка тут промишляє?

— Виробляє знамениті ляльки в українському стилі. Популяризує ноші полтавські, київські, подільські, гуцулький стрій, тощо.

— Треба буде чимсь допомогти цій бідній жінці, що любить українців. Чи не могли б ви дати мені її адресу?

— Будь ласка, — і Борис похапцем на клаптику паперу написав адресу й подав Залізнякові.

— А тепер, пане Борисе, допоможіть мені своїм автомобілем відвезти цей пакунок на пошту, — попросив Залізник, заплативши за пакунок.

На пошті він упорався досить скоро. Написав адресу, виповнив картки, здав пакунок, а сам пішов додому. За стареньку жінку вже й забувся. Та ось, раптом, на вулиці знову зустрів її, несла на плечах якийсь старий стілець. І знобу зробилось жаль до болю цієї жінки. Він звернувся до вулиці, щоб не потрапити їй на очі і не викликати сорому, пішов додому. Дома з думки не сходила жінка. Він проглянув подану Борисом адресу і вийшов з хати. Мешкала ця жінка недалеко. По дорозі купив хлібину, пляшку молока, свіжих яблук і фунт масла.

Стареньку жінку він знайшов у малісенькій кімнатці, на піддашші. Вона сиділа, підібгавши ноги, на низенькій скринці від яблук і чистила в пелену бараболю. Недалеко від неї стояв, приставлений до стіни, щойно підібраний на вулиці стілець без однієї ніжки.

Жінка підвела очі, впізнала Залізняка й дивно засміялась.

— Пробачте, пані, що я до вас зайшов. Я хотів..

— Звітть мене! Кекелією — відрекомендувалась вона.

— Я хотів, пані Кекеліє, вибачитись перед вами за незаслужену образу, що спричинив вам у крамниці. Я не знав, що квас...

— Нічого, нічого, я сама п'ю цей квас і він мені подобається. Я думаю, що ви не звикли до нього, хоч цим разом він не зовсім вимусуваний.

— Та його, дійсно, можна пити, коли нема ліпшого. Лише дріжджами відгонить, — вибачливо виправдувався Залізник.

— То правда, він трохи відгонить. Але часом він таки добре мені вдається.

— Та й цим разом він непоганий. Особливо для тих, що люблять випити горілки.

— Мені це вже багато пияків казало, — призналась Кекелія.

— Скільки ви платите за мансарду? — раптом звів Залізник розмову на іншу тему.

— Це не мансарда, а повітряний замок, тут свіже повітря, і я цю кімнату дуже люблю, — промовила вона, обвівши гордим поглядом брудні стіни і стелю з плямами свого піддашшя, що мало одне віконце під стелею і вузьенькі двері. — Ця кімната коштує мені досить дешево, двадцять долярів місячно, — додала вона поважний аргумент.

— Цей повітряний замок, як ви кажете, навіть затишній і зручний, бо сюди не сягає вуличний шум. Але я оце щойно купив хату і хотів би мати мешканця, що не обтяжений фабричною працею, а сидів би дома, замість сторожа. Я міг би вам запропонувати кімнату на першому поверсі з верандою в садочок, утрое більшу за

цю і лише п'ятнадцять долярів місячно, включаючи газ і освітлення.

Кекелія слухала, обличчя їй яснішало, а очі запаливалися радісними вогниками.

— І ви не жартуєте? — зірвалась вона на ноги й випустила з рук бараболю. Шкаралупи з пелени розсипались по підлозі.

— Крім того, я міг би вам запропонувати з моїх продуктів варити обід на нас двох. А за це додатково давав би вам п'ять долярів тижнево. Чи вас це задовольняє?

— Паночку мій! Та я хоч зараз! Мені ця собака будка остогидла до живих печінок. Пожи виберуся сюди, на четвертий поверх, то й ніг не чую. Де ви мешкаєте? — запитала вона й почала чепуритись, — натягала на голову саморобну шапочку.

— Тут недалеко. Під числом 1313.

— Дякую вам. Вік не забуду, що так мене порадували. Перший раз у житті зустрічаю таку чутливу людину. То ходімо, я зараз буду варити вам обід. Маєте дома продукти?

— Повний охолодник.

— Ходімо, серденько, — наглила Кекелія, підгорнувши ногою шкаралупи в куток і затуляючи вікна.

Привівши в своє мешкання Кекелію, Залізник показав кімнату на першому поверсі й відчинив двері на веранду.

— Оце для вас. Подобається?

— Боже мій! Це рай, — сплеснула вона в долоні. Бистрим поглядом глянула на високу стелю, на веранду, потягнула тонкими ніздрями свіже повітря з садочка й повернулася знову в кімнату. Попробувала над мушлею крант з холодною водою, пустила гарячу, оглянула посеред кімнати круглий великий стіл, а в кутку ліжко з матрацом.

— Отут я в спокої й затишку працюватиму до смер-
ти. Мої ляльки, як живі, ростимуть у цьому затишку,
— радісно промовила вона.

— То вам подобається?

— Як ніколи в житті, — зворушливо відповіла.

— Ось вам ключ, переходьте, хоч сьогодні. Сітку
з гнилим матрацом, що править вам за ліжку, і цеглин-
ки, пристосовані, замість ніжок, залишіть у мансарді.
Тут маєте і ліжку, і матрац, і стіл, і крісло на чотирьох
ніжках, — сказав Залізник рукою на скромні меблі.

— Дуже дякую вам, пане, але своє ліжку я візьму
з собою. Я дуже звикла до низенького, щоб, упавши
вночі, не забитись.

— Воля ваша. Але матрац у вас таки досить зая-
ложений.

— З цим я згоджуюсь. Матрац можу покинути. А
де є ваша кухня?

— Прощу піднятись на другий поверх, я там меш-
каю, — запросив він Кекелю, і вони піднялися схід-
цями в простору кухню. Кекелія зараз же розпочала го-
тувати обід, вибираючи з охолодника продукти. А вже
ввечорі, з допомогою візника, все майно Кекелії було
перевезене до нового мешкання. Залізник тепер мав з
ким у вільну годину порозмовляти на приватні теми і
мав дома добрий обід.

Минуло п'ять робочих днів, сорок годин праці і...
заслужений відпочинок. Залізник сидів у вихідний день
за столом і писав оповідання. Пробував сили в літера-
турі. Оповідання назвав „Безхребетний Грицько”. Роз-
почав він так:

Грицько помер. Похоронили Грицька без промов
і без священика, без оголошення в пресі. Ані дзвони

церковні не проводжали його в далеку путь сумним гудінням, ані процесії з друзів та приятелів не було за труюноу. Словом, чоловік наче не був на землі і наче не було його ніколи. Жив мов би серед громади і зник, як на воді булька. Працював він, правда, на підприємстві тяжко, грошки складав копійку до копійки в банку, і вже чимала купа доляків виросла в книжечці, а от похоронила його міська управа, як волоцюгу, і всі проші забрала в свою скарбницю. Грицько був самотній і жодної організації не належав. Не мав щирого товариства, не цікавився жодними громадськими, церковними чи національними справами.

На тому світі пішов Грицько під браму до святого апостола Петра, щоб пропусив його до раю. Розповів йому про всі свої земні діла і запевнив, що злочину не мав на своєму сумлінні. Вислухав його уважно Петро і з сумом сказав:

— Хоч гріхів у тебе не так багато, але й добрими ділами ти не можеш похвалитися. Не могу я тебе пустити в рай.

Зідхнув тяжко Грицько й поплентався до Пекла Бо, дійсно, ніякого добра він не вчинив. На брамі стояв з загостреною борідкою Юда й лукаво посміхався.

Розповів Юді Грицько всі свої грішні діла, щоб не бути бездомним, почав проситися в пекло.

— Не могу я тебе пустити в пекло, у тебе багато таких справ, які не підходять під жодний параграф пекельного статуту. Адже ж ти був двічі в рік у церкві і навіть свічки купляв дешевенькі і хреста цілував. І це була правда.

Повернувся знову Грицько до ап. Петра. Та й цим разом Петро відмовив йому. Бо ж відвідування церкви ще не підтверджувало його віри в Бога. І Грицько не заперечував. В Бога вірив він не цілим серцем, а так собі.

Довго ходив Грицько від брами до брами і ніде

Його не пускали. Аж раптом побачив у пеклі Троцького, Бухарина, Рикова, зрадів і до Юди.

— Таж я був у красних партизанах, належав до комуністичної партії, пустіть мене до пекла, — зарепетував він.

— Е ні, голубе, в красні партизани ти перебіг від Армії УНР, коли ті відступали на захід, а з партії був вичищений за правий ухил! Тому ти не можеш бути справжнім комуністом і перебувати в пеклі. Іди собі до Раю.

Кинувся Грицько до ап. Петра.

— Ваша святість! Я був в Армії УНР, пустіть мене в рай!

— Але ти зрадив УНР у найтруднішу хвилину і перебіг до більшовиків. А зрадників я до раю не пускаю.

Повернувся Грицько до Юди і почав йому доказувати, що він такий же зрадник, як і Юда, і тому має право бути в пеклі.

— Пустіть мене, доропенький, у пекло, я ж ціле життя брехав, ніколи не допомагав своїй рідній батьківщині Україні, не належав до українських організацій, ніколи не купував українських книжок і не допомагав розвиткові літературного процесу, не давав нікому добровільних датків.

— Це правда, що душа твоя чорна, як сажа, але ти ж ніколи не був вірний чортячим законам. Ціле життя ти крутив хвостом, перебігаючи з партії до партії, з церкви до церкви, з організації до організації. Ти все вибирав поживне й солоденьке місце в житті, ігноруючи мораль, приписи й товариські правила. Таких хамелеонів в пекло не могу взяти. Коли вже хочеш знайти собі місце, то біжи он туди, — і Юда показав сухлявою рукою в напрямі між пеклом і раєм.

Кинувся радісний Грицько до табору неутраляних. На дверях стояв сам Ганді. Грицько, як глянув, аж зані-

нів. Тут було найбільше. Всі безхребетні письменники, всі нездарі новатори. Харчували їх ні рибою, ні м'ясом, якоюсь невиразною саламахою, мішаниною, гідкішою від смоли.) Напували їх... і тут Залізник зупинився.

До його кімнати тихо зайшов високий та стрункий чоловік з гарним обличчям і круглою лисиною на голові. Його впустила Кекелія і тому він не дзвонив.

— Привіт працівникам нової епохи! — гукнув гість радісно з порога.

— А. а.! Грицько Григорович! Сідайте, розповідайте новини, — запросив Залізник.

— Чули нову анекдоту? — звично розпочав гість свою візиту.

— Розповідайте без запиту. Знаєте, що я ніде ніколи не буваю, і тому для підтримки настрою сідайте ось тут біля горіхів.

Грицько Григорович повісив капелюх, підсунув стілець до скриньки з горіхами і взяв до рук невеличкі давильця.

Це був чоловік років понад сорок, але веселий, міцно збудований і завжди з гарною дівочою посмішкою. Щічки мав круглі з ямочками і тому завжди виглядав моложаво та приваблював жіночу увагу. Молодим був досить гарним, метким льовельясом і часто оповідав приятелям пікантні пригоди. І хоч мав довгий ніс та велику лисину, але це не псувало його вроди й чарівности.

Спритно розколовши горіха і хрупнувши його міцними зубами, він розпочав:

— Задумав товариш Сталін перевірити відданість комуністичній партії старости України товариша Петровського. Закликав до себе в кабінет, разом з дружиною і, відчинивши на п'ятому поверсі вікно, промовив:

— Григорію Івановичу! Для добра комуністичної партії, скакайте додолу!

Петровський глянув збентежено на свою злякану

дружину, скинув пальто, передав Сталінові орден з своїх грудей і кинувся до вікна. Сталін своєчасно стримав його і промовив: — Дякую тобі, Григорію Івановичу, за вірність партії. Іспит ти склав знаменито. Від сьогодні ви можете спати дома спокійно. Петровський забрав свої ордени, одягнувся і вийшов, а на вулиці до жінки каже: „Щоб він пропав з своєю партією, хотів, гад убити мене. Думав, що вже кінець.

— Ти ж голова України, чому не відмовився? — кинула йому докором дружина.

— Я такий голова України, як ти папа римський, коли б відмовився, то чекісти, що стояли за дверима, самі б викинули мене. А тоді й тобі не поздоровилося б.

— Ну, як? Петре Васильовичу, гарна анекдота?

— Не анекдота, а дійсність. Кого Сталін захоче, того викине через вікно. Але хапає вовк, халнуть і вовка. Знайдеться хтось, що й його викине.

— Маю ще одну анекдоту, хочете? — невгавав Грицько Григорович.

— Та давайте за одним махом. Про що там?

— Зустрівся американський громадянин із советським туристом і питає: Скажіть, будь ласка, як там тепер живуть люди?

— Які саме люди вас цікавлять? — перепитав турист.

— Ну, от хоч би прості, советські люди.

— Прості люди живуть на один палець, — відповів значуще турист.

— Як то, на один палець? — поцікавився американець.

— А ось так, — і турист стиснув пальці правої руки в кулак, лише відчепірів великого і, хитаючи рукою, через своє праве плече, назад, проказав: „Куди пошлють туди й іде.

—Ну, а жиди як себе при советах почувають? — цікавився далі американець.

— Жиди тепер живуть на два пальці, — загадково відповів турист.

— На два пальці? Як це?

— А ось так, — і турист почав двома пальцями правої руки маніпулювати, мов би рахуючи гроші.

— А як живуть у СРСР робітники? — продовжував американець.

— Робітники тепер живуть на три пальці, — відповів той.

— Як то?

— Це значить, що за овою робітнику одержують дулю... — і турист склав із трьох пальців дулю.

— Дуже цікаво. Ну, а інтелігенція як живе? — ретотався американець.

— Інтелігенція живе на чотири пальці.

— Дивись, яка чудасія, аж на чотири! Ану покажіть, як то?

Турист мовчки з чотирьох пальців двох рук зробив віконце, що виразно нагадувало тюремні ґрати.

— Чи не могли б ви мені сказати, як живуть інваліди другої світової війни? — попросив американець.

— Інваліди живуть найщасливіше, на всі п'ять пальців.

— На всі п'ять? — здивувався американець.

— Точнісінько, ось так, — і турист скоцюрбив п'ять пальців правої руки, як це роблять жебраки, прохаючи милостини.

— Ну, як вам подобається ця анекдота?

— Чудесна, і де ви їх назбирали?

— Це ще не всі, але залишім на інший раз. Тепер скажіть, що там пише „старий брат” у „Новому Русському Слові”?

— Пишуть, що москалі видали декларацію, якою

категорично застерегли Уряд ЗДА, що коли він приобіцяє Україні відокремлення від Росії, поновій війні, то всі москалі, чорні, білі, червоні, як один зголосяться до лав червоної армії.

— Це добре, що вони скинули маску. Хай ЗДА знає, що то за московська бестія. Ми давно кричимо, що різниці між білим і червоним москалем — нема, а нам не вірять. Тепер слід і нам передрукувати цю декларацію. Керенського більшовики прогнали, то він з Англії звернувся із закликом до цілого світу, не втручатися в російські справи, не перешкоджати Ленінові будувати нову червону Росію. Всі москалі готові вмерти за цілість Росії. Коли б вони були певні, що їх Сталін не повісить — всі повернулися б.

— Не повернуться. Йх Сталін і не думає вішати, але вони тут як агентура совєтської влади, чи пак, Росії, бо це однаково. Зайняли катедри в університетах, звели кубельця в державному департаменті і, як один, трублять, що Україна це Пенсільванія, — розгнівано закінчив Залізник.

— Ну й чорт з ними! Ось іще кілька років і підрустуть наші кадри, діти позакінчують школи, займуть професорські катедри і тоді позмагаємось, — впевнено промовив Грицько Григорович.

— Добре, що нагадали. То ваша доня, здається, закінчує університет?

— Історичний факультет вибрала, а тепер кається.

— Чому? Та це ж найкраща катедра, звідки можна сказати правду про Україну.

— Вона любить мови. Знає добре н'мецьку, французьку, еспанську і всі слов'янські.

— Це чудесно. Перекладач іще більше може сказати про Україну.

— Вона дуже здібна. Історію України знає ліпше за мене, — гордо сказав Грицько Григорович.

Залізник давно знав його дочку Катрусю. Вона, дійсно, працююча й здібна. З таким же талановитим студентом Дмитром приятелюють. Може й одружаться. Гарна буде родина. Таких і в амбасаді можна посадити в будь-якій країні, — подумав Залізник.

— Як же там, Петре Васильовичу, у вас з квартирами, чи вже всі зайняті?

— Хочете перебраться до мене?

— Я вже там обріс мохом, а незабаром сам хочу купити хату. Я спроваджую з Німеччини одну родину і хотів би примістити у своїх людей.

— Маю ще один апартамент, можу затримати. Лише застерігаюся проти п'яниць і з численними дітьми. Садок знищать.

— В цій родині, правда, є двоє дітей, але дорослі. Кричати чи робити збитки не будуть.

— Ну, що ж, будь ласка. Свої люди завжди миліші за чужих. Вони скоро приїдуть?

— Точно не знаю. Думаю, за місяць будуть. Багато не втратите на пустці в хаті.

— Та я за заробітком не гонюся, аби заповнити мешкання. Мені лише бажано, щоб ці люди не натягнули в моїй хаті та мені клопоту.

— О, будьте певні. Я за них відповідаю, — поважно запевнив Грицько Григорович.

— Ну, то добре. Квартиру тримаю за вашими знайомими.

— Дякую. Буду йти. Маю ще справи, — підвівся, попрощався й пішов.

Та раптом Залізник спам'ятався, що так і не запитав, що це за родина. Чи старі, чи молоді і скільки осіб. Та вже однаково, не сподобається їм мешкання, то можуть собі згодом інше підшукати.

На кожному поверсі свого просторого будинка Залізник мав два апартаменти. Для себе залишив на другому поверсі з вікнами в садок, з тих міркувань, що на другому поверсі і безпечніше, і на протилежний бік від вулиці не долітає гамір. Всі інші апартаменти він здав мешканцям за невелику плату.

На третьому поверсі, в фронтovому апартаменті замешкала дівчина Оксана Синиця з своїм молодшим братом Євгеном, що вчиться в університеті. Це була дуже поважна старша панна, без посмішки й радости, що давно втратила надію вийти заміж і, примирившись з долею, працювала в державній бібліотеці, виключно, щоб допомогти братові досягнути високу освіту.

Петро Васильович зустрічався з цією несміливою панною раз на місяць, коли вона приносила платню за мешкання. І навіть у цих рідких зустрічах він не міг збудити радости в цієї дівчини.

В суботу та неділю Петро Васильович любив відпочивати за столом і писати. То він опрацьовував реферат, готуючись до якоїсь доповіді, то писав статтю в газету в якійсь актуальній проблемі. Сьогодні він працював над статтею напередодні трагічної смерті Головного Отамана Симона Петлюри. Веселі й дрібні кроки з третього поверху відвернули його увагу від статті. Він здивовано підвів голову й прислухався. Що це могло статися? Оксана завжди ходить східцями, як кицька, щоб не порушувати тиші, а тут раптом такі гамірні та двінки закаблучки. Двері рвучко відчинилися і на порозі зупинилася зарум'янена Оксана.

— Петре Васильовичу, до вас можна? — голосно запитала, задихана, весела й збуджена. В руці тримала якогось листа.

— Прошу дуже, заходьте, що сталося? — промовив, підіймаючися з-за столу.

— Нечувана радість, я від вас вибираюсь! — випа-
лила.

Не маю причин особливо радіти цьому, я вас не виганяю. До того ви маєте підписану умову мешкати в мене три роки, поки брат закінчить університет, — відповів їй.

— Але ж, пане господарю, я виходжу заміж, — додала й ще густіше почервоніла.

О, це інша справа, щиросердеуно вітаю, — погратулював і потиснув Оксані руку. Пальці її тоненькі й гарячі, тремтіли, мов злякана пташечка, в долоні.

— Ще цей тиждень я буду тут, а наступної суботи виберусь. Брат перейде до старшої сестри, а я до чоловіка. Гроші за місяць наперед залишимо вам як компенсацію, — цокотіла вона збуджено, а очі так і світилися.

— Гроші я вам поверну, купите собі весільні подарунки чи квитки на повесільну прогулянку, — відмовлявся Залізник від компенсації.

— Ми хочемо по весіллі поїхати на Фльоріду і гроші маємо. Але я ж порушую умову, на три роки складену. Таке щастя, хіба я думала... залишу вам охолодник, купимо собі новий. Хтось бідний мешкатиме, то матиме готовий, і шафу залишу, і старе ліжко.

— Панно Оксано, я дуже радий вашому щастю і щиросердечно вітаю вас. Хай Бог збереже вашу любов до самої смерті.

— Дякую, пане Залізничче, дуже вам дякую. Я така рада, що ви не гніваєтесь, то так і знайте, вивішуйте оголошення, що апартамент вільний, у суботу виберусь, — промовила й вийшла. Так і не показала, що то за лист у руці. Напевно від нареченого. Як пташечка, звинула у коридорі і, збігши додола, вискочила на вулицю.

Як то щастя міняє настрої людини. Вічносумна, задумлива, буденна й байдужа до цілого світу Оксана пе-

перодилась у радісну, як соловейко, дівчину. Вона була така кбита тяжкою безнадією, що мріяла навіть про монастир. Ніхто до неї не залицявся, а літ мала п'д тридцятку. І раптом щастя. Доля знайшла дівчину, і вона зразу відчула радість, — міркував Зал'зняк, сідаючи до столу. Та писати йому не дали й цим разом. Дзвінок біля дверей примусив відірватися від друкарської машинки й спуститися додолу. Біля дверей стояла старша жінка з дівчиною поруч.

— Я до вас, пане Зал'зняче, промовила вона боязким голосом.

— Що ви хотіли? — відповів, приглядаючись до цих людей.

— Ви мене не впізнаєте?

— Щось не пригадую.

— Де там вам пригадати просту жінку! В таборі одному мешкали. Та це нічого, я хотіла вас запитати, чи буде у вас вільний апартамент?

— Складається, що наче буде, а хіба що?

— Я хочу винайняти. Ми вам не будемо нічим перешкоджати. Я з дівчиною. І східці вам у суботу помимо і вікна повитираємо. Віддайте нам цей апартамент! Дуже хочемо жити поруч із своїми людьми.

— Прошу дуже. Але там ще мешкають люди.

— Я почекаю. Але я вас дуже прошу, візьміть завдаток. Щоб я знала, що мешкання за мною забезпечене, — і втиснула Залізникові в долоню двадцятку.

— Таж почекайте з грішми! Заплатите, як переїдете. Ще може й Оксана залишиться, проте, я міг би приділити вам інший вільний апартамент.

— Ой, панючку, лише на третьому поверсі хочу. Саме той апартамент, де мешкала Оксана.

— Ну, добре. Мені однаково. Але коли Оксана роздумає й залишиться, то я вам завдаток поверну.

— Не залишиться. Оксана виходить заміж, це я

добре знаю, — поважно сказало жінка. — Моє прізвище Катерина Богданова, щоб пам'ятали.

Залізник заховав гроші й провів поглядом старшу жінку з такою молодю та гарною дочкою. Зайшовши в свою кімнату, записав у зошит Катерину Богданову і поставив проти запису 20 доларів завдатку. А за тиждень, того ж самого дня, як вибралась Оксана, перевезла свої речі Катерина і розташувалася на третьому фронтовому поверсі разом із своєю дочкою.

Пані Кекелія за кілька місяців перебування в новому мешканні на смачних, добірних та різноманітних харчах, що сама закуповувала для Петра Залізняка, цілком переродилася. Із старенької, німичної бабусі перетворилася в ставну, жваву та метку молодицю з повними ногами та широкою постаттю.

— Тридцять фунтів набрала, — хвалилась перед сусідами, записуючи поясок. — І яка я вам бабуня? Та ж у мене в роті всі зуби цілі, та ж мені щойно сьома десятка минула, — хизувалася вона своїм здоров'ям.

Обличчя в неї дійсно заокруглилося, зморшки вигладилися, випросталися, заплили ситтю, а чудодійний американський крем „Б'ютіфул“ привернув шкірі білість, еластичність та м'якість. Навіть очі, раніш безнадійно стомлені та вицвілі від старости, тепер раптом почали блистити молодечим запалом, радісними вогниками. Рухи стали жвавими, хода стрункою і навіть мова змінилася, дзвеніла виразніше й гучніше. Не зважаючи на восьму десятку життя, вона бігала, як сарна.

— Нарешті я побачила світ і відчула справжнє людське життя, хоч на старість. Я вічно бідувала і вічно терпіла злидні, хоч з багатого роду і шляхетського походження. Дякую вам, що підтримали мене на старості

самітну, — часто зворушливо дякувала вона Залізнякові.

Готувати страви вона вміла добре. А тепер, коли під руками такі гарні продукти з американського багатого ринку, то обід завжди був смачний і поживний. Пані Кекелія гарно сама віджилилась і тримала Залізняка в доброму тілі. Кожної суботи він давав Кекелії п'ять доларів за готування страв, а крім того завжди приносив якийсь дарунок. Це були чи то суконка, спідничка, черевики чи плащик. У Кекелії шафа набита. Між людьми вона тепер не згорблена та розтріпана бабуся, у саморобній шапочці, а чепурна молодиця в гарній суконці та модному капелюшку. Панчохи щільненько обтягали налиту ситно литку, а черевики вона любила на високих закаблуках. Лише з капелюхами в неї були примхи. Обов'язково з старомодним пір'ям. Старі панські часи це найкращий її спогад. При згадці про минуле до революційне, вона тяжко зідхала.

Цілком добре жилося Кекелії.

Своїх численних знайомих вона відвідувала з високо піднесеною головою, чванькувато натягнувши довгі рукавички. До рукавичок вона ставилась з тонким пієтизмом. Ця частина вишуканої туалети завжди зосереджувала її пильну увагу. Пріоритет доброго тону — це рукавички. Вона мала на зміну різних кольорів, фасонів і довжини. Віталася лише з людьми, що займали визначне становище, що були з титулами, що користались повагою. Звичайне населення вона ігнорувала, окресливши назвою „чернь”, і відвертала голову.

— Чого вона, те панське сміття, неса копилить?
— перешіптувались між собою люди, коли Кекелія проходила, відвернувши голову.

Пані Кекелія мала свої заякорені польські звички. свій тривкий панський гонор. І хоч її батько працював наглядачем у панському маєтку, але походив із збідні-

лих шляхтичів і завжди показував свою зверхність над простим робітником. Ця потворна звичка чванливості прищепилася Кекелі з дитинства. При кожній нагоді, вона підкреслювала, що в її жилах тече панська блакитна кров. Залізняка, довідавшись, що він походить з мужиків, терпіла з конечности, але в душі ненавиділа його до самого дна. Все мріяла дочекатись старечої пенсії, яку обіцяв виробити Залізник, а тоді показати йому дулю. Залізник перейнявшись убозством цієї жінки, багато докладав зусиль, щоб якнайскорше цю пенсію здобути. Платив за неї урядові податки, як за справжню робітницю, що обслуговує його.

Вечорами на самоті, Кекелія любила розмовляти з своїми думками і часто реготалась. З прикрістю згадувала той тяжкий час, коли торгувала квасом, але доля прийшла їй назустріч, і вона тепер знову пані. Вона має одяг, взуття і навіть деяке заощадження. Залізник ніколи не допитується, скільки витрачено на закуп харчів. Давав гроші на слово. Першого разу вона принесла рахунок.

— Що ви, пані Кекеліє, сорому мені завдаєте. Я з вас рахунку не вимагаю, — незадоволено відповів і недбало відсунув рахунок.

— Знаєте, пане, я все життя керувалась чеснотами і не хочу, щоб у вашій глибині думки щось про мене залишилось зле, — з скромністю відповіла.

— Не турбуйтеся, пані Кекеліє, я вам вірю, — запевнив він, і після того пані Кекелія з кожного базару щось собі затримувала. Прилюдно вона ніколи не нарікала на Залізняка, була вдячна, прихильна і доброзичлива. А вже на самоті кипіла заздрістю.

Мужик купив хату, чернь гарно одягається, хлопство має гроші, а вона з панського роду — мусить жєбрати, — шептала вона з безсилля, на самоті й проклинала долю. Лаяла цілий світ і особливо більшовицьку

революцію, що змусила її мити мужикам горшки. І це принижене честолюбство гризло їй душу, дошкулюю мучило ночами і відганяло сон.

Залізник нічого не помічав і ставився до старенької Кекелії з найщирішими побажаннями, піклувався нею, як рідною матір'ю. В день семидесятиріччя Кекелії прийшов з поздоровленням і приніс у подарунок гарну ковдру, щоб замінити на ліжку засмальцований таборовий коц, а до того пляшечку французьких парфумів „коті”.

— Пане Залізничче, у вас золоте серце! І як ви догадалися принести мені такий чудовий дарунок? Це нечувана радість. Таку радість я мала у сімнадцятьох років, коли на іменини батько приніс мені пляшечку „коті”. Дозвольте вас поцілувати. Я вам цього ніколи не забуду. — Цмокнувши в чоло розгубленого Залізника, вона вхопила парфуми, з насолодою притиснула до довгого носика і повними грудьми вдихала чудові пахощі.

Залізник розкоркував пляшку з вином і поналивав склянки. Потім розрізав горіховий торт. Пили вино й заїдали тортом. Безжурно розмовляли про минулі гарні часи і про катів-більшовиків. Більшовиків обоє в однаковій мірі ненавиділи. Залізник розкоркував другу пляшку. Настрій підвищувався, розмова веселішала, думки висловлювались ясніше.

— Пані Кекеліє! Ви така цікава жінка, у вас стільки чудових споминів загадкового минулого, що мене аж слокуса бере почути вашу біографію. Сподіваюся, що життя ваше таке цікаве, як казка, багате на пригоди, події та зухвалі несподіванки. Розкажіть про себе дещо.

— Ви вгадали. Мое життя — барвистий килим. Воно солодке, як перша любов, хмільне, як старе вино. І хоч злидні мене ніколи не залишали, але різні пригоди компенсували невдачі. Я пережила зустріч двох сторіч, наповнених двома світовими війнами. Життя мое не

плуталось осторонь цих великих подій, а було переплетене з ними в найтісніших супичках, — Кекелія перевернула дух і випила з склянки вино. Продовжувала далі.— Мое походження бере початки з великої польської нації. — промовила вона і її очі блиснули честолюбними вогниками. — Але, пане Залізничче, — спам'яталась вона, — я ціле життя змагалась за злиття української та польської нації. Мій родовід „по мечу”, себто по батькові сягає в глибську минувшину, аж до козацької доби. Прадід мій належав до української провідної верхівки, до козацької старшини і був очайдушним вояком.

— Он воно як, то ви українка! — не витримав Залізничак.

— Почкайте, розповім усе докладно. Я тепер справжня шляхтянка, чи як по вашому дворянка. Але це потім. Мій прадід розпалений славою, яка ніколи не має меж, не задовольнявся пошансю серед козацтва, коштовною зброєю, що його нагороджували, червоними жупанами, що з вдячності шили козаки. Його спокусив польський герб шляхтича і він перейшов до поляків, бо ж, врешті-решт, це все слов'яни. В нагороду за це отримав великий герб шляхтича з назвою „Розвага”, що мав на своєму білому тлі вирізьблену — пляшку горілки на срібній таці. Це дуже гарний герб, за який варто славити поляків. Цілий наш рід з покоління в покоління гордився цією емблемою, бо всі ми любили випити і тримали її поруч з іконами, — засміялася раптом Кекелія.

— Себто ви з пляшки пили й до пляшки молились, — пожартував Залізничак.

— Рація. Крім того, мій прадід отримав від поляків за вірну службу великий маєток на Київщині..

Не за службу, а за ганебну зраду, — подумав Залізничак, але промовчав.

— З кучерявими вербами, ставками та пахучими й родючими ланами чорнозему, — говорила вона.

Кочубеї й Безбородьки те саме отримали від москалів, — знов подумав Залізник.

— Одружився він, — продовжувала Кекелія, — як і належить шляхтичеві, з гарною та химерною полячкою, тому то є й кров у наших жилах польська. Досить хутко розтринькав цей маєток з чарівними молодицями та гульвісами. Він дбайливо наслідував символ емблеми свого родовитого герба, — пляшка горілки. Маєток зник разом із шампанським, як і належиться шляхтичеві. Тоді польський уряд подарував йому другий маєток за виїняткову службу.

— Де саме подарував?

— Та ж певно, що на українських землях, бо ж поляки тоді панували там. Та й той маєток незабаром пішов з розвагами та чарівними жінками. Нам у спадщину залишився тільки великий герб „Розвага” з маленькою порожньою пляшкою на срібній таці, — знову засміялась вдоволена Кекелія. — Чудове було мого роду життя. Хіба не варто подарувати маєток за гарні молодиці? — глянула вона запитливо на Залізника.

— Все залежить від виховання людини, — ухилився від простої відповіді.

— Виховання в прадіда було панське. Увесь наш рід дуже любив панувати, та й скажіть, хто не хоче панувати? Один мріє про герб, інший про титул, той про партійний квиток і все для того, щоб панувати. І все це природне явище в кожній людині, лише одній це вдається здійснити, а інша залишається до смерти лише з мріями. Прадід дійшов до панства, перекинувшись від слов'ян українців до слов'н поляків, от і все. Зробив невеличку зміну.

— Ну, а своя нація, український нарід немає різниці? — кинув зневажливо Залізник.

Кекелія подивилась пильно на Залізняка й продовжувала:

— Цей наш герб переконливо стверджує, що я шляхетського роду. Та ось прийшла революція і оті брудні хлопці відібрали, навіть славу, залишилась лише блакитна кров. У мене й тепер капають сльози і серце стискається з жалю за таку несправедливість. Та давайте вип'ємо, а то я ще розплачусь, — раптом потягнулась вона до склянки з вином.

— Це дійсно велика кривда, — відповів іронічно Залізняк і взяв свою склянку.

Випили, цокнувшись, і Залізняк хотів слухати далі.

— Розкажіть пані Кекеліє ще щось веселеньке з свого життя.

— Не можу, пане Залізничче, як нагадаю про втрачений герб і славу, то наче камінь хто на серце поклав. Ні, ви, пане Залізничче, самі подумайте, я вродилась панувати, а тепер, як самі бачите, мушу заробляти на життя, хіба це справедливо? Хіба з блакитною кров'ю можна мити горшки?

— І ви вірите в блакитну кров? — поважно перепитав Залізняк.

— Без сумніву. Дурні біологи цього не добачують. Еліта ніколи не може вирости з людини, що не має блакитної крові. Навіть у біблійі про це сказано і поділено людей на панів і рабів.

— Пані Кекеліє, еліта твориться з людей, що здобули освіту й кінчили високу школу, а ви ж, здається, не закінчили жодної школи.

— Мені школа не потрібна, у мене спадковість, шляхетська спадковість, що більше важить за всі школи. Але щоб бути грамотним, то в нашій родині була гувернантка, що вчила нас французької мови, та крім того приходив учитель навчати правопису.

— То ви знаєте французьку мову? — зрадів Залізник.

— Очевидно. Знаю слово „мосьє”, „адьє” і ще якась слово знала, почекайте зараз пригадаю...

Залізник мало не розреготався. Та щоб стримати себе, узяв склянку з вином і, високо піднісши вгору, гукнув:

— Адьє! За здоровля французів!

— Пане Залізничче, адьє кажуть, коли прощаються. Ви зовсім не знаєте французької мови.

— Пардон, пані Кекеліє...

— О, о, саме це слово я забула. Це французьке „пробачте”.. Оце то ви знаєте. Ну, то давайте вип’ємо. Вип’ємо, щоб панство до нас повернулося, а більшовики згинули, — побажала вона найголовнішого.

— Чи були ви, пані Кекеліє одружені, мали дітей?, — поцікавився далі Залізник.

— І була і ні. Польська поліція змусила одружитися, бо заборонялось неодруженій жити в одній кімнаті з чоловіком. Але своє одруження я не трактувала так, як інші. Почувала себе вільною, і мій чоловік так само. Ми не порпались у нашій поведінці. Я за вільне кохання.

— Але ж це межує з розпустою. А крім того, це огидно.

— О, ні, навпаки, це дуже цікаво. Увесь наш рід так поведився. Батько мав дружину й коханку.

— І мати не протестувала? — обурено перепитав Залізник.

— Плакала, бо була віруючою католичкою, а ми всі сміялись. Нам це дуже подобалось. Це ж дійсно романтично, як батько оповідав, що на плянтації працювала в нього сотня дівчат із села, і він найкращу кликав у лісок.

— Так, цікаві ваші погляди на родинне життя, але я з цим не погоджуюсь.

— То ви що, за поневолення жінки?

— Навпаки, за пошанівку. Коли б ваша мати була таких поглядів, то ви напевно не існували б на землі.

— Моя мати була фанатична католичка і мала вузькі погляди на життя, а я маю сучасні погляди і виховувалась у вільних умовах.

— Та я бачу, що виховались у вільних умовах, а що сталося з вашим батьком?

— Під час революції убили мстиві хлопці, — з сумом відповіла.

— Може за тих дівчаток, що в лісок кликав?

— Угадали. Але подумайте, яка жорстокість. На це здібна лише чернь.

— Ну, а панські дівчата добровільно ходять в лісок з наглядачем?

— То ви рівняєте панянок до мужичок?

— Ні, де ж би я міг таке собі дозволити, панянка з блакитною кров'ю, а мужичка з чорною. Лише мене дивує, що пан спокушається на чорну кров, і запрошує в лісок.

Кекелія подивилась на Залізняка і зрозуміла що з неї кепкують.

— Ми з вами, пане Залізничче, різних поглядів на цю проблему, — відповіла.

— Очевидно, й різного виховання, давайте ще вип'ємо і я піду.

Кекелія налила вина, і випили.

— Я вас, пані Кекеліє, перепрошую за недоречно сказане слово, яке образило вас. Але залишаймося приятелями і бажаю вам прожити ще десяток років шасливо й весело.

— Дуже дякую вам, що відзначили так гарно мої роковини. Скажіть тепер, коли я матиму змогу поздоровити вас з днем народження.

. — До семидесятки далеко, а раніш ювілею справляти не збираюсь, — посміхнувся у відповідь.

— А я справляла б щороку, та нема засобів. — сумно промовила.

— Колись будуть, адьє! — сказав і вийшов.

— Адьє! — почув він у слід за собою.

Залізник був схвильований. Ця розмова багато йому децю виявила. Він ніколи не вірив, що існують в сучасну пору люди з такими поглядами на життя. Він не терпів людей чванькуватих, бундючних, показних, фалшивих. Ненавидів трутнів, що живуть чужою працею, брехунів, підлабузників, криводушників та фарисеїв. Терпіти не міг кар'єристів, верхогонів за славою, духових дегенератів та маняків спадкової вищости, до яких саме належала Кекелія. Вона уроїла собі спадкову зверхність та блакитну кров як фанатичка, хіба це не божевілья? Справжня bestія людської подоби. І може була рація в революції з її жертвами. Адже ця панянка так спокійно оповідає про батька з лісом і гарними дівчатами, як про старе шампанське. Хіба це не страшне психічне збочення? Такої ще не зустрічав. Життя її дійсно гідне пера доброго письменника. Яскравий зразок відщепенців, яничарів, що пішли до ворога, залишивши козаків на роздоріжжі. Заради герба „Розвага” проміняти націю, зрадити нарід, чи треба більшої ганьби? Це той яскравий приклад духового занепаду української провідної верстви, через який ми не маємо своєї держави. Одні пішли до поляків за гербом „Розвага”, інші до москалів за титулом „дворянина”. А нація й до сьогодні мучиться в неволі. А тепер? Та й тепер знайшлися такі, що за партійний чи комсомольський квиток зраджують свою націю і затримують визволення.

Залізник любив оточувати себе людьми в першу чергу з однаковими поглядами на національні проблеми на державницькі аспірації, людьми щирими, чесни-

ми, доброзичливими і в першу чергу скромними, а тут вийшло все навпаки. І хіба він міг знати, що в такій простій на перший погляд старенькій жінці стільки ворожої сили. І то з кожного погляду ріжниці. Аж дивно виглядає, що такі між ними колосальні розбіжності в трактуванні тієї самої справи.

Залізник у кожній людині звик бачити чесноту, навіть, коли б це був злодій, а виходить, є люди, які прославляють розпусту, брехню, невільництво, безбожництво, тощо. Для нього зробити комусь вчасну допомогу порадою чи грішми, — це найкраща засада. Йому здавалося, що кожне, добро, зроблене людині, це його добро. Приємність, яку відчуває людина від послуг, це й йогоприємність. Радість, принесена комусь його руками, діями чи порадами, це одночасно й його радість, і він найбільше тішився подяками від людей за зроблене добро. Це була найбільша його радість, що він міг комусь стати в пригоді. При кожній нагоді він допомагав покривдженому чи потребуючому і в цьому відчував щастя в житті.

І ось тепер, допомагаючи бідній Кекелії, він радів, що його допомога врятувала людину й поставила на ноги, а Кекелія нарікає, що їй сором варити обід, бо вона панського роду. Нарікає на хлопів, що замордували її батька за розпусту з бідними дівчатами. Вона й не подумає, що батько заслужив на більшу кару. І ось тепер Залізник відчув у серці якусь терпку кривду. Його зерно добра впало не на той ґрунт, якого він шукав. Ця легковажна й потворна жінка з честолюбною вдачею, морально звихнена, замість подяки, вкусить його. Її чорне сумління виправдує кожне зло, що приносить їй особисту втіху. І тому з такою людиною жити дуже небезпечно. Що ж йому робити з нею, випровадити з мешкання? Адже ж він обіцяв їй приміщення до самої смерти! А може, вона це, зипивши, так йому наговорила вся-

ких нісенітниць? Може, вона добра, чесна, працювита й доброзичлива жінка! Може, він помиляється в людях? Помилки завжди можливі.

Залізник не знаходив спокою. Інтуїтивно відчував, що натрапив на жінку, з якою тяжко миритися його послідовному мисленню. Як це може гуманно наставлена людина, та ще й жінка, спокійно говорити про канчуки, якими слід вдшматувати на стайні хлопа за непослух. Це щось таке дике й середньовічне, що далі нікуди.

Так роздумуючи, він довго блукав по місту, зрезигнував із загальних зборів, які відбуваються в Горожанському клубі, що їх скликав Конгресовий Комітет. Там відбувається важлива нарада з питання збору „Народнього фонду”, потрібного для політичних справ. А він, розгублений, трохи підпивши, блукає й думає про якісь дрібниці. Але ці дрібниці непокоять його. Такі дрібниці ховають за собою великі наслідки, коли їх не усунути своєчасно.

Десь аж опівночі він повернувся додому й тихенько східцями пройшов повз двері кімнати Кекелії, зайшов у своє помешкання й ліг спати. Вночі бачив страхотливий сон. Десь його будинок раптом завалився й присипав його цеглою. Він довго борсався і... прокинувся.

Залізник належав до тієї категорії мужчин, що особливою вродою не відзначаються. Кучерів не крутять, перчнів не носять, капелюхів щомісяця не міняють. Він не був гарний, але й поганим його назвати не можна. Ростом високий, трохи кремезний, в міру вередливий, завжди певний своїх сил і рішучий у розпочатих заходах. Надзвичайно енергійний та ініціативний. Ніколи не відкладав того, що можна зробити сьогодні. І хоч не від-

значався вродою, але жіноцтво завжди цікавилось ним і вітало в своєму товаристві. В розмові був тактовний, умів кожного терпляче вислухати і ніколи не накидав нікому своїх поглядів. Лише при потребі напівжартома, щоб не образити співрозмовника, обережно вставляв свої присутні завваги. В юнацтві він був темою розмов усіх дівчат, що цікавилися хлопцями, а тепер удовички та самітні жінки чемно віталися, шукаючи з ним зустрічі.

Але він був так розчарований таборовою вільною романтикою в Німеччині, що тепер далеко стояв від самітних жінок, які на американському добробуті перевершили таборові пригоди.

Ясні й бистрі його блакитні очі свідчили про надзвичайну спостережливість. Коли висловлювали радість, то з очей сипалися ті чарівні промінчики, які так закохують жінок. А коли розгнівається, то ці лагідні очі раптом стають такими жорстокими та колючими, сиплять такими іскрами гніву, що ліпше уникати їх погляду. Але це трапляється дуже рідко.

В короткому часі по прибутті до Америки він спровадив понад двадцять п'ять родин утікачів і кожному допоміг знайти житло та влаштуватися на роботу.

Вже минуло кілька років, як має він добру працю, добре заробляє, сплатив за куплену хату і заощадив на чорний день. Однак, і тепер жив скромно та ощадно. Зігнорував зарозумілу й хибну моду в Америці — за всяку ціну мати авто, люксові дорогі меблі, грубі килими та телевізор, залазячи по вуха в борги. Він вважав, що телевізор, ця мудра техніка на послугах в людей, виконує більше шкідливу, як виховну роль.

Завжди дивувався, що міністер освіти не контролює програм пересилань, які цілковито розкладають молодь, деморалізують і згубно відбиваються на вихованні. Авто при сучасній комунікації вважав за цілком

зайве, і всі заохочувальні реклями — користь купцям. Уже те, що в самому Нью-Йорку дві особи гине, 156 поранених кожної доби, мусило б застерігати людей.

Для доїзду на працю Залізник користався з автобусів. Куди спокійніше й безпечніше їхати автобусом і за той же час прочитати книжку. Цієї засади він додержувався завжди. А коли додати, що кожне авто — жахливий марнотратник, який коштає щорічно тисячі доларів, за які можна видрукувати добру книжку, то вже цей аргумент сам стримує від купівлі авта.

Скромність — головна засада в Залізника. Меблі в його хаті з других рук, куплені випадково, дешево. Але ці меблі, добрані з таким тонким смаком, що викликають заздрість у кожного знавця шику.

Для обслуговування мешкання він ніколи не наймав робітника. Полагодити електрику, водогін, газ, ogrівання, дах, вікна, підлогу і все інше він міг сам. Труднощі й злидні в СРСР змусили бути на всі руки майстром. Він і швець, і кравець, і столяр, і муляр чи бетоняр, електрик та водопровідник.

— Щоб змінити в лазничці крант, ви кличете майстра?! — іронічно кепкував він із сусіда.

Але головну увагу, після праці на фабриці, Залізник зосереджував на журналістиці. З ворогом можна боротися лише гострим словом. Це він знав давно і боровся з повною самопосвятою. Щоденно писав статтю, як не до часопису, то до якогось журналу. В його статтях завжди висувався на чільне місце сміливий підхід до кожної проблеми, чи то політичної, соціальної чи морально-виховної. Своїми статтями він боровся проти лицемірства, підлабузництва, зради та підлоти. Його статті не були прилизані, розраховані на похвали чи на слабодухого сальонового споживача. В його статтях бралось за живе всіх брехунів, негідників, шахраїв, бязгузів, вискочок, кар'єристів та дволиких бестій.

У житті він був чутливим, уважним і ласкавим, як дитина, до людей готовий на саможертву для кожного потребуючого, скривдженого чи голодного. Він здібний був розуміти найменші потреби і кожної хвилини відгукнутись допомогою, порадами чи кишенею.

В той же самий час він був виключно темпераментним і безкомпромісовим до всіх ворогів України та до всіх тих, хто зневажає його націю. І тому то він після відвертої розмови з Кекелією, був нею незадоволений. Чи Кекелія ворог чи приятель українців? Як надалі з нею поводитись?

Родину, яку спроваджував з Німеччини Грицько Григорович, довелось очікувати не довго. Рівно за місяць Мілена приїхала з двома дітьми і зайняла мешкання з двох кімнат та кухні в Залізняка на першому поверсі з надвірного боку. Фронтону кімнату зайняла пані Кекелія і тому силою обставин ці дві жінки стали найближчими сусідами, а згодом найщирішими друзями. Подружились, правда, вони з першої зустрічі, віднайшовши в своїх співзвучних характерах багато спільного, спорідненого і тому стали нерозлучними приятельками. Це були, немов би й мати й донька. Обидві меткі в справах, жваві й енергійні в ділах, гострі й балакучі в розмовах.

От і тепер до кімнати Мілени вскочила задихана, збуджена й розчервоніла Кекелія з блискучими сяючими очима і, впавши в глибокий фотель та вдихнувши голосно повітря, весело промовила:

— Фу, от утосмилася, ледве добралася додому, зате скільки справ полагодила, — похвалилась приятельці, провівши долонею по розпатланих косах, по спітнілсму чолі, і обтерла руку об суконку на коліні.

— Де ж це ви так мандрували цілий день? — запитала Мілена, розчісуючи перед дзеркалом свої густі та чорні кучері.

— Сорок три приятельки відвідала, а може й сорок чотири, могла збитись з рахунку, — гордо відповіла і висякалась у брудну хусточку.

— Це знаменито, найкращий спортсинець позаздрить, — посміхнулася в дзеркало Мілена.

— І май на увазі, дитино, що мені минула сімдесятка. Коли я була молодою, то пів міста за день облітаю і втоми не відчуваю. Всі новини знаю, повернувшись у вечорі. Люди приходять і дивуються, переповім, як з написаного. Та от і сьогодні набалакалась, аж душа радується, лише язик трохи щемить, але це від попусутого зуба.

— От вам добре, що не маєте дітей і не працюєте, — позаздрила Мілена.

— Пани ніколи не працюють, ма них хлопи мусять працювати, — зневажливо відповіла пані Кекелія.

— То добре, що ви панею вродились, а що ж мені робити? До того ще й діти на шиї.

— Дітей я стереглась, як хвороби, ніколи не мала. З молодих років знаю спосіб, як їх позбутися.

— Тепер і я знаю, а раніш хотіла дітей, щоб прив'язати чоловіка до себе, а він узяв дурний і поліз на банду, а там його й застрілили.

— Бо треба було тримати його біля себе.

— Так то й тримати, як службу виконував. Порада ваша запізнилася, ви ліпше тепер мене навчіть, як жити безтурботно в світі. Підшукайте жениха багатого, заможнього та не ревнивого.

— Між американцями зв'язків я ще не маю, бо мови не знаю, а от між поляками та українцями то можу приглянутись. А ти, дитинко, сама кинь на кого оком, а я вже тоді допоможу тобі приборати його до себе..

— Та в мене є один на оці, лише одружений.

— А ти його хочеш? Запроси но його колинебудь до себе та хай заїде до мене, а вже я його до тебе приліплю, що ніколи не відірветься.

— Дуже вам буду вдячна за це, пані Кекеліє. Я його дуже хочу, він добре заробляє і ще не старий. От лише, щоб не було мороки з дружиною, бо він жонатий.

— Не журись, серденько. Я так зроблю, що вони стануть ворогами, а ти будеш з ним щаслива, як янголятко. Познайом лише мене з ним.

— Та це я зроблю скоро, він до мене часто заходить, лише одружитися не хоче.

— Одружиться, ми знаєм, як це зробити, — запевнила стара звідниця.

— Що ж там у світі робиться, що пишуть у газетах?

— Дитино моя, в газетах сама брехня. Немає більшої правди, як люди скажуть. От Митро Соловій остаточно рішив із своєю жінкою взяти „діворс" і одружитися з Горпиною. А на вісімнадцятій вулиці я бачила Тетяну, якій Секлета підбила око за Охрима.

— За віщо це вона?

— Щоб не зваблювала її чоловіка Охрима.

— Яка звірюка! Так можна людину й сліпцю зробити, — розгнівано zareагувала Мілена.

— А ти чула, що Майкова Соня буде мати скоро дитину? Це та, що на сорок третій вулиці. На восьмому тепер місяці ходить. Від Карпа отого веснянкуватого, — сипала новинами Кекелія.

— Ти диви! А на ній і не помітно.

— Втискалася пояском.

— А ви напевно знаєте, що від Карпа? Він же старий.

— Старий шибеник, а дівчину звів. Тепер платитиме „лементи”.

— Ви думаєте, що присудять?

— О, в Америці суд завжди по стороні жінки. А до того всі люди знали, що він до неї ходить.

В цей час перед вікном майнула жіноча постать. Кекелія схопилась і кинулась до дверей.

— Почекай мене, дитино, ця молодичка йде до мене. Хоче, щоб я її звела з Остапом, — кинула Кекелія й поспішно зникла за дверима.

— Ось де золота жінка, — промовила в голос Мілена, провівши поглядом зниклу Кекелію.

За вікном шумів дощ. Тихо шелестів, як колискова пісня шепелявої бабусі, дрібнесенько падав на шибки, широко спливаючи потічками додолю на гзимс і потім злітаючи десь на хідник.

Залізник повернувся з праці трохи мокрий, передягнувся в сухе і, обгорнувшись теплим халатом, сидів у глибокому кріслі, переглядаючи сьогоднішню пошту. Він неуважно перечитував грубі наголовки сенсаційних подій, прислухаючись до чарівного шепоту дощу. Та ось у двері хтось постукав, і не встиг він запросити до кімнати, як на порозі стояв широко усміхнений Грицько Григорович зі згорненою парасолькою в руці.

— Максим козак Залізник, козак з Запорозжя... Добридень, — проспівав він радісно привітання й поставив парасольку, стріпнувши воду. — Що нового?

— Сідайте ось там, горіхи перед вами, — показав Залізник по-дружньому на крісло коло столика, на якому стояли горіхи в скриньці.

— Горіхи ваші смачні, як гарні молодички. Можна давильцями чи зубами?

— Як молодець, то й зубами хрусне, а давильця он на вікні.

— Дякую, я хоч й молодець, а зуби шаную. Чули нову анекдоту?

— З анекдотом потім, розкажіть про молодичку, що порадили мені на мешкання.

— Не молодичка а торба грошей. Безмежний скарб, хто її знає. Це чарівна красуня, землячка з Кривого Рогу. Чоловіка забили на війні, а вона з двома дітьми тиняється світами. От я їй і допоміг.

— Це добре, що відгукнулись на чуже горе. Дійсно, скільки сиріт породила та війна і змусила тинятися світами бідних людей, хто про них подумає? Ось і в цієї, діти гарні, а що з них вийде згодом, хто допоможе? Та й тепер біда не має в мене всім ліжок та меблів.

— Меблів? Не турбуйтеся, завтра все привезу. Я вже намітив крамницю з старими речами. Там дешево і одержу можна придбати тим часом для дітей.

— То й добре, коли щось дістанете. Там і в мене знайдеться дещо для хлопця, — промовив Залізник.

— А тепер дозвольте анекдоту, — посміхнувся нетерпеливий Грицько Григорович.

— Та вже давайте, хоч і дві разом, — погодився Залізник.

— Приїхав з одного колгоспу делегат на з'їзд колгоспників у Москві. Слухає він, як усі розхваляють Сталіна з трибуни і люди ляпають у долоні, та й думає, щоб то таке сказати, щоб і мені заплескали. Аж чує, як один делегат каже: „дорогого Сталіна він носить у своєму серці”. Всі делегати, як заплескали, аж у вухах заящало. Ось покликали його на трибуну, а він і каже: „Сталіна деякі люди носять в серцях, а ми його чуємо в наших печінках”. Сказав і слухає. А люди мовчать, мов, заціпеніли. Потім до нього підійшли два міцних викидайли, взяли під руки й повели. А він бідний лише посміхається та дивується, що не плещуть. Радів, що правду сказав.

— Ну, що ж, тепер йому наплещуть у Сибірі, — вгадував Залізник. — А ще яку знаєте анекдоту, бо це нецікава.

— То слухайте цю. Приїхав інспектор наросвіти на перевірку однієї початкової школи. Учитель математики й каже інспекторові, що в його класі є учень, який знає математику ліпше за інспектора. Тоді інспектор побажав перевірити. Зайшов у класу, прослухав пів години, як учитель викладає, а потім питається учнів: „Хто розв'яже завдання, дістане нагороду. А завдання таке: „Від міста до школи сімнадцять кілометрів, перед школою тополя має одинадцять метрів, скільки мені років? Всі учні зацікавилися, лише підвів руку саме той здібний.

Ти розв'язав? — питає інспектор.

— Так, — відповів той.

— Ну, скажи скільки мені років?

— Сорок чотири, товаришу інспекторе, — відповів учень. І це була дійсна правда.

Здивований інспектор посміхнувся й запитав, а скажи, як ти це розв'язав?

Дуже просто, товаришу інспекторе. При нашій школі живе напівдурний сторож, йому рівно двадцять два роки, — промовив і сів. Гарна анекдота?

— Чудова! — відповів задоволено Залізник.

— Ну то будьте здорові, я пішов, — сказав Грицько Григорович і, взявши свій капелюх та парасольку, вийшов. Зайшов до Мілени довідатись, які меблі вона потребує.

Це була справжня сенсація. Всі самітні молодіці заговорили, як прочани молитву перед причастям. Катерина, що мешкає в будинку Залізняка на третьому поверсі, у фронтівому апартаменті, вийшла заміж. Хто міг

повірити, що Катерина знайде жениха?! Бідна, неграмотна, стара, віспувата, неповнолітня дочка і хто її візьме на утримання? А жених знайшовся, статечний, розумний, грошовитий і має працю. От щастя Катерині! Зразу у власний будинок, на новенькому авті з чоловіком переїде.

Катерина дійсно раділа. Хвалилась своїм успіхом, ділилась щастям, розголосила цю радісну подію по всій Філядельфії. На зло всім бюрогам оповідала, якого гарного чоловіка їй доля судила. Нехай люди не показують пальцями, що вона легкої поведінки. Вона всіх жінок ненавидить. Жінки така порода людей, яким треба по-відрізувати язики, — говорила вона з неїнавістю чоловікові.

Прийшла до Залізняка з дарунком. — Новісінька цигарничка ручної роботи, з дерева видовбана, та ще й з орнаментами.

— Пане господарю, мені аж соромно, що не маю гарного дарунка. Прийміть цю цигарничку. Думала чоловікові, а він не курить.

— То ви що, дійсно заміж виходите? — здивувався.

— Аякже. За кілька днів залишу вам мешкання. Треба поприбирати кімнати та пофарбувати в своїй хаті, а тоді й переїду.

— Ви ж обіцяли мешкати в мене до смерти, — жартував Залізняк.

— Чи ж я сподівалась, що знайду чоловіка? Господи! Це ж прямо з неба впало! Щойно зустрілися на базарі, він зайшов до мене і зразу запропонував одружитись. А мені й не снилося, їй-же Богу!

— Давно його знаєте?

— З таборів. Але ніколи не думала, що він мене з дочкою захоче. Та я йому тягарем не буду. Я ж працюю в кравецтві, а дочка в школу. То чого там! Він же має

хату і давно шукає господині. От ми й побрались.

— Уже й оформились?

— Аякже. Позавчора. Таж там оформлення те за десять хвилин зробили.

— Ну, хай вам Бог помагає. Шануйте одне одного та не сваріться.

— Спасибі, пане Залізничче. То візьміть від мене цю цигарничку на спомин! Так мені було добре у вас на квартирі, що й тепер шкода. Та вже й я маю хату.

— За цигарничку дякую. Зберігатиму як пам'ятку. То ви коли виберетесь?

— Я вже з дочкою там ночуватиму, але речі перевеземо, як приведемо хату до ладу.

— Щастя вам Боже, — ще раз побажав Залізник і випровадив Катерину.

— Дійсно дивно. Щойно один місяць, як зайняла мешкання, і вийшла заміж, — дивувався він.

Так минуло кілька днів. І ось якось, повернувшись із праці додому досить пізно, побачив на третьому поверсі з вулиці світло. Невже Катерина ночує тут? — здивувався.

— Що ж це могло статися? Може посварилися і вже розійшлися? В Америці часто буває, що за тиждень молодожени розходяться. А може Катерина, вибираючись, забула вимкнути світло? А може злодії? — шибнула думка.

Тихесенько зайшов у приміщення, взяв молоток, що був під руками, і обережно почав підійматись на третій поверх. Було тихо. У всіх апартаментах люди спали. На третьому поверсі в коридорах якісь меблі, нерозпаковані скриньки, валізки, вузлики. Крутом горить електричне світло. Залізник тихенько заглянув у спальню і спангелічено зупинився. В нічній сорочці на голому матраці, покладеному на підлозі, лежала жінка, а

поруч двоє діточок. На столі куски хліба, джем та недопите молоко. Залізник засоромлено повернувся й пішов до свого апартаменту. І що це за жінка і як вона сюди потрапила? — думав уже роздягнений у ліжку.

Щойно розвиднилось, як він прокинувся, піднявся з ліжка й почав гримати стільцями, виразно подаючи знаки, що вже працює.

Так і сталося. У двері до нього тихенько постукали.
— Зайдіть! — голосно промовив.

В хату зайшла невеличкого росту, кругленька, червонолиця молодиця, з двома діточками, посвятковому вдягнена. Мило посміхнувшись, чемно промовила:

— Пане Залізничче, вибачте, що перебралась у мешкання. Я так боялась, щоб хтось не перехопив, що зважилась на свавільство. Щойно Катерина вибралась, а я з дітьми в хату.

— Ну, а коли б я за апартамент узяв завдаток від інших? — подратовано звернувся до молодиці.

— Та ми ж домовились, пане Залізничче. Ви обіцяли апартамент мені, пригадуєте?

Залізник ще раз пильно приглянувся до молодиці і дійсно пригадав, що якийсь жінці, після настирливого прохання, обіцяв апартамент, коли він буде вільним. Це було на базарі.

— Пробачте, пані, я за вас забув

— А я за вас не забула, — посміхнулася жінка, — все пильнувала за цим апартаментом.

Ця незаміжна мати двох діточок приїхала з Німеччини вже давно. Наречений, якого вона очікувала і який вважався батьком дітей, через плями на лепенях не міг виїхати з Німеччини. Тяжко працюючи, Марія почала сама виховувати діточок. Багато труднощів пережила, а ще більше очікує їх у майбутньому.

— То як, пане Залізничче, здасте мені мешкання? — благально мовила і подала гроші.

— Живіть на здоров'я, — зідхнув він примирливо, зпадавши про збиточних дітей.

— Ви не турбуйтеся, мої діти чепчі й слухняні. Це нічого, що виховані без батька, — лагідно запевняла вона, впіймавши Залізняка погляд на своїх дітях.

— Та вже побачимо, — знехотя муркнув Залізняк.

Він розумів, що жінці десь треба жити, а за дітьми треба дивитись.

Марія подякувала ще раз, вибачилась за свавільство і, втішена, повела дітей на третій поверх.

Минув лише тиждень після цієї події, коли, прийшовши з церкви в неділю, Залізняк не встиг роздягнутися, як до нього хтось подзвонив. Спустився вниз і відчинив двері.

— Добридень, пане! — привіталась старенька бабуся з яро нафарбованими устами в гарячо-червоному плащiku. — Чи це будинок 1313, бо я щось добре не добаваю.

— Так, це той самий будинок.

— Я хочу бачити господаря цього будинка, — суворо запитала.

— Я сам господар.

— Дозвольте, пане, до вас зайти, — враз веселенько попросилась.

— Заходьте, — відповів і попросив бабусю до своєї кімнати.

Коли жінка сіла в підставлене крісло, Залізняк запитав.

— Ви, пані, щось хотіли від мене?

Бабуся неквапливо причепурилась, поправила хусточку на голові, стомлено вдихнула повітря і промовила:

— Я хотіла подивитись на ваш апартамент на третьому поверсі.

— Він уже зайнятий.

— Це нічого, що зайнятий, він скоро буде вільним. А я завчасно хочу дати завдаток і винаймити його.

— Але ж , пані, ця родина може мешкати у мене й десять років.

— Що ви, пане, балакаєте? — злякано вигукнула бабуся, — таж у вас на третьому поверсі в наступному місяці жінка виходить заміж. Це вже я добре знаю. Так що ви, пане, не говоріть цього і не відмовляйте мені апартаменту.

— А може ви хочете інший апартамент, який я маю вільним?

— Тільки на третьому поверсі і тільки той, що на вулицю вікнами, — рішуче відповіла.

— Чого ж це такий вибір?

— Пане, ви на правду з мене смієтесь. Ціла Америка знає, що всі молодичі, які мешкали на третьому поверсі, вікнами на вулицю, повиходили заміж. Хіба не так? — суворо подивилась жінка на Залізняка.

— Це звичайний випадок.

— І не кажіть і не вмовляйте. Ви, просто, позбавляєте мене щастя, — і жінка схлипнула.

— Та заспокойтесь. Звідки ви взяли, що я не хочу побажати вам щастя?

— А чого ви не пускаєте мене в апартамент і позбавляєте мене жениха?

— Якого жениха? Таж я до цих справ непричетний. Хто вам таке набалакав? — розгнівано запитав.

— Дорогенький пане, не гнівайтесь. Ййже Богу, у мене це з язика скочило. Але хіба не правда, що всі жінки, які мешкали на третьому поверсі, повиходили заміж. Скажіть неправда? — допитувалась бабуся.

— Ну, то що з того?

— А те, що я також хочу вийти заміж, — промовила вона, статечно витягла хусточку й кінчиком витерла кутики уст.

— Та я нічого не маю проти. Навпаки, завжди тішуся, коли людина досягає своєї мети. Але жінки, що мешкали на третьому поверсі, самі собі знаходили женихів.

— І не кажіть і не вмовляйте. Всі говорять, що ви якісь чари маєте в хаті. Мені, пане, вже так надскучило бути самій, нікому непотрібній, що хоч лягай та вмирай. Я не кажу, щоб жених був стрункий чи молодий. Хай буде навіть без зубів, аби хоч духом чоловічим у хаті чулося. Навіть, кривого чи з одним оком, мені ще й ліпше, не бачитиме, яка я стара та сива.

— Але ж, пані, я ніколи нікому таких обіцянок не давав і дати не можу, бо це не в моїх силах, — обурювався Залізняк.

— Знаю, голубчику, знаю. Не буду більше, не буду. Не гнівайтесь, але завдаток візьміть. Господи, так далеко їхала, а ви ще гніваєтесь, — і знову схлипнула.

— То ви хіба не з Філядельфії?

— З Нью-Йорку, голубчику, приїхала, з Нью-Йорку.

Залізняк не стримався й засміявся.

— Скільки ж вам років?

— Та я ще зовсім молода. От лише зуби треба вставити. Мені щойно повернуло на восьмий десяток. А внук недавно в газеті прочитав, що одна молодиця мала 102 роки і жениха знайшла. От людині щастя, Господи!

— Багато внуків маєте?

— Одинадцятєро. Старшому оце буде двадцять шість років. Каже мені, бешкетник, що ви вже, бабуню виходьте заміж, а тоді й я одружуся. Візьміть у мене голубчику, завдаток на мешкання. Дуже вас прошу. Такий світ їхала і даром. Допоможи мені, синочку, вийти заміж. Хочу на старість трохи щастя захопити.

Залізняк ледве стримувався, щоб не розреготався.

— Слухайте пані, я не заперечую проти того, щоб ви в мене мешкали, але рішуче відмовляюсь обіцяти щось за жениха. І не знаю, коли буде вільне мешкання.

— Не журіться. Я почекаю. Ось вам гроші і моя адреса. Щойно звільниться мешкання, так і напишіть мені. А за жениха не турбуйтеся, він мене сам знайде у вашому апартаменті. За квартиру я буду платити акуратно, бо пенсію маю добру та й діти допомагають.

Залізник узяв гроші і випровздив веселеньку бабуся до Нью-Йорку.

На другому поверсі Залізник мав два апартаменти. В одному розмістився сам, а другий, фронтний, здав самотньому землякові з Полтавщини Степанові Івановичу Горошкові. Це була статечно-працьовита людина з велетенською фізичною силою, високого росту й лагідної вдачі. Коли зустрічався із Залізником, завжди соромливо посміхаючись, прубим басом промовляв: Здрастуйте. Першого дня, зайшовши до Залізника найняти мешкання, він вражено зупинився перед шафами з книжками і обережно витягнувши одну, подивився, перегорнув і дбайливо поклав на полицю.

— Оце мудрість, а я малограмотний, — якось за соромлено промовив, а потім веселіше додав: І я Петре Васильовичу, не даром хліб жую, я по-своєму прикрашую людям життя, не пером мудрим, а долотом мистецьким. Вдома казали, що ліпшого столяра в повіті нема, а тут я іконостаси в церкву роблю такі, що хай замкнуться архитекти, — докінчив і вдоволений висловленим подивився на свої довгі пальці. І тут не було зарозумілого чванства, а чиста правда. В кімнаті Горошка все було зроблене власними руками. Меблі, рами до

картин, на столі попільничка, в кутку вішак для капелюхів на подобу оленячих рогів, скринька на хліб, скринька на сміття, все вимережене орнаментами.

Степан Іванович Горошко — це один із тих численних Горошків, що їх доля відірвала від рідного гнізда й покотила світом. Він постійно працював з ранку до вечора так, як і його батько, дід та прадід. Не знав він лінивства, бо з працею знаходив радість, задоволення й джерело життя. Прийшовши з фабрики, працював дома, вирізьблюючи на дереві якийсь малюнок. Заробляв на будівництві добре, приносячи тижнево півтори сотні долярів. Давав на всі народні цілі, добровільні датки, передплачував газету, яку ледве читав, і глибоко тужив за рідною землею, яку безмежно любив. Ця тяжка туга, гірка самотність часто штовхала його в „бар”, де він з приятелями пропивав увесь заробіток і повертався в суботу ввечері додому хворий і брудний. У неділю йшов до церкви і ставив десяток свічок перед усіма іконами. А в понеділок на праці ще з більшою запопадливістю перевиконував норми. Раз на місяць замовляв у церкві в неділю молебень за рідних на Україні і вистоював годину на колінах. Жодної імпрези не пропускав. Чи то були „Вишивані вечериці”, що влаштовував Союз Українок, чи „Оселедець” Союзу колишніх Вояків, чи Академія в роковини штучного голоду на Україні, чи Академія в роковини Гоговного Отamana Симона Петлюри або Євгена Коновальця, він завжди вважав за свій обов'язок узяти участь і підтримати організацію долярюм.

Читав він помаленьку, але в газеті перечитував усі наголовки. Мав замилювання до афішок, запрошень, які друкувались з якоїсь нагоди, і дбайливо збирав їх у свої течки. Колись це все вберу в гарну обкладинку, як пам'ятку, де я був і що там чув, — пояснював він соромливо приятелям на здивовані запити. Часто й Залізник

звертався до Горошка по довідку, пишучи якусь статтю. І тоді Горошко дуже пишався з своєї послуги, розгортаючи перед Залізнякам течку.

Дома на своїй любій Полтавщині Горошко був такий же чутливий до горя кожного селянина, як і на еміграції. Підчас ліквідації „кулаків” влада не пошанувала й Горошка. Хоч належав він до бідняків, бо мав лише три десятини поля і двоє дітей, але його зарахували до „кулацьких” підлабузників за добре серце, і він опинився в Сибірі. Дерево рубав з такою лютою ненавистю до комунізму, що виконував по дві норми, не знаючи, що це — користь його ворогам. Отримував подвійну пайку хліба за це і пережив лихоліття. Відбувши п’ять років кари за підлабузництво, був звільнений з заборонною повороту на рідну Полтавщину. Розпочав у Сибірі будувати власну хату, щоб спровадити родину й жити на чужині.

Гримнула друга світова війна, і Степан Горошко, прокладаючи дорогу силою власних ніг, добрався додому. Діти померли, а дружина відробляла трудовні тепер у німецькому колгоспі. Пішов до праці й Степан Горошко. Відновив батьківську садибу, на зруйнованій хаті поклав нову стріху, а подвір’ячко обсадив вишнями. І знову радісна усмішка заграла на його обличчі. За рік дружина подарувала йому дочку, і він цілком помирився з долею. Та не судилося йому дочекати вишень і виростити дочку.

Кинула Америка допомогу червоним, вони прорвали фронт, німці втікали з свастикою, а за ними покотився й Горошко. Дружина й дочка знову залишилися на ласку долі.

Тяжко переживав Горошко розлуку з родиною. Мандруючи на захід, сподівався повороту назад. Та не здійснилась мрія. Блукуючи чужиною, опинився в Америці й знайшов притулок у Залізняка. І ось тепер, сього-

дні Горошко готується до зустрічі Нового Року.

Новий Рік звучить у його почуваннях глибоким нсрозгадним акордом. Цей день не можна провести в товаристві за звичайною пляшкою пива в пивній. Новий Рік у житті людини має особливе значіння. Він відкриває нову сторінку майбутнього загадкового життя.

Степан Горошко домовився з таким же безталанним самітником, як і сам, зустріти Новий Рік разом. Довго сперечались, обираючи мешкання для цього великого діла. Кожний пропонував своє. Кожному хотілося гостити в своїй хаті.

— У мене на комоді величавий Собор Св. Софії, — спокушав Горошко свого приятеля макетом дерев'яної церкви, зробленої власними руками.

— А в мене барильце власного вина, вистояного й виграного, — наполягав Дубовий.

Як макет Собору, так і барильце саморобного вина мали свої вартості. Довелося розв'язати суперечку жеребками. Зробили дві цидулки і епітьмах витягли. Перемога була за Степаном.

Ще зранку збуджено-заклопстаний він, з якимсь радісним хвилюванням, ходив по крамницях з великою торбою й складав покупку. Різна добірна перекуска, пляшки горілки з малюнком бравого мисливця, кілька пляшок вина. Пиво йому привозили скриньками додому. Прихопив, навіть, пляшку содової води.

У святково-прибраному апартаменті вже стояла прикрашена ялинка, як спогад про щасливе дитинство, а стіл, біліючи вишитою скатеркою, гнувся під добірними стравами. Електрика спокусливо вигравала на розставлених пляшках.

Рік-у-рік у цей день Степан Іванович витягав із валізки поживклу родинну фотографію, дбайливо витирав її білою хусткою і ставив перед собою на вікні. Створювалось вражіння, немов би дружина з дочкою на

руках вітає його з далекої батьківщини. І хоч ця родинна пам'ятка перед очима ще більше роз'ятрувала незгоєну рану, але й давала якусь внутрішню насолоду. Творила яву родинности, а не самотности.

Степан Іванович нетерпеливо, з хвилюючою тугою, поглядав на годинника. Пів дванадцятої. Насторожено прислухався до кроків за вікном і гнівався на свого приятеля. Запізнюється і, гляди, вже випив без мене,— засмучено думав. Кілька разів заздрим оком кидав на пляшки з напоями, але терпеливо чекав. Чекав дванадцятої години. Очікував на свого приятеля.

Але тяжка туга, як спрут смертельними тенетами — ногами, стискаєла його душу.

Горошко увімкнув електрику на ялинці. Новорічні прикраси блиснули кольоровими світлячками, переливались веселкою, розсипались іскорками й розвіяли сумну та моторошну самотність кімнати. Для повної гармонії не вистачало дзвінких голосочків безжурної дітвори та спокійного й святкового голосу любої дружини.

Степан Іванович сів за стіл. Нарізав ковбаси, шинки, поналивав склянки і зосередив погляд на фотографії. Перебігаючи спогадами гірке й щасливе минуле, він тяжко зідхнув. За ціле життя лише один раз зустрів Новий Рік у щасливому рідимному оточенні. Поза тим Новий Рік непомітно минав йому то в тюрмі, то на засланні, то на еміграції самотню й сумно. Але сьогодні прийде приятель, з яким відбували разом каторгу в Сибірі і це їх ріднило.

Горошко ще раз оглянув приготований стіл, підвівся й нервово почав ходити по кімнаті, прислухаючись до вуличних кроків. Кілька разів мав намір порушити Новорічну традицію й випити до дванадцятої. Але тоді весь святковий настрій розвіється і все буде побуденному. Він терпів. Стара традиція цупко тримала його волю в своїх обіймах. І хоч якась сила штовхала

його до чарки, але він виявляв шалений опір. Пильно дивився на годинник. Ще п'ять хвилин, ще дві, ось-ось пів хвилини...

На вежі бамкнуло. Він здригнувся. Дванадцять разів порахував мелодійні звуки за вікном, а потім гримнув постріл.

— Геть, Старий Рік! — посміхнувся він.

За вікном блиснула ракета, освітила темне небо зеленою каскадою зірок.

Дубовий не прийшов.

Степан Іванович тяжко зідхнув і взяв склянку з горілкою. Рука нервово тремтіла, горілка хлюпалась. Ще раз пильно прислухався, чи не почує ходи біля дверей. Із чистим серцем підняв склянку.

— З Новим Роком, дорога родино! — промовив він розпучливо до фотографії.

Пекуча рідина кілька разів булькнула у звичному горлі й зникла. Запалив цигарку. Глибоко затягнувся й випустив димок. Не любив закушувати. Без перекуски скоріш приходить настрій. Глибоко замислений, дивився у вікно.

— Фю-фю... просвістала за вікном барвіста ракети.

Степан Іванович розгнівано кинув у попільничку недокурену цигарку. Ухопив склянку з вином. Подивився сумно на фотографію, і гаряча сльоза скотилась по щоці, залишаючи мокрий слід.

— З Новим Роком, чорна туго! — гукнув і гірко посміхнувшись, знов випив. Запив пивом прямо з пляшки. Тепер зробилось весело й тепло. Розстебнув гудзика на сорочці, відчинив вікно. В обличчя дмухнуло свіжим морозним повітрям, а в небі розсипались фантастичними фігурами, різнокольоровими барвами вистрілені фajerверки.

В голові ніжно шумів святковий настрій. Стара хмі-

льна радість обзвалась у ньому з новою силою. Хотілось заспівати, як бувало на вигоні, веселої, парубоцької. Та немає з ким.

Налив і випив ще одну склянку горілки „Мисливця”. Запалив цигарку і глибоко затягнувся міцним димом. Раптом мертво тишу порушив хрипкий голос:

— З Новим Роком, Степане Івановичу! — почулось з шийки пляшки „Мисливця”, і він злякано протер очі. Ще такого не бувало. А „Мисливець” з етикетки щиро посміхався, шкірив зуби, ворушив устами і виставляв язика. Голос і далі лунав із шийки.

— Це говорить коньяк, — продовжував дивний голос, — твій вірний товариш у самотній кімнаті вечорами.

Горошка скував жах. Він напружив слух, приглядався, але голос виразно лунав з пляшки:

— Я твій найближчий друг у хвилину розпуки. Пам’ятаєш, як ми провели з тобою старий рік? Пригадуєш, скільки радощів і втіхи приносив я в твою тужливу, зажурену, сумну душу? Так знай, що для людей я приношу лише тимчасову радість і постійне нещастя та горе. Я радію, сміюся з того горя. Та радість, що я приношу тобі в хвилину розпуки, то уявна, тимчасова радість, за якою криється ще більше горе, жорстоке й чорне нещастя. Але люди цього не знають. Вони мене люблять і без мене не робиться жодної в світі справи. Ти знаєш, скільки я сьогодні спричинив аварій, насильств, пожеж, убивств та інших злочинів?

Годі! — крикнув Степан Іванович і вхопив склянку вина. Таким гнівним він ніколи ще не був. Руки йому тремтіли. Він зручно й спритно хильнув напій у горло і zarazом ковтнув. Спрагло випив, щоб заглушити, затамувати страх і втихомирити хвилювання.

— Ха-ха-ха! — бризнуло сміхом з пляшки з вином. Ти шукаєш у мені заспокоєння, розради? Хочеш уто-

лити свій страх, наболіле горе в моїх рожевих хвилях? Можна, Степане Івановичу, можна! Будь ласка! Гречно просимо! Вже не один утопився в моїй підступній глибині. Не один отруївся в моїм солодкім нектарі. То правда, що я буваю тобі приятелем, але ти не знав, який це був зрадливий приятель. Я посміхаюся, я помагаю тобі співати, розвеселяю тебе і в той же час знищую твоє здоров'я і штовхаю тебе передчасно до могили. Ти знаєш, що в тебе трусяться ноги й руки? Ти знаєш, що ми з коньяком знищили тобі шлунк і нагородили тебе злоякісною виразкою?

— Геть! — крикнув Степан Іванович і вдарив порожньою склянкою по пляшці з вином.

В кімнаті брязнуло, скло розлетілося дрібненькими скалками, а рожева рідина солодким потічком розплилась по вишитій сорочці. Скрапувала бурштиновими крапельками з столу на Степанові штани, на підлогу й творила озерце.

Степан Іванович протер стомлені липкі повіки й безсило-запаморочено потягнувся до пляшки з пивом. Притулив до уст і поквалпно ковтав холодну рідину. З приємністю випив до самого дна. Повіки випростались, а очі знову поширились та заправи веселими хвільними вогниками. Коли відставив порожню пляшку, то з шийки почувся шепіт:

— Я найвірніший твій друг, хоч наймолодший серед усіх. Ти не журись, що я бідний на алкоголь і мене вважають за безсилового. Але своєю прохолодою я ціле літо вгамовую тобі спрагу. Це нічого, що я спустошую твою кишеню активніше і скоріше, як коньяк чи вино, але радість від мене ти маєш незмірну. Ти дивуєшся? Даремно! Повір мені, що я кажу правду. Не віриш? Адже більшу половину свого заробітку ти залишаєш для мене в пивній. Але хіба це не компенсується тим п'дня-

тим духом, що на його вершині я тебе тримаю? Звичайно, людей я довожу до злиднів, до злочинства, до тюрми так, як і коньяк. Але в порівнанні з тією приємністю, з насолодою, яку я даю тобі й людям, всі перелічені недоліки — цілковита дрібниця. Я маю везосяжну силу над людьми. Хочу тихенько повідомити тебе, що ти вже в моїх руках і ніколи від мене не вирвешся.

Якимсь холодком війнуло на Степана Івановича, комашня заграда на спині. Він збентежено поспробував підвестися з крісла, але ноги відмовили йому.

— Брешеш, спокусе, не подолаєш! — пробував він гукнути, та ледве пробелькотав язиком.

— Ха-ха-ха! — гримнуло з усіх пляшок.

Степан Іванович з усієї сили штовхнув стола. Не втримався на кріслі й сам упав..

Прокинувся він, коли зимне сонце радісно виграло на шибках і заглядало у вікна. Голова була тяжка, мов хто наповнив оливом, а в роті наче гіркий полин. Каламутним поглядом глянув на забруджену скатерку, на наїдки в калюжах вина та коньяку і заскреготав зубами.

А з фотографії на нього дивилась, як здавалось, зажурена дружина з донькою на руках. Неначе просила стриматись від пиятики й пожаліти її.

Степан Іванович гірко посміхнувся. Прибрав у кімнаті, підігрів кави і випив натщесерце гарячого запашного напою.

Цей Новий Рік Петро Васильович рішив зустріти в товаристві самотньої сеньйорки вісімдесятирічної Марії Павлівни, що займала апартамент, протилежний фронтальному на третьому поверсі його будинка.

І хоч старенькій жінці тяжко було щоденно спу-

скатися й підійматися східцями на третій поверх, але вона змушена була примиритися з цими невгодами. Вона була задоволена дешевим апартаментом, а до того ж навколо свої, українські люди.

Зважаючи на свій поважний вік, вона була жвава, енергійна, працююча. З успіхом редагувала дитячу сторінку в журналі „Наше життя”, з часу приїзду до ЗДА. Цей журнал, один з найкращих на еміграції, був для Марії Павлівни духовим джерелом і матеріальною базою для прожитку. Тому вона з повною посвятою віддавала всі свої здібності для дітей через цей журнал.

Перед одинадцятою годиною ночі Петро Васильович узяв приготований пакунок і, піднявшись на третій поверх, постукав у двері. По павзі ще голосніше постукав. Нарешті двері відчинились, і Марія Павлівна веселенько промовила:

— Заходьте, будь ласка, заходьте! А я й не думала, що до мене гості. І стола не прибрала. Я ось зараз,— заметушилась і почала на столі звільняти місце від книжок.

— Добрий вечір, Маріє Павлівно! Ви не турбуйтеся! Чи може я вам перешкодив у праці?

— О, ні, ні! Дуже прошу! Я завжди рада бачити вас у своїй кімнаті, — приязно відповіла, підсуваючи крісло.

— Над чим же ви так пізно працюєте?

— Пізно? Невже пізно? — занепокоїлась вона і, глянувши на годинник, посміхнулась. — Ви жартуєте. Щойно одинадцята. А я думала справді вже світає. Раніш другої не лягаю. Виробилась звичка, — відповіла Марія Павлівна.

Ця чудова, не фізичною красою, а творчою наполегливістю й самовідданою працею, старенька жінка не знала відпочинку.

— І не перевтомлюєтесь?

— Зовсім ні, людина коли любить працю, не перетомлюється. І підіймаюсь рівно о восьмій. Наукою стверджено, що шість годин відпочинку цілком досить для інтелектуаліста.

— Що ж ви опрацьовуєте?

— Одержала гарні вірші від молодого поетеси Ганни Черинь та від старенького Олекси Кобця. Це мої постійні співпрацівники в журналі, талановиті поети. Ось послухайте вірша Ганни Черинь:

На пероні.

Хто виряджав, хто зустрічав. . .
Тут плакали від щастя й жалю. . .
Летів на крилах бистрий час —
Мене одну не проводжали.

Пливе юрба з усіх сторін,
Ще пів години. . . ще п'ятнадцять,
Ще десять. . . п'ять. . . ударив дзвін —
— Прощай!
— Щасливо оставайтесь!

Вже скрипнув поїзд, як парба,
А всього ще сказати не встигли!
І проводжаючих юрба
Вслід поїзду пероном бігла.

Немов якийсь живий потік.
Ще кидали в вікно пакунки,
Бажали доброї путі,
І вслід — останні поцілунки. . .

Об серце кігтем дряпав біль,
І я дивилась, наче хвора,
Як віддалялися все більш
Зелені очі семафора.

— Ну, як? — запитала Марія Павлівна поважним тоном, а з її ще молодих очей так і світилась радість.

— Дуже гарно, — промовив Залізник і псчав вижладати з пакунка принесені гостинці.

— Що це ви поприносили, для чого це?

— Це, Маріє Павлівно, саме для того, як писала Ганна Черінь:

Ще пів години... ще п'ятнадцять...

Ще десять... п'ять... ударив дзвін...

Продсклямував з вірша потрібні рядки і відкоркував пляшку.

— А тепер давайте скажемо, прощай Старому Рокові та зустрічаймо Новий.

— Ой, пане Залізничче, за працю й забула, що надходить Новий Рік і нічогоісенько не приготвила. Мені соромно. Та нам так мало залишилось жити і так мені ще багато треба зробити, що й Новий Рік не в голові.

— Е ні, Маріє Павлівно. Новий Рік треба задобрити, щоб приніс нам щастя з собою. Можна пропустити день свого народження і навіть забути жовтневу революцію, — засміявся Петро Васильович. . .

— Ой, хай вона загине та жовтнева революція, — махнула рукою Маіря Павлівна.

— Дивіться, дивіться! Он годинникова стрілка добігає до дванадцятої. Беріть склянку. „Ще десять. . . п'ять . . . ударив дзвін” . . .

— Дуже дякую, що завітали. Вже й не пригадую, коли зустрічала Новий Рік у товаристві та ще й гарному. Все робота час забирає.

— Я у вас багато часу не заберу, лише побажаю вам здоровля. . .

В цей час за вікном на вежі почало відбивати години. Коли втихла дванадцята, Залізник промовив:

— З Новим Роком, Маріє Павлівно! Дожити до визволення України та зустрітися в Києві.

— Боже, більш нічого я не хочу! Глянути з Володимирської Гірки на Дніпро та й померти.

— То вже вип'ємо за здійснення вашого побажання, — підняла вона свою склянку і надпила.

— А тепер, Маріє Павлівно, розкажіть, з якими осягдами ваш „Союз Українок Америки” вступає в Новий Рік? Похваліться своїми успіхами.

— Успіхи чималі. Перш за все США видає місячний журнал „Наше Життя”.

— Знаю. Честь і хвала вам, Маріє Павлівно і всій редколегії.

— Не мені а Лідії Бурачинській, потім Олені Лотоцькій, далі докторові Наталії Пазуняк, Марті Тарнавській, а потім уже й я трохи допомагаю.

— Ви, Маріє Павлівно, скромні, як чернець, але скромність — людська мудрість і шляхетна ознака. Кажіть же про інші успіхи.

— На сьогодні США може похвалитися легіоном — чотири тисячі членів, а СФУЖО об'єднує у двадцятьох країнах світу п'ятнадцять тисяч членства.

— Та це армія! — вигукнув Залізняк.

— Як бачите, жінки не гірше працюють за чоловіків.

— Жінки працюють набагато ліпше, — знову похвалив Залізняк.

— Наша організація працює не лише над об'єднанням жінок. Ми тепер налагоджуємо міжнародні зв'язки. Ось, прикладом, беремо участь у Світовому Конгресі Католицьких Жіночих Організацій, що має відбутися в Римі. Беремо участь у Конгресі Міжнародного Жіночого Союзу, що відбудеться в Ірландії. Готуємось збудувати власними жіночими силами й коштами статую Лесі Українки в Клівленді.

— Велике спасибі США від цілої нації, — урочисто сказав Залізник.

— Ось уже кілька років, за допомогою Марусі Бек, ми влаштовуємо літературні конкурси, щоб заохотити жінок до літературної творчості. Щорічно влаштовуємо вистави, в яких популяризуємо перед світом українське мистецтво, зокрема писанки, вишивки, кераміку, дереворізьбу, народні строї, килими тощо. Так само влаштовуємо вишивані вечорниці, де наші жінки та дівчата змагаються за чистоту стилів убрань. Та хіба все можна перелічити, — з гордістю подивилась Марія Павлівна на Залізняка.

— Без перебільшення можу ствердити, що другої такої організації на еміграції нема. То давайте за успіх жінок ще раз вип'ємо, — запропонував він і подав налиту склянку.

— Дай Боже, щоб і чоловічі організації мали успіх, — відповіла Марія Павлівна і знову лише пригубила склянку.

— Чого ж це ви так обережно підходите до „божої водички”? Може не добра?

— Дякую, вино добре. Але я ніколи в житті не пила багато. Бувало від простуди додаю до чаю. А тепер не хочу напиватись, бо маю багато роботи, готую на післязавтра матеріал до друку.

— То я вам не буду перешкоджати. Бувайте здорові, — підвівся Залізник.

— Дякую, що завітали! Ми, справді, добре зустріли Новий Рік. Не забувайте!

— Щасливого Нового Року! — промовив Залізник і вийшов.

Повернувшись у свою кімнату, сумно оглянув мовчазні кутки, подивився на своїх друзів і приятелів — книжки на полицях, на мертві купи часописів на столі,

одягнув плащ, небало взяв капелюх і вийшов, натягуючи рукавиці.

На вулиці вдарило в обличчя холодним, пронизливим вітром з дрібнесеньким сніжком. Тягнув з півночі такий гострий, що дух забивав і перешкоджав рухатись. Довелося ввібгати голову в плечі, зігнувшись й хутко перебігти вулицю. Зупинившись за рогом, дочекався трамвая. Доїхав до Попляр стріт, потрібної зупинки, зліз і широким кроком перескочив до Горожанського Клубу де й зайшов у залю.

В накуренім приміщенні людей, як оселедців у бочці. Кельнерки розносили пиво та горілку в тацах над головою. На кожному столику безліч пляшок. Пляшки, склянки, цигарки і пляшки, пляшки . . . Пили, розливали, курили. Між столиками звивались барвисто вдягнені жінки, хитались у чорних костюмах чоловіки і всі курили. Клубки диму і сміх. . . З естради гриміла оркестра. Що грали, що танцювали, тяжко було в цій каруселі второпати. Галас, дим, сміх у накуренім приміщенні, змішаний з парфумами та випарами алькоголю, переконливо свідчив, що Новий Рік зустріли добре. Кожний у цьому натовпі навагався щось додати своє і чим дикіше, тим оригімальніше.

Залізник протиснувся до столика за яким сиділо три особи. Довідавшись, що четверте крісло вільне, замовив чотири пляшки пива і похастував своїх сусідів. Сусіди, вже п'яні, й з свого боку налили йому велику склянку горілки.

— З Новим Роком, пане! — заохотила його старша пані й випила.

— Так само й вас, — відповів він, ковтнувши горілку до дна. Пекуча рідина спалила горло. Закуски ніякої, води ні краплі. Довелось гамувати пивом. А за десять хвилин відчув, що стіни гойдаються, крісла пере-

хилляються, і він ось-ось упаде. Він ще бачив у рухові постаті, та ніяк не міг розрізнити чоловіка від жінки. Гулянка щойно розпочиналась. Молодша сусідка запросила Залізняка до танцю. Ледви підвівшись, пішов, хитаючись, за молодицею. Що музика грала і як він танцював — не пригадує. Здається, що під час танцю він цілувався. Потім його занудило. Хутко вибачився і все таки втрапив до вбиральні. В цьому „сальоні краси” над кожною мушлею стояв герой сьогоднішнього дня і вивертав новорічні напої, Залізник нахилився над вільною мушлею. Завзято викинув із себе все, що пив і їв не лише сьогодні, а навіть і вчорашне. Помивши під холодним крантом гарячу голову, відчув, що стіни вже не хитаються, а стеля не гойдається. Повернувся до свого столика, до чудового жіночого товариства й замовив разом десять пляшок пива. Частував кожного, хто проходив біля столика, і в свою чергу випивав до дна всі чарки, якими його частували. Дуже скоро люди знову почали двоїтись, стіни гойдатись, а разом із стінами хилилися столики, пляшки й всячі лямки. Оркестра як навіжена, рипіжила танці. Все змішалось, як у дикому містерійному видовищі. Його занудило, і він хутко пішов до вбиральні повернути данину. Помивши голову, зрозумів, що продовжувати зустріч Нового Року небезпечно. Не тямив, як добрався до телефону й викликав таксіку. Свіже повітря через відкрите вікно в таксівці трохи витверезило його. Але дома щойно зайшов у теплу кімнату, знову занудило. Пішла в рух кисла капуста, мариновані помідори, солоні огірки. Та все це не гамувало алькоголю. Отруя діяла жахливо, і він кілька разів бігав над мушлю. Нарешті міцний холодний чай заспокоїв отруений шлунок. Він ліг і зараз заснув.

Розбудив його восьмирічний синок Федора Корсуна, якого впустила до хати Кекелія.

— Сію, вію, посіваю з Новим Роком поздоровляю! На щастя, на здоровля, на довгий вік, щоб родило житто й пшениця, як і торік! — уважно говорив хлопчина, тримаючи в лівій руці шапку, а правою дістав з кишені риж і кидів по хаті.

Залізник схопився з ліжка, хутко накинув халат і протер очі.

— Дуже дякую тобі козаче, що прийшов мене поздоровити. Не змерз?

— Ні, я загрівся, — і потягнув пальцем під носом.

Залізник дав посівальникові жменю цукерок та срібного доляра. Випровадив хлопця з хати. На дворі весело світило новорічне сонце.

Приїхавши до Америки з великими амбіціями та широкими надіями, Мілена Бравн дуже скоро переконалася, що багатих і разом із тим напівдурних американців мало, а дурних вона цілком не зустрічала. Грошей діти вимагають, а праця тяжка і заробітки малі. Поки знайде багатія, що візьме її на утримання за красу, то годувати дітей треба самій. І тому то вона скоро уклала плян прибрати до рук Грицька Григоровича.

Пішли в рух усі засоби відомого їй кокетування, — і чарівна посмішка, і веселенька розмова, і тепла зустріч, і гарний юдаг, все було поставлене на шахівницю. Навіть дітей намовила ставитись до Грицька Григоровича, як рідного батька, ласкаво, служняно, приязно, облесливо. Та виявилось, що Грицько Григорович податливий лише до межі. Вів приносив у дарунок дітям шоколядки, їй чудові суконки, гарні черевики,

найлонові панчішки, золоті кульчики тощо. Водив у кіно, їздив на пляж і був найліпшим коханцем. Та щойно вона натякала про затіснення дружби, про спільне життя, як він робився злющим і колючим, мов їжак:

— Ти що собі думаєш, таж я маю жінку, дочку, повагу в товаристві, а ти таке мелеш.

Мілена ображено прикушувала язика й змовчувала. Все думала й журилась. Аж тут прийшла на допомогу Кекелія. Для Кекелії це був справжній герць, змагання добра із злом. Це її улюблений спорт, рідне ремесло, в якому вона оберталася ціле життя. І скільки разів не бралась вона за подібну справу, завжди перемагала. Ця страшна жінка була з таким спустошеним серцем і спотвореною холодною душею, що для неї була найбільша радість, коли своїм злом перемагає добро. Вона давно втратила здібність когось любити, шанувати чи поважати, за винятком себе. Вона родилась лише для зла, для звідництва. Була позбавлена почуття чеснот, ніжності любови. Найбільше зло розуміла, як добро, а брехню ставила понад правду. Шляхетні риси людської душі були для неї чужі, далекі, невідомі. В житті вона послуговувалася самолюбством, егоїзмом, та честолюбством. В її житті існує єдине дике поняття — логіка зла, що знаходить своє втілення в звідництві. Роля звідниці для неї така втішна, цікава й інтригуюча, що вона заради неї готова витратити всі свої творчі зусилля. У процесі звідництва вона має широке поле для п'яток, інтриг, тонкої при, сварок та обману. Серце її, що давно розучилось любити людей, було байдуже до чужого горя, розбитої родини, жіночих сліз і людської трагедії. З майстерною тонкістю вона вміла підмінити правду брехнею, вірність зрадою. Чисту любов розпалити ненавистю, замість добра, поставити зло, свою брутальність виставляти як величну гуманність,

постійну заздрість і жадобу хитро прикривати почуттям щедрости та співчуття. І нарешті своє лиходійство прилизати фалшем добродішности.

Ці ганебні засоби з подивогідною винахідливістю вона вмiла застосувати, як до чоловіків, так і до жінок. І ніхто не догадається, не знатиме, де правда, а де брехня. Лише звідниця тут господар людської душі, порядкує почуттями й таємницями. Все сплітається лише в її голові і, як вона захоче, так і виведе кінці. Обидві зацікавлені сторони, втягнені в гру, покладаються виключно на неї, вірять їй і стають невільниками. Виграти бій у найтяжчій ситуації це для Кекелії найбільша насолода. Розбити гармонійне життя найпоряднішої родини — це її найбільша втіха, радість звідниці.

— Мілена, ти хочеш мати Грицька Григоровича в своїх руках, своїм чоловіком? — запитала ще раз Кекелія, розпочинаючи свою справу.

— Я хочу його мати біля себе на віки вічні, — підтвердила Мілена.

— Він буде твій. І ніяка сила не перешкодить мені здійснити задум. Але ти знаєш, я дуже бідна, — і пильно подивилася на Мілену.

— Половину того, що я матиму від Грицька Григоровича, даватиму вам два роки.

— Згода. За два роки я знайду собі ще одне джерело. Грицько Григорович буде твоїм чоловіком. Це так вірно, як те, що сонце рано сходить, а ввечері заходить, — авторитетно підкреслила Кекелія, взяла свою торбиночку й вийшла на вулицю. Змсва була погоджена, і Кекелія розпочала справу.

Коли наївна людина засміється з такого таємного торгу людськими душами, то це лише тому, що не усвідомлює собі ролі звідниці. Чесна людина не знає й не догадується, які жажливі методи підступу застосовує цей хижак людської подоби.

Вирушаючи в путь, Кекелія розуміла, які великі труднощі стоять перед нею. Однак, чим більші перешкоди на її шляху, тим з більшою енергією й спрагою береться вона до праці. Вона знала, що родина Федюків живе в мирі і зразковій згоді, хоч Грицько Григорович і належав до категорії чоловіків, ласих на гарних жінок. Та поруч із тим, його жінка була розсудлива й розумна. Вона твердо вірила чоловікові і завжди пропускала повз вуха сплітки, які може й таїли в собі частку правди. Але Кекелія знала, як до такої справи підійти. Розпочала свою працю здалека, з обріїв, помаленьку звужуючи коло, як полоз, наближаючись до жертви.

Захопивши торбинку з ляльками, вона, гарно одягнена в квітчасту суконку, синенький капелюшок та легенькі черевики, метнулася в далеку подорож. Ішла задалегідь наміченим шляхом, немов би по ниточці розсотуючи клубочок. Відвідувала всіх приятельок дружини Грицька Григоровича. Зайшовши в таку хату жертви, Кекелія елейним голоском розпочинала свою демонічну працю. Показувала свої ляльки в українських вишивках і запрошувала купити. Потім бідкалась на погоду, коли гаряче, то нарікала на сонце, коли похмуро, то на вогкість, а потім розпитувала про здоров'я господині, про її діточок, де працює, з ким працює, і тут уже й довідується про дружину Грицька Григоровича Лідію Степанівну. Або ж здобувши довір'я ляльками, розпочинала своїм словесним солоденьким потічком розмови про місцеві події, громадські імпрези, влітала „Товариство Самостійників.” в якому Грицько Федюк був головою і, здалека зачепивши його дружину Лідію Степанівну, починала кружляти, допитую-

чись про найменші дрібниці. Роздобувши потрібні вістки, прощалась і йшла далі.

Так розмотуючи клубочок від хати до хати, від родини до родини, вона визбирувала відомості про Федюків, про Лідію Степанівну, що нічого не запідозрювала.

Довідавшись, що Лідія Степанівна працює на цигарівні, зробила візиту всім тим українкам, що працюють на цигарівні. Кекелія не поспішала. Такі справи поспіху не люблять. Матеріал треба зібрати певний, компромітативний, потрібний для розбиття родини.

Дізнавшись, що Лідія Степанівна співає в хорі „Кобзар”, обійшла всіх співаків і битягла з них багатющий матеріал.

Напрацювалась Кекелія. Лише подумати, з вулиці 32-ої на вулицю 75-ту пішки, потім, щоб не втратити нитки потрібної плітки, вернулась на вулицю 10-ту, а далі провулками та муринськими закрутами майнула на вулицю 18-ту, роздобуваючи на нових адресах додаткових знайомих, що можуть дати цікаві матеріали. Кожного дня поверталась додому стомлена, виснажена й голодна, бо в Америці не прийнято кожного частувати обідом, але радісна й задоволена. Компромітативні матеріали, як копиці на сіножосі, росли в неї щогодини. Її легка постаць і тонкі, як у хорта, жилаві ноги були звичні до далеких мандрівок, до піших виправ. Цілоденна біганина, хоч і виснажувала, але й нагороджувала наслідками. Дорогою завжди можна когось зустріти й роздобути додаткові відомості.

Навідувалась Кекелія додому лише перекусити та швидкокоруч приготувати Залізнякові обід і знову в мандри. Вдень відвідувала непрацюючих, а ввечері тих, що повертаються з праці.

Повернувшись пізно ввечері додому, заходила до

Мілена й ділилася своїми здобутками. Спочатку ці здобутки були мізерні, недостатні, сумні. Але кожний день їх збагачував, збільшував, поповнював. Ще трохи витривалості й терпіння і справа буде закінчена переможним вінцем.

— Не журись Мілено, все буде добре, — казала вона щоразу на кінець свого звіту і наступного дня вирушала в мандри.

Та ось минуло три тижні, двадцять днів демонічних зусиль, і справа була закінчена блискучим успіхом. Потрібний матеріал для родинної революції був завершений у звідницькій лябораторії Кекелії. Вона мала такий матеріал, таку смертельну зброю для мирної родини Федюків, що сміливо можна розпочати розбишацьку атаку на Грицька Григоровича. Влетівши в кінці третього тижня ввечері в кімнату Мілени, захоплюю гукнула:

— Гречаночко! Грицько Григорович твій!

— Спасибі вам, Кекеліє, рідна матусю, велике спасибі, оповідайте, — відповіла Мілена і цмокнула в лице Кекелію, дістала з шафи пляшку вина й поставила на стіл.

Щоденний відвідувач і постійний гість Грицько Григорович уже кілька тижнів не заходить до Залізняка. Все йому щось перешкоджає заглянути в будинок, тепер не так до приятеля, як до приятельки.

Грицько Григорович працював в архітектурному відділі міста і мав купу залеглої праці. Щоденно залишався на кілька годин, викінчуючи проекти. Повернувшись додому, замість піти до Залізняка, змушений був, як уповноважений УНР, ходити по Філядельфії та зби-

рати даток імени дня 22-го січня на утримання Української Національної Ради.

Так минуло кілька тижнів. Нарешті залеглу працю викінчив, а список прихильників УНР, що дають щорічно датки, вичерпався.

Почуваючись вільним, першої суботи, гарно вдянувшись, пішов до Залізняка. Петро Васильович, так само завжди зайнятий якоюсь працею, не помічав довгої відсутности свого приятеля. Та ось, відчинивши на дзвінок двері, побачив Грицька Григоровича.

— А, заходьте! Що сталося, що пів сторіччя вас не видно?

— Працював, страшенно працював. Анекдоту чули?

— Сідайте. Он скринька з горіхами.

Але цим разом Грицько Григорович не сів і горіхів не брав. Він хвацько шпацитував вздовж кімнати, часто зупинявся перед дзеркалом біля дверей, приглядався до свого поголеного обличчя, поправляв то білий комірець, то темно-червоний галстух, а то висмикував кутик хусточки з бічної кишені. Оповівши нову анекдоту, Грицько Григорович глянув на годинник і занепокоєно, сказав:

— Бувайте здорові! Страшенно зайнятий, спішу.

— Куди ж це?

Та знаєте, зобов'язався навчити сина Мілени гри на акордеоні, — ніяковіючи відповів.

— Це добре. Ідіть, вона вже прийшла з праці,— промовив Залізняк, глянувши на годинник.

Так минув тиждень. Щовечора Грицько Григорович приносив свіжу анекдоту і о шостій годині спускався на перший поверх до Мілени, давати синові лекцію музики.

Та ось якось, коли Грицько Григорович пішов нав-

чати сина гри на акордеоні, Залізник вийшов купити свіжого молока. На вулиці побачив сина Мілени, що веселенько бавився з товариством у м'яча. Кого ж Грицько Григорович навчає там музики? — подумав. Пригадав, що нікоки не чув з першого поверху звуків акордеону. І тут же засміявся. А ще пригадав, що з того часу, як Мілена тут мешкає, Грицько Григорович завжди приходив свіжо поголений і чисто вдягнений.

— Значить, залицяється! — шибнула думка.

Наступного дня Грицько Григорович знову прийшов радісний і збуджений в новісенькому темно-синьому костюмі, сніжно-білій сорочці й зеленій краватці.

— Чули анекдоту — запитав з порога.

— Сідайте й оповідайте, — насмішувато тепер подивився Залізник на свого приятеля.

Грицько Григорович ходив по кімнаті, зиркав у люстро й не помічав насмішуватого погляду.

— Американський турист, відвідавши Хрущова в Кремлі, запитав: „Чому, пане президенте, щасливе населення вашого квітучого СРСР ходить босе?“ Хрущов хипро посміхнувся й відповів: „Тому, пане капіталісте, що ми хочемо догнати й випередити Америку, а босому легше“ — закінчив Грицько Григорович посмішкою коротеньку анекдоту.

— Дотепно, — промовив Залізник, — проте, навіть, коли колгоспники загнущають колгоспну шакапу, то й тоді Америки не доженуть.

— Це правда, — погодився Грицько Григорович.

— Скільки все ж таки зібрали на Національну Раду? — поцікавився Залізник творчою працею Грицька Григоровича.

— Біля п'яти соток. А за минулий рік зібрав понад три тисячі.

— Дуже добре! Треба погратулювати. От коли б

навколо УНР об'єдналися всі партії, то це була б така сила, від якої тремтіли б стіни Кремлю.

— Та й так у Москві казяться. Ось в день 22-го січня на міській ратуші вивісили український та американський прапори, а майор міста проголосив цей день — днем Української Державности, то Москва аж запінилась. А коли додати, що наші священники в цей день в Сенаті молились з усім американським народом за визволення України, то це таки наша перемога.

— Якщо це, навіть, символічний жест, то все ж таки він має велике значення. Я думаю, що справа визволення України на твердому шляху, — підтримував думку Залізник.

— Без сумніву, — погодився Грицько Григорович і, глянувши ще раз у дзеркало, похвалився.

— А я оце організував при нашій парафії драматичний гурток. Думаю якусь п'єсу з акторами попробувати. Як ви дивитесь на цю справу?

— Чого ж, добре! Беріть Мельпомену за шию, тягніть на сцену, пробуйте сили. Шкода, що помер Блавацький і не залишив по собі наступника. Тепер у Філядельфії немає театру, то попробуйте самі.

— Блавацький був справжній талант, але й ми не підкачаємо! Ну, а покищо, будьте здорові! Піду, бо маю багато роботи, — заметушився Грицько Григорович, глянувши на годинник.

— Грати на акордеоні? — посміхнувся Залізник.

— Та вже ж! — стиха відповів і вийшов.

Та щойно він спустився додолу, як біля відхилених дверей чатувала на нього Кекелія.

— А, Джигунчику! Де ж це ви пропадали? Зник і чутки не подає. Заходьте до мене.

— Чого це вона закликала його? — подумав Залізник, почувши голос Кекелії. Та, врешті-решт, це їх справа. Сів до столу й почав писати чергову статтю.

А внизу тим часом відбувалась так розмова.

— За вами тут просто помирають, — по-змовницькому прошептала Кекелія до Грицька Григоровича, чемно відобрала капелюх і підсунула йому крісло.

— Хто ж це тут за мною може помирати? — відповів жартома, і сів.

— Ой, спокуснику! Наче й не знаєте. Закрутили голову жінці та й байдужнісенько.

— Я закрутив голову жінці? — здивовано перепитав.

— Ще й не признається звабник! Знаю, Грицю з вечорниць, знаю. І повірте, що крім мене, ніхто більше нічого не знає, — прошепотіла й поставила перед Грицьком Григоровичем скриньку з цукерками. -- Не бійтесь. Я, мов мумія кам'яна, німа, глуха й сліпа. Нічого не зраджу, — прошептала й додала, — бідна Мілена три дні плакала, аж на обличчі змінилась.

— Чого це?

— Любить вас безтямно, більше за рідних дітей.

— Це вже безглуздя! — враз розгнівався Грицько Григорович, — що вона здуріла чи що, плакати за мною? Я ж маю дружину й дочку!

-- Ніхто й не заперечує цього, — воркотіла далі Кекелія, -- у вас, навіть, гарна дружина, але, Боже мій, Мілена ж, як сонце. Хіба з нзю може хто рівнятися? Гарячої кави дати?

— Дякую, я не голодний, — понуро відповів Грицько Григорович.

— Випийте! З медом, з сметаною. Ось коржики крихкенькі.

Грицько Григорович схвильований потягнув кухлик і сьорбнув два рази кави.

Ця відкрита розмова йому не подобалась. Виходить, люди знають, що він вчащає до Мілени.

— І хто дав право Мілені про мене такі чутки поширювати? — гнівно запитав він, відсуваючи кухлик.

— Любов, голубчику! Любов! Вона права не питає. Полюбить людина й сохне.

— То добре,хай собі любить і сохне. То хіба про це треба галасувати?

— Голубчику, це ж лише я знаю і по сскрету переказую. І хіба можна серцю наказувати? Воно ж дурне й не слухає наказу. Полюбить жінка і плаче та сохне.

— Фу ти чорт, от морока! — вилаявся він.

— Та й чого ж морока? Хіба ви думаєте, що в Америці одруженого чоловіка любити заборонено?

— Любити одно, а виставляти вимоги це друге.

— Хіба ви думаєте, що ваша Лідія Семенівна нікого не любить?

Грицько Григорович раптом здригнувся. Рвучко повернувся до Кекелії.

— Моя жінка має чоловіка й дочку і не може когось іншого любити, — з притиском промовив.

— Еге-ге, голубчику! То ви, я бачу, цілком сліпі. Вже коли так, то я мовчатиму. Це не моя справа в чужі родинні справи вмішуватись — з виразним інтригуванням відповіла й пишно затиснула уста.

Грицько Григорович якусь мить сторопіло дивився великими очима на Кекелію. В грудях неприємно ворохнулось.

— Ви щось знаєте про мою жінку? — якось приглушено запитав пересохлими устами.

— Хіба лише я знаю? Усі знають, — зневажливо відповіла немов би мовилось про буденну справу, і, відвернувшись, продовжувала:

— Це, навіть, честь робить жінці. Мати „бой-френда” — це найбільший гонор!

— Брехня! Я не повірю, щоб моя жінка мала коханця, — люто гукнув і звівся на ноги.

— От бачите! І роби людям добро. Ну, їй-Богу. більше нічого не скажу, — образившись, демонстративно надула губи.

Грицько Григорович тяжко й поривисто дихав. Сів у крісло й запалив цигарку. Раз-у-раз глибоко затягався й пускав клубки диму. В кімнаті якусь хвилину панувала тяжка мовчанка.

— Ні, справді, пані Кекеліє, невже моя дружина серед людей себе чимнебудь скомпромітувала? — лагідно запитав.

— Хіба мати „бой-френда” — компромітація?

— Це ганьба! — знову гнівно гукнув.

— Ну, а ви ж „герль-френд” маєте? — насмішкувато подивилась на Грицька Григоровича.

Грицько Григорович прикусив язика.

— Скажіть, пані Кекеліє, моя дружина дійсно має коханця?— благально й болісно запитав.

Кекелія тріумфувала. Справа виграна. Тепер треба вести гру тонко й обережно. Як добрий фехтувальник, вона мовчки вичікувала. Це вірний засіб розпалити підозру й зміцнити брехню.

— Скажіть, ради Бога, я вас дуже прошу, — знову благав Грицько Григорович, хвилюючись.

— Я не люблю вдаватись до переказу чужих таємниць, — емануючи скромністю, відповіла.

— Але я вас дуже прошу, скажіть! — все більше хвилювався Грицько Григорович.

— О, Господи, я так ненавиджу виказувачів, так не люблю пліток і брехунів, що в мене язик не повертається. І клянусь вам, що коли дещо скажу, то лише тому, що ви мій близький приятель. Ви, пане Федюк, сліпий, як сова на сонці, і нічого не бачите під своїм носом. Я багато не казатиму, ви лише спитайте свою дружину, хто їй подарував кульчики і за яку ласку? — і Кекелія хихикнула.

У Грицька Григоровича тьохнуло в грудях. Дійсно, він не знає, звідки появилися у жінки гарні кульчики з чистими каміннями — ізумрудами.

— А це що? — бентежився він далі, переконавшись, що з дружиною не все чесно, як він собі думав, і що Кекелія багато знає такого, що йому й не снилося.

— Цього вам мало? То прослідкуйте, хто вашу дружину з співанки привозить автом додому.

Грицько Григорович зірвався на ноги. Це була дійсна правда.

— Дякую. Я зайду до вас іншим разом, — зденеровано вхопив капелюха й вийшов.

До Мілени не пішов, як мав намір раніше. Вийшов на вулицю і швидкою ходою попрямував без якоїсь мети. В прудях клекотала болісна злість. Жінка зраджує його! Жінка має коханця! А може провокація? Яка провокація, коли докази переконливі, факти наявні.

Хор „Кобзар” під мистецьким керівництвом доктора Антона Рудницького становить гордість цілої Філядельфії. Своєю піснею вони несуть велике ім'я України в світ. Тепер Грицько Григорович пригадав, як кожного разу, збираючись на співанку, що відбувається раз на тиждень, дружина годинами чепуриться, прихорошується перед дзеркалом та одягає найліпші сукні. Повертається вона аж серед ночі завжди радісна й збуджена. Тоді він не звертав на ці чисто емоційні прояви підвищеного настрою в дружини жодної уваги. Тепер ці два отруйні камінці підозри, що кинула Кекелія в його душу, попали в саме серце.

Ясно, як Божий день, дружина зраджує його. І як же це так, що він цього не помітив раніше?

Затаївши свою підозру глибоко в серці, як злодій, почав слідкувати за дружиною. Довго слідкував. Не спускав з ока кожного її кроку. Передумував най-

дрібніші її вчинки. І чим пильніше приглядався, тим більше переконувався, що дружина має коханця. І як він міг до цього допустити?

Хоч усі ці підозри, виниклі в хворій і буйній уяві зденерованого Грицька Григоровича, були безпідставні, але він цього не знав. Він не вірив, що його дружина Лідія була непорочна супроти свого подружжя, як немовля. Що вона була йому вірна й чесна, як свята. Він думав про неї навпаки, що вона підла зрадниця. Кожного разу, коли дружина збиралась на співанку, тепер він сидів у хаті і з підозрою приглядався, як вона купалася, як одягала чисте білля, нові панчохи, фарбувала уста. Увечорі сидів дома, щоб припильнувати, з ким вона повертається. І він, дійсно впіймав. Привіз її додому молодий гарний чоловік, з яким сиділа в авті поруч, відчинив їй дверці, і вона вдячно помахала йому рукою. Тепер для нього все було ясно, як Божий день.

Нарешті Грицько Григорович не стерпів. Ранком, коли дочка вийшла з кімнати, він, пильно дивлячись жінці в очі, запитав:

— Скажи мені, Лідочко, скільки ти заплатила за ті кульчики з зеленими камінцями?

Йому здавалось, що дружина почервоніла до самих вух, що вона збентежелась, розгубилась. Потім, вдихнувши свіже повітря, отямившись, ховаючи хвилювання, відповіла:

— Розумієш Грицю, це мені зробили різдв'яний подарунок. Я б його ніколи не взяла. Але у нас на фабриці заведено, що на Різдво обдаровують одне одного. Тягнуть жеребки, хто кому має купити. Мені попалась італійка, і я їй купила светер. А мій номер потрапив французіві. От він і купив мені ці кульчики. Я навіть не хотіла тобі казати про це. А чого ти раптом поцікавився цим?

Коли б дружина не почервоніла й не збентежилась, то цього пояснення вистарчило б. Але чого вона почервоніла?

— Та я так, з цікавості, — відповів він і більше не допитувався, бо відповідь була вичерпна. Він не помічав, що Лідія Степанівна зовсім не червоніла й не бентежилась. Що це вже хвора уява на підозру самого Грицька Григоровича так відбилась на психіці. Тепер кожний рух, кожна відсутність дружини викликала в нього підозру.

Грицько Григорович тяжко переживав. Він остаточно прийняв рішення розійтися з дружиною. Цього він не стерпить, він не може жити з жінкою, що має коханця.

Він мовчатиме, аж поки дочка вийде заміж. Ховатиме жінчині гріхи, щоб не зіпсувати репутації дочці. Це ще триватиме кілька місяців. Дмитро майже заручений з Катрусєю. Кінчать школу, поберуться, а він тоді дружині все це нагадає, розповість, що знає, і ... розійдеться.

За широким вікном у срібнім серпанку туману прокинувся свіжий ранок. Зелене листя японських яблунь покритлося ніжною памороззю а дахи протилежних веж старої церкви мінілися спалахами скісного сяйва сонцесходу. Погримували трамвайні вагони, дихало шумом авт, що пролітали.

Залізник сидів у глибокому фотелі, задивлений у вікно, і в передчутті якоїсь несподіванки насторожено прислухався. Він виявив, що багато родинних непорозумінь, сварок і клопотів беруть свої початки в кімнаті Кежелії. І це його хвилювало. Він пригадав мудрі слова

грецького філософа Діогена із Сінопу, який сказав: „Ні за які багатства я не впустив би в свою бочку-жінку”. І Діоген мав слухність. Ця старша жінка, якій він дав притулок, допоміг вилізти із злиднів, вдається до непристойних справ-звідництва. Хоч підглядування чужого життя завжди осуджувалось і ганьбилось як шпигунство, але він в ім'я правди почав приглядатись, хто відвідує Кекелію. Він раніш був певен, що вона сидить і працює біля своїх ляльок. А коли люди почали йому носити до вух різні ганебні новини, то він рішив перевірити. І дійсно, до Кекелії невідомі особи заходять у день і серед ночі не парадними, викликаючи її дзвінком, а через садочок, постукавши з вулиці в вікно. Ця конспірація навела Залізняка на думку, що люди, які користаються чорними дверима, мають чорне сумління. В кімнаті Кекелії збиралися цілі збіговища, гуляли, випивали й ночували. Кекелія, залишивши сомітніх гостей, сама вибиралася в місто чи к'но. А минутої ночі якісь дві особи, жіночої й чоловічої статі, залишившись у кімнаті Кекелії самі, цілу ніч справляли гулянку, співали, галасували, аж поки опівночі не прийшла Кекелія з прогулянки й не втихомирила їх. Цей випадок найбільше його розгнівив.

Сьогодні неділя, і Залізник не пішов до церкви, а чекав, поки підійметься з ліжка Кекелія. Рішив зайти і все це в'яснити, щоб, припинити це ганебне явище звідництва.

Довго чекав він, поки підійметься його мешканка, що так пізно лягла в ліжко. Та ось почув легеньке пошвистування. Це перша ознака, що Кекелія піднялась. Перечекавши ще чверть години, потрібних для туалету, він спустився вниз, постукав у двері й рішуче зайшов у кімнату.

— Так рано? — зустріла його запитом Кекелія.

— Я в пильній справі, чи можу вас щось запитати? — промовив з порога.

— Без сумніву, що сталося, серденько? — перепитала звичним веселеньким тоном.

— Що то за люди у вас підночувували?

— А ви як це знаєте? — запитала і її очі враз зробились колючими.

— Бачите, я як господар дому, то маю право знати, хто ночами ходить по садочку з вашої кімнати, крім вас. Ті люди занадто сміливо поводилися в садочку на лавочці.

— І вам не соромно підглядати чуже кохання? — кинула вона зневагою.

— Підглядати дійсно погано, але так само погано комусь робити інтимні зустрічі в чужому садочку.

— Це, пане Залізничче, моя справа. Я дозволила їм бути в моїй кімнаті і, можливо, вони вийшли на свіже повітря.

— А ви де були?

— А ваше яке діло?

Залізниччак побачив, як злющі очі звузились і блиснули ненавистю.

— Це моє діло тому, що в моїй хаті відбувається ганебне явище — звідництво.

— Ви хочете сказати, що в А мериці це не дозволено?

— В свободній Америці не тільки все дозволено, а навіть заохочують до сексуальних збочень. Журнали, камікси, театри з голими артистками, кіно. Але я не хочу, щоб у моїм будинку творилось щось подібне.

— Пане Залізничче, я наймаю кімнату, плачу ренту і все. Прошу більше не читати мені високої моралі. Он двері, вийдіть і зачиніть за собою, — гордо підвівши го-

лову, показала вона артистичним жестом руки на двері. Залізник подивився на розгнівану до краю Кекелію й покірно вийшов.

Безвольні, сліпі люди не здатні самостійно забезпечити себе щастям, люди, окрадені долею, що завжди чимсь незадоволені, що не вміють або не здатні самі думати, шукають сумнівної вартости помічника-доброчинця, що дасть їм усе готовеньке. Вони цілою юрбою линуть за обманцем, пройдисвітом чи звідницею, сподіваючись, що він чи вона своєю буйною енергією, спритною діяльністю обдаровує їх тим, чого вони хочуть, а не мають.

І буває так, що пройдисвіт чи звідниця дійсно допомагає людині одній, роблячи кривду іншій. Так і тепер, двоє людей, ховаючись тут, гуляли цілу ніч, а дома, напевно, кожного з них чекала родина, прислухаючись у вікні до вуличних кроків.

Залізник, ковтнувши образу, вийшов від Кекелії й піднявся в свою кімнату. Фактично він не має права вмішуватись у справи Кекелії. Поперше, вона значно старша за нього й відповідає сама за свої вчинки, а по-друге, акуратно платить ренту. Та коли приглянутись з морального погляду, то він вважається співтворцем, бо потурає неподобствам, які діються в нього під носом.

Залізник сильно нервувався. З надмірного хвилювання розпочався біль голови і він хапнув аж дві аспірини разом. Сів у крісло й стомлено зітхнув.

— І де ж той Божий закон, що навчає людей любови? — подумав він і знову пригадав Діогена, який сказав, що найшвидше людина забуває вдячність. Геть, за двері! — отримав він від Кекелії, замість вдячності.

Він довго сидів у фотелі, скований думками. Десь

розвіявся запал продовжувати почату статтю, гірко до болю було за незаслужену образу.

. Сьогодні Кекелія варити обід не прийшла. Вона рішила чесну працю куховарки проміняти на ганебне ремесло — звідництво. Тим більше, що вона вже почала отримувати пенсію, яку їй виклопотав Залізник.

Залізник писав. Це його улюблене зайняття, якому віддавав свій час, енергію й здібність. Мистецтво, яким прикрашував своє життя. Слово — єдина зброя, якою можна боротися з ворогом, — часто повторював він сам собі, і це слово він творив. Слово робить простір у нашій тісній житті, слово — гостре долото, яким мистець різьбить у душі людини радість, любов, тугу, печаль. Велика сила розумного й мудрого слова перемагає все.

Загнуздавши волю творчого надхнення, він то вписував рядки лютої ненависти до ворога своєї батьківщини, то виливав у словах тугу через розсвареність еміграції.

— А-а-а.! ралтом почув він несамовитий вереск з вулиці, немов би кого різали.

Схопився й підбіг до вікна. Вулиця світилась пустою. Тоді Залізник кинувся східцями вниз, і до його вуха долинула гостра сварка.

— Ти, потасухо, чого сюди прибігла?

— А твоє яке собаче діло?

Залізник причаївся й слухав, як під його дверима на вулиці точилася сварка.

— Я тобі як дам собаче, то й скрутишся. Щойно кинула одного, а тепер біжиш, щоб вийти заміж за другого. Не діждеш!

— Не так бігаю, як ти. Не водила череди за собою, а одного мала.

— Брешеш безклуба. Я ніколи за собою не водила череди, а ти з мурином тягалася, всі кажуть.

Трісь, трісь, трісь! — донеслись із-за дверей до Залізняка дзвінкі ляпаси, а за ними розляглося по всій вулиці голосне : А-а-а!..

Залізник рвучко відчинив двері. На східцях чубились дві молодих жінки.

— Що сталося? — гукнув він гнівно.

Жінки раптом рознялись і стихли.

-- Я перша йшла до вас, а вона мене випередила.

— Бреше вона, пане. Я йшла вулицею, а вона бігла позаду. Я й догадалась, куди це вона біжить, і приспішила ходу. А вона ще дужче. Тоді я й собі бігом, і перша до дверей прибігла.

— Не слухайте її пане. Вона, відколи на еміграції, то бреше, це всі знають. Вона покинула чоловіка з двома дітьми і тепер шукає дурного жениха. Не дайте їй мешкання на третім поверсі, не дайте! Я вже десять років мучуся без чоловіка.

— Мучиться! Боже ж мій, яка страдниця, а в неділю з ким ходила в кіно?

— Перестаньте, бо зараз піду в хату. Слухайте мене спокійно. За мешкання на третьому поверсі я вже взяв завдаток, коли звільниться, то перебереться сюди старенька жінка.

— Ага, одержала мешкання? — глумливо промовила та, що в червоному плащику, — ось на, викуси, — і ткнувши в повітря дулю, хутко поцокала високими за-каблуками по хіднику.

--- Бачили, ви бачили пришелепувату? Хіба її можна пустити в квартиру? Таж вона на другий день і вам дасть дулю, їй Богу дасть. А я не така. Присяйбо, не така. Я навіть не вмю дулі скласти. Мій батько був інтели-

гентний і за дулі казав пальці повідрубую. Прийміть мене, паночку, на квартиру. — плаксиво й лагідно проказала останні слова.

— Таж кажу вам, що мешкання вже зайняте, не вірите?

— Вірю, паночку, вірю. Але візьміть від мене завдаток на мешкання після тієї старенької бабусі, як вона вийде заміж.

Залізник голосно зареготався.

— Ще не вийшла Марія заміж, а ви вже одружуєте бабусю, якої й не бачили.

— Пане Залізничче, таж Марія, що мешкає у вас, уже вийшла заміж.

— Хто вам це казав?

— Присяйбо, вийшла. Вже ціла Філядельфія знає.

— Однаково, завдатку більше не беру.

Жінка несміливо наблизилась до Залізника й тихо запитала:

— Скільки тій жінці років, що після Марії до вас перебереться?

— Скоро вісімдесят буде.

Молодичка тяжко зідхнула.

— Пропала надія. Ця вже буде довго у вас мешкати, така заміж не вийде, — махнула безнадійно рукою, поправила на голові капелюшок і зійшла з східців на хідник.

— Ну, то бувайте здорові, а якщо, пане, та бабуся не приїде, то прийміть мене. Присяйбо, всі східці буду вам мити.

— Жінка приїде, напевно приїде, бо завдаток у мене в кишені, — відповів Залізник і зачинив за собою двері.

Марія дійсно одружилась. І пів року не мешкала в Залізняка, як знайшовся жених. Просто не вірилось. Нешлюбна мати з двома дітьми і знайшовся жених у той час, як дівчата старіються. Залізняк уже й сам переймався вірою, що його фронтовий апартамент на третьому поверсі має якусь чаклунську силу. А може це просто збіг випадків у цьому будинку.

За кілька днів зайшла й сама Марія. Підтвердила, що виходить заміж. У неділю відбудеться вінчання, а серед тижня вона перебереться до свого чоловіка.

Після кожної зміни мешканців треба було паперувати стіни, фарбувати підлогу та робити деякі направи. Хотілося вже мати таких мешканців, щоб бодай один рік був спокій. З старенькою бабусею напевно буде спокій.

Щойно Марія після одруження звільнила мешкання, як Залізняк зараз же написав до Нью-Йорку бабусі листа, повідомляючи, що апартамент уже вільний. Бабуся вже мешкати буде довго.

На третій день під'їхало вантажне авто разом з старенькою бабусею, її майном та бравим чорнявим парубком.

— Спасибі, серденько, що не обманили, вік за вас буду Богу молитись. Ось зараз онук позносить мої речі, — показала вона на чорнявого парубка.

Онук, сміючись, носив на третій поверх разом по три валізки або по шість скриньок чи два великих вузли й голосно вів перелік:

— Оце бабусина шлюбна фата, а тут бабусині білі рукавички, а в цій скриньці білі черевики на високих за-каблуках, а там...

— Смійся, смійся, поганцю! Доведеться й тобі язика прикусити, — добродушно сварилась бабуся, кожно-

го разу застерігаючи парубка, щоб не впустив скриньки з посудом чи щоб не розбив дзеркала.

Залізник показав бабусі, як користатись газовою пічкою, де вимикається електрика, який крант з холодною водою і який з гарячою, і передавши ключі, пішов у свою кімнату. Нарешті, тепер він матиме довший час спокою.

— Літній вечір у місті починався дитячим галасом на вулиці, дзвіночками возів морозива і нестерпною задухою в кімнатах. Розпалений за день гарячим сонцем камінь мешкань та хідників нагрівав повітря до такої міри, що до півночі тяжко було дихати. Не рятували вітряки, протяг через відчинені вікна та двері.

Залізникові шкода було марнувати час. Повернувшись з праці, брав холодний душ і в коротких штанцях сідав до столу.

В першу чергу переглядав свіжі газети та журнали, коли не було листів. Потім сідав писати.

Щойно розгорнув аркуш паперу як, постукавши у двері, зайшов обережно в кімнату Степан Горошко в широким штанях і довгих чоботях. Він, здавалось, був ще більший, як звичайно, в цих тяжких чоботях.

— О, рідкісний гість, заходьте, — зрадів Залізник і відсунув папір.

— Дякую. Я без потреби не люблю в людей забирати час. У нас дома було казали, що найліпший гість той, що рідко буває. Але оце зайшов до вас на пораду.

— Може женитися збираєтесь, то я сватом з приємністю піду, — жартував Залізник після випадків одруження жінок і дістав пляшку з горілкою, щоб почастувати рідкого гостя, що любить випити.

— Не наливайте для мене, Петре Васильовичу, я вже горілки не п'ю.

Залізник здивовано звів брови.

— Налити вина?

— І вина не хочу.

— Що з вами сталося, то може пива холодного в спеку?

— Кажу ж вам, що нічого алкогольного не п'ю,— добродушно посміхнувся Горошко.

— І давно це ви обітницю дали?

— З Нового Року.

— Коли це так то щиро вітаю. Та чи довго витримаєте, чи не повернетесь до тієї погані знову?

— Не повернусь. Вже коли кинув, то назавжди.

Слава Богу напився за своє життя, як ні один чоботар. Пив, як воду. Але на цьому кінець.

— Все ж таки цікаво, що спонукало вас прийняти таке гарне рішення?

Горошко довго тер правою рукою своє коліно, а потім, подивившись Залізникові в очі, відповів:

— Змусили мене до цього чорти.

— Чорти? І ви їх бачили?

— Може й не бачив, а може бачив, але чити, то чув на власні вуха.

— І що ж вони вам казали?

— Казали, що я вже в їхніх руках. А я відповів, що брешете. От і все.

— І коли ж це було, де саме?

— На Новий Рік у моєї кімнати. Але Петре Васильовичу, ви з мене не смійтеся. Ви людина начитана, може в чортів і не вірите. А я їх чув власними вухами.

— Таж ви казали, що може бачили.

— І бачив. Чорт перекинувся мисливцем, таким як

на горілчаній пляшці, і розмовляв зі мною. Але перемогти мене йому не вдалося.

Петро Васильович догадався, що Горошко допився до білої гарячки і йому щось марилося. Але допитуватися не хотів.

— По яку ж пораду ви зайшли до мене?

— Я хотів розпитатися, як ото з тими пакунками на Україну. Я знаю, що ви кожного місяця посилаєте. У мене ж там донька й дружина. Але люди кажуть, що з наших пакунків лише Хрущов багатіє.

— Чи будете ви посилати чи ні, то Хрущов не здохне. А коли маєте родину, то пішліть їм і вони будуть вам дуже вдячні.

— І їх у Сибір не заберуть?

— Покищо не чути про переслідування. Та, нарешті, коли кого захочуть вислати, то й без пакунків знайдуть причину. Хіба без пакунків наших людей мало вислали?

— Це ви мене потішили. А я все думав і боявся. І що вам пишуть з дому?

— Пишуть, що заробляє робітник на місяць 70 карбованців, а черевики коштують 35 карбованців.

— То значить стало ліпше. Як я там жив, на черевики треба було працювати місяць, а тепер лише два тижні. А я тут за один день заробляю на п'ять пар черевиків. От хай і доженуть Америку.

— То чого ж ви в чоботях ходите?

— Звичка. Коли в чоботях, то знаю, що я мужчина, а коли в черевиках, то наче школяр або панич.

— То по вашому пан не мужчина? ,

Горошко засоромився.

— Може я не так висловився, але в чоботях, то я почуваюся ліпше, немов би господар, а не наймит чи що. Ну, та бувайте здорові, я не хочу забирати у вас дорогого часу.

— Пане Горошку, таж розкажіть, що ви тепер робите, де працюєте, а то я й не знаю.

Горошко нерішуче спинився й обережно сів у крісло.

— Церкву будую. Іконостас у церкві майструю, як у раю, стоятима. А поза будовою власної церкви, працюю на будівництві. Добре заробляю.

— Та вже, як закінчите іконостас, покажете й мені, — напросився Залізняк.

— Покажу, а чому ні. Це буде найкращий іконостас в Америці. Не зважаючи на те, що в Америці понад —двісті православних церков та понад п'ять соток католицьких, у нашій церкві буде найкращий. Вже як я зроблю, то зроблю. Всі колонки будуть обвиті гронами винограду. Ну то я вже пішов.

— Заходьте частіш та трохи поговоримо.

— Дякую, як не цураєтесь, то зайду. Бувайте здорові, — і вийшов, соромливо посміхаючись.

Залізняк з пошаною провів його поглядом.

Випровадивши сусіда, Петро Васильович узяв приготований аркуш паперу й рішив написати листа до друзів, що залишив у Німеччині. Обіцяв писати часто, а виходить раз на рік.

Дорогий Тарасе Кириловичу, — розпочав він листа.

Американські темпи так скрутили мені в'язи, що я вже й не знаю, коли мій день народження. Виїжджаючи до ЗДА, я обіцяв вам шукати правди для України. З сумом признаюся, що колись в епоху дикої сваволі мудрі люди не могли знайти правди, шукаючи її вдень з газовим ліхтарем, тепер нам доводиться шукати правди при електричному освітленні і все марно.

В Америці всього подостатку, але тяжко знайти спокій і затишок. Галасливі дні пробігають у нас, як коні на перегонах. Калічать щоденно автами тисячі і вбивають сотні людей, як на війні. І в цьому вся радість американського життя. Автові заводи мають замовлення, робітники працю, погребники заробіток. Тут грошей, як полови, але щоб спокійно вмерти, то мусиш себе забезпечити, щоб закопали. Ніде так багато не заробляють, як в Америці, і це єдина держава в світі, де не проживеш одного дня без грошей. Чи сидить еміграція, склавши руки? Скажу, що працює, добре працює, але вся її праця мало дає наслідків.

Голова Українського Конгресового Комітету Лев Добрянський з великим зусиллям спромігся провести через Конгрес США 19 липня 1959 року резолюцію про „Тиждень Поневолевих Націй“, де фігурує Україна. В Конгресі США поставлено, щоб Президент кожного року третій тиждень липня проголошував це рішення проклямацією. Оце і все. Це єдиний куций наш успіх. Поза проклямацією справа визволення поневолевих народів не пішла далі. Але москалі навіть від цього символічного жесту показалися. Всі завили, як згряя вовків. Знайшовся навіть якийсь україножер Григорій Порфировіч Чеботаров, очевидно яничар, злякався не на жарт і організував навколо себе всіх російських професорів-шовіністів та почав засипати Уряд США фальшивками, щоб і цей, символічний закон скасувати. Пригрозили Америці, що коли в зовнішній політиці пануватиме погляд розчленування Росії, то всі вони підуть до большевиків рятувати матушку Росію. Правда, сенатор Дадд висловився, що питання визволення не сміє здегенеруватися в звичайний пропагандивний засіб. Ми мусимо з усією повагою зробити питання визволення народів метою нашої дипломатії. Але хто того Дадда слухає? Та все ж таки ця резолюція шуму наробила. Нікіта Хру-

щов, довідавшись про декларацію Уряду ЗДА „Тижня Поневолених Націй”, прилетів на засідання О.Н., скинув черевики й почав гатити ним по столі, доказуючи, що Україна невідривна частина Росії. І американці повірили. Державний секретар Раск поспішив заявити, що ЗДА непохитно стоїть на засаді неподільності Росії, а Україна її традиційна частина. Отакі то, голубе, сумні справи роблять великі люди цього малого світу. Хоч тебе трохи потішити. Велику українську політику роблять наші спортсменці ногами. Оце футбольна команда „Тризуб” набилася всім командам народів у ЗДА, вийшла на перше місце й отримала в нагороду „Чашу Америки”. Тут уже ні Раск, ні Хрущов нічого не вдіють. На останку хочу похвалитися, що до ЗДА приїхала танцювальна група з Києва, і уяви собі, що вони призналися, що Україна існує не як традиційна частина Росії, а як держава. Чарівні дівчатка в Нью-Йорку з естради театру, тримаючи хліб-сіль на вишитому рушничку, горлосно гукнули „Ми з України”. Оце і все, чим можу похвалитися. Іншим разом напишу більше.

Твій П. Залізник

Заадресувавши коверт він заніс листа в поштову скриньку, а повернувшись, нагадав, що треба було ще написати про успіхи в інших ділянках. От хоч би похвалитися, що Митрополит Іларіон переклав з стародавньої жидівської українською мовою Біблію, що Православна Консисторія під головуванням Архієпископа Мстислава збудувала церкву-пам'ятник жертвам московської геноцидії в Україні року 1932-33, що призвела до смерті мільйонів українців. Усе це великі справи, про які рішив написати іншим разом.

Між бльоками старих будинків зеленів патріархальний парк. Парк дихав гарячими випарами трав, оживляв природу зеленню кущів та барвами квітників. Сонячні зайчики весело мерехтіли на піщаних алеях, а затінок з дерев вабив кожного приємною прохолодою. З гілки на гілку перескакували вивірки, часом підбігали до відпочивальників в поживитися горішком. Високо в коронах дерев паргукувались пташки, а в блакитному небі ліниво пливли прозора-сірі, ніжно-пестливі хмарки.

Тут і там бавились діти, гасали по доріжках, хлюпалися водою біля водограю. В тісних мешканнях, задушливих кімнатах тяжко було не тільки працювати, а й сидіти, нічим дихати. Все населення, вільне від праці, висипало в парк. Навіть собаки висолопивши язика, ліниво вештались у парку або покірно лежали в ногах своїх господарів, що відпочивали в холодочку на лавочках.

Настирлива Мілена підготовляла свою дочку Алу до балетної школи. Вона за всяку ціну хотіла бачити Алу балериною. Лише балерина матиме в багатющій Америці щасливе майбутнє. Не треба освіти, здібностей, тяжкої праці. Танцюй собі на естраді, показуй голі ноги й загібай гроші.

— Спинайся вище, підіймайся на пальцях, стрункіше випростуй ступню, не згинайся, як баба з клумаком! — подратовано гукала Мілена до Али, що стояла серед хаги в коротеньких штанях і пружилась, випростуючись на пальцях ніг.

— Мамо! Я вже не можу, пальці болять! — плаксиво промовила Ала.

— Тоді спочинь. Походи, щоб випросталась ступня.

Дівчина пройшлася з кута в кут великої кімнати

й стомлено сіла. Мати стояла проти дзеркала й почала підмальовувати тонкі та широкі уста.

— Тепер давай повправляємось в іншому стилі, — обернулась вона до дівчини. — Ставай струнко, як вояк. Ноги вкупі. Так. Тепер неквапливо підіймай праву ногу перед собою, не згинай у коліні, так, так, підіймай ще вище, під прямим кутом до фігури. Оце добре, тепер рвучко спускай. Добре, відпочинь хвильку, — і мати знову заглянула в дзеркало, виправляючи зачіску.

— Тепер, доню, підіймай ліву ногу, так, так, не квапся, ще вище, ще. Оце добре, тепер рвучко спусти. Рвучно, кажу тобі! — гримнула раптом на дівчину.

— Мамо, спина болить, — промовила Ала й схлипнула.

— Нічого, балериною легко не стають, потерпи. Привикнеш, то не буде боліти. Тепер давай трохи випростаємо тобі спину. Витягни обидві руки вперед, отак, долонями додолу, пальці випростані й стиснені. Так. Рвучко нагинайся наперед. Тепер рвучко підіймись. Ще раз, ще. Так, добре. Відпочинь.

Мати підійшла до дзеркала й змінила в вухах сережки з червоними камінцями на сині.

— Давай розпочнемо, — повернулась до дівчини, — випростай руки в сторони, витягай праву ногу в сторону. Вище, ще вище та не хилися на лівий бік, рівно стій, випростайся! Ну, Господи, і що я буду робити з цим неповоротким дівчишком.

— Але ж мамо, я не можу так вивертати ноги, у мене в спині штрикає.

— Хай штрикає, не вмреш. Ось куплю велике люстро і будеш сама щовечора виправлялись, повернувшись із школи. Мусиш звикнути підіймати ногу, як руку, це для балерини дуже важливе. Від цього залежить твоє майбутнє.

— Мамо, я стомилась. У мене голова болить. Пальці наче побиті. А крім того, маю завдання з математики, з двома невідомими, — схлипнула дівчина.

— Плюнь на невідоме. Берись до давно відомого, до танців. Ти мусиш запам'ятати, що всі великі люди закохуються в балерин. Ти навіть можеш розраховувати на міністра або генерала. Он Мерилен Монро мільйони загібає. З неї більше фотографій у газетах, як з президента.

— Я хочу бути секретаркою, — соромливо промимрила Ала.

— Бо ти дурна. Ще добре, як трапиться бути секретаркою в багатого й неодруженого, а як підеш до старого й бідного дідугана, то яке твоє майбутнє? А он Мерилен Монро загібає гроші лопатою.

— Що ви мені все про Монро? Це ж трапилось лише одній Монро, — розгнівано гукнула дівчина.

— Монро була одна, а ти будеш друга, розумієш? Я так хочу і так буде. Ну, давай, не вередуй, підіймай ногу вище, ще вище...

— Ой, ой, мамо! Спина заболіла, — вереснула дівчина й сіла.

— От кривке дівчисько! Ну, що з нею будеш робити? Лягай на канапу та трохи відпочинь.

Дівчина спритно підхопилась, кинулась до канапи й лягла, випроставшись на весь зріст. За хвилину тихенько прошептала:

— Мамусю!

— Чого тобі?

— Я хочу їсти.

— Я тобі вже казала, що ти на дієті. У тебе й так два фунти зайвої ваги.

Дівчина заплакала.

— Візьми яблуко там на столі, — змилювалась мама.

Ала схопилась, вибрала найбільше і за хвилину з'їла.

Мілена, зиркнувши у вікно, побачила, як вулицею простує Грицько Григорович.

— Ало, хочеш у кіно? — раптом ніжно запитала дочку.

— Ні, не хочу. Ця картина вже йде цілий тиждень.

— Це картина дуже гарна. Біжи, дитинко, подивись ще раз. Ось тобі півдоляр.

Ала хвилинку повагалась, потім накиннула суконку, взула черевики, взяла гроші й вискочила.

Цим разом Грицько Григорович обминув парадні двері, пройшов повз веранду Кекелії і через садок пробрався до Мілени. Щойно постукав, як перед ним у відкритих дверях стояла радісна, усміхнена Мілена.

— Заходь хупенько, мученику, — промовила й пестливо потягла його за руку. Зачинивши за ним двері, веселенько проспівала:

Чом, чом не прийшов,
Як ще місяць не зійшов.
Тоді тебе принесло,
Як сонечко ізійшло.

Тоді метнулась до вікна й спустила штору.

У Грицька Григоровича враз спалахнула радість від цієї спокусниці роду чоловічого, що завдала йому стільки родинних неприємностей. Він думав сказати їй щось докірливе, колюче, та, глянувши на її таку чарівну й ніжну посмішку, повну солодких обіцянок, тільки зідхнув.

— Чого ж ти мовчиш, цілком не любиш мене, забув?

— Останній раз, моя гречаночко, як я вийшов від тебе серед темної ночі, пройшло чимало часу. Багато передумав і от прийшов покінчити з недомовністю. Нам треба поважно поговорити.

— Чаклуне мій, я море сліз виплакала за тобою, — прошебетала і, обнявши, палко поцілувала.

— Почекай, задушиш. Чула нову анекдоту? — ривши розпочати з жаргів.

— Тільки не вірменську, давай ліпше офіцерську.

— Цим разом біблійна. Бог, довідавшись, що Єва вкусила в раю недозволеного яблука, гримнув на неї: „Геть мені, спокуснице з Адамом з раю, ти вчинила великий гріх”. А Єва відповідає: „Коли Ти Всемогутній був би мене створив не жінкою, а клепцем, то ми б гріха ніколи не зробили. Спокійно мешкали б у раю. А коли створив мене жінкою та ще й гарною, то хіба я винна?” Бог розгнівався й каже: „За те, що ти така довгоязика, будеш вічною невільницею чоловіка”. Єва на це засміялась і відповіла: „Дякую Тобі, Боже мій. Мені нічого більше й не треба. Я сидітиму, а Адам працюватиме”, — і пішла веселенька. Поселились вони за райською стіною. Вмостилась Єва Адамові на шию, він підняв її до яблуні і вона через стіну всі яблука обірвала. Отак і появились діти, — закінчив він.

— То, виходить, усі жінки язикаті? — з кокетливою посмішкою запитала.

— Крім тебе, звичайно. Але ще гірше було б, коли б ви були без'язикі. Ну, з ким би тоді чоловік сварився?

— Чоловіки безпідставно жінкам наліплюють тавро — язиката. А коли підійти до справи тверезо, то чоловіки значно більше говорять, сваряться й лаються та обманюють. Чи мало ти мені обіцяв і не здійснив?

— Все має свій час, чорноока. Справа наша, моє серденько, на добрій додозі, — і моргнув загадково бровою.

Мілена пильно подивилася на Грицька Григоровича й догадалася, що тут діє Кекелія.

— Коли так, то давай вип'ємо, — веселенько промовила і, звинувшись, принесла та поставила на стіл пляшку з вином і на закуску солодкі медівники.

— Мені здається, ти не любила раніше пити сама вино, а от поставила пляшку розкорковану, чи можна довідатись, чому? — раптом промовив він з докором, глянувши на надпиту пляшку.

— Це до мене приходив старий Пилипенко, то я його почастувала, — спокійно відповіла.

— А недокурки в попільничці також Пилипенко залишив? Старий Пилипенко, здається, не курив.

На мить Мілена розгубилась, але зараз же виправдалась.

— Учора був Трохим, питався, чи листа від нашого знайомого з Німеччини не було? А ти вже й ревнуєш, — ласкаво промовила і заглянула в очі.

Щоб не псувати приємного настрою, він узяв чарку з вином.

— До Пилипенка і до кривого Трохима я тебе не ревную, а назагал давай вип'ємо не за курців і п'яниць, що до тебе заходять, а за твою кар'єру.

— Отаке видумав, і хто це до мене може заходити, крім тебе, сам це добре знаєш. За яку кар'єру ти натякаєш? — насторожено запитала.

— Хочу тебе зробити артисткою, — весело відповів він.

— Мене артисткою? — збуджено перепитала, і її очі спалахнули тими палкими вогниками, що й мертвого можуть розбудити.

— Так, справжньою артисткою на театральній сцені, — відповів і наповнив склянку вином.

— Боже, яка радість! І ти не жартуєш?

— Які тут можуть бути жарти, кажу, що зроблю тебе артисткою. Але що я за це матиму?

Мілена аж затремтіла.

— Сто двадцять цілунків? !! — гукнула в захваті.

— А ще що? — продовжував кокетувати Грицько Григорович, збуджений її теплим дотиком.

— Всю себе віддаю тобі до самої смерті, — палко промовила, маючи на увазі таки одружитися з ним.

— Платня цілком добра. Так слухай, серденько. Я організую аматорський гурток. Перша вистава „Наталка Полтавка“ і ти гратимеш Наталку. Добре?

— Клянусь, що ти чарівник. А хто гратиме Петра? Ще не знаю, але думаю, хтось із студентів.

— Студент? Яка краса! Дай ще раз поцілую й піди помий щоку, — промовила втішено.

— Поміюсь разом, як закінчимо гулянку, — посміхнувся він, підіймаючи склянку.

Цокнулись і випили до дна.

.....

Випровадивши нарешті з кухні через садок Грицька Григоровича, Мілена побігла в кіно по Алу. Тепер уже можна продовжувати науку танців.

Біля дверей кіна службовець запитав:

Як виглядає ваша дочка, в чому одягнена? Зараз покличу.

— Чорнява, модна зачіска, червона суконка, білі спортові черевички, а ніком років під дванадцять.

— Такої дівчини я не пускав у кіно, — задумливо відповів службовець. — А може то ваша дочка стоїть біля вітрини? — раптом показав рукою до крамниці в кінці кварталу.

— Вона саме, дякую, що побачили, — відповіла Мілена й хутко пішла до Али.

Ала стояла обличчям до вітрини, жувала шоколяду й не бачила матері.

Ти чому не пішла в кіно? — розгнівано запитала дочку.

— Я, мамцю, цю картину бачила, — відповіла, поспішно ковтаючи цукерку.

— А гроші де?

Ала, нахиливши голову, мовчала. В правій руці тримала пакуночок з цукерками.

— Яке нещастя! Скільки ти купила цукерок?

— Два фунти, — тихо промимрила.

— І всі з'їла? Боже ж мій, тепер ти три фунти ваги набереш. Марш додому!

Ала мовчки повернулась і пішла. За нею розгнівана мати.

В суботу ранком квартиранка Югина, мешканка третього поверху, зібралась на базар. Причепурилась, примкнула двері й з торбинкою в руці спустилась униз.

На східцях, біля дверей, Кекелія вела палку розмову з жінкою в дощовику:

— Я їй кажу, що вона бреше! — почула Югина хрипливий голос Кекелії. Не зупиняючись, з погордою відвернувши голову, пройшла повз жінок і зійшла трьома східцями на хідник. Жінки мовчки пропустили її. Та щойно вона ступила кілька кроків хідником, як позад себе почула ехидний голос Кекелії:

— Ви бачите! Це старе жолобало приперлося з Нью-Йорку на третій поверх, хоче вийти заміж. Чи бачили таку гнилу печерицю?

Югина зупинилась. Їй немов би хто штрикнув у спину ножом. Руки й ноги затремтіли, очі наповнились сльозами образи.

— То це кого ти називаєш жолобалом? — розгнівано запитала Югина Кекелію, обернувшись до них на хіднику.

— Іди, іди куди направилась, — відповіла трохи збентежена Кекелія.

Югину ще в житті ніхто не посмів образити, і вона аж кипіла, аж щока тремтіла.

— Ах ти ж, лахудро нікчемна, помийнице панська! То ти ще будеш мене образити? Чи ж ти, потаскухо, знаєш, що я з хазяйського роду, що мій син директором школи, а другий інженером на фабриці? Почекаймо, лахудро, я ще до тебе візьмуся, — виладувала Югіна весь запас своїх лайок і, повернувшись, розгніваною ходою пішла далі, на базар.

Кекелія зацікавлено стояла й дивилась на цю язикату жінку, що не поступалась у словопотоці перед нею. Аж коли Югіна зникла за рогом, Кекелія отямилась і відважно розверещалась, виливаючи свою ненависть словами:

— Ви бачили, яка собака, чули, яку напасть на мене наводить серед білого дня? Таж я їй й словом не зачепила, цілий світ це знає, а вона як мене оплюгавила. Чули, що каже?

— Чула, голубко, геть усе чула. Як вона вас назвала помийницею й лахудрою, а ви нічого і ніяк не казали. Ми собі тихенько розмовляли про своє, а вона вчепилась, як скажена собака, — підтримала Кекелію співрозмовниця.

— Я їй цього ніколи не забуду, — пригрозила Кекелія.

Із цього почалося. Дві мешканки одного будинка, Кекелія та Югіна стали непримиреними ворогами.

Наговорившись із співрозмовницею, Кекелія повернулася у свою кімнату й почала обмірковувати, як їй помститися на Югині за образу. Які пекельні заходи вжити, щоб та гостроязика відьма відчула її міцну руку. В словесному двобої Югину тяжко перемогти, а

ле у фізичному герці Кекелія покладалась на свою спритність і здібність. Поперше, вона на десять років молодша, подруге, — уміє битися ще з дитинства. Знає всі молодечі способи. Та найбільший досвід вона винесла з тюрми, куди довелось потрапити за одну бійку в панській Польщі. Найліпше противника штрикнути двома пальцями в очі, осліпити, а тоді бити. Але так можна зробити людину сліпою на віки і за це потрапити в тюрму. Краще копнути нижче пупа черевиком. Сліду не буде, а кишки потовче.

Добре обміркувавши свій плян, стомлена лягла спати. Наступного дня з самого ранку чатувала Югину біля своїх дверей. Югіна мила в коридорі підлоги. Впорядкувавши східці з третього поверху на другий, за одним махом рішила помити аж до вулиці. Вона й не підозривала, що крізь щілину в дверях за нею пильнувала, як чорна пантера, люта Кекелія. Щойно Югіна кінчила підлогу біля дверей Кекелії, як раптом сильний удар, і вона втратила рівновагу. Покотилась аж на вулицю. Зойкнула, пробувала підвестись, але коліна позбивані, груди потовчені, голова розбита. Кілька хвилин лежала на хіднику й болісно дивилась на новий, недавно вставлений місточок з штучними зубами, що вилетів з її рота й лежав на хіднику.

Прибігла сусідка. Допомогла встати й провела до східців. Югіна сіла й заплакала. Гарячі сльози котились по старечому обличчі й падали на розірвану спідницю.

Хлопчина, що саме сидів у себе на порозі через вулицю й спостерігав цю подію, прибіг до покаліченої Югіни, підняв штучні зуби й подав скривдженій бабусі.

— Спасибі тобі, дитино, що знайшов зуби, — прошепелявила вона вдячно й витерла хусточкою кров з розбитого носа.

— Бабусю, я все бачив, як та чорна жінка вас ударила ногою, кличте поліцію, я посвідчу й розповім усе, — лементів обурений хлопчина.

-- І де ж би я заявляла поліції на свою людину, хай їй Бог покарає, — схлиplyючи відповіла Югіна.

— Таж вона вас покалічила. Дивіться, ось кров і нога в крові, і щока напухла, синя, спідниця порвана і зуби випали, — хвилювався далі хлопчина.

— Бог з нею, дитино. Вона дурна, — сумирно промовила.

— Справді дурна? А я й не знав, що вона дурна, — засоромлено погодився хлопчина і вмовк. Він уже знає одну дурну жінку, що плює на дітей, як іде вулицею. Всі з неї сміються й не потурають. А ця дурна копає ногою.

Кекелія стояла коло дверей у своїй кімнаті й прислухалася до розмови. Почувши, що до Югини збираються свідки, які радять покликати поліцію, вона занепокоїлась не на жарт. За це і в Америці можна потрапити в тюрму. А людей щораз більше збирається на хіднику біля Югини.

Користаючись замішанням, Кекелія примкнула двері, вийшла непомітно через веранду в садочок, а там, перелізши через паркан у сусідній двір, подалась до редакції української газети, де мала приятелів.

Наступного дня українська еміграція читала на першій сторінці української газети таку страхітливу вістку: "Ворожий напад на нашого мистця".

„ На нашу відому й талановиту ремісницю дитячих ляльок, пані Кекелію, що живе у Філядельфії, був організований гістєричний напад і то на її мешкання в будинку 1313, де живе вже кілька років. Цей гістєричний напад організувала одна льокаторка будинка. Ця здорова та

сильна льокаторка зробила під будинком ціле босяцьке збіговисько і намовляла підлітків до нападу на пані Кекелію. Почали бомбардувати вікна і мешкання, чим попало. Треба додати, що ця льокаторка постійно перехоплює пакунки з матеріалом для виробництва ляльок і цим затримує успішне приготування ляльок на українську виставку. Треба думати, що справа з нападом на нашу ремісницю ляльок буде поладжена на властивій дорозі”.

Люди читали й обурювались. Де та поліція, що допускає такі безчинства і не приборкає ту розбишацьку Югину. В тюрму спакувати!

Тим часом побита Югина, за допомогою сусідів, ледве вибралась на третій поверх і відлежала хвора цілий місяць у ліжку.

За кілька днів Кекелія цілком заспокоїлась. Поліція її не турбувала, сусіди не ганьбили в очі, Югини на східцях не видно. Кекелія тріумфувала. Вона досягла дві перемоги, фізичну й моральну. Набила стареньку Югину і виправдалася перед громадою статтею в газеті.

Після цієї бійки двох жінок, однієї сумирної, спокійної, доброзичливої старенької Югини, а другої злобної, мстивої й агресивної Кекелії, усталений порядок дня мешканців будинка 1313 цілком змінився. Хоч бійка більше не повторювалась, але словесні герці розгорілись до червоного. Сварилися з такою завзятою експресією, що шибки дзвеніли. Вишукували такі словесні новотвори, що в'янули в садочку квіти. Одна одну перевищувала. Лише Югина користувалась селянським, трохи лагідним, лексиконом, а Кекелія добірним, міським, гостровульгарним з польською винахідливістю.

Як система, сварка починалася з самого ранку, коли працюючі відійшли на роботу. Продовжувалася з ко-

роткими перервами до самого вечора. Проводилася звичайно сварка барвистою українською мовою, але для більшої переконливості й дошкульності Кекел'я додавала польських слів, а Югина російських.

Маючи колосальний досвід у сварках і плітках, Кекел'я перемагала свою суперницю. Поза тим Кекел'я належала до тієї особливої породи людей, що завжди тренувалась у сварках, бо сварка, плітка чи осуджування будь кого потрібні їй щоденно, як повітря, для підсилення апетиту й регулярного травлення в шлунку. Коли вона ранком не посвариться чи не попліткує з ким-будь, то не зможе поснідати. Ці спортові вправи язиком потрібні їй, як спортсменці щоденні фізичні вправи. І, не дай Боже, коли трапиться такий день, що немає з ким попліткувати чи посваритись! Цілий день тоді вона голодна, не прийматиме їжі, навіть найвишуканішої. Вона вже пробувала викликати апетит горілкою, вином чи пивом. Не помагає, давай лише сварку! Бувало так, що вона, не знайшовши з ким посваритися, сварилася з портретом батька, що висів у хаті. І щойно після сварки з уявним батьком шлунок починає потроху виділяти потрібні кваси й працювати. Але це не те, що посваритися з живою людиною.

Тому ранком Кекел'я в першу чергу, схопившись з ліжка, біжить на вулицю, щоб з кимсь почесати язиком. Їй навіть нетреба багато. Пустити одну пліточку, і апетит прийшов. Когось осудити чи оббрехати і давай сніданок. А коли трапиться, що день принесе сварку, тоді вона молодіє. Коли ж нема кого осудити, оплюгавити, збезчестити, тоді Кекел'я хвора. І жодний лікар не в силі їй допомогти, вона катастрофально падає на вази.

Тому розпочати з Югиною сварку для Кекелії — справжня насолода. Це однаково, що курорт. Не треба

було бігти на базар, щоб з кимсь посваритись, не потрібно було шукати пліткарку, щоб когось осудити. Сварка з Югиною дома привертала їй апетит і вона успішно набирала на вазі. В таких випадках для Кекелії не треба добірних, якісних, свіжих та кальорійних харчів. Трохи пропалене м'ясо, навіть засмерджена риба так їй смакували після сварки, що вона змушена тепер розпускати в пояску суконки щотижня.

Маючи під боком об'єкт нападу — Югину, що не працювала, а цілими днями вишивала собі в кімнаті, Кекелія була наче в раю. А вже започаткована бійка породила притоку до сварки, і вона тріумфувала. Лише для зміни свого спорту Кекелія виходила з хати до пліткарок для нових пліток. Пробіжить за годину кілька мешкань, рознесе якусь плітку і біжить додому сваритися з Югиною.

Кекелія пильнувала свого ворога — Югину, з дверей чи вікна, щойно розпочинався день. І щойно Югіна з'явиться в коридорі чи вікні, виглянувши з третього поверху, як знизу чувся вигук:

— Гей ти, старе жолобало, жениха виглядаєш?

— А ти, посміюхо, вже позбирала на вулиці всі слоїки та крісла? — гукала з третього поверху Югіна.

І тоді трудовий день пенсіонерок починався. Латідно й спокійно розгорнена сварка з динамічною посилюваністю розпалювалась і посилювалась. Досягала свого апогею тоді, коли з третього поверху летіли на Кекелію мокрі ганчірки або лилася вода.

Сварка раптом припинялась.

А вже коли виходила Югіна з кімнати до крамниці, то завжди напogотівді тримала в руці або пляшку від соди чи тухлі яйця в кошику.

Спостережлива Кекелія давно розгадала Югинині хитрощі. Тепер вона свою словесну атаку провадила в

щілину ледь відхилених дверей. Щойно почує ходу на сходах і переконається, що це Югіна, злорадно вигукує:

— Куди, старе жолобало, поспішаєш, на рандки?

— На смітярку, слоїки збирати, — насмішкувато відповідала Югіна.

Для Кекелії не існувало більшого ворога, як Югіна. Ще ніхто в житті не посмів її так лаяти, зневажати, здемаксувати, як ненависна Югіна.

З свого боку Югіна ненавиділа Кекелію всіма фібрами своєї доброї душі. Лише советську владу вона так само ненавиділа. За ціле життя ніхто її не вдарив, лише підла Кекелія так тяжко пожарала та советська влада так тяжко пограбувала. Цих двох ворогів вона ненавиділа серцем, душею і всіма почуттями. Поза цими двома ворогами вона любила цілий світ і кожному прощала за подіану їй кривду.

Кожна з цих жінок у сварці запроваджувала свій окремий стиль сварок, згідно з своїм вихованням. Югіна, захищаючися перед нападами Кекелії, вживала лайки, привезені з українського села, що їх так гарно удокументував письменник Нечуй-Левицький своїм твором „Баба Палажка та баба Параска”. Кекелія вживала перероблену на свій лад лайку базарних перекупок, п'яниць та безнадійних повій. Різниця ще була між цими жінками та, що Кекелія пліткарство та звідництво, ідеалізує, а Югіна ці людські пороки з огидою засуджує. Навіть вимушено посварившись, кожного разу замолує свої гріхи перед іконою.

Мешкали ці жінки й поводитися в побуті цілком різно. Кімната Кекелії була в зразковому безладді, брудна й непривітна з тяжким повітрям. Всі кутки в її кімнаті засновані павутинням. Кажуть, що злидні — чудова школа. Вони навчили Кекелію того, що не могли дати їй батьки, — блискучої ощадности. Отримуючи невели-

ку старечу пенсію, Кекел'я навчилася за 25 центів прожити день і ще дещо залишити на другий день. І тому всі кутки її кімнати були заставлені слоїтками, вузликами, торбиночками та бляшанками невідомого походження. Нездійснена мрія бути багатою витворила в неї злість на людей і ненависть до цілого світу. Уся її душа була пройнята жадобою багатства та слави, чому й породилася у неї несамовита заздрість. Вона була з великою претенсією на оригінальність. Вибираючись у гостину чи на прилюдні сходи, Кекел'я одягалася по-модному, якщо можна так назвати. Чорна тоненька коса, втрое заплетена вінючком, облягала маленьку, з кулачок голову, і це в її розумінні було шиком. На голові напівчоловічий чорний капелюшок, чванливо тримався по-парубоцькому на правому вусі. Чорна довга суконка, перехоплена вузеньким паском у талії, щільно облягала фігуру, як в амазонки.

Цілком протилежної вдачі була Югина. Її кімната без жодної зайвої речі. Високо в правому кутку огорнена вишитим рушничком ікона Божої Матері, а перед нею завжди блимає лампадка. На столі чистенька скатерка, ліжко під білим простиралом, на вікнах фіраночки, а сама Югина завжди у вишитій сорочці та в селянській широкій спідниці. Чепурна й скромна, була втіленням чистоти. На голові хусточка, стиснена двома кінчиками під підборіддям, і лише уста по-сучасному підведені легенько карміном.

Ці дві жінки ходили на базар різними дорогами. Кекел'я поспішала північним боком, де вона мала дві сердечних приятельки, які цілими днями на східцях своїх суміжних мешкань плели густе мереживо пліток та інтриг місцевого характеру.

Югина йшла до міста південним боком. Там мешкав старенький професор-ентомолог Трохим Трохимо-

вич Жук, що ціле своє життя присвятив зоології, вивчаючи комах. На еміграції він збирав це дрібненьке створіння, клясифікував, сумлінно записував у зошит і, висушивши, пришпилював у скриньці тоненькою голкою.

Кекелія, привітавшись до своїх сердечних приятельок, з патосом починала доповнювати мереживо пліток, оповідаючи про Югину несусвітні речі, висвітлюючи її придурковатою, пришелеповатою, юродивою, що хоче вижити її з мешкання, напускаючи в кімнату рудих бліх, які не дають спати.

Югіна проходить хідником обов'язково побіля садочка, де постійно відпочиває з комахами Жук. Чемненько привітавшись словом „добридень”, „запишавшись, з піднесеною головою задоволено йде на базар.

Кекелія осудивши Югину, теж поспішає на базар, щоб ще й там почесати язиком з приятельками.

Професор Жук, відповівши на привітання Югини, кожного разу проводить цю жінку пильнішим поглядом і кожного разу, легенько посміхнувшись, забуває про комах, а думає про самотню старість.

На базарі ці жінки дуже пильнують, щоб не зустрітися й не прорватися лайкою. Кожна знає, що розпочинати лайку на базарі небезпечно.

Поверталися вони додому тими самими дорогами, що й ішли на базар. Лише тепер Кекелія затримувалася біля приятельок на одну-дві хвилини й бігла додому, щоб зустріти Югину в коридорі гострим слівцем.

Югіна поверталася додому, не кваплячись. Вона статечно йшла біля дворика, де сидів Жук із комахами, і, ще раз посміхнувшись, привітно кивала головою. Професор Жук радісно відповідав таким же розмірним хитанням голови. Він радів і сам не знав, чого. Він забував за комах і довго проводив очима чепурну жінку.

Цим разом Югину зустріла в коридорі прикра несподіванка. Вона не чула кр'язь двері шипіння, свистіння чи горлового клекотання. Кр'язь відчинені двері кімнати Кекелії вона побачила голу частину непристойного жіночого тіла.

— Тьху на тебе, безсоромна паскудо! — гукнула Югіна з огидою й сплюнула. Підіймаючися по сходах, чула позаду голосне хихикання.

— Безсоромна відьмо, покажи зад своїй матері, погань базарна, — лаялась Югіна далі, голосно спльовуючи. А з кімнати Кекелії лунав гучний регіт.

Такі екзотичні сцени траплялися майже щодня.

Прийшло довгоочікуване третє число місяця, коли листоноша приносить пенсійний чек. Кекелія була в мандрах. Сенсаційна новина, що Наталчина дівчина вагітна. Такі вістки вимагають наглого поширення, і тому Кекелія не пильнувала чека. Повернувшись додому, зараз же кинулася до скриньки з листами. Чека не було. В грудях зупинилося серце, а в очах потемніло. Чек украла Югіна.

— Жолобало гадюче, де мій чек? — гукнула вона повним голосом.

Відповіді не було. Югіна з іншими жінками пішла на цвинтар поправляти могилки самотніх покійників. Гукнувши ще кілька разів, Кекелія догадалася, що її ворога нема дома. Цілком ясно — Югіна вкрала чек, порвала на дрібнєсенькі кусочки й понесла десь викинути. Цілий вечір обмірковувала Кекелія, що зробила з чеком Югіна. То їй здавалося, що вона його палить, то ввижалося, що вкинула в мушлю. З такими думками лягла Кекелія спати, і всю ніч їй марилося, як Югіна нищить її чек. Ось Югіна взяла коверт, ось роздирає, злорадно хихикаючи, ось ехидно приглядається, скільки долярів написано на чекові, а ось шматує дорогий папір.

— Др-р-р! — почула Кекелія й прокинулась. Прислухалась, кругом тихо, і почала дрімати. Аж тут у півтімі бачить Югинене обличчя, її руки, що хапливо деруть чек і кидають у мушлю.

— Стій, гадюко! — спросоння гукає Кекелія і схоплюється. Прислухається й чує, як з третього поверху рурами шумить вода.

Жодного сумніву — чек знищила Югина. Завтра ж іду в поліцію замельдую, щоб забрали її в тюрму, — рішає Кекелія й знову лягає. Щойно примкнула очі, як видовище вандалізму знову виринуло з виразною чіткістю. Дирчить порваний папір і шумить у мушлі вода.

Ранком Кекелія метнулась до жінки, що її чоловік працює як правник.

— Югина викрала мій чек і знищила. Я хочу посадити її в тюрму, — скаржилася вона жінці.

— А ви певні, що Югина чек знищила? Може, він пропав у дорозі?

— Ліпше біжіть до пенсійного відділу й заявіть, що пропав чек. Хай вам випишуть новий, — радила їй жінка.

Кекелія вийшла від жінки сумна й незадоволена. Вона зовсім не хоче другого чека, їй треба посадити в тюрму Югину. І Кекелія метнулась по місту. А вже наступного дня вся Філядельфія знала, що Югина украла в Кекелії чек. Обурення проти Югини росло. Люди називали Югину злодійкою, осуджували, ганьбили та лаяли. Юрба не здатна вислухати другу сторону, перевірити факти, запитати Югину та вислухати її. Юрба ласа на плітки, на осуди, додаючи своє, перебільшуючи й фантазуючи. Коротка плітка перетворювалася в страхотливий злочин.

На третій день, коли успіх пліток був на небувалій висоті, в zenіті, коли Югина була збезчещена, сплюгав-

лена, осуджена й опорочена, Кекелія гордо поверталася додому і раптом побачила біля свого мешкання листоношу. Кинулася до листоноші, щоб намагнетити й цю людину проти Югини. Та щойно вона наблизилася, як листоноша, приязно посміхнувшись, подав їй коверт.

— Мій чек!?! — з жахом крикнула Кекелія.

— Цим разом запізнився, — пояснив листоноша і, підтягнувши шкіряну торбу на плече, подався далі.

Кекелія стояла й зацікавлено дивилася вслід за ненависним листоношею, що завдав їй такого горя,

— Людоньки, вся ж моя триденна праця пропала, тихо шепотіла вона, — і завіщо ж мені така кара, що ж я тепер приятелям скажу! А щоб ти попелом розвіявся, — кляла вона чек, — щоб тебе чорти в болоті затоптали, і чого ж ти прийшов до мене? — репетувала вона і, не стримавшись, заплакала.

У парафіяльній залі церкви св. Ольги в неділю, з нечуваним успіхом, відбулася вистава „Наталка Полтавка”. П'єсу поставив аматорський гурток молоді під мистецьким керівництвом інженера Грицька Федюка. Такого задоволення й приємної розваги громада давно вже не мала. Збуджена й радісна публіка ще довго гомоніла по коридорах після вистави, захоплено передаючи свої враження з тієї чи іншої частини п'єси, приписуючи найбільший успіх тому чи тому акторові..

Грицько Григорович безмежно радів. Перша його проба, і такий шалений успіх. А що буде, як він розгорне працю й продовжуватиме вистави?! Слід над цим подумати. Виконавці добрані здібні, енергійні й активні, особливо Мілена. На сцені була такою красунею, що аж серце завмирало. Публіка безтямно оплескувала кожної

перерви й викликала на кін. Людей повна зала, всі витрати покриті ще й у касі дещо залишилося.

Дмитро Сидоренко був душею на десятому небі. Такого гонору в нї ще ніколи не відчував. Його тричі викликали на сцену оплесками, підкреслюючи цим виїняткове виконання ролі.

Мілена без заперечень уважала блискучий успіх вистави завдяки Наталці, що її роллю виконувала саме вона. Вперше поважно задумалася над проблемою дістатися до Голлівуду й стати артисткою. З її красою, талантом сміливо можна досягнути цю кар'єру й стати світовою зіркою. П'ять разів публіка викликала її на біс, кидала до нїг на сцену горіхи, квіти, цукерки ..

Степан Горошко, хоч і не збирав оплесків, але спостерігаючи за кулісами за враженням публіки, був твердо переконаний, що успіхи слід завдячувати в першу чергу тим декораціям, які він зробив з таким мистецьким хистом. І хата з комином, і тин з перелазом, і криниця з журавлем.

Коли публіка розійшлася і зала спорожніла, Грицько Григорович, як господар вистави, пильно оглянув приміщення, чи ніхто нічого не забув, подивився по кутках, чи не димить де кинена цигарка, і, вимкнувши електрику, вийшов із залі останнім, замкнувши за собою двері.

Дмитро з Катрусєю чекали на батька біля авта перед дверима. Вони веселенько ділилися враженнями й обоє раділи. Катруся тішилася за свого нареченого Дмитра, що так гарно відіграв роллю, а Дмитро радів, що так гарно показав себе перед Катрусєю. У них незабаром мають відбутись офіційні заручини. Про це всі знали, і ніхто з цим не крився. Вони разом ходили в школу, разом виконували шкільні завдання і разом проводили відпочинок. І хоч інститут уже закінчили, але з одруженням

ує відтягали. То підшукували праці, що вимагало часу, то матеріяльні труднощі ставали на перешкоді. Адже ж хотілося, щоб весілля було гучне, розкішне, багате. Треба запросити всіх товаришів з інституту та всіх знайомих і приятелів батькових. А це вимагало великих коштів.

Грицько Григорович заліз в авто на заднє сідало, Дмитро сів до керма а Катруся поруч. Приїхавши додому, Грицько Григорович запросив майбутнього зятя до хати.

— Зайдемо, Дмитре Пилиповичу, на чашку кави, — запросив він Дмитра.

Дмитро запаркував авто і разом зайшли в хату.

— Ну, Мельпомени, як там пройшла вистава? — запитала насмішкувато Катрусина мати Лідія Степанівна.

— Знаменито! — радісно відповів за всіх Грицько Григорович, скидаючи капелюха.

— Що, заля по береги, оплески гучні, невгамовні? — продовжувала кепкувати Лідія Степанівна. Їй пригадався „Сельбуд” за НЕП’у в ССРСР, коли так розцвіла була аматорська діяльність і всі лізли на сцену. Оплескували тоді всяку халтуру.

— Від оплесків аж стеля гнулась, — захоплено оповідав Грицько Григорович.

— Так і напиши в газету: артисти талановиті, декорачії бездоганні, квитки всі розпродані і публіки по береги. Не забудь вставити своє ім’я як керівника, — закінчила вона кепкування. А потім поважним тоном додала: ”Вже те, що вони вас опліскували, стверджує, що наша публіка невибаглива. Чи непожожа твоя вистава на ті, що відбувалися в 1918 році?”

— Не глумись. Публіка у нас добірна і вистава добре підготована, — відповів Грицько Григорович.

— Не критикуй, мамо, бо вистава дійсно пройшла добре, — підтримала батька Катруся.

— Хто ж там на сцені найліпше викидав коники, найкраще гнув кирпу? — допитувалась Лідія Степанівна.

— Не ображай приввних артистів, бо найкраще виконував ролю Петруся наш Дмитро Пилипович, а Наталку Мілена, — підкреслив Грицько Григорович.

— Вітаю, Дмитре Пилиповичу, з новим фахом. Глядіть же не киньте інженерство та не перекочуйте до Мельпомени, — промовила веселенько Лідія Степанівна.

— Це станеться тоді, коли на світі, крім фаху артистів, нічого не буде, — засміявся Дмитро.

— Що ж то за Мілена, що так гарно грала Наталку, студентка чи вже вчителька? — поцікавилась Лідія Степанівна.

— Ні те, ні друге. Мілена статечна жінка з двома розумними дітьми, дуже талановита, а до того гарна, — дав вичерпні відомості Грицько Григорович.

— То ти для ролі Наталки не знайшов дівчини, а взяв жінку, — здивувалась дружина.

— Серед дівчат з такою вродою не знайдеш. Це моделька, з якої можна продавати фота, — відповів він з якимсь приємним внутрішнім відчуттям. —

— Татусю, не переборщуй. Вона співала зовсім погано, — незадоволено кинула батькові Катруся.

— І стрибала, як коза, — додав від себе Дмитро.

— Але, щоб її потренувати, то вийшла б чудова артистка, — наполягав на своєму Грицько Григорович.

— Марно ти нєю, тату, захоплюєшся. В неї ані міміки, ані голосу.

Грицько Григорович відчув, що трохи переборщив.

— Та я не захоплююсь, лише так гадаю, — засоромлено промимрив.

— Це він, щоб не розгнівити своїх артистичних кадрів, — вставила Лідія Степанівна.

— Правду мовити, всі учасники виконували ролі добре, — розподілив лаври Грицько Григорович.

— А ролю Наталки виконувала Мілена таки погано. Голос у неї хрипкий, а сама тоненька, як горстка. Хіба українські дівчата були такі щуплі? Українська дівчина мусить бути повненька, кругленька з добродушним обличчям та лагідними очима, а ця . . . і Катруся, скривившись, не закінчила своєї думки. В неї запалились ревності.

— Це правда, — погодився з Катрусею батько, — наші дівчата були повненькі, кругленькі з природнім рум'янцем. Але в Америці мода на тонконогих та щуплих, та все ж таки Мілена танцює непогано, — пробував Грицько Григорович втримати на висоті свою ясну зіроньку.

— Та киньте вже до біса свою Мілену, — розгнівано промовила мати, і Гицько Григорович аж почервонів. Чи вона щось знає чи так кинула невпопад „свою Мілену”.

— Ти, тату, ліпше розкажи про свою ролю на виставі.

— Кожному відомо, що я виконував найголовнішу ролю, — посміхаючись промовив він. — Без мене публіка не бачила б вистави, бо лише я, знаменито . . . підіймав завісу. Всі засміялись.

Так то, перекидаючись жартівливими вражіннями, закінчили каву і Дмитро підвівся.

— Дозвольте подякувати вам за гостину, бо мені пора їхати додому.

— А може партію в шахи? — запропонував Грицько Григорович.

— Іншим разом, — відмовився Дмитро і взяв капелюх. Вийшов з хати, і за хвилину за вікном прошуміло авто.

В хаті хвилинку панувала мовчанка, потім Лідія Степанівна здивовано зауважила:

— Чомусь Дмитро сьогодні був такий сумний та неуважний, що з ним?

— Я не знаю, цілий вечір він був досить веселим, — відповіла Катруся.

— Перевтома від вражінь, — резюмував Грицько Григорович і, взявши свіжу газету, сів у м'який фотель. Він ще сьогодні не перелядав новин.

Катруся піднялася східцями в свою кімнату, кинувши батькам „надобраніч“, а мати, зібравши кухлики, пішла в кухню мити посуд.

У першу неділю після вистави Мілена пішла в церкву. Це не було покликання духової потреби віруючого християнина помолитися Всевишньому за дароване життя, за здоров'я, за хліб насущний. Це була тонко розрахована гра хитрої жінки. В церкву Мілена ходила дуже рідко. Ходила лише тоді, коли цього вимагала якась потреба матеріального характеру, пліткарських обов'язків, любовних зустрічей, або спонука похизуватись новим одягом перед приятельками. Цим разом відвідування церкви мало не духовий, не християнський характер, а чисто особистий з великими та дбайливими запобіжними приготуваннями. Модна зачіска, нова червоно-оксамитова сукня, щойно куплені червоні чарівнички на високих закаблучках та білий капелюшок до

чорних великих очей, що так пасував цій жінці. Це лише частина тих тонких заходів, які входять у зовнішню гру гарної жінки, що виступає на життєву арену з відповідною метою. Білі рукавички та біла торбиночка довершували її реквізит. До білих зубів підвести карміном уста — і повна краса.

Вона дійсно була гарна.

Невже я не причарую Дмитра? — посміхалась вона в дзеркало, поправляючи під капелюшком густі чорні кучері. Чим мати клопіт з старим, лисим та одруженим Грицьком Григоровичом, чи не ліпше прибрати до рук Дмитра? Закінчена освіта, диплом інженера, виплачене авто, готова хата, хоч і з батьком. Чого ще треба? Молодий, енергійний з широким майбутнім. Веселе й безтурботне життя за таким чоловіком забезпечене до самої смерти, — мріяла вона перед дзеркалом.

Своє зацікавлення Дмитром, зміну орієнтації, Мілена зараз же після вистави переказала своїй спільниці в усіх намірах, здібній і надійній Кекелії.

Стара звідниця зразу збагнула колосальну різницю, вигоду і зрозуміла користь, яку матиме з цього. Менше клопоту і більше зиску.

— Серденько моє, дитино рідна, Дмитро буде твій, — твердо запевнила Мілену. — Треба лише його якимось запросити в гостину. Ти, дитино, гарно причепурись, модно одягнись, покажи йому повну свою чарівну красу і запроси, хоч на годину, до себе, — радила їй пронифлива звідниця. Все це за тиждень Мілена виконала. Одяглась, підфарбувалась, підтягнулась і, як пишна троянда, пішла в церкву.

Переступивши церковний поріг, вона зиркнула праворуч, де стоять чоловіки, і заспокоїлась. Дмитро стояв і уважно слухав Богослужбу.

Мілена сміливо попрямувала наперед, щоб викли-

кати заздрість у жінок своїм одягом. Вона протискалася між натовпом, тримаючись правого боку, щоб показати себе перед Дмитром; звернути його увагу. Щойно зупинилась на звільненому місці, як почувла позад себе жіноче перешіптування.

— Це та Мілена, що має багато коханців.

— Вона сама. І одруженим голови крутить, — чулась відповідь.

Мілені так і смикнулось обернутись та плюнути жінкам у вічі й гукнути: „Яке ваше собаче діло до мене?“ Але в церкві цього зробити не можна. На неї дивились, і вона не відважувалась відпризнатись, навіть пошепки.

— Вона і в Німеччині не одному чоловікові крутила голову, не одну родину розбивала, — знову почувла позад себе Мілена.

— І тут закрутить, ти подивись, яка в неї пиха!

Мілена не витримала, ступила два кроки наперед. Тепер вона стояла просто перед Дмитром. Кілька разів перехристилась і дивилась на ікону Богоматері, а думала про Дмитра. Чи вдасться їй сьогодні виконати свій задум, чи є в церкві Катруся?

Немов би не бачила, хоч пильно приглядалась до жіночки. Коли Катрусі нема, то вона Дмитра таки намовить. Він не встоїть перед спокусою. Вже вона докладе всіх зусиль і очима, і бровами, і устами, щоб перемогти.

Так роздумуючи, дочекалася закінчення Богослужби і, не підійшовши до хреста, поспішила вийти в коридор, щоб не пропустити Дмитра. Йй неодмінно треба шепнути Дмитрові хоч два слова, моргнути непомітно бровою. А там видно буде.

Люди цілували хрест і виходили. Дмитро теж стояв у черзі до хреста. Мілена затримувалася в коридорі, пропускаючи повз себе людей, чекала на Дмитра. Ось

і Дмитро. Вона зустрілася з ним поглядом. Дмитро виразно пробивається до неї. Ось він поруч. Мілена непомітно рукою торкнулась внизу його пальців і лукаво посміхнулась. Скісним поглядом кокетливо примружилась і, легенько нахилившись, шепнула:

— Дмитре Пилиповичу, я хочу вас сьогодні запросити на мій день народження. Приходьте зараз, будь ласка, на обід. Прийдете?

— Дякую, дякую. Сердечно вітаю з днем народження, але обіцянки не даю, бо ще не знаю, — ухилився він з відповіддю. Сьогодні з Катрусєю збирався в музей.

— Дмитре Пилиповичу, я вас дуже й дуже прошу, прийдіть сьогодні. У мене ж більше нікого в світі нема, сама, як билінка в полі, — закінчила вона з ноткою жалю в голосі.

Дмитро подивився в її чорні очі, наповнені млючим смутком і ніжним благанням, не отямився, як сказав:

— Ну, то добре, зайду на одну хвилинку.

— Дякую, Дмитре Пилиповичу, зайдіть, хоч на одну хвилинку, і поздоровте мене сьогодні, — посміхнулася вона й відійшла.

Тепер вона була певна перемоги. Вже коли Дмитро переступить поріг її мешкання, то вона його з своїх рук не випустить. Швидше помре чи трупом ляже, як віддасть його Катрусі. Куди тому Грицькові до Дмитра. Таж це сам Бог звів їх до купи на виставі і дав можливість їй виконувати саме таку роль, якою найліпше чарувати парубків. А тепер скоріше вона втратить зір, руки чи мову, як відпустить від себе Дмитра. Вже те, що він прийняв запрошення, — велика перемога.

Так думала Мілена, пробираючися крізь людський натовп. Вона вийшла на хідник і попростувала до грамвайної зупинки, відчуваючи на своїй постаті заздрісні погляди чоловіків та жінок.

Дмитро тужно зідхнув. Дочекавшисься батька, що затримався десь у коридорі церкви, він несміливо сказав:

— Їдьте тату, додому трамваєм, я маю в місті наглу справу.

Батько здивовано подивився на сина. Коли їхали до церкви, то нічого не казав, а це раптом нагла справа.

— А на обід тебе чекати?

— Мабуть, пообідаю в місті, — відповів і пішов до свого авта.

Батько пильним поглядом провів сина й вернувся до приятелів кінчати розмову.

Біля аптеки Гавсмана Дмитро зупинив авто. Аптека відчинена і в неділю, і тут можна купити дарунок чи вдень, чи вночі. Він вибрав найдорожчі парфуми та шоколяду скриньку, заплатив 25 долярів і вернувся в авто.

В будинку 1313 Мілена вже нетерпляче чехала на Дмитра. Тут уже головну роль гри перебрала на себе спиртна, з старим досвідом звідниця Кекелія, що вміла жонглювати почуттями ліпше за Мілену і ліпше декорувати взаємини. Пильнуючи через вікно, вона зразу відчинила Дмитрові двері, щоб не порушувати дзвоника й не викликати зайвих свідків у такій делікатній справі.

— Заходьте, пане Сидоренку, заходьте, будь ласка, в двері праворуч, ось сюди, давайте свій капелюх, скидайте плащик, я допоможу, — звинно кругилася вона біля гостя, пробиваючи елейним голоском стежечку до парубоцького почуття. — Ви запаркували авто добре, не треба переставляти? Це добре, а то, хоч сьогодні й неділя, а місця знайти для паркування тяжко. Помийте руки з дороги, ось вам рушничок, — щебетала вона пташечкою, подаючи ввічливо свіжого рушничка.

— Та я, пані, зроблю все це сам, не турбуйтеся, дякую, — ніяковіючи пробував він обійтися без послуг старої жінки.

— Це нічого, такий рідкісний і дорогий гість, то можна трохи й допомогти, сідайте ось тут на м'яке крісло,— звивалася вона вивіркою біля Дмитра.

Дмитро був зворушений такою увагою. Яке ввічливе прийняття, яка чемна та інтелігентна жінка, — думав Дмитро, сідаючи в крісло.

Серед кімнати круглий, гарно накритий стіл. Вишита скатерка біліла, як сніг. Передбачлива Мілена приймала Дмитра в кімнаті Кекелії. Тут і діти не перешкоджатимуть і зненацька Грицько Григорович не нарветься. Захопивши її в товаристві Дмитра, може подумати хто-зна що. А воно ж ще невідомо, з ким з них доведеться крутити справу. Покищо й Грицька слід мати в резерві.

Щойно Дмитро сів у крісло й трохи розглянувся, як зайшла пишна Мілена. Хлюпнувши на нього палкими очима з-під чорних довгих вій, привіталася так тепло, мов би з найдорожчою людиною. Вона вже встигла передягтися. На ній тепер бузкового кольору нейльоновий светер граційно облягав спеціально зроблений у кравчині бюстгальтер, а коротенька чорна спідничка чарівно перетворювала її постать у дівчинку. В руках у Мілени була велика таця, на якій стояли три повних чарки з горілкою, а за чарками на білій картці каліграфічними літерами світився золотий напис: „ВІТАЄМО ГОСТЯ”

Дмитро, зворушений, підвівся. Подякував за запитання, поздоровив Мілену з днем народження й подав свій пакунок з дарунком.

Поклавши на стіл тацю, Мілена взяла пакунок, розгорнула й палко поцілувала блакитну стрічку на шоколадній коробці.

Незмірно вдячна вам, Дмитре Пилиповичу, за таку честь. Дозвольте ж тоді почастувати вас іменинною чаркою.

Дмитро взяв чарку з горілкою й шанобливо та врочисто промовив:

— Дорогій іменинниці від щирого серця бажаю довгих літ і щасливої долі, яка... але перепрошую, за скільки літ мушу випити цю чарку? — раптом змінив розмову.

— Рівнесенько за тридцять, — лукаво мовила Мілена, прижмуривши чорні очі.

Дмитро недовіжливо подивився на Мілену, пригадавши її слова, що синові пішов шістнадцятий, і продовжував:

— За рівну тридцятку вип'ємо і побажаємо ще в цьому році вийти заміж.

— Дякую вам за це дороге й миле побажання, а з свого боку побажаю й вам у цьому ж році справити весілля й мати дружину, — моргнула на Дмитра.

— І щоб це сталося разом під одним вінцем і за одним столом, — кувала тепер своє діло звідниця Кекелія, поглядаючи то на Мілену, то на Дмитра.

Дмитро здивовано кинув поглядом на Кекелію, потім подивився на зарум'янену Мілену і не міг збагнути, до чого ці натяжки.

Мілена випила свою горілку сміливо й відважно. Дмитро, щоб не пасти задніх між жінками, хильнув попарубоцькому й мало не закашлявся. Горілка була, як вогонь, і зразу вдарила в голову.

Поставивши порожню чарку, Мілена хутенько поклала в Дмитрову тарілку кусочок оселедця, свіжої салати, кислої капусти, варену картоплю і все це делікатно покропила олією.

Дмитро взяв виделку й похапцем почав запихати в рот кислу капусту, тамуючи алкоголь, що вогнем палив горло й голодний шлунок. За кілька хвилин тарілка була випорожнена, і йому стало легше. Він горілки не

пив, і тому кожна крапля алкоголю пекла його вогнем.
— Повторимо? — запитала Кекелія, наливаючи чарку Дмитрові.

Дмитро розгублено подивився на Мілену і, не знайшовши співчуття, несміливо запитав Кекелію:

— Чи дозволите мені відмовитись?

— Ой, лишенько! Таж хіба козаки молоді та здорові на одній чарці зупиняються, таж вас дівчата не любитимуть, — кепкувала Кекелія.

Впили всі разом. У Дмитра знову зашуміло в голові, почали двоїтися вікна і троїтися на столі чарки. Стіл немов би хитався.

— Де ж ви, Дмитре Пилиповичу, працюєте? — зашебетала біля нього Кекелія.

— Працюю ннна ззаводі інженерррром, — пробелькотав він і випив склянку води. На мить холодна вода допомогла, відсвіжився.

— Чи далеко це від хати?

— Миль десять, але я скоро перемагаю цю віддалявтом, — неохоче віпов'їв.

— Рано підіймаєтесь із ліжка чи снідаєте дома? — цікавилась усім Кекелія, і Дмитро відповідав:

— Підіймаюсь о шостій годині рано, снідаю в ланчонеті і з дому нічого не беру, бо все є на заводі, — неквапливо розповідав, хвилюючися, що вже час іти додому, бож там десь чекає Катруся, йти до музею.

Та ось Кекелія попросила Мілену принести холодної содової води. Це було заздалегідь умовлено. Кекелія мусить залишитися з Дмитром на самоті. Все тут робилось, як у цирку, де кожную вправу виконують точно й завбачливо. Щойно Мілена вийшла за поріг, як Кекелія підсіла до Дмитра й звернула його увагу на красу чарівної Мілени.

— Ви тільки, пане -Сидоренку, подивіться на цю

жінку! Боже, яка краса! Лише вставити в рамку, закли-ти, щоб пилинка не впала, та молитися до неї Богу. Я вам правду кажу, що прожила сім десятків, а ще такої гарної не бачила. Сам Бог її створив для кохання. І май-те на увазі, — перейшла вона на шепіт, — Мілена стра-шенно вас любить. Боже! Як вона вас любить! Це щось нечуване. Вона марить про вас день і ніч, відколи вас по-бачила. І я вам скажу, Дмитре Пилиповичу, чесно скажу, ви народились одне для другого. Ви подібні, як дві кап-лі води.

Дмитро, схиливши голову, мовчки слухав. Чи то з сорому, чи з іншого почуття, не міг рухнутися чи під-вести голову.

— А яка з вас була б розкішна пара! Всі люди за-дивлялися б! А дітки які, Боже, чорняві, стрункі, жваві, веселі! Тільки сидіти, радуватися та дивитися на них.

Дмитро схвильовано запалив цигарку.

Вернулася Мілена, принесла холодної соди.

— Тепер, панове, вип'ємо по чарці, зап'ємо холод-ною содою й заспіваємо многоліття, — запропонувала Кекелія й поналивала чарки.

У Дмитра крутилася голова. Він дивувався, чому жінки тверезі, а він п'яний. Не помічав, що жінки роз-бавляли собі водою, а йому наливали повно горілки. Пробував підвестися й помітив, що ноги тремтять.

Кекелія підняла чарку.

— Бажаю іменинниці Мілені й дорогому гостеві Дмитрові многоліття! — гукнула вона.

— Многі літа! — невпопад усі закричали й випили.

Тепер уже Кекелія розуміла, що надійшов час за-лишити молодих на самоті. Вона вийшла з кімнати.

Мілена підсунула до Дмитра своє крісло, нахили-лася близьенько й по-змовницькому звабливо шепнула:

— На вас дома ніхто не чекає?

— А хто ж мене може чежати, коли я не одружений,
— промовив він невиразно.

— Оце й добре, то чи можу я біля вас сісти?

Дмитро відчув дотик теплого її тіла й тихо мовив:

— Сідайте навіть ось тут, близьенько, — показав на свої коліна і не встиг доказати, як Мілена легко при-
мостилася на колінах, обвила його шийку своїми голи-
ми гарячими руками й палко поцілувала.

— Голубчику, як я вас люблю, — спонтанно про-
шепотіла вона, тулячися до нього щокочу.

Дмитро горів, як на вогні. Міцно тиснув її до себе
й цілував уста, як ніколи до цього часу. З Катрусєю був
кілька років приятелем і нареченим, проте в уста ніколи
вона не дозволяла цілувати.

Зайшла Кекелія.

— Я вам не перешкоджаю? — з посмішкою задово-
лення запитала.

Для нас тепер усе байдуже, — відповіла за двох
Мілена, і Дмитро відкрито поцілував її в шийку.

— Ходім до кіна, — раптом запропонував він збу-
джено, шукаючи самотности.

— З тобою хоч на край світу, — відповіла Мілена,
перейшовши на ти, — але давай ще раз вип'ємо за наше
щастя.

— Мені треба вести авто, — відповів Дмитро, і сам
не міг збагнути, як хутко зблизився з Міленою.

— Тоді седи. Я хочу з тобою випити, наполягала
Мілена.

— Седи з приємністю, — погодився Дмитро.

Мілена раділа. Цілунок стався і вони наполовину
зблизились. Ще трохи і вона цупко триматиме його в
своїх руках.

Тим часом вулицею поспішав до Мілени Грицько
Григорович. Цілий тиждень він мріяв про цю солодку

зустріч, на яку заслужив, мав обіцянку й право. Аж тепер він буде мати солодку сатисфакцію. Перших пів сотки поцілунків із сотні обіцяних він сьогодні отримає в найтепліших умовах і тому він поспішав, як на крилах. Дома виправдався, що йому треба піти на сходи інженерів, а тим часом спішив до Мілени, до своєї чарівної гречаночки. Зайде він до Мілени через садочок, щоб, бува, хто не підглядав. Щоб не було зайвих розмов.

Пройшовши садочком, він заглянув у вікно й переконався, що в хаті немає нікого.

Напевно, в Кекелії, — подумав він і постукав у двері з веранди до Кекелії.

Двері відчинилися, і він побачив на порозі гнівну та насуплену Кекелію.

— До вас можна з свіжою анекдотом? — веселенько запитав, не помітивши, що обставини змінилися, поламалися пляни і вся гра набрала для нього неприємного напрямку.

— Ви до мене? — заслоняючи кімнату питалася Кекелія.

Крізь широку прогалину між Кекелією й одвірком Грицько Григорович подивився в кімнату й побачив за накритим столом... що це? У Дмитра на колінах сидить Мілена, розчервоніла, як троянда.

Грицько Григорович розгублено протер очі й переконався, що це не мариво.

— То, виходить, я тут зайвий, — промовив він розгублено.

Кекелія відступила від дверей, і перед ним у повнім обсязі відкрилася кімната.

— Старий друг ліпше нових двох, — відповіла приповідкою Мілена і, не міняючи пози, запросила Грицька Григоровича в кімнату.

Грицько Григорович засоромлей, збентежений і розгублений стояв, як у калюжі, й кліпав очима.

— Що за okazія у вас сьогодні? — нарешті здобувся на запит, побачивши пляшки й перекуску на столі.

— Сьогодні мої іменини, — лукаво відповіла Мілена, залишаючись у Дмитра на колінах

Дмитро готовий був провалитися крізь землю. Скинути Мілену з колін не мав відваги, а вона й не думала злізати, а ще цупкіше обвила його за шию руками. Дмитро опустив очі й мовчав, тліючи з сорому на попіл. Тепер уже всі мости позаду спалені, до Катрусі вороття нема.

— Тоді пробачте, що завітав без запрошення, я тут зайвий, — підкреслено мовив і повернувся до дверей. Він добре знав брехню, бо іменини Міленині восени, а тепер літо, отже його беруть на глум.

— Це нічого, що без запрошення, але чарку горілки за щастя й долю своїх дорогих друзів ви можете випити, — насмішкувато вела мову Кекелія.

— Дійсно, я не встигла вам вислати запрошення, але гоститися за мою долю ви можете, — додала з свого боку Мілена і легко скочила на підлогу та потягла з крісла за собою Дмитра.

Дмитро був тепер покірний, як тінь за людиною. Відчував, що доля судить йому зміни.

— Сідайте ось тут, будьте дорогим гостем, Грицьку Григоровичу, — припрошувала тим часом Кекелія, підсуваючи крісло.

Грицько Григорович дивився на цю комедію, мов у сні, бачив, як Мілена подала Дмитрові капелюха, як узяла його під руку й повела до дверей. З порога гукнула:

— Щасливо гостювати, Грицьку Григоровичу, — і ще раз лукаво посміхнувшись, моргнула.

Грицька Григоровича немов би хто ошпарив гарячим окропом.

— Що це значить? — стримуючи злобу, стихшено прошипів до Кежелії, пильно заглядаючи в її хитрі очі, що бігали по столі та кімнаті, як живе срібло на склі.

— Це ж та справжня любов! — голосно відповіла й цмокнула губами, емануючи руками пригортання милого до себе.

Грицько Григорович не міг далі стерпіти такого знущання — повернувся й вийшов. Образа була така дошкульна, що відобрала мову, і він не попросився. Думки його плутались. То впливало поважне й серйозне обличчя дочки Катрусі, що в цю мить утратила своє майбутнє, то бачив тендітну постать своєї дружини, що так ревно оберігала родинну честь, а то впливав загадковий і підступний образ Мілени з її звабною посмішкою, хитрою поведінкою й витонченим кокетством.

І він, засліплений барвистими суконочками, модними капелюшками й білими разочками рівеньких зубів, не міг бачити гадючого жала, яке павутиннячком плелось навколо нього. А тепер маєш вислід — розбиту долю власної дочки. Дмитро втрачений назавжди.

Дмитро Пилипович, дійсно, не повернувся. Він уперше за своє життя не ночував дома, а пізнав солодке й заборонене.

Один раз на тиждень у неділю в Сидоренків відбувався спільний обід і це була родинна врочистість. В робочі дні всі обідали по-різному, залежно від праці та години повороту додому. А вже в неділю обід приготувався ліпший і обідали всі разом за спільним столом, ділячись новинами, що сталася за тиждень.

Старий Сидоренко Пилип — агроном, але працює креслярем і вже скоро піде на пенсію. Мати Дмитрова, колишня вчителька, не знаючи мови, працює швачкою. Їй до пенсії ще далеко, і вона лише мріє про одруження Дмитра і про майбутнього внука, що звільнить її від роботи. Вона доглядатиме немовлятко. І хоч батьки заробляли небагато, але завдяки розумній ощадності допомогли синові закінчити освіту і в той же час сплатили борг за хату. Однородинний дім стояв у найкращій околиці міста і був затишним відпочинком. Тепер же, коли Дмитро, закінчивши інститут, має добру працю, їм живеться цілком добре.

Сьогодні Пилип Андрійович повернувся із церкви разом із сином. В хаті очікував їх накритий стіл. Батько любив гарне накриття. Ще бувало дома, при більшовицьких злиднях, коли живилися самою бараболою, любив, щоб на столі була гарна скатерка, посуда блистіла.

Сівши за стіл і випивши перед обідом із сином по склянці вина, Пилип Андрійович за обідом, у гарній настрої звернувся до сина:

— Чи не міг би ти, Дмитре, повозити мене сьогодні автом по місту? Мені доручили провести збірку добровільних датків на купівлю будинка УВАН?

— Шкодую, тату, але я сьогодні дуже зайнятий, — відмовився Дмитро.

— Викликають на фабрику?

— Важливіша справа, як фабрика, — посміхнувся син.

— Отакої маєш, а я так покладався на тебе, з сумтком промовив батько.

— У мене, тату, така справа, що не поступиться перед УВАН'ом, — загадково звузив очі.

— Чи можу довідатися, що за справа? — поцікавився батько.

— Не лише можеш, а й треба тобі знати. Я, тату, хочу одружитись.

— Одружитися? То це ж чудово! — аж засяяв батько., — давно вже пора це зробити і нема чого зволікати. Інститут, слава Богу, позакінчували, роботу маєш гарну, та й Катруся добре влаштувалася. Чого ж іще чекати? Я оце недавно навіть балакав із Грицьком Григоровичем на цю тему. Він цілком погоджується, що вас пора пустити на власні води.

І чого! ви, тату, квапиться? — раптом розгнівано вибухнув Дмитро.

— Як то чого кваплюся? Таж ти щойно сам сказав, що хочеш одружитися, — спантеличено перепитав старий.

— Але не з Катрусею.

— Не з Катрусею? А з ким? — аж присів батько й на обличчі змінився.

— Я хочу одружитися з Міленою.

— З якою Міленою, таж Катруся твоя наречена!

— Зовсім ні. Ми, правда, приятелювали, разом ходили до школи, довший час проводили разом дозвілля.

— Але ж слухай, сину, про це вже було стільки розмов, що не варто й згадувати. Морально ви, так би мовити, заручені, бож ти дав їй слово. То як же тепер? Таж інтелігентну людину, і не лише інтелігентну, а кожному, що шанує себе, людину зобов'язує слово?!

— Ну, що з того, що слово зобов'язує, коли Катрусі я не люблю. Ліпше завчасно зломити слово, ніж потім розходитись. А з Міленою мене в'яже щось більше, як слово, — тихо, але твердо, закінчив Дмитро й запалив цигарку.

Батько уважно подивився на сина і лише тепер збагнув, що синові двадцять п'ять років, і він людина, що думає цілком самостійно.

— То ти вже з нею так зблизився? — підвів батько насторожено брови.

— Так, — тихо відповів Дмитро.

— Це вже погано, зовсім погано, — сумно ствердив батько, — то чому ж ти мені про це раніш не сказав?

— Тому, що лише тепер збагнув, як я безмежно люблю Мілену.

Батько, приголомшений і пригнічений, якимось стомлено згорбився, опустивши голову, в глибокій задумі дивився на ніски своїх чаревиків. Потім Дмитро помітив, як батько тихо зідхнув і, підвівши голову, лагідно промовив:

— Ну що ж, сину, любов — велика сила. Ти в мене один і я тобі бажаю щастя. Лише скажи мені, хто вона така та хто її батьки? Чи розумна вона, скромна й тактовна, чи має освіту. Колись у римлянок був звичай носити на прудях медальон з таким написом: „Шукай собі рівного”. Чи вона тобі рівня?

Дмитро довго насуپлено сидів, опустивши голову, й мовчав. Батько терпеливо очікував. У кімнаті запала напружена тиша, лише мати в кухні хлюпала водою.

— Мушу тебе, тату, розчарувати, ані батьків у неї немає, ні школи вона не закінчила. Та вона має добре серце, переповнене любов'ю до мене, і чарівну красу. І любимося ми, як рівний з рівним, — закінчив зідхнувши Дмитро.

Батько якусь хвилю мовчав.

— Ну, що ж сину, із таких бувають добрі та ширі жінки, віддані та чутливі товариші довгого життя. Може сироти зазнавши горя, ще більш шануватимуть родинний спокій. І коли вже так, то приведи її до нас та познайомимось. Біля кого вона тепер мешкає?

— Вона живе в окремому апартаменті з двома своїми дітьми.

Батько сполотнів. Великими розкритими очима злякано дивився на сина. Якось болісно й жалісно уста його затремтіли. Потім тихо промовив:

— Ти що, сину, глумишся з мене чи що? То ти не знайшов дівчини, а береш удовичку й Бог знає з ким прижитих дітей? — і дві старечих сльози скотились аж до уст, а там розпливлися між глибокими зморшками.

Дмитро рвучко підвівся.

— Тату! Як ти смієш так говорити! — вперше гукнув він на батька, — Мілена найчесніша жінка в світі і я її більше люблю за Матір Божу, — схопився він з крисла.

— Так, так, сину! Тепер я бачу, — враз заспокоївшись, відповів батько. — Але як хочеш, сину, так і роби. Ти людина доросла. Проте я тобі свого благословення не даю.

— Я, тату, твого благословення й не потребую, — зухвало відповів Дмитро й повернувся.

— І до хати Мілени з дітьми не пущу, — обурено додав батько. — Одружуйся, вкрий на старість мою сиву голову соромом і зведи нанівець мої надії, — закінчив він сумно й витер хусточкою очі.

Дмитро поспішно взяв капелюх, вийшов із хати йgrimнув дверима.

Довго стояв пригнічений Пилип Андрійович серед хати й дивився вслід крізь вікно, як віддалялось авто. Нарешті гукнув до дружини:

— Стасю, іди сюди!

Станислава Тарасівна така ж срібноволоса, як і він, досить гарна на обличчі жінка, вийшла з кухні, витираючи рушником руки.

— А Дмитро де? Ви не поїдете збирати грошей на УВАН? — здивовано запитала.

— Ну і хто міг подумати, що з ангельської дитини зробиться чорт, — гірко поскаржився він дружині.

— Це ти про кого? — занепокоєно запитала Стася.

— Таж про Дмитра. Знайшов якусь приблуду з двома дітьми і хоче з нею одружитися.

— А Катруся? — скрикнула Стася.

— Тақ отож! Я його просив, переконував, а він гримнув дверима й вийшов. І що його тепер робити? —

— Ти знаєш ту молодицю?

— Це, здається, та чорненька, що грала Наталку. В театрі бавились, а вийшло на поважне. Може я трохи погарячився, пригрозив Дмитрові, що не пущу в хату, а він розгнівався й пішов.

— От сором! От клопіт! І як же тепер людям в очі дивитися? Що казати Федюкам? Треба якось Дмитра врозумити, спам'ятати, — схлипуючи радила мати.

— Я вже й просив і благав, а він каже, що любить її понад усе, — зажурено відповів батько.

— Таж не будемо ми на старість смішити людей. Яку візьме, з такою житиме. Хай одружується і веде до хати без розголосу, — розсудливо промовила Станіслава Тарасівна.

— Тоді вже ти говори з ним сама. Я не можу! — мовив Пилип Андрійович.

Так і порішили. Повернеться Дмитро, мати сама буде з ним розмовляти. Пилип Андрійович узяв течку й пішов пішки від хати до хати збирати добровільні внески на УВАН.

Дмитро додому не повернувся. Не було його і в понеділок. Щойно у вівторок увечорі приїхав додому, зайшов у свою кімнату й похапцем почав складати свої речі у валізки.

— Дмитрусю, дитино моя дорога! І навіщо ж нам цей сором!? — заголосила, вскочивши в кімнату мати.

— Мамо! Лише без сліз. Я мушу одружитися з Міленою. Я її люблю, от і все. Не позбавляй мене щастя. Батько цьому перечив, то я перебираюсь до неї.

— Батько погарячився. Він нічого не має проти твоєї нареченої. Приводь її сюди і хай вам Бог посилає щастя та здоров'я, — крізь сльози промовляла мати, тримаючи сина за руку й заглядаючи благально йому в очі.

Дмитро зупинився. Ласкаво подивився на маму, поцілував її мокру щоку й почав викладати з валізок речі.

— Дякую матусю. Я знав, що ти мене простиш, моя дороженька. Я визнаю, що мій вчинок недобре виглядає, і шкодую за цим. Але повір мені, матусю, що я інакше не можу. Я так люблю Мілену, що одного дня не можу без неї. Вона така гарна, як у казці. Вона, мамо, й вам сподобається згодом.

— Веди її, синочку, додому. Одружуйся з нею по закону в церкві з весіллям.

— Не хвилюйтеся, мамо. Я все зроблю так, як ви хочете, — закінчив він і, залишивши валізки, пішов до дверей.

— То ти вже йдеш? — знову злякалась мати.

— Піду, я обіцяв їй зараз повернутися, вона буде хвилюватися. Не турбуйся, мамо мені там дуже добре, — і, повернувшись хутко, поцілував матір ще раз, радісний вискочив із хати і за хвилину перед вікнами прошуміла автомашина.

Щоденна праця на заводі вимагала відпочинку. Літо проходило, а Залізник ще не був не тільки на Атлантику, а навіть у своєму садочку подихати свіжим повітрям, подивитися на зелень, квіти, що так звабливо заглядають у вікно.

Захопивши газету, вийшов із кімнати і, пройшовши хідником біля хати, опинився в садочку. Зелень — найкращий лік для заспокоєння нервів, для стомлених очей і самопочуття. Чарівна зелень — великий лікар. У садочку стелився барвінок, що його посадили попередні господарі, і ця гарна рослина нагадувала Україну. Крім барвінку, росло кілька кущів троянди, білої, червоної, жовтогарячої. Два тропічні дерева, що квітли ціле літо, доповнювали красу садочка. А вже в самому кутку на високому стеблі гордість українських городчиків — красень-соняшник.

Щойно Залізняк зайшов у городчик, як на нього вдарило тяжким смородом. Напевно збиточні сусідські діти кинули мертвого kota або щура, — подумав він і почав приглядатись. Джерело смороду виявив хутко. Біля кухонних дверей Мілени валялись слимаки, шкаралупи, кістки та інші покидьки кухні. Над цим брудом роїлися крилаті друзі нечисті, що гули, мов на забаві. Приглянувшись пильніше, побачив на хіднику хмару дрібнесеньких білих черв'ячків, що жваво снували у всіх напрямках. Зелений травник ряснів від цих нащадків віджвлених мух і на сонці виглядав, мов паморозь.

Залізняк з огидою підійшов до кухонних дверей і постукав. На порозі з'явилася пишно одягнена Мілена з посмішкою на обличчі.

— Як ви можете мешкати серед такої погані? — гнівно показав рукою на нечистоти. — Так робили найбрудніші жиди на старому базарі, виливаючи через поріг помий з кухні, — закінчив він своїм порівнянням.

— Я більше тут жити не буду, вибираюся на північ у багату околицю з цього смітника, — бундючно відповіла елегантна красуня, насупивши брови.

— То може й ці слимаки з мухами заберете з собою? — в'їдливо запитав.

— Ні, пане, цю погань я лишу на спогад господареві дому, — насмішкувато відказала.

— Чим же ви тоді заманіфестуете на місці нового осідку свою охайність, коли слимаки залишите тут? Чи може, там уже знають цю чепурушку без слимаків, — парирував він кпинами.

— Так, знатимуть, що я мешкала в хама, — огризнулася й гримнула за собою дверима.

Залізник пішов до свого мешкання, узяв прискавку, якою нищать мух, і, повернувшись, зробив дезинфекцію в садочку. Потім позамітав покидьки, зібрав у відро й відставив у дерев'яну скриню, прикривши віком.

Все було підметене, прибране, зачищене, але відпочинковий настрій зник разом із мухами. Повітря все ж таки в садочку тяжке, огидне, а в грудях дошкульна образа. Повернувся в свою кімнату, знайшов оголошення „Апартамент до винайму” і вивісив зовні на своїх дверях.

Вибирайся до біса з хати, прийму когось чемнішого та охайнішого, — думав він про свою невдячну мешканку.

Минуло кілька днів, наблизилося перше число місяця — день сплати ренти. Мілена мусила звільнити мешкання, як обіцяла. Та вона увечорі зайшла до Залізняка.

— Пане господарю, я рішила ще місяць мешкати тут, бо в мене змінилися пляни. Ось вам гроші за мешкання, — насмішкувато проказала й роклала на стіл гроші.

— Можете мешкати й цілий рік, але скажіть, хто буде прибирати після вас на хіднику перед кухнею слимаки та шкаралупи?

— Я думаю, що це обов'язок господаря, а коли панові це не до подоби, то хай найме двірника, — з насмішкою відповіла, хихикнувши коротким смішком негідниці.

Залізник хотів гукнути „геть із хати”, але опанувавши собою, лагідно проказав:

— Я син селянина і до праці завжди ставився з пошаною, а особливо там, де мова про чистоту. Проте, бруду за неохайною жінкою прибирати не буду. І коли ви відмовляєтесь самі за собою прибирати, то я відмовляюся здавати вам мешкання, — спокійно відповів і відсунув гроші.

— То ви не хочете брати грошей?

— Я не хочу вас мати в своєму мешканні, — твердо повторив.

— А коли я не хочу вийти з мешкання?

— Тоді я оскаржую вас перед поліцією за неохайність і розведення бруду.

— Вел, позмагаємось, — погрозово відповіла, забрала гроші й вийшла.

От брудна короста, — з сумом подумав Залізник. До погрози Мілени поставився легковажно й рішив виселити її примусово. Він і не здогадувався, що проти нього плететься змова.

Вийшовши з кімнати, Мілена зараз же пішла до Кекелії, що очікувала її в своїх дверях і прислухалася до розмови.

— Не зачіпав тебе рукою? — нетерпеливо запитала Мілену.

— Він дурень і боягуз. Я його ображала, а він і не залаявся, — невдоволено відповіла.

— Це нічого. Викликай поліцію й кажи, що він тебе вдарив. Тут в Америці таке право мають жінки, що, коли чоловік торкнеться рукою, то зараз же заберуть його на десять років у тюрму. І знаку на тілі не треба, хібащо розірвати сукню. Це я добре знаю, — намовляла Кекелія Мілену в своїй кімнаті, зачинивши двері.

— А коли поліція не повірить? — вагалася Мілена.

— Повірите, кажу тобі, що такий закон. Он Гаврило сидить у тюрмі, хоч не він Секлету, а вона його побила. Я сама посвідчу, що він тебе штовхав. Давай ось тут розірву сукню. Хай заберуть цього розбійника, хоч на три роки. Будь певна, що ми тут залишимося господарями.

— Ні, суконки я не хочу рвати. Шкода. Може нічого й не вийде. А поліцію викличу.

І Мілена кинулася на вулицю до телефонної будки. Незабаром радісно повернулася.

— Ну що? — запитала Кекелія.

— Зараз приїдуть, — збуджено відповіла. І дві чорні потвори нетерпеливо чекали на поліцію.

Випровадивши Мілену з кімнати, Залізник сів до друкарської машинки й почав писати рецензію на недавно відбутий музичний концерт. Цією статтею намагався заохотити молодь до мистецтва і хоч частково рятувати її душу від впливу аморальної вулиці. Раптом у двері постукало, і не встиг він відповісти, як на порозі вросло два велетенські поліцаї, а за ними усміхнена Мілена.

— Ви господар цього дому? — запитав поліцай, оглядаючи в кімнаті шахи, наповнені книжками.

— Так, я господар цього мешкання, — відповів Залізник, підвівшись із-за столу.

— Тут на вас скарга, що ви побили свою мешканку, — промовив поліцай, кинувши поглядом на Мілену.

— Навіщо б я мав бити свою мешканку? — здивувався Залізник.

— Повторіть свою скаргу, — звернувся поліцай до Мілени.

— Я принесла гроші за мешкання, а він на мене накинувся, — схлипнула Мілена.

— За своє життя я ще не вдарив жінки, — рішуче заперечив Залізник.

— Чим ви можете ствердити, що господар напав на вас і вдарив? — звернувся знову поліцей до Мілени.

— Я маю свідків, — відповіла вона.

— Де саме вдарив вас господар?

— Ось тут під ребрами, — показала рукою.

— Де це сталося?

— Он там, біля його столу.

— А де стояв ваш свідок?

Мілена розгубилась. Її загнали на слизьке.

— Пані Кекелія, мій свідок, стояла в дверях.

— У яких саме дверях?

Тут уже Мілена заплуталась.

— Вона стояла внизу біля своїх дверей і чула, як мене били.

— Не бачила, а чула? — посміхнувся поліцей. — Вел. Чути — то ще не бачити. Окей, пане господарю, я попрошу вас одягтися й піти з нами, — звернувся поліцей до Залізняка.

— Одну хвилинку, я зараз, — відповів збентежений наслідками і поспішно взяв гаманець з грішми, документи, закрив друкарську машинку й попрощався поглядом з кімнатою.

Поліція тим часом вела розмову з Кекелією й Міленою, спустившись вниз. Залізняк замкнув кімнату, узяв ключ до кишені, щоб здати поліції, і неквапливо пішов по сходах.

— Я клянусь перед самим Богом, що Залізняк за—тягнув до свого мешкання Мілену і хотів її зґвалтувати. Вона чинила опір, а він її бив. Це я чула власними вухами, — белькотала Кекелія мішаниною німецької, англійської та польської мови.

— Пані Мілена говорила, що зайшла до господаря сама платити за мешкання, — поправив Кекелію поліцей.

— Це правда, але Мілена хотіла платити на порозі, а він ухопив її за руку й затягнув у кімнату.

— Ви полячка? — раптом запитав поліцай.

У старенької Кекелії тьохнуло соловейком у грудях і заблистіли радістю очі.

— Так, пане, я справжня полячка. А ви давно з Польщі?

— Я американець, але від рідні трохи знаю по-польському, — відповів.

— Братіку рідний, — заторохтіла вона по-польському, — голубчику мій, допоможи нам здихатися цього харцизяки, забери, хоч на три роки, в тюрму! Він нам тут дихати не дає. Збиткується, як колись гайдамаки, з нас. Ви читали про гайдамаків?

— Ні, не читав.

— Дуже шкода, дуже шкода! Хочете, я вам дам прочитати?

— Я по-польському не читаю, — посміхнувся поліцай.

— Я вам дам по-українському.

— По-українському зовсім не розумію.

— Дуже шкода, що ви малограмотний. Я знаю по-українському, по-польському і трохи по-французькому, бо нас учила гувернантка. Але цього розбійника заберіть, повірте мені на польське слово, що він небезпечний для Америки, — торохтіла Кекелія.

— Ми його зараз заберемо, — засміявся поліцай.

Залізник стояв за дверима на вулиці й прислухався до цих безглузких наклепів. Гнів так опанував його, що він ледви стримувався, щоб не втрутитися до розмови. Тепер, без сумніву, його посадять. Але в поліції він усе оповість від початку до кінця. .

Вислухавши Кекелію та Мілену, поліцаї вийшли й попросили Залізняка сісти до них в авто. Умостившись

на задньому сидалі, Залізник хвилювався. Авто рушило. На порозі будинка 1313 стояло дві чорнявих жінки й злорадно посміхались.

— Ми, пане, попросили вас із собою бути нам за перекладача. Там в одній родині щоденно сваряться й кличуть нас помирити. Допоможете нам.

— Яка ж то родина, українська? — заспокоївшись запитав Залізник.

— Німецька. Ви ж німець?!

— Зовсім ні, я українець.

— Українець? А в тієї молодої жінки чути німецький акцент у розмові. І вона казала, що ви її земляк.

— Так, ми земляки, українці, але вона добре розуміє по-німецькому тому, що була замужем за німцем. Я ж по-німецькому не розумію.

— Шкода. Тоді ми вас відвеземо назад, — відповів поліцай.

— Не турбуйтеся, я можу злізти тут, — сказав Залізник.

Поліцай зупинив авто й запитав:

— Скажіть, пане, де ви набрали тих жінок, що так на вас люті? Що ви їм зробили?

— Нічого злого я їм не заподіяв. Сварка з молодю виникла через нечистоти, які вона завела перед своїми дверима.

— А старша чого лютує?

— Доля позбавила її доброти й ласки. От і зла на цілий світ.

— А чому в тієї молодшої на стінах так багато малюнків голих жінок? Навіть на столі ми бачили власну її фотографію, дуже побільшену, в купальному костюмі. Чим це пояснити? Здається ж, європейці не кохаються в порнографії?!

— Українські жінки відзначаються скромністю, со-

ромливістю та високою моральністю. Але воєнні події порозгнали їх по світі, і дехто здеморалізувався, — пояснив Залізник.

— Вона що, розпусна?

— Цього не можу сказати. Думаю, що ні.

— Хвально, та все ж таки поцікавтеся нею. А тим часом, коли відмовляється, щоб вас відвезти, то злізайте.

— Я з приємністю пройдуся пішки, — відповів Залізник, виходячи з авта.

— Бай-бай! — гукнули поліцаї й поїхали.

Залізник, радісний і заспокоєний, повертався додому. Як щастиво все це закінчилося!

Мілена й Кекелія, випровадивши поліційне авто, повернулися в кімнату з таким радісним захопленням, немов би з якогось бенкету чи веселої гулянки в доброму товаристві. Кинувшись до вікна, відчинили його і, виставивши голови, дивилися вслід, аж поки поліційне авто не зникло. Тоді зачинили вікно, затягнули чорною шторою і якусь мить стояли мовчки одна проти одної. Потім, мов від електричного поштовху, обидві зареготались.

— Віват, донечко! — гукнула Кекелія.

— Слава, матусю! — відповіла Мілена.

— Ось де наша перемога, — тріюмфувала старша.

— Слава і хвала Алахові, що розбишаку забрали навіки, — раділа Мілена.

— Туди йому й дорога. І чому ми раніш не додумалися, скільки часу втрачено марно, — шкодувала Кекелія.

— Встигнемо й тепер ще порадіти, — закрутилася по кімнаті веселенька Мілена. Вона притупцювала ногами, вихилялася гнучким станом, мов гадюка, звиваю-

чись, і вимахувала руками, мов крилами. Тра-та-та-та!
— приспівувала собі, танцюючи.

Стара Кекелія якусь хвилину спостерігала мовчки дикі викрутаси молодшої приятельки, потім не стрималась і сама кинулася в транс, виробляючи руками й ногами такі дивовижні вправи, що позаздрив би й молодий шаман.

— Гоп-цаца, гоп-цаца, гоп-ца дріца, гоп цаца.. — гукала беззубим ротом Кекелія. Щось дивовижне діялося в кімнаті. Нарешті, старша впала безсило в крісло. Задохана й розчервоніла розстебнула на прудях гудзика.

— Давно вже не мала такої насолоди, — промовила до Мілени.

— Давайте вип'ємо, — запропонувала Мілена, зупинившись біля Кекелії.

— Тягни пляшку міцної, — погодилася Кекелія, підіймаючися з крісла.

Залізняка забрали в тюрму, і вони справляли найбільшу перемогу, вони свого досягли досить легким засобом. Треба підкреслити, що для цих двох старших жінок брехня — це вірний засіб існування. Брехня дає безмежну радість і солодке хвилювання. Радість тому, що брехнею вони приховують від людей свої підлі діла й душі, а хвилювання непевністю, що брехня не буде викрита. Для кожної з них брехня служить завісою, заслоною, ширмою, за якою ховається підлість душі. Щоденний фалш, обман, лицемірство втомлювали їх. Треба було постійно маневрувати, щоб, прикриваючися брехнею, демонструвати свою доброзичливість, щедрість, любов, доброту, якої вони не мали.

І тому то це напружене акторство в житті видавати себе за чесного, співчутливого приятеля — велика мука. Страждання й насолода.

Ці дві жінки в розрізненні тяжко мучились. Вони, окремо перебуваючи, не мали підпертя для своїх підлих вчинків. А коли раптом доля їх зблизила, і вони одна другу глибоко пізнали, то між ними запанувала щира гармонія. Кожна з них збагнула, що має вірного спільника своєї вдачі, спорідненого хистом, характером, моральними вартостями та природними здібностями. Кожна знайшла вірного товариша, перед яким можна сміливо відкрити свою чорну душу, не боячися зради, а з великою приязню.

І ці дві жінки щиро та міцно заприятелювали.

— Що ж нам тепер робити? — раптом запитала молодша, випивши чарку горілки.

— Закусити треба, — відповіла старша, випивши свою горілку.

Обидві підійшли до охолодника. Але збуджений горілкою апетит не міг задовольнитися сухою ковбасою.

— Ходімо погуляємо в Залізняковій кімнаті, — запропонувала раптом винахідлива Кекелія.

— Але ж кімната замкнена, — зауважила Мілена.

— Замкнена?! Для мене замків не існує, — гордо відповіла стара звідниця і, залишивши свою кімнату, по східцях почала підійматися до кімнати Залізняка. Мілена недовірливо ступала позаду. Біля дверей Кекелія зупинилася, витягла підроблений ключик і відімкнула замок.

— Маєте ключ?! — здивувалася Мілена.

— Я тут повна господиня, — самопевно відповіла.

Увійшовши до кімнати Залізняка, Кекелія насамперед підскочила до письмового стола й витягла із шухляди всі папери. Її цікавило листування.

Мілена кинулася до охолодника й витягла вино, голляндську шинку, консервовані раки, кав'яр, масло та виноград.

Кекелія переглядала листування, натрапила на повідомлення, що редакція пересилає Залізнякаві гонорару сто доларів за статті.

— Ви подумайте! — гукнула стара. — Цей галапас з кожного коша тягне гроші. На заводі мішками загрибає і з редакцій торбами цупить. Хіба ж це справедливість?

— Це злодійство, — відповіла заздрісна Мілена. — Ми маємо повне право ці гроші поділити. Що ви собі хочете тут узяти?

— Все, що цінне. Йому нічого не треба. Хібащо електричне крісло. Та я вже про це подбаю. Я посвідчу прахом своїх покійних батьків, що він нахвалявся тебе вбити. Зарізати довгим ножем і труп закопати в садочку, — розгортала Кекелія в уяві злочин Залізняка.

— Ідїть, пані Кекеліє, завтра до вашого польського поліцейа і я піду з вами. Він так спрагло дивився на мою фотографію, що аж мені шкода зробилось.

— І я це помітила, як він готовий був тебе ковтнути, — ствердила стара звідниця.

— Я, пані Кекеліє, візьму патефон і платівки, а ви друкарську машинку, — вела розподіл Мілена.

— Бери, дитино, тобі музика дуже потрібна. Ти ж родилась для танцю. А як одружишся, танцюватимеш перед Дмитром щовечора.

— Дякую. А ви візьміть ще цей охолодник. Ваш такий старий, що гуде, як колгоспна молотарка.

— Певно, що візьму. Навіщо ж йому тут стояти без ужитку. Залізник, як повернеться з тюрми за десять років, то й забуде, що він тут мав. А може його на електричне крісло посадять. Поможі мені, дитино, стягти цей охолодник вниз, бо сама не зможу.

— Ось зараз. Віднесу патефон до кімнати, — мовила Мілена.

— Потім, середенько, потім. Спочатку охолодник, — наглила Кекелія.

І дві жадібних жінки, з чорним сумлінням і брудними намірами, почали тягти охолодник до дверей, випорожнивши харчі на стіл.

— Впораємося з охолодником, — візьмемося за легші речі, — радила Кекелія.

— І чесно поділимося, — застерегла Мілена.

Протягши охолодник кілька кроків, Кекелія зненацька почувла за спиною легенький смішок. Такий собі добродушний смішок, повний гумору й кепкування. Хто б це міг сміятись? — Кекелія обернулась і завмерла. В повний свій могутній зріст на порозі стояв усміхнений Залізняк.

— Міленочко! Розбійник утік із тюрми! — вереснула з жахом Кекелія й присіла.

Мілена випустила з рук тяжкий охолодник і скочила до дверей. Але Залізняк стояв у проході нерухомо. Злякана Мілена прилипла до стіни, як вовк, застуканий у кошарі, і тремтіла всім тілом. Обидві збентежено дивилися на Залізняка, що, здавалося, мов велетень, стояв, підвівши голову мало не до стелі.

— Господарюєте? Може вам допомогти? Котра це потребує охолодника? Більшовики, як розкуркулювали, змушували носити майно на їхній віз. І я тоді допомагав. А тепер, геть, негідниці, з моєї хати! — грізно гукнув Залізняк і відступив від дверей.

Обидві жінки шугнули в коридор, як миші з палаючого стіжка. За ними аж східці загаркотіли. Ускочили до Кекелії в кімнату й запобіжно клацнули замком.

Залізняк поставив на місце охолодник, поклав назад вийняті харчі, відніс від порога патефон та платівки, що їх приготувала була Мілена, і сів до друкарської ма-

шинки. Оголосив обом жінкам термін звільнити мешкання за два місяці.

Ускочивши в кімнату, Всеволодимир Незвичайний зупинився перед Залізняком і радісно зідхнув. Його збентежене обличчя прояснилося, він спокійніше закинув з чола розпатлану чуприну й весело промовив:

— Привіт поворотцям із тюрми!

— Пане Незвичайний, моє шануваннячко! — відповів, схопившись із крісла Залізняк, і кинувся до приятеля з розпростертими руками. — Де ж це ти так довго пропадав, що не навідувався? Сто років не бачив, — ти снув він до грудей приятеля.

— Сто не сто, а шість місяців натягнеться, — відповів Незвичайний з посмішкою, — та й тепер спонукала мене навідатися страшна вістка, що тебе чорні шакали хотіли ковтнути чи пак запакувати в дядькову хату, чи це правда?

— Правда, голубе, правда. І коли б це не в Америці, а в рідній есесерії, де кожна провокація, кожне зло має погожий ґрунт, щоб нищити людину, то довелось б мені сидіти в пуцугарні ні за цапову душу. Пригадуєш Павліка Морозова?

— Пригадую, як не пригадати! Сам через провокацію три роки відсидів, — зідхнув приятель.

— Сідай, будь ласка, ось тут біля горіхів та розподай новини з літературного життя. Розкажи над чим працюєш, що пишеш?

— Та щось там пишу, — неохоче відповів, запалюючи цигарку.

— Ну, то похвалися. Я ж нікому не скажу, коли таємниця.

— Таємниці тут ніякої. Просто не люблю хвалитися. Ти ж знаєш, що, виходячи на еміграцію, ми, письменники, зобов'язалися перед нацією продовжувати літературний процес, започаткований у час відродження, в час українських визвольних змагань. Тому то, виконуючи це зобов'язання, пишу. Писати про те, як верби шелестіли чи соловейки над Дніпром співали, я лишаю советським письменникам. Інше писати їм заборонено. Нам же треба писати про боротьбу нашого народу за своє національне визволення, про підступи Москви, про геноцид, штучний голод, розстріли, висилки та нищення селянства. Ось про це підсоветські письменники не можуть писати, отож мусимо писати ми. Книгу свою я називаю так, як назвав Данте, перебуваючи на еміграції, — „Пекло”, — закінчив Незвичайний і глибоко затягнувся американським тютюном.

— Це чудово! І за це я тобі щиро гратулюю. Викривай перед світом московську забріханість, фальш і облуду. Адже ж Москва галасує про рівність народів, а сама тримає сотні народів у неволі. Таких творів потребує світ, а не любовних пригод чи пригодницьких вибриків авантюристів. Це й буде повновартісний твір, який виправдає наше перебування у вільному світі на еміграції. Ну, а що пишуть інші письменники? Я цікавлюся тому, що на письменника як творця нація покладає великі надії, а я завжди дивлюся з якимсь побожним замилюванням. Адже ж письменник не звичайна собі, а таки особлива людина, що вміє залізи в душу іншої людини, змусити читача плакати й сміятися, формує світогляд людини, загострює пильність до ворога. На письменників уся надія нації, — підкреслив ще раз.

— Це може й правда, пане Залізничче, але ж і ти, як журналіст, примушуєш людину думати, спрямовуєш її енергію на боротьбу, — посміхнувся Незвичайний.

— Це щось зовсім інше. У журналіста в першу чергу висвітлення сучасних подій, що мають для нації велику вагу. Він мусить бути широко обізнаний у всіх галузях світового життя, мусить знати, що вибрати для свого народу. А в письменника талант. Письменник пише не для сьогодні, а поколінням. Бог його нагородив талантом, і твір його вивмирущий. А журналіст написав навіть добре, але про нього завтра вже забудуть.

— Одначе, світом керують таки журналісти, якщо хочете знати, друже, — заперечив Незвичайний. — Ми знаємо, що багато журналістів написали добрі твори. Подивіться й сьогодні, скільки написано спогадів, і ці спогади, що їх написали журналісти, літературні й талановиті.

— Бачите, написати спогад кожний зможе. Люди на пережила і тому їй писати легко, лише послідовно розгортай події та зв'язуй у літературний твір. А от написати роман чи повість, це щось інше, це вже талант.

— Але талановитий спогад — також література. Крім того, кожний твір має в собі трохи автобіографії, навіть історичний. Буває так, що два письменники пишуть твори на один сюжет. І кожний твір буде цілком відмінним, неподібним з кожного погляду. Я пишу твір під назвою „Пекло”. Описую події, що їх свідком був сам, або з розповіді очевидців. Тут і голод, і „розкулачування” селян і висилка українців на Сибір. Пережили ми всі ці події. І от інший письменник писатиме про ці ж самі події, про ту ж саму місцевість, за той самий час, але наші твори будуть цілком різні. Тут і мовні засоби, і фабула, і послідовність, і спосіб вислову. А все це залежить від таланту.

Дуже дякую, що ти мене познайомив із творчою лабораторією письменника, але мене ще цікавить,

що пишуть письменники тепер, які кращі твори появилися в світовій літературі?

— Ти думаєш про українських письменників?

— Хоч би й про українських.

— Про українських трохи знаю з листування. Бо про чужомовних знаю лише з преси, а в пресі, як відомо, навіть про літературу пишуть з погляду політики.

Взяти б Пастернака. Розбубнили перед цілим світом про його геніяльність, нобелівську премію присудили. А все з політичних міркувань, а не з літературних переваг твору. Бо вже коли дати нагороду за літературний твір советському письменникові, то цього заслуговує роман Шолохова „Тихий Дон“. Пастернака за кілька років забудуть, а „Тихий Дон“ читатимуть десятиліттями. Але, бач, за плечима Пастернака стояла впливова сила, так як і за плечима другого російського письменника Буніна, що дістав нобелівську нагороду лише тому, що особисто приятелював з родиною Нобеля.

— А наші, українські письменники варті чогось? — запитав Залізник.

— Без сумніву, ми маємо талановитих письменників. Особливо прозаїків. І треба признатися, що переважають жінки. Відчувши на еміграції повну незалежність, жінки показали свої здібності у всіх ділянках праці і в літературі. Мені зокрема подобається талановита Ольга Мак, здібна й працьовита Докія Гуменна, Людмила Коваленко. З молодших слід відмітити Віру Вовк, що вже першим своїм прозовим твором „Духи і Дервіші“ перемогла на літературному конкурсі „сеньйору“ Галину Журбу, що надіслала свій найкращий твір „Далекий світ“. А друга письменниця Ганна Черинь своїм прозовим твором „Під бомбами Берліну“ також здобула на конкурсі першу нагороду. Про чоловіків могу сказати лише про тих, що перебувають в Америці, маю на увазі

ЗДА. На мою думку, Тодосю Осьмачку слід поставити на перше місце. Це талановитий письменник і здібний поет. Своїм прозовим твором „Старший боярин“ він зразу звернув на себе увагу літературознавців. Твір з усіх поглядів талановитіший, як Пастернаків „Доктор Живаго“, за який признано нобелівську нагороду. Надзвичайно здібний Фотій Мелешко, хоч його часто забувають, талановитий Василь Гайдарівський, Василь Чапленко з своєю глибокозмістовною тетралогією, чудовий новеліст Степан Риндик, фейлетоністи Анатоль Галан, Ікер, М. Задека, прозаїки Олекса Кобець, Юрій Тис, Василь Барка й інші, що заслуговують на велику увагу. Та найоільша трагедія, що майже всі вони повмирили.

— Як то псвмирили, вони ж іще живі? — здивувався Залізник.

— Фізично живі, але творчо мертві, а це ще гірше, як фізично вмерти. Для письменника немає більшої трагедії, як бачити свою смерть.

— І немає можливості їх урятувати від цієї видимої смерті?

— Можливість можна б знайти. Але бачиш, ми маємо гроші, щоб за три мільйони збудувати катедру в Філядельфії, а за три долари надіслану від письменника книжку не купимо. Отут і починається трагедія. Письменник не має засобів видати книгу, а видавши, не продасть, тому й не пише. Організації, що фінансувала б видання, немає, і тому письменники один за одним творчо вмирають. Є ще письменники, що просто вичерпалися й не пишуть.

— Кого тут маєш на увазі?

— Стареньку письменницю Галину Журбу. Вона має

сюжети, задуми, а от пороку вивершити цю творчість на папері **бракує**.

— Даруйте, але ж вона вже таки зовсім стара, — висловив свій погляд Залізник.

— Винниченко також був старий, як закінчив свою „Останню заповідь”. Він писав до самої фізичної своєї смерті. А вона за своє життя не так уже багато й написала. Кілька повістей замолоду, що не мають особливої літературної вартости, та „Доктор Качіоні”, що написала з допомогою свого чоловіка, який по-мистецькому розповів цю подію, та ще „Далекий світ” — розповідь автобіографічну, яку виставляла на конкурс і зазнала поразки перед Вірою Вовк. А вже остання її книжечка — „Сморгондські ведмеді і хахландія” — виразно стверджують **занепад таланту**.

— Ви просто злі чомусь на Журбу, що так її засуджуєте за „хахланію”, там багато є гіркої правди.

— Не правди, а паплюження української еміграції. Ми вважаємо, що проголошення від губернатора дня 22 січня українським днем у місті — це наша перемога, від якої сама Москва засичала з люті, а Журба цю перемогу висміює. Вона пише:

„Ця наша ріднесенька, непорочно-примітивна, наївна, безоблична й безпринципна, блаженна хохландія, що зве себе амбасадором України, що у поликах та віночках, усміхнена від вуха до вуха, лізе з цяцькованими касетками й писанками до американських бурмістрів та губернаторів, у глибокім переконанні, що вона „амбасадор”, спасає Україну”.

— Ну і тепер скажіть, хіба це не провокація, хіба не сором так писати про всі зусилля української еміграції. А що вона ліпше дала для України? Який твір написала, щоб здемаскувати московський комунізм?

— Ну, що ж, таке її наставлення. Але автобіографічну повість добре написала.

— Про своє дитинство? Яка від цього користь Україні? Для цього не треба було йти на еміграцію.

— Ну, полишімо цю стареньку бабцю, розкажи щонебудь про поетів.

— Про наших поетів можна сказати, що деякі з них, щоб наслідувати сучасні смаки, вдалися до такого крутого способу символіки, що читач, годинами роздумуючи, не може збагнути глибини поетової уяви. Інші наші поети, хоч і ігнорують сучасну моду мистецького вислову, але не відірвалися від старих форм і засобів. Ще й тепер співають соловейками, забуваючи, що треба воювати громити потужним голосом правди в мистецькій формі, захищаючи поневолену Україну. Адже ж навіть в Україні поневолені поети виконують свій обов'язок щодо своєї нації. От хоч би Ліна Костенко в можливій формі, щоб протиснути крізь московську цензуру правду, в своєму вірші „Іма Сумак” пише:

Було на світі плем'я — інки.
Було на світі — і нема.
Одних приставили до стінки,
Других убили крадькома.
Кого задобрили дарами,
Кого втопили у крові.
Лишились тільки древні храми,
Прийшли господарі нові.
Войовники і товстосуми,
І зайшлий люд з чужих країн..
Росло дівчисько — Іма Сумак,
Як дивна квітка з-під руїн.

— Отже, як бачите, з цього вірша так і гримить нашою долею. А про що пишуть наші поети у вільному світі на еміграції? Ось почитайте: це, звичайно не у всіх:

Він, з гронами винограду в голосі,
Нехай залишить свою флейту
І підійде до мене.

Сьогодні я його любитиму,
Я, ім'я якого бояться вимовляти.
Нехай він скине одяг,
Що поганить його тіло,
І перестане червоніти, як дівчина,
Затуляючи руками
Свій божественний...

Як бачите, є чого повчитись у наших поетів. Порівняйте ці вірші й переконайтеся, що поети на еміграції марно нищать свій талант, нічим не допомагають визволенню України, а поети в поневоленій батьківщині таки подають свій голос. Може скажете, що поезія покликана для мистецтва, а не для політики, і тому так пишуть наші поети, то я ніколи не повірю. Бо в такій поезії немає мистецтва, — закінчив Незвичайний.

— І невже така творчість друкується в книжках?!

— Не лише друкується, а й прославляється як чисте мистецтво.

— Содом і гомора, — зідхнув Залізняк.

— Я вже засидівся, — раптом схопився Незвичайний, — дозволь поздоровити тебе, друже, із щасливим уникненням тюрми та побажати тобі якнайшвидше позбутися тих двох чорних пантер, що чигають на твоє життя, — і подав Залізнякові руку.

— Дякую. Якось воно буде. Я вже повідомив їх, щоб звільнили мешкання для ремонту. Бувай здоровий та не забувай.

— Незабаром відвідаю, маю до тебе справу. Але про це потім, бувай здоров, — і вийшов.

Старенька Югина вийшла заміж. Ця несамовита вістка захитала байдужість усіх мешканців широкої Філадельфії. Вулиця зашуміла, загула, зацокотіла, як на тину сорока. І хто міг подумати, що така старенька бабуся знайде жениха? А сивоголова Югина, завжди привітна, з кожним ввічлива й добродушна, таки дочекалася своєї долі. Її давня мрія здійснилась, вона на старість зустріла вірного друга, щирого приятеля, з яким рішила мандрувати в дальшу путь уже зимовою дорогою, коли відцвіла молодість і обсіпалося родинне листя — сини та дочкі. Утративши красу й молодість, вона набула життєвого досвіду, неквапливої статечности й великого бажання когось і тепер любити, шанувати та ділитися рештками такого гарного життя.

Старенький, такий же срібноголовий жвавий одноліток Югинин професор ентомології Кирило Федорович Жук, що ціле життя порпався з комахами, на старість рішив одружитися. За капосними комахами не мав часу подумати про це раніш і раптом зустрів чудову подругу життя, стареньку Югину. Раніш він усю свою увагу зосереджував на комах, тепер цю увагу переполовинив, половину віддавав Югині. Почав кидати погляди на чепурну молодицю, що так гарно вітається до нього. До цього часу він мав велику приємність з маленькими комахами, а тепер долучилася чепурненька бабця з великими обіцянками. Подорожуючи світом, він доповнював колекцію комах у Польщі, в Буковині, Мадярщині, Чехо-Словаччині, Німеччині та Франції. А тепер, прибувши до Америки, має всі підстави долучити до комах ще й Югину. Перед очима все частіше виринала чепурна бабця, як та осіння хризантема, що в кінці літа квітчає сад і збуджує до нового життя.

Привітавшись кілька разів з милою бабцею, професор ентомолог Жук почав відчувати, що життя поля-

гає не лиш у комах, і не лише ці маленькі істоти прикрашують його. Ця чепурна жінка, що ходить щоденно на базар, куди цікавіша за всіх комах.

Так думаючи, професор Жук розгортав свою фантазію щораз глибше й ширше і все приходив до висновку, що Югина не пошкодить комахам, а комахи не заважатимуть Югині. І тому він вистоював біля воріт, вигадаючи Югину. Так вони й познайомились. Ніякого ліричного признання в коханні не відбулося, але в кожного з них в очах світилося щастя й бажання зробити комусь приємність. І одного разу професор, відставивши комахи набік, запропонував срібнокосій Югині стати його за дружину.

Югина навіть засоромилася від такого вияву почуття, але хутко оправилась і статечно відповіла, що в господарстві вона розуміється, зір має добрий, і коли буде треба, вона між листям розпізнає найдрібнішу комахину.

Такі властивості в жінки цілком сподобалися професорові Жукові, і вони відвідали лікаря для огляду, а потім завітали до міської управи, де виповнили шлюбні папери.

Священик з найбільшою урочистістю повинчав їх у вечірніх сутінках місцевої церкви. Полагодивши всі формальності, Кирило Федорович у гарно випрасуваному чорному костюмі привів Югину до її мешкання і після короткого огляду сказав:

— Тут для моїх комах не вистачить місця. Перебираймося до мене.

Югині байдужісінько. Вона готова з своїм мужем у вогонь і в воду. Спускаючися з третього поверху, вони зустріли Залізняка.

— Дорогий пане Залізничче, я вам дуже дякую за апартамент, що приніс мені таке щастя. Тепер я виби-

раюся й даю можливість іще комусь знайти тут собі долю.

— А чому ж ви вибираєтесь? Що сталося?

— Бо я вийшла заміж!

— Та невже? — здивувався Залізник.

— Будьте знайомі з моїм чоловіком. Професор Жук! — показала вона рукою на сивенького дідка, що засоромлено стояв збоку.

— Пане професоре, щиро гратуюлю! — подав руку Залізник.

— Спокусила, Гітре Васильовичу, молодиця. Йй-Богу, думав, що з комахами й помру, а тепер, виходить, маю помічницю, — засміявся професор Жук, глянувши на Югину.

— Правду кажу, що кращого подружжя тяжко знайти. Щиро вам бажаю щасливого життя, — промовив Залізник.

Я також думаю, що вибір зробив удалий, — підкреслив Жук і взяв Югину під руку.

— Так оце, пане Залізничче, я дякую вам, що пустили мене в апартамент. Бачите, я ж казала, що знайду тут своє щастя. І знайшла! А тепер ми йдемо до міста по весільні закупи, — промовила й веселенько подивилася на старого.

— Підбиває спокусниця купити нову постіль, — засміявся професор.

— Це треба. Обов'язково треба. Та й не забудьте придбати купальні костюми, бо ж ви поїдете до Атлантики, провести медовий місяць?! — жартував Залізник.

— А й справді, Кирильцю! Чому б нам не поїхати та не покупатися в солоній водичі? — подивилася Югина на свого чоловіка замилюваними очима.

— Я не заперечую. Правду мовити, вже сорок років, не купався в морі, — відповів старенький.

— І скажіть, пане Залізничче, чи не найкращого в світі чоловіка я собі вибрала? Кажу йому, давай купимо нове ліжко, погоджується. Запропонувала, щоб ліжко було білого кольору, — не заперече. Порадила, щоб заодно купити й широке покривало — і на це згода. Боже Великий! Таж такого чоловіка на світі другого нема! — голосно тішилась Югина.

Професор стояв і соромливо посміхався.

— Пане професоре, ви маєте золоту подругу життя, — промовив Залізнич.

Професор у відповідь посміхнувся.

— То ми, пане Залізничче, залишимо мешкання завтра. Хоч я маю заплачене до першого числа. Спасибі вам ще раз за ваше чудове мешкання, що нагородило мене солодкою долею. Ходімо, старенький, до міста, купимо собі шлюбне чистеньке біле ліжко, так само, моє серденько, купимо біленьке покривало й купальні костюми. Нам таки треба, хоч раз на цьому світі, поїхати на Атлантику, чи не так? — посміхнулась Югина і взяла обережно, мов порцеляну, старенького професора під руку. Гардо та впевнено обоє вийшли на вулицю,

Гаряча пора одружень була в повному розквіті. Весілля, мов різдвяні колядники, одні відходили, інші приходили. Не встигла Югина одружитися з професором і звільнити помешкання, як Мілена оголосила, що вийшла заміж за Дмитра. Як одне, так і друге одруження було для Залізничка повною несподіванкою, мов землетрус. Йому ці приголомшливі події видавалися за якийсь дивний сон. Вісімдесятирічна Югина знайшла жениха, аморальна Мілена вийшла заміж за найкращого парубка, інженера, молодого Дмитра Пилиповича, якому мо-

гла б бути за матір. Такі події в Америці не раз трапляються. Не даром кажуть, що жінка здібна одурити самого чорта, коли доля обдарувала її красою. Тоді чоловік сліпне, глухне, німіє. Завдяки вроді й демонічній спиритності причарувала молодого парубка, здібного інженера, Мілена осягла того, по що їхала до Америки. В розмові з Дмитром показала таку ангельську покору й невинність, мов свята. Готування до церемонії шлюбу повністю передала Дмитрові, поставивши лише одну вимогу — фотографуватися під час вінчання, щоб заткнути писки заздрим жінкам.

Дмитро Пилипович, засліплений красою Мілени, нічого в світі не бачив і нікого не слухав. Усі порочні вістки про Мілену сприймав як людську заздрість. Правда, діти Міленині були трохи на заваді, але що ж робити? Клини знайомих, що скорше він стане дідом, побачивши внуків, як батьком власних дітей, трохи непокоїли його, але він, замкнувшись у товаристві Мілени, нікуди не ходив. На самоті радів, що такої красуні, як у нього, ніхто не має.

Оформлення шлюбу проходило блискавичним темпом, Мілена особливо наглила. Вона боялася, щоб Дмитро не передумав. Але побоювання були марні. Дмитро був так зачарований нею, що готовий був пожертвувати своїм життям, аби мати її за дружину. Мілена цілими днями навчала своїх збиточних дітей чемности, щоб можна було спокійно ввести їх у нову, інтелігентну родину, в хату до Дмитрових батьків. Навчала дітей доброї поведінки, чемности, скромности, слухняности. Привичаювала цілувати перед обідом бабуні руку, дякувати по обіді, щоразу перепрошувати за вчинені збитки, просити дозволу сісти на софу або подивитись якусь цікаву річ чи побавитися на вулиці. Не говорити одне одному в присутності старших якоїсь дурноти, не розмов-

ляти голосно, не сваритися між собою. Всі ці правила вона щоденно повторювала дітям.

Тяжкі це були вимоги для розбещених дітей. Проте, обіцянками, проханням, погрозами й дарунками Мілена трохи вплинула, і діти обіцяли бути янголятками.

В суботу ввечорі Мілена з дочкою пішли вибирати батькам подарунки, наслідуючи стару українську традицію. Довго ходили, все приглядалися, щоб вибрати таку річ, яка була б до душі батькам, імпонувала б їм і в той же час заскочила б їх приємною несподіванкою. Від гарного дарунка багато залежить. Не штука купити рукавички чи сорочку, які щоденно є в ужитку. Мілена знала, що батьки Дмитрові інтелігентні люди, люблять літературу, кохаються в мистецтві. З цього вона й почала. Купила саме такі дарунки, якими, без сумніву, батьки будуть захоплені.

Наступного дня Дмитро зателефонував батькові, що приїжджає до них з майбутньою дружиною. — Чи приймете з візитом?

— Сину мій дорогий, та як же ми можемо тебе не прийняти? Приїжджай! Ти ж у нас єдиний і найдорощий, — почув він зворушений голос матері.

Мілена одяглася скромно, але із смаком. Їй хтось казав, що мистецька скромність і простота — це найбільший чар, який хвилює розумних людей. На ній сірий капелюшок, зелена суконка до темно-синіх черевичків. На руках довгі білі рукавички та біла торбиночка, як символ чистих намірів.

Привісши в хату Мілену, Дмитро привітався, врочисто підійшов до батьків і промовив:

— Поблагословіть нас, мамо й тату, на щасливе життя!

— Хай вас Бог благословить! — промовила мати й перехрестила рукою над головами.

Мілена імітуючи скромність та соромливість, ти-хенькою ходою наблизилася до матері й обережно поцілувала в руку. Потім узяла батькову руку, що безпомічно звисала з його згорбленої постаті, і також поцілувала. Нарешті жваво розгорнула пакунки з дарунками. Для матері піднесла велику книжку, в оксамитовій обкладинці, — золотий тиск. Мати зворушено взяла книжку і на чудовім зеленім оксамиті прочитала золотий напис: „С о н н и к”. Неквапливо підвела на усміхнене обличчя Мілени свій погляд, пильно приглянулася, намагаючися заглянути в глиб цієї жінки й віднайти хоч крихту розуму і, не знайшовши нічого, спокійно поклала сонник на книжковій шахві. Батько й собі розгорнув свій дарунок, витяг із гарної скриньки щось у папері, розрізав зелену стрічку, і з паперової обгортки блиснула білим фарфором чудова статуетка. Гола фігура була досить велика, більше фута, і, коли її поставити на мармуровому ватрані, привертатиме увагу кожного, хто зайде до вітальні. Але батькові було 65 років, і таке мистецтво йому не відповідало. Засунувши статуетку назад до скриньки, поклав дарунок у куточку біля книжкової шахви і з гіркою посмішкою промовив:

— Ти, дитино, маєш особливий смак у мистецтві.

— І в літературі, — додала мати.

— Дякую за признання! — спалахнула радістю Мілена, не впіймавши іронії. — Я дійсно розуміюся в тонкому мистецтві. Вибирала ці дарунки разом з дочкою і головна заслуга в цьому належить моїй дочці. Я привчаю своїх дітей до вимог сучасного смаку.

— Хочеться побачити ваших дітей, — висловив побажання батько і з сумом подивився на свого сина, що мовчки приглядався збоку й не червонів.

Мати скорботно стояла з затисненими устами, намагаючися всіма силами не зрадити свого невдоволення.

Але Мілена, засліплена своїми успіхами, не знаючи пристойної поведінки, бо довгий час перебувала в простому й примітивному середовищі, нічого не помічала. Дмитро тим часом пішов у кухню приготувати вчорашнє грийняття.

— Мої діти надзвичайно здібні, — хвалилася Мілена перед батьком. — Я їх виховую дбайливо й розумно. Привчаю до науки, до мистецтва, до краси. Я певна, що ви будете ними захоплені. Моя дочка знаменито танцює модний танець „твіст“ та „рок енд ролл“. А син без нот грає на баяні всі сучасні танго й фокстроти.

— Чудово! — не витримавши знуцання, гукнув батько й відвернувся. Не міг більше слухати й дивитися на це жахливе середовище, куди попав його син, де він і пропаде. Загине безповоротно єдина його надія, єдиний син, якого виховував двадцять п'ять років як запоруку продовження роду.

Гальстух у батька під білим коміром сорочки зсунувся набік і якимось іще більше болісно довершував його муки, звисав перекручений, як сама синова доля, а очі втратили свій вічно живий і творчий вогонь. Ціла його струнка постать раптом осунулася, згорбилася, а обличчя враз змарніло й постарішало на десять літ.

Мати добре помічала це, але з міцно затисненими устами мовчала.

Батько тяжким кроком підійшов до східців і повільно почав підійматися на другий поверх до свого покою, де мріяв віднайти спокій. Нагорі при вході на мить зупинився, немов би в бажанні оглянутись і ще раз подивитися на свою невістку, але якась нехить перемогла, і він лише здригнув безсило плечима й, ще нижче схиливши голову, хутко зник у промірі коридору, а там переступив поріг свого затишного покою.

— І як вона могла моєму синові сподобатись? — з

розпукою подумав і безсило впав у глибокий фотель. — Її безмежна примітивність ціле життя буде відбирати моєму синові спокій і здоров'я. Краси в неї таки досить, а от хоч би трохи розуму, — міркував у розпачі.

Дмитро запросив матір та Мілену до столу. Чотири високих склянки вчисто червоніли добірним портвейном, виблискуючи на столі чистим кришталем. Чотири крісла навколо столу чекали на гостей перед срібним накриттям.

Мати, Дмитро й Мілена зайняли крісла. Прислухалися, чи скоро зашарудять батькові кроки з горішніх покоїв. Але батько не зійшов.

— Я бачу, дорогі діточки, що нашому батькові знову ревматизм перешкоджає з нами провести цей урочистий обід. Вибачмо йому й почнемо самі. Хай вам, діточки, Бог щастить у житті, допомагає в спільній розбудові нової родини, охоронить від випадків та хвороб. Любіть, дітки, одне одного, поважайте, шануйте й ніколи не робіть щось нерозсудливого, добре наперед не подумавши. У вашому віці легко зробити згарячу помилку, яку потім тяжко виправити. То й виїп'ємо за ваше здоров'я, щастя й долю, — закінчила мати й простягнула до Мілени свою склянку з вином. Мілена цокнулася з матір'ю і, глянувши на Дмитра, промовила:

— Дякую вам, мамо, за щире й добре побажання, і ми ці ваші слова будемо пам'ятати ціле життя як золотий заповіт, — закінчила й випила.

Мати, вдоволена зворушливою відповіддю невістки, посміхнулася. Дмитро не наважився щось сказати. Мілена дійсно добре відповіла, і він, мовчки цокнувшись склянкою з матір'ю, почав обідати. Так, не проронивши й слова, кожне заглиблене в своїй душі, пообідали і аж на кінець Мілена знову заговорила.

— Передайте, мамо, татові, що я його шануватиму.

як і вас, ціле життя, і він, навіть у хвилину найвищого мого зденервування якоюсь подією, не почує від мене прикрого слова. Я давно сирота і ви для мене відтепер рідні, — закінчила і ще раз поцілувала мамі руку. У матері виступили на очах сльози. Невістка починає їй подобатись. Винахідливість, красномовність і спостережливість у людини раптом не приходять. Невістка, хоч і без високої освіти, але володіє гарними людськими шляхетними ознаками. Провівши молодих аж за поріг, почекавши, поки авто не рушило, вона вернулась у хату й піднялась на другий поверх до батька. Розповіла йому свої перші вражіння від моторної невістки, довівши, що вона Дмитрові буде в житті добрим товаришем, гарним помічником і щирими приятелем.

Батько, відпочиваючи в кріслі, уважно слухав і не заперечував. Це вже певна ознака, що він заспокоївся й примирився з долею, що судила синові таку дружину.

Ті всі гарні старі українські звичаї, що віками трималися цупко в народі, зберігалися поколіннями й передавалися з роду в рід, перенеслися й на еміграцію. Особливо були запроваджені весільні звичаї з віночками, стрічками, дружками й боярами, музиками та коро-
ваєм.

Мілена, готуючися до весілля, рішила сповнити всі ці врючисті церемонії з поправками сучасности, змодернізувавши їх на американський лад. Заручившись батьківським благословенням, вона запропонувала Дмитрові свій плян проведення цієї весільної, великої в житті врючистости.

В першу чергу Мілена запропонувала вінчання в церкві провести за допомогою сімох священників. Чому

сімох? Для більшої певности, це дуже важливо. Сім священників означатимуть сім днів тижня, кожний день, благословенний від Бога, щасливий і спокійний.

Дмитро покрутив головою, усміхнувся, хотів щось сказати, але, глянувши на чарівну Мілену, вмовк, щоб не зіпсувати настрою голубці.

Друге — Мілена запропонувала, щоб на весільному запрошенні була їхня шлюбна фотосвітлина. Вони удвох, пригорнувшись, дивляться на голубку, що несе в дзьобику на червоній стрічці їм назустріч серце, пробите амурчиковою стрілою.

— Але ж це міщанський абсурд, — хотів заперечити Дмитро і знову, глянувши на кокетливу посмішку Мілени, вмовк. Хай буде так.

— Ти розумієш, Дмитрусю, яка це велика пам'ятка залишиться кожному весільному. Нас не буде у Філадельфії, а люди, глянувши на запрошення, згадають наше весілля. І яке воно романтичне!

Дмитро покірно приймав і цю вигадку.

Третє — музики. Це найголовніше. Молодь мусить потанцювати до дев'ятого поту на їхньому весіллі. Але оркестра мусить складатися з рівно дванадцятьох осіб. Чому? А тому, дорогенький Дмитрусю, що рік має дванадцять місяців, і я хочу, щоб кожний місяць, що ми проживемо, був веселий, як весільна музика.

Прийнявши попередні дивогляди, Дмитро примирився й з цим.

Четверте — на весіллі мусить бути рівно 365 гостей разом із нами. Отак і пиши запрошення. Почисли і ні більше, ні менше, рівно 365, за числом днів року. Щоб кожний день нашого життя був такий радісний, як гості на весіллі.

Вся ця символіка, що видумала в час надхнення винахідлива Мілена, кінець-кінцем, сподобалася своєю

оригінальністю й Дмитрові. Одружується він раз у житті, то чому не дозволити собі на такі вибрики. Гуляти, так гуляти на всі петельки!

Все це докладно обміркувавши, обдумавши, Дмитро з Міленою поділили обов'язки. Мілена взяла на себе купівлю вінчальної фати, весільної сукні й черевиків, а для Дмитра, як і належить чоловікові, залишилась організаційна частина. Домовитись із священниками, найняти весільну залю з накриттям на 365 осіб, забезпечити музику, видрукувати запрошення та полагодити численні дрібниці, пов'язані з весіллям.

Старий Пилип Андрійович, почувши про плян, що його прийняли молоді щодо весільної врочистости, спочатку зареготався, потім почухав потилицю, за українським звичаєм. Дмитро Пилипович, глянувши на задуманого батька, й собі зідхнув. Заощадження, яке Пилип Андрійович так дбайливо складав на старість, довелося вигорнути та ще й затагнути позичку в касі „Самопомочі”. Не міг же він відмовити єдиному синові в такій величній події.

Залю нз весілля Дмитро думав замовити в горожанському клубі, та Мілена, почувши це, так закопилила губки, немов половиняць її щастя.

— Ти що, хочеш годувати гостей сирими варениками та борщем без бараболі й капусти? Хай їдять його члени клубу, а ти найми залю в солідному ресторані, де готують для туристів, — твердо запропонувала. Дмитрові довелося поступитися ще раз і затагнути позику, на цей раз в українському банку. Розпочалася шалена біганина. Мілена наполягала, щоб весілля відбулося якнайшвидше, а тут усе щось ускладнювалося, перешкоджало. У Філядельфії три парафії, а треба священників сім. От і сідай в авто та лети в іншу місцевість.

У дешевих ресторанах залі зайняті вже на два мі-

сяці наперед, а в дорогому найняти з накриттям на 365 осіб, то відроблятимеш десять років. І знову біганина.

Мілена з своїми обов'язками впоралася за один день. Сукню пішла купувати з дочкою і в першій же крамниці весільного вбрання вибрала таку, яку хотіла. Черевики ще швидше. Модних черевиків у кожній крамниці на два вагони. Прийшла додому з своїм крамом і любиувалася, приміряючи перед дзеркалом цілий день.

Та все ж таки за два тижні все було готове. Запрошення в трьох кольорах були надруковані. На запрошеннях дві голівки — Мілени й Дмитра, пригорнувшись укупочді, задивлені в небо. У блакитньому небі пливе синій голуб, тримаючи на червоній стрічці золоте серце. Мілена, як глянула, так і завмерла, Тричі цмокнула, не Дмитра на фоті, а голуба, що несе серденько Дмитрове в її руки.

Оркестра з дванадцятьох осіб знайдена, заля на 365 гостей з вином, горілкою й обідом замовлена. Запрошення написані всім друзям і ворогам, щоб прийшли й позаздрили Мілені.

В церкві не протовпитись. Зійшлася вся молодь поглянути на цю дивовижу. Три сотні запрошених та кілька сот цікавих. Ті, що не вмістилися в церкві, тиснулися на хіднику. Сім священиків, як сім архистратигів, очікували після Богослужби на молодих.

Біла шовкова доріжка з хідника перед церквою вела сходами аж до самого віттаря. По боках, як вояки, лавою люди. Завмерлі постаті, блискучі очі, святковий одяг. Усі зацікавлено дивилися на молодих.

Дмитро відчинив в авті двері, вивів Мілену, за якою простягся десятиярдовий шлейф. Дмитро в чорному фракці, білій сорочці та чорних вузьких штанях, як лелека на довгих ногах. Узяв під руку пишну Мілену, всю в білому, мов непорочна дівчина, і повів у церкву.

Довгий шлейф підхопили діти. З одного боку дочка Алла в білому костюмі, як троянда, а з другого боку Боря в черкесці, в чобітках, з кавказьким кинджалом при поясі. Бундючно йшов, мов охороняючи матір від лихих ворогів.

Такого вінчання за довге існування церква в своїх стінах не мала. Запрошений фотограф безугавно крутив кіноапарат, документуючи на плівці цю врочистість. Кілька разів довелося Дмитрові зупинитися, позувати з Міленою, поки фотограф зафіксує подію з іншого боку.

Мілена виглядала дійсною княжною, так на ній усе було припасоване, підібране мистецьким тонким смаком. Зупинившись в церкві перед вівтарем, Мілена вперше в житті згадала про Бога. Вона й раніше в неділю ходила до церкви, але тоді думка про Бога ніколи її не навідувала, а тепер згадала. Її серце так радісно билось, що вона й сама не знала, кому завдячувати. Тому то й згадала про існування Бога. Виросла вона під більшовицькою системою, виховувалася в комсомолі, батька мало пам'ятає, а мати — циганка, й сама до Бога ніколи не зверталась. І тому про Бога, про таємничу не видну, а лише пізнаванню серцем Вищу Силу вона не знала й над цим ніколи не задумувалась. І щойно тепер, осягнувши велике щастя через одруження з Дмитром, підвела очі й зупинилася на іконі Бога-Саваофа. Тихо шептала:

— Господи! Коли Ти дійсно існуєш, допоможи мені причарувати Дмитра навіки. Дай йому сили, стільки, щоб лише мене любив, мені врів, і ми будемо щасливі. Амінь.

Після вінчання вся ця збуджена, заздрісна, заінтригована й весела юрба гучно вигорнулася із церкви і з галасом посідала в авта. В першому, уцяцькованому кольоровими стрічками, сів Дмитро з Міленою. За кермом його приятель і колега в праці Джан.

Наповнюючи вулицю звуками сирен, ця весільна автова валка проїхала від церкви до центру міста, потім, звернувши ліворуч, об'їхала кілька кварталів, викликаючи подив у населення, і щойно тоді зупинилася перед рестораном. У широко розчинених дверях стояли із хлібом-сіллю Кекелія, як прибрана Міленина мати, та Дмитрові батько й мати.

Вивівши з авта Мілену, Дмитро підвів під руку її до дверей, де стояли батьки, і поцілував руку батькові матері й Кекелії. Те саме зробила й Мілена. Потім зайшли в залю й зайняли місце за найвищим столом. Запрошені гості сідали за столи, шукаючи картки з своїми прізвищами. Збг крісла були зайняті і тоді гримнула оркестра.

Весілля почалося.

Кекелія, як старша сваха, керувала бенкетом. Вона перша підняла склянку, наповнену вином. Музика стихла.

— Дорогі мої діти! — гукнула вона до молодих. — Сьогодні для мене найбільша радість у житті, вітати молоде подружжя! Я радію разом з вами, моє серце міцно б'ється, як у вас. Я хочу з повною відповідальністю перед цілим світом ствердити, що такого гарного подружжя, як оце перед вами, — і тут Кекелія артистичним жестом руки показала на Дмитра й Мілену, — я за своє довге життя не бачила. Дмитро Пилилович родився для Мілени, Мілена, ця красуня світу, створена природою для Дмитра. Краса знайшла своє втілення в цих молодих людях, щастя судилось обом в однаковій мірі і в цьому вся сила любови. Так за щасливу долю молодих, візьміть, дорогі гості, свої бокали з вином і щиро та голосно гукнімо: „Гірко!”

— Гірко-о-о-о! — гримнуло за столами.

Дмитро з Міленою підвелись на ноги й дзвінко поцілувались.

— Слава молодим! — хтось кинув голосно в залі.

— Славаааа!.. — загриміло 360 осіб. Лише Дмитро з Міленою мовчали та три крісла було вільних. Всі випили. Забряжчав посуд, задзеленчало столове срібло, загула весела розмова. Бенкет розпочався. Пили, гуляли й веселились. Музики тихо виконували ніжну мелодію.

Мілена була сумна.

Висилаючи своїм колегам з інституту запрошення на весілля, Дмитро запросив і Катрусю з її батьками. Не запросити своєї найближчої приятельки він не міг і незручно було б. Він довго думав над цим питанням, але рішив запросити. Федюки не прийшли. Більшої образи за цю, що її завдав Дмитро Катрусі, годі вигадати. І тому Федюки навіть запрошення не повернули. Тепер у залі, недалеко від столу молодих, стояло три вільних крісла з іменами Катрусі, Грицька Григоровича та його дружини. В залі було 362 особи, трьох осіб бракувало.

Цих три вільних крісла перед очима непокоїли Мілену. Вона була глибоко забобонна. Навчившись від матері ворожити, чаклувати, передбачати та відгадувати, вона завжди оперувала якимись цифрами, речами, термінами і в це вірила. Все було зроблене, як вона плянувала. Сім священиків, дванадцять музик, а от гостей бракує. Три крісла вільні. І ці три крісла, як три фатальних прикмети, відібрали їй радість. В її житті буде невдача. І Мілена цю прикмету дуже переживала.

В кожній павзі оркестри слово забирала Кекелія. Здібна у красномовстві так само, як і в сварках та плітках, вона безугавно хвалила молодих, підкреслювала їхні шляхетні прикмети, расовий добір, щирість у коханні.

Весільні щораз частіше вигукували „гірко“, і що-

разу молоді підіймалися на ноги й цілувались. Потім утомившись, цілувались у кріслах.

Недалеко від молодих сиділи Ала й Боря. Вони сиділи поруч якось відчужено, здивовано і трохи приссромлені. Між собою перешіптувались і при кожному поцілунку Мілени з Дмитром хихикали.

Музики грали. Молодь, випивши трохи, виходила парами в суміжну відкриту залю, готуючись до танців. Мілена встала, зайшла в окрему кімнату, переодяглася і, підтримувана від Дмитра, вийшла в танцювальну залю. Гримнула бравурно оркестра. Легко та плавко Дмитро з Міленою зробили перший тур вальсу. За ними пішла молодь. Започаткувавши танці, молоді знову зайняли місце за столом. Розпочали найурочистішу й хвилюючу частину весільного обряду — частування. До молодих підходили весільні. Дмитро наливав, а Мілена подавала гостеві чарку горілки. Гість випивав, здоровив молодих із законним шлюбом і передавав дарунок. Це могла бути прикраса до кімнати чи кухні, щось із біжутерії, кухенне начиння, картина чи скульптура, суконка чи капелюшок, а то й гроші. Багато отримали молоді подарунків. 360 осіб підійшло до молодих з поздоровленням і кожний щось подарував. Та найбільшу сенсацію викликав подарунок від Джана, Дмитрового товариша з праці. Цей молодий жартун підкотив дитячого возика, наповненого всім, чого потребує немовлятко. Тут і сорочечки, і фартушки, і шапочки, пелюшки, коци тощо. І все це чудового блакитного кольору. Дмитро, як глянув, аж засміявся. Веселим радісним сміхом щасливого батька. Це ж бо його перша мрія — мати сина. Він широко вдячно потиснув Джанові руку і радісними та збудженими очима повернувся до Мілени. Хотів запитати на вухо в неї, кого ж вона йому подарує: дочку чи сина? Але Мілена навмисне відвернулася і захоплено вела роз-

мову з приятелькою, розглядаючи разочок намиста, одержаний у подарунок. Дмитро незадоволено поварнувся до візочка, перегортав сорочечки, і в його уяві виринув синочок з простягнутими рожевими рученятами та двома зубками спереду. Йому навіть почулося миле з уст немовлятка слово „Тату”! Сповнений ніжною любов'ю до майбутнього сина Дмитро ще раз оглянувся до Мілени. Але вона й далі любувалася намистом, приміряючи його до суконки. Так Дмитро й не зміг поділитися напливом почуття з Міленою.

Після частування, попрощавшись, вийшли священики, за священиками встали Дмитро з Міленою й залишили гостей. Пішли відпочити. Молодь почала веселитися жвавіше. Розпочалися співи, танці, пиятика без міри. Щойно о першій годині господар попросив гостей розійтися.

Мілена з Дмитром, як вимагає шик американського життя, поїхали в пошлюбну подорож. Пошлюбна подорож потрібна для довершення весільної слави та розголосу.

Повернувшись з повесільної прогулянки, що має назву медового місяця, Дмитро з Міленою взялися до буденної щоденної праці. Боргів мали, як добрий марнотратник, і треба було якнайшвидше ці борги ліквідувати. Щоб заощадити гроші, Дмитро зараз же перевіз Мілену з дітьми до батьків. Дітей улаштували в школу. Мілена повернулася на цигарівню, де раніш працювала, а Дмитро на фабрику.

Мешкання Сидоренків стояло в багатій околиці серед культурних сусідів у спокійній дільниці, де багато зелені й свіже повітря. Людей тут на східцях не видно, а дітей на вулицю не пускають. Кожна родина мала біля хати невеличкий садочок, де й проводили вільний час.

Тут діти не гасали по вулиці, а завжди були під доглядом старших.

Будиночок Сидоренків був однородинний, двоповерховий з просторим садочком і гаражем для авта. Всередині будинок мав просторі сонячні кімнати, засклену веранду та широкий ганок. Кімнати були обставлені гарними меблями, долівка встелена грубими ясними килимами під колір стін та стелі, і це творило гармонійну цілість. На стінах у тяжких рамах чудові краєвиди, а по кутках кімнат скульптурні прикраси. Кухня була модерно устаткована, а в шахах гарний посуд ще з Європи.

Все це майно, придбане наполегливою працею протягом довгих років, мило тішило око кожного відвідувача. В кутках вітальні стояли статуї мітичних грецьких героїв, куплені випадково з других рук за невелику ціну, і ними родина Сидоренків дуже тішилася, ведучи довгими вечорами палкі дискусії в товаристві своїх приятелів. Після вільної біганини в найманому апартаменті Міленіні діти почували себе тепер у Сидоренків, як на прив'язі. Рухи немов сковані, розмова стримана, поведінка вимагалася чемна. Ні погаласувати, ні покачати по долівці чи походити на руках догори ногами. Вийти на вулицю — там пустка, в хаті тримайся, мов у церкві. Та чи могли вони так мучитись?

Уже наступного дня, наповняючи автоматичну ручку чорнилом, Боря необережно капнув аж два рази на грубий килим. Дві краплі чорнила, як дві глибокі рани на тілі, болісно вражали всіх у хаті. Ніякими хемікаліями не вдалося вивести ці плями, хоч Мілена докладала неабияких зусиль. Плями, хоч пояснішали, але зате побільшали й поширились, як калюжі.

Не встигла влягтися справа з плямами, як виникли в хаті нові збитки. Ала з поспіху зачепила підставку, і кришталева ваза впала додолу й розбилась. Не вряту-

вав її навіть грубий килим. На чотири куски розлетілася дорога старовинна річ. Цю вазу з великою любов'ю привезено з Чехо-Словаччини. З цією весільною вазою пов'язана щаслива молодість Сидоренків. Кожного разу, як старі дивилися на цю вазу, в них оживала молодість, з'являлася радісна посмішка. Ваза викликала із забуття ніжні й зворушливі хвилини родинного щастя. І тепер цю вазу розбито. Чотири куски винесено в комірчину. Лежатимуть вони тепер там мертвим порохом.

Дуже тяжко переживав цю втрату й сам Дмитро. Але в родині панували завжди такі взаємини, що й тепер ніхто нікому не сказав і слова докору. Дорогу втрату кожний заховав лише глибоко в серці.

Та ось у хаті виникла сварка. Посперечалися діти. Сидоренки, купуючи цей однородинний дім, мали на умові одруження сина і навіть не забули про майбутнє немовлятко. І для онука мали кімнатку. А сталося непередбачене. Син привів двоє онуків і вже дорослих. Для дітей не вистачало кімнат. Ала вимагала для себе окремої кімнати, як дівчина, а Боря вимагав для себе як старший. Першу ніч Ала спала в окремій кімнаті, а Боря примостили у вітальні на софі. Другу ніч Боря також спав на софі, але вже на третю ніч запротестував. Він старший і довший, на софі йому коротко і тому хоче спати на ліжку, в окремій кімнаті. Скільки Мілена не намовляла сина, нічого не рийшло. Ала нізачо не хотіла спати на софі в прохідній вітальні. І вона мала слухність.

Мілена й сама за кілька днів у цьому мешканні відчула, що їй тут гісно. Заручившись незручностями щодо дітей, вона висунула перед Дмитром пропозицію вийти на окремий апартамент:

— Ти ж бачиш, що для дітей потрібні окремі кімнати. Різко чи пізно, а треба буде шукати мешкання. В Али свої зацікавлення, свої приятельки приходять із школи,

вона росте і незабаром буде мати потребу соромитись. Так само й Боря, він уже дорослий і потребує окремої кімнати. Ми тут побули для олінії людської і досить.

Дмитро, переживши вже два прикрих випадки із шкодою, що заповдіяли діти, знав, що на цьому не скінчиться, будуть і далі непорозуміння, з яких виростатимуть сварки. І він погодився з Міленою, що для святого спокою ліпше вийти на інше мешкання.

Батько, почувши про бажання Дмитра відійти на окреме мешкання, зразу розгнівався, запропонував із хижки зробити ще одну кімнату. Та потім, подумавши, пригадав розбиту вазу, плями на килимі і, тяжко зідхнувши, погодився. Він уже звик до спокійного життя, до тиші в хаті, до спокою в кімнатах, до порядку на кожному кроці і тому не заперечував. За рік у хаті з цими дітьми жодної цілої речі не залишиться, з смутком подумав він. Ліпше хай живе в апартаменті, то уникнемо непорозумінь.

Мати, почувши про бажання дітей, дуже зраділа, хоч виду не подала. Вона за кілька днів спільного мешкання цілком розчарувалася в невістці, а дітей просто незлюбила. Такі невиховані, як урки, брутальні, неслухняні, галасливі й розбещені — справжні виродки, — думала вона.

Мілена, почувши про згоду батьків, тріумфувала. Вона цих Сидоренків, цю трухляву стару інтелігенцію ненавидить просто. Усе в них по-інакшому, як заведуть увечорі розмову про якусь літературу, про якусь книжку, щойно надруковану, або про Грецію чи Рим, про якогось Наполеона. І навіщо їй знати про того Наполеона чи Трою! Просто нудно сидіти в такому товаристві. Немає з ким і побалакати. От коли б це Кекелія, з нею є про ще порозмовляти. Кекелія й новини принесе, і в жіночих модах тямить. А крім того, на окремому мешканні

вона спокійно відновить з Алою навчання балетних танців, про які Сидоренки й слухати не хотіли. А з сином продовжуватиме музику на баяні. В окремому мешканні вона буде господинею, а не помішницею, В своїй хаті матиме право і до Дмитра, і куди захоче, туди й піде.

Уже в суботу Мілена сама підшукала апартамент на свій смак, і Дмитро з новою родиною залишив батьківську оселю. Давня мрія звинної Мілени здійснилася, і вовки ситі, і кози цілі. З батьком та мамою повна згода, і вони житимуть окремо.

Біля будинка на хіднику стояв високий чоловік у сірому дощовику, селом'яному брилі, з течкою в руці, і пильно приглядався до людей, що виходили з трамваю. Трамвайна зупинка за сто ярдів від будинка, і Залізник зразу помітив незнайому людину біля свого мешкання. Приспішуючи ходу, бачив, що чоловік не спускає з нього свого погляду й посміхається назустріч. Пом'яті штани й брудна біла сорочка свідчили, що людина з далекої дороги.

— Ви, може, Залізник? — запитав незнайомий.

— Так, а ви хто такий будете? — привітно потиснув Залізник простягнену руку з довгими жіночими пальцями.

— Я Тодось Осьмачка, — криво посміхнувся він, блиснувши правим боком зубів.

— Приємно гостити великого українського письменника в моїй маленькій домівці, — радісно промовив Залізник, показуючи рукою на двері свого мешкання.

В Осьмачки не сходила з лица соромлива усмішка.

— То це ваша хата під чергою 1313? — зиркнувши на двері, запитав.

— Найщасливіше число в математиці, — відповів жартома Залізник.

— В математиці я не розумію, але такі числа мені не подобаються, — відповів і ще раз підозріло подивився на двері.

— Ви до Філядельфії в справах чи на постійно? — ведучи гостя в хату, запитав Залізник, не відказавши на підозру.

— Маю справу до ЗУАДК'у, а довідавшись, що всім волоцюгам дає притулок, завітав до вас. Чи можу я тут переночувати?

— Будь ласка, з повним утриманням, — радо запросив Залізник.

— Коли так, то давайте зараз їсти, бо я голодний, - - щиро признався Осьмачка і почав скидати свого дощовика. Потім оглянув мешкання, картини на стінах, у шахах книжки, друкарську машинку й запитав:

-- То це хата ваша власна?

— Купив, щоб бути, як проголошено універсалом, самостійним і незалежним.

— А я ввесь час, мов собака, ні притулку, ні праці. Працював на одній фабриці — прогнали, влаштувався на другій — за місяць вигнали. Допомогли приятелі влаштуватися на третій — і звідти злі люди показали поріг. Тепер порадили звернутися до голови ЗУАДК'у па на Галана. Чи цей не прожене?

— Сподіваюся, що доктор Галан вам допоможе. Це людина добра й чутлива. Помагав тисячам наших переселенців, то й вам допоможе.

— Так мені всі кажуть. Аби хоч не прогнав.

— Сідайте до столу. Ось горілка в чарці, а он перекуска, покищо ікра, любите?

— Панська перекуска. Але ж тут цієї ікри голубові на дзьобі. Чи маєте в охолоднику більше?

— На жаль оце вся, не сподівався на гостей. Але маю сардинки.

— І сардинки люблю, особливо з доброю чаркою.

— Ну, то за вашу літературну творчість! — узяв свою чарку Залізник, випив, потім закусив.

Осьмачка випив до дна, закусив ікрою і взявся до сардинок.

— Над чим працюєте, маестро? — запитав Залізник.

— Перекладаю англійською мовою „Ротонду душогубів”.

— Дуже добре. Лише мені здається, що перед перекладом слід зробити поправки в тексті щодо поведінки Сталіна. Адже ж ви Сталіна вивели в творі як боягуза, і він ховається від людей. А в дійсності його охороняли сотні чекістів день і ніч, то чого ж йому ховатися, крадучися з мешкання до свого авта, як ви показали.

— Я хотів показати цим, що Сталін стільки зробив злочинів, що й своїй тіні почав боятись.

— Мені здається, що читача ви цим прикладом не переконали, — висловив свою думку Залізник.

— Може й так. Я над цим подумаю.

— То за успіх вашого твору в перекладі, — підніс чарку знову Залізник.

Осьмачка випив по-козацькому і попросив додаткову коробку сардинок. Розмова точилася навколо літератури, де Осьмачка був господарем. Найбільший письменник трагічної доби. І Залізник спрагло ловив його думки й погляди.

— Пане Осьмачко, ще одно питання. Скажіть, до чого у вас більше покликання, до прози чи до поезії? Бо ви повістаря неперевершений. Ваш „Старший боярин” написаний так гарно, як жодний інший твір.

— Це мій перший прозовий твір. Мене багато літе-

ратурознавців зараховують до поетів, але я вважаю себе за прозаїка, — скрививши уста, блиснув він посмішкою, але в посмішці цим разом відчувалася гордість.

Розмова захопила їх аж за північ. Потім Залізник запропонував для відпочинку своє ліжко гостеві, а сам рішив лягти на софі.

— О, ні, ні! Я лягаю завжди далі від вікна, ось тут я ляжу в кутку під стіною, — показав він рукою на підлогу.

— На підлозі?! Таж там твердо, а я не маю матраца.

— Нічого, це найкраще для мене місце, я, мов спартанець, сплю на твердому, вперто стояв на своєму гості.

Залізник усе ж таки приніс із пивниці старий матрац і зробив постіль у кутку далеко від вікна.

Осьмачка, роздягнувшись, задоволено витягся на чистій постелі.

Лежали мовчки. Залізник почав дрімати, як раптом почув якийсь плюскіт в убиральні. Увімкнув світло, глянув на постіль, — осьмачки не було. Залізник, повагавшись кілька хвилин, підвівся й заглянув крізь відчинені двері в убиральню. Осьмачка прав у ванні свою білу верхню сорочку. Побачивши в коридорі Залізняка, соромливо промовив:

— Єдина сорочка, треба випрати, щоб до ранку висохла. Не піду ж я до ЗАДК'у з брудним комірцем!

— Чи можу я вам запропонувати свою, у мене їх без ліку. цілком чисті. — обережно промовив Залізник.

— Дякую. Чого ж мені позичати, як моя цілком добра. Навіть гудзики всі, — посміхнувся й далі продовжував намілювати сорочку.

Залізник заспокоївся й повернувся до ліжка. Але Осьмачка прав не лише сорочку, а й шкарпетки, підштанці, носові хусточки. Ліг спати перед ранком.

Залізник, вирушаючи на працю, залишив йому ключі від хати й просив прийти ночувати й наступної ночі, якщо буде потреба, або ключі залишити в убиральні в шахві. А харчі брати з охолодника, як свої.

— Дякую, — мовив Осьмачка, і Залізник пішов.

Повернувшись з праці, застав Осьмачку за столом з книжкою в руках. На ньому чиста випрасувана сорочка, він гладенько поголений.

— Як справи в ЗУАДК'у? — запитав у першу чергу.

— Цілком добре. Там колега Остап Тарнавський так поробив, що я буду за сторожа. Безкоштовне приміщення та ще й проші, чи це зле по-вашому? — лукаво запитав.

— То ви тепер маєте господаря, що не вижене з роботи.

— Я такої ж думки. І я, пане Залізничче, вашою бритвою голився, чи це не злочин?

— Не порізались?

— Ніколи в світі. Бритва тупа, як тріска. Але я таки поголився.

— Чого ж ви не поставили нового леза?

— Не знайшов. Шукав і не знайшов, ви навмисне заховали, — криво посміхнувся Осьмачка.

Така ширість гостя дуже сподобалася Залізникові. Вона найкраще свідчила про добрість, якою сповнений гість.

Сьогодні до ліжка обое пішли зарання. До дев'ятої години вели розмову, а потім стомлений Залізник замовк і почав уже дрімати, як його гукнули:

— Пане Залізничче, пане Залізничче, ви спите? — почув він голос Осьмачки.

— Дрімаю. А що таке?

— Чи у вашій хаті, бува, нечиста сила не водиться?

— Яка нечиста сила? Ви що, жартуєте?

— Цілком поважно. Скажіть мені, хто мешкає за стіною, біля якої я лежу?

— Там доживає віку дуже старенька гебрейка, — сказав Залізник.

— Я так і знав, — відповів Осьмачка.

На цьому розмова скінчилась. Та ось серед ночі Залізник прокинувся від якогось шарудіння. Невже Осьмачка знову пере? — подумав і ввімкнув світло.

Біля своєї постелі на кріслі сидів Осьмачка, одягнений і з бриликом на голові.

— Це ви чого піднялись? — здивовано запитав.

— У вашому мешканні чорти водяться. Мене цілу ніч та старенька гебрейка через стіну б'є по голові радировим струмом, — відповів і почав правою рукою розтирати потилицю.

— І що ви говорите? Який електронний струм?

— Ви сумніваєтесь? Таж за мною жиди полюють ось уже більше двадцяти років, хочуть мене знищити.

— Навіщо ви їм потрібні?

— Бо я викриваю їхні підступи. Демаскую заміри. От вони й рішили мене знищити. А оце саме в цьому мешканні, вони зробили на мене пастку. У мене зразу викликало підозру число вашої хати. Та це їм не вдасться. Я їду! — рішуче зірвався він з крісла.

— Куди ж ви серед ночі поїдете? — жє на жарт збентежився Залізник.

— Не скажу, бо вони підслухають. Бувайте здорові! — поспішно кинув і пішов до дверей.

— Та це ж неймовірне щось! Почекайте, я вас проведу! — поквалпно почав Залізник одягатись. Але Осьмаччина хода вже погриміла сходами вниз.

Залізник догнав його аж на вулиці, на ходу одягаючи піджак.

— Не турбуйтеся. Я втечу. Вони мене ніколи не пій-

мають, бо я хитріший, — шептав він Залізнякові, криво посміхаючись.

— То хоч скажіть, в який бік вам треба трамваю, ви ж не знаєте тут напрямків.

Осьмачка полохливо оглянувся навколо, переконався, що на вулицях пустка, тихо на вухо шепнув:

— Мені до вокзалу, але нікому й слова, — по-змовницькому примружив він око.

Залізник провів Осьмачку до вулиці, з якої трамвай іде в напрямку на вокзал, і почекали трамваю. Допоміг колезі сісти у вагон. З сумом подивився на радісне обличчя Осьмачки, що одурив усіх своїх ворогів і знов утік. Трамвай рушив. Осьмачка махнув на прощання рукою й поїхав.

Старенька Югина перейшла на мешкання до свого чоловіка, звільнивши мешкання в Залізняка. Залізник рішив сам зайняти тимчасово цей апартамент, а свій пофарбувати та полагодити деякі недоліки. Всі свої меблі він помаленьку переніс на третій поверх, розташував там книжки в шахах, картини на стінах, столик з друкарською машинкою тощо. У своєму апартаменті почав фарбувати стіни, потім вікна й двері, а підлогу залишив на останнє.

Щось за кілька днів, як він розмістився на третьому поверсі, листоноша приніс йому пошту та поспішного листа. На лист він звернув увагу, що мав оригінальний коверт рожевого кольору з значком „спешел делівері”.

— Від кого це? — подумав, розкриваючи коверт.

На блакитному аркуші в лівому горішньому кутку рожева троянда і три зелененькі листочки дихнули в обличчя парфумами.

— Що за несподіванка? — ще більше здивувався він таким ніжним оформленням.

Письмо дрібнесеньке, бісерно-рівне, рядки на не-лінійованому папері були виведені так рівненько, немов би в друкарні.

Добрідень, Петре Васильовичу!

Прочитав він початок листа, і щось знайоме до бо-лю пронеслося в думці. Не мав терпіння читати весь зміст, хутко перевернув лист і глянув на підпис. Підпис: Леся Тимошенко.

Гарячою повинню вдарило в обличчя. Давно мину-ле стало перед очима, мов сьогодні. Ось її ясний погляд, струнка постать у студентському одязі, синя спідничка, фартушок. А тут ніжна ручка торкалася цього паперу. Що ж вона пише, де тепер перебуває? І повернувши на першу сторінку аркуш, почав спрагло читати листа від приятельки з шкільної лави. Дорогенька Леся писала, як вона випадково натрапила в газеті на його ім'я під статтею і як раптом у неї спалахнули чудові спогади з студентського життя, прогулянки над Дніпром, забави, мрії та пляни на майбутнє. І, роздобувши з трудом його адресу, рішила написати листа.

Чоловік її загинув у більшовицькій катівні НКВД, а вона, рятуючись від безжалісного комуністичного ре-жиму, виїхала на Захід і опинилася в Америці. Живе са-мітна і дуже сумує на чужині.

Залізник двічі прочитав листа, і все більшою ра-дістю наповнялися його груди. Вже ріднішої й ближчої на чужині людини він не знайде. Тішився по-школярсь-кому, немов би дістав блискуче свідоцтво про закінчен-ня школя. Так вони колись удвох, за студентських літ, тишились обопільно успіхами.

Зараз же написав зворушливого листа, ніжного й сердечного. Немов би розшукав рідну матір або сестру.

Описав усю свою епопею скитання аж до останнього дня. Летунською поштою послав у Бофало, де жила Леся.

Відповідь дістав на четвертий день. Леся дуже втішена, що це саме він. Скаржилася на самотність і наближення старости. Висловила гаряче бажання зустрітись.

Ще один лист написав Залізник і ще дістав відповідь. І так розпочалося жваве листування, щораз більше й щиріше, зближаючи старих друзів і товаришів. І тут уперше Залізник подумав по-справжньому про одруження. Кращої подруги, приятельки й помічниці в житті, як Леся, він на еміграції не знайде. В обережних натяках у листі про одруження, Леся не заперечувала. Навпаки, всією душею горнулася до нього.

Яка ж вона тепер, чи така ж діяльна та жвава, як і колись? Та хіба це має значіння! Він її знав студенткою з найкращого боку. Виховалася вона в родині чесній, працьовитій і національно свідомій.

Відпустку на фабриці Залізник одержав наступного тижня. На всяк випадок пішов до лікаря Гарасима, забезпечити себе лікарською посвідкою.

— Що болить? — запитав Гарасим, коли Залізник зайшов до кабінету.

— Хочу женитися, — засміявся Залізник.

Лікар поважно подивився на обличчя свого нового пацієнта й з острахом запитав:

— Чи ви часом не здуріли?

— В повній свідомості йду на стражденню путь, — відповів жартوما.

— Дивіться, я вас попереджаю. В Америці легше відсидіти в тюрмі кілька років, як терпіти на шиї жінку. Майте на увазі, потішуйтеся сьогодні, а ціле життя будете нарікати. Попереджаю, коли зламаєте собі ногу, схопите венеричну хворобу, я вас вилікую. Але від жінки — пропадає година.

— Та вже — що буде. Беріть аналізу крові. Я хочу оженився і все.

— Мій обов'язок перед своїм сумлінням попередити вас, як доброго українця. Я просто рятую вас від мотуза, що його ви добровільно натягаєте собі на шию. Ви ще потрібні для національної справи, на вас чекає Україна, а ви гинете. Подумайте про це. Чи ви знаєте, які існують закони в раю?

Ні, не знаю, — признався Залізник.

— Ну, то слухайте. Підходить до брами райської чоловік. Апостол Петро на брамі питає:

— Жонатий?

— Ні, відповідає той.

— Біди не знаєш. Іди в пекло. — сказав апостол.

І пішов бідаха в смолі гарячій купатись. А позаду циган стояв і прислухався.

— Ти жонатий? — спитав його апостол Петро.

— Двічі жонатий, — вибухнув циган для певности.

— Іди в пекло. Дурнів до раю не пускаю, — відповів циганові Петро. Так і вам буде, бож ви були жонаті.

— Бачите, вперше я був одружений з дівчиною, а тепер з удовичкою. В раю це буде розумітися як раз одружинений.

— Не хитруйте, пане Залізничче, Бог знає, що між дівчиною й удовичкою тепер різниці нема аніякісінької. Ну, та вже коли наполягаєте, закачайте рукав.

Місце на літак знайшлося тільки в понеділок і це навіть було добре. З посвідкою аналізу крові, з громадянськими паперами Залізник о десятій годині ранку сів на літак, а о дванадцятій стояв у скромних покоях перед Лесею Тимошенко та зворушливо тиснув її ма-

леньку теплу ручку з тоненькими пальчиками в своїй долоні. Це була найщасливіша зустріч, яку він пригадає на еміграції. Щира, тепла, рідна й дорога. Леся була така ж красуня, як і замолоду, лише посивіла й поповнішала. Але так само весела й щебетунка, жартівлива й до тепла, як і раніш.

Оформлення зайняло два дні, включаючи вінчання в церкві. А вже четвертого дня, в четвер, Петро Васильович повернувся до Філядельфії з дружиною Лесею не Тимошенко, як раніш, а Залізняк.

Завівши дружину на третій поверх, Петро Васильович розповів про якусь дивну містичну силу цього апартаменту, в якому мешканці одружуються, як і він також.

— Наше одруження я завдячую Богові та долі, а не містичній силі, — промовила Леся з ноткою ніжності в голосі й поцілувала Петруся.

Упорядкувавши апартамент, Залізняк переніс усі свої пожитки, меблі, книжки, охолодник тощо, в свіжо відновлене приміщення, яке пахло ще фарбою. Розставляти меблі, як і прикраси, та створити приємний затишок доручив тепер Лесі. Фіраночки, вазони, картини — все це справа рук господині, і Леся з приємністю почала, на свій смак, прибирати в кімнатах. Як мистець одним мазком пензля викликає на полотні людське вражіння, так і жінка вміє в чотирьох стінах з різних простих речей створити щасливий затишок.

У неділю Петро Васильович з дружиною пішов на академію, влаштовану всіма організаціями Філядельфії в роковини штучного голоду в Україні, створеного комуністичною Росією під кермом комуністичної партії.

Повернувшись пізно вночі додому, Залізняк поба-

чив, що кімната на першому поверсі, де мешкала Кеке-лія, вільна. Лише згорнена купа сміття лежала серед кімнати.

Слава Богу, стара звідниця вибралася, — промовив до Лесі.

— І як вона так хутко впоралася! — дивувалася Леся.

— Напевно хтось допоміг, — висловив здогад Залізник. — Та вже тепер будемо, нарешті, мати спокій, — втішився він.

Та передчасно радів Залізник. Відмикаючи кімнату на другому поверсі, він почув на третьому поверсі якийсь шум, гуржіт, шарудіння й тихі кроки. І все це доносилося з фронтової кімнати.

— Хто б це міг там поратись? — звернувся він до Лесі.

— Може знову якась удовичка без дозволу в час твоєї неприявности перебралася. Ти нікому не обіцяв помешкання?

— Нікому, та й ключів ніхто не має. Я ж іще мушу там пофарбувати, а тоді вже когось пустити.

Піднявшись на третій поверх, він побачив Кеке-лію, що розставляла свої меблі.

Що це ви тут господарюєте? — з обуренням запитав.

— Ви мені написали, щоб я звільнила свою кімнату для ремонту, от я й перебралася тим часом сюди, — відповіла, не повертаючи голови, й продовжувала далі прибивати до стіни килимок над ліжком.

— Таж я в першу чергу хочу тут фарбувати кімнату, — вигукнув з серцем господар.

— А ви розпочинайте фарбувати мою кімнату, а я тут поживу, може, тим часом і мені жених трапиться, та

й кину ваше брудне мешкання, — відповіла єхидно Кекелія.

Чи вона це поважно чи лише жартує, Залізняк з голосу не міг уторопати, а обличчя Кекелії не видно.

— То ви думаєте, що я вас терпітиму в своїй хаті, поки не знайдете жениха?

— Це ваша особиста справа, хоче терпіть, а хоче мовчить. Але я покищо буду мешкати на третьому поверсі, — реторично пояснила.

Спокійний тон розмови Кекелії дратував його. Її впевненість ножем різала почуття, залишаючи незагоєну рану. І до чого витончено нахабна особа.

— Пані Кекеліє, я вас дуже прошу залишіть мое мешкання по-доброму. Знесіть негайно свої речі в свою кімнату й шукайте собі деінде мешкання. Я вас не хочу бачити одного дня.

— Еге, оце зараз так і послухаюсь. Швидше трупом ляжу ось тут на порозі, як піду з цієї кімнати. Я вам буду платити так, як платили всі мешканці або навіть ще більше, але не виберуся, поки не знайду собі товариша життя, як усі люди.

Збожеволіла жінка, — подумав Залізняк.

— Я не хочу вашої платні, не хочу в своїй хаті мати ворога, знайдіть собі мешкання в таких людей, що вас поважатимуть і шануватимуть.

— Навіть поліція мене не примусить покинути цей апартамент, — завзято відповіла.

Залізняк повернувся в свою кімнату. Розповів дружині розмову, додавши:

— Таж ця страшна жінка може отруїти мене, підбравши ключі до кухні.

— Біжи до адвоката, передай йому цю справу. Мусять же в Америці бути якісь права й для господаря, коли він не мириться з мешканцем, — порадила дружина.

Адвокат узявся за справу по-діловому. Викликав Кекелію й запропонував вибратись.

— Господар має право робити в домі ремонт і виселити мешканців, — пояснив.

— Куди ж я стара виберусь, не знаючи мови, хай господар знайде мені мешкання, — поставила, нарешті, свої вимоги Кекелія.

Адвокат з вимогою Кекелії погодився й написав Залізнякаві знайти жінці мешкання.

Залізник радо взяв на себе це завдання. У Філядельфії тисячі вільних мешкань. За мешканням не треба ходити та шукати. Досить вийти з хати і вже по-сусідству вільні мешкання. За кілька годин Залізник подав Кекелії шість мешкань у різних дільницях за таку ж саму ціну. Кекелія збагнула свою похибку аж тепер. Та вже було пізно. Від мешкань, які знайшов Залізник, вона відмовилась, а розпочала сама розшуки, маючи на увазі свої вимоги.

День-у-день ходила вона по Філядельфії в пошуках апартаменту, щоб був у будинку з чергою 1313 і на третьому поверсі з фронту. Після довгих пошуків її праця завершилась успішно. Вона знайшла апартамент на третьому поверсі з фронту в будинку 1313, лише число вулиці інше. Того ж самого дня поспішно, щоб хто не перехопив, вона забрала в авто свої речі й переїхала на нове помешкання.

Мешкання, що його найняла Кекелія, занадто довго стояло вільним і тому в кімнатах був тяжкий дух від котів і прусаків. Але радісна Кекелія з приємністю вичистила кімнати, помила підлоги, попаперувала й розмістилась. У вікнах чистенькі фіраночки, на долівці килимок. Хіба вона гірша за Югину? Хіба до неї не завітає добра людина, щоб ділити на старість спільне життя? Кекелія терпеливо чекала на свою долю. Матеріальні

справи її трохи надщербилась. Купців на ляльки поменшало, у звідництві щоразу менше успіхів, а старечої пенсії не вистачало.

І раптом Кекелію осяяла блискуча ідея. Виробляти метаморфозу. За краєвим рецептом виробляти чудодійну метаморфозу до лица красунь. Масть, що відмолоджує обличчя, усуває прищі, виводить ластовиння, згладжує зморшки й вибілює шкіру. Лице після цієї чудодійної масти стає біле, як лебединий пух. На щічках загоряється ніжний дитячий рум'янець. Ну, чи відмовиться дівчина або й молодиця від таких спокусливих властивостей масти.

В рух пішли розмови, поради, звабні обіцянки. Жінки, дівчата, навіть старі бабусі линули до Кекелії по метаморфозу. Слава негайно розлетілася по всій Філядельфії. Купляли по три слоїки разом, щоб вийшло дешевше.

Таємниця виробу метаморфози була відома лише Кекелії. Вона купувала в аптеці Гавсмана білила, зривала з них фірмові налічка й продавала за метаморфозу за краєвим рецептом.

Так і промишляла Кекелія на третьому поверсі будинка 1313 та все чекала.

А жених усе зволікав і зволікав.

Стояла тепла осінь. Найкраща пора року в Америці. Повітря ніжне, як оксамит, пестить обличчя, а легенький вітерець залюбки скидає з дерев золоте листя. Осінь пізня, а троянди та хризантеми квітнуть до січня. Лише по новому році розпочинається у Філядельфії зима. Та й що то за зима! Снігу, як кіт наплакав, і санками бавитись нема де. Зате осінь суха й тепла тут, чудова. І то-

му в цю пору року найліпше влаштовувати прогулянки, пікніки, забави на свіжому повітрі тощо.

Дмитро Пилипович Сидоренко працював на фабриці, що була оточена старим парком. Високі дерева, широкі доріжки, посипані пісочком, а біля дерев лавочки, на яких завжди відпочивають люди. Тут і старші куняють над газетою, тут і молодь проводить вільний час. І завжди тут весело й гарно.

Дмитрові сумно. Прикро й чогось тяжко. Не все так склалось, як мріяв. Якесь прихована тривога завжди переслідує його і від цього він відчуває себе погано. Здається, ніщо не болить, а в грудях якесь невимовна туга. Чому, і сам не знає. Але якесь передчуття, як барометр на погоду, віщує щось недобре. Хоч би чого не трапилось у дорозі. Тепер стільки автових аварій, стільки розбишацьких нападів серед дня, стільки дитячих злочинів. А він же тепер узяв на себе обов'язки виховника дітей і опіку над родиною.

Сьогодні він особливо відчуває якусь тривогу. В обід, передавши обов'язки своєму заступникові, відпросився на годину додому. Довідатися, що там роблять діти. Не так давно Боря влип у злочинну історію, ледви виплутали. Для розваги з товаришами узяли чуже авто й почали гасати по місту. Поліція схопила і в тюрму. Визволили з великими труднощами з тюрми, але він покинув школу. Пішов на газолінову станцію помічником механіка. А яка з того користь? Грошей зароблених однаково додому не приносить, а росте, як бур'ян, без освіти.

Якось нагадав хлопцеві:

— Боря! Таж тобі треба освіту здобути.

— Я й без освіти знайду собі фах для прожитку, бундючно відповів і, запаливши цигарку, вийшов. Чуба відростив, як грива в коня. А Мілена тішиться. От

і виховуй чужих дітей. Коли б рідний, то знайшов би, що робити. З Алою ще гірше. Мілена наповратилася зробити з дівчини балерину. Ледви влаштували в балетну школу, шість місяців походила і раптом звихнула ногу. Після невдалої операції цілком кульгає. От усе майбутнє й перекреслене. А все через Міленині химери. Бо дітей треба виховувати в школі, а не вчити танців та гри на баяні. І тому Дмитро хвилювався за дітей. Все ж таки він їм батько.

Запаркувавши авто, Дмитро зайшов у хату.

— Ну, як, Ало, на ніжці не розходиться пухлина? — запитав дівчину, що сиділа над мискою з гарячою водою й парила ногу.

— Як попарю довше, то легшає, а піду на вулицю, то знову пухне, — відповіла сумно.

— А де ж мама?

Пішла ще зранку в супермаркет і досі нема.

Дмитро схопився й вийшов. Гляди ще хтось нападе та покалічить. Тепер стільки нападів серед білого дня. І чого вона пішла в крамницю, коли ми в суботу на тиждень накупили, — дивувався він, сідаючи в авто.

Зайшов у супермаркет, оглянув широке приміщення, Мілени ніде не побачив, хоч людей небагато. Помандрував поміж стендами з товарами, розглядаючись на всі боки. Аж раптом, у самому кутку крамниці, між скринями стояла спиною до нього Мілена, а проти неї чорнявий та гарний чоловік. Цей гарний чоловічина тримав сміливо її за руку, і обоє весело реготали.

Дмитро аж занімів. Злякався, сам собі не вірив, побачивши таке ганебне явище. Хутко позадкував і захищався за поліціями. В грудях гучно бухало серце. Виглянувши, помітив, як Мілена поправляла тому чоловікові гальстух на дорочці. На це вже він не міг дивитись. Як злодій ховаючись, крадькома вискочив із крамниці й

подався до свого авта. Його обличчя горіло з сорому, мов від вогню. Приїхав додому, ліг у кімнаті на софу і зціпив зуби, щоб не дзеленькотіли. Намагався втихомирити розладжені нерви, поки вернеться Мілена.

— Не знайшли мами? — запитала Ала.

— Ні, не знайшов, — тамуючи хвилювання, відповів і примкнув очі.

Та ось до хати вскочила розум'янена веселенька Мілена. В руках у неї не було жодного пакунка з крамом.

— Ти вдома? — здивувалась.

Чогось нездоровиться, голова болить, — відповів якомога спокійніше.

— Візьми аспірини, то й пройде, — порадила бай-дуже й пішла в кухню.

Дмитро трохи полежав, заспокоївся й вийшов. Так ось воно передчуття тривоги, — подумав. Сів в авто й поїхав до фабрики, нічого не сказавши Мілені.

— Це не може бути, у мене просто хвороблива підозра, — заспокоював сам себе. Спочатку треба все добре перевірити, а потім підозрівати. Але чого ж тоді чорний циганчук тримав її за руку, чому вона поправляла йому гальстух? — кричав усередині якийсь обурений голос. І Дмитро гнав авто, мало не зударився. Закоханий у Мілену до сп'яніння, він утратив спостережливість і нічого не помічав, аж поки цей ганебний випадок подружньої зради не витверезив його і він не прозрів. До цього часу він її так любив, як можна любити жінку один раз у житті. Мало не молився до неї. Тепер немов би хто в солодке питво хлюпнув ківш гидкої отрути, і в одну мить чарівний напій перетворився в огидне питво. Так його любов перетворилась у несамовиту ненависть. У цю мить він ненавидів Мілену.

Вихований у родині з твердими підвалинами високої моралі, не знав, що розпусні жінки не здатні щиро

кохати й поважати не тільки когось, а й саму себе. Розпусна жінка заради кращого власного життя здатна на все. Для неї почуття чеснот чуже, подружня вірність невідома. Правда, для неї страшніша за ворога. Лише брехня, як засіб виправдання й прикриття своєї ганебної поведінки, культивується з неймовірною тонкістю та мистецтвом. Брехнею та обманом сплетене все її життя. Громадська опінія, якою він так дсрочить, для розпусної жінки цілком байдужа. Мілена вроджена гедоністка, що ставить понад усе особисту насолоду та вигоди.

До самого вечора на фабриці Дмитро нервувався й зідхав, передумуючи тисячі різних явищ у житті людини. Повернувшись додому трохи заспокоєний, жодним своїм рухом чи словом не зрадив свого відкриття. Він ще раз хотів перевірити й упевнитися щодо подружньої зради Мілени. У розмові він і не запитав, чого Мілена ходила в супермаркет, а вона, нічого не знаючи, не призналася, що ходила до крамниці.

Наступного дня в обідню пору Дмитро рішив ще раз перевірити свою підозру. Вже коли Мілена зустрічалася вчора з тим чорнявим молодиком, то неодмінно її потягне й сьогодні, якщо ця зустріч була не випадкова.

Для кращої конспірації Дмитро попросив авто в свого приятеля, кашкет купив по дорозі, там же придбав окуляри й цілком перетворився. Треба бути дуже обережним, щоб не виявити свого слідкування й не наразитися на родинний конфлікт, якщо це безпідставна підозра.

Під'їхавши до супермаркету, зупинився в такому місці, звідки міг би спостерігати два виходи з крамниці. Закурив в авті й пильнував. Цілу годину нудився і вже хотів повернутися на фабрику, відкинувши безпідстав-

ну підозру, коли раптом із дверей вийшов той циганкуватий красень, підтримуючи делікатно під руку веселеньку Мілену. Підвів її до запаркованого „шевролета”. відчинив елегантно дверцята й запросив до авта. Сам перейшов на другий бік, сів за кермо й рвучко, по-молодецькому рушив.

Дмитро поїхав назирці. Переконавшись, що чорнявий приятель не підвозить Мілену до її мешкання, а повіз у протилежний бік, Дмитро поїхав на фабрику. Йому було досить.

Бурхливі думки купчилися, нагромаджувалися, як лід весною перед мостом, тріщали спиналися, готові ось-ось розірвати голову. І де ж це можна було припустити, щоб його дружина, недавно побравшись, пішла на таку ганебну зраду?! Хто б міг сподіватися, що після таких палких запевнень у коханні, так скоро зрадить? Тепер він пригадав, як сусід одного разу, загадково моргнувши, порадив йому брати дружину з собою на фабрику, щоб не нудилась сама дома. Пригадалось також, як часто в неділю Мілена досить пізно верталася дому, виправдуючися посиденьками в подруги. Йому й на думку не приходило перевірити, де вона була. А ще фатальна телефонічна розмова. Це сталося тоді, коли він, почувавши себе погано, не пішов на працю. І раптом десь перед обідом задзеленчав телефон. Він зняв слухавку й почув чоловічий голос, хтось питав про Мілену. Цей випадок Мілена дуже спритно виправдала якоюсь подією. Все це тепер разом пригадалось у голові Дмитрові, і він у безсиллі рвав папір, ламав олівці за креслярським столом. Уперше пошкодував, що не послухав батька й оженився з нею.

Під дбайливою рукою Петра Васильовича будинок 1313 за кілька тижнів із трухлявого патріярхального перетворився на гарний відновлений палац. Починаючи від східців перед парадними дверима й кінчаючи гзимсом на піддашші, все було пофарбоване темною охрою. Вікна, двері, гзимс, різьблена веранда, мудро плетена чавунна огорожа, висока хвіртка в садочок — все відновлено, відсвіжено, причепурено. В садочку посаджено нові гатунки троянд, посіяно грядочку матеолі та запашної м'яти. Попід огорожею хризантеми. Садочок, починаючи від вулиці, обведений живоплотом, і Залізняк лише довгими ножицями попідстригав трикутні піраміди, що, мов вежі, стриміли по кутах. Усе це з дбайливою старанністю разом із дружиною привів до ладу, щоб наступного літа було де з приятелями заховатися в спеку та відпочити.

В мешканні кожну кімнату пофарбував іншим кольором, чергуючи ніжно-сірий з лагідно-зеленим. Найкращі кольори, що заспокоюють перевтомлені нерви та сприяють відпочинкові зору.

Петро Васильович походив з заможної селянської родини, тому вроджена статечність і господарність були властивістю його вдачі. Він усе робив з розрахунку на вічність: міцно, солідно, дбайливо. Закінчивши все назвні і всередині мешкання, він з любов'ю оглядав своє твориво і був задоволений працею. Все блистіло фарбою і лаком. Тепер уже спокійно можна повернутися до друкарської машинки і продовжувати статтю. Він не мав права марнувати час, бити байдики, розтринькувати дні. Життя таке коротке, що гріх нічого не робити. Виконуючи щоденно дрібні справи, він усвідомлював собі, що деталями й дрібницями творяться грандіозні речі, які ніколи не пропадуть. Він вірив у працю всією силою свого переконання і тому працював. Він знав,

що кожна людина зобов'язана перед своїм сумлінням і перед нацією залишити по собі добрі сліди.

Для одних це мистецтво, для других боротьба з ворогом на полі бою, іншим — написати добру книгу, а ще іншим виховати гарне покоління.

Петро Васильович сидів за столом і друкував. Раптом дзвоник. Незадоволений спустився донизу. Біля дверей незнайома жінка.

— Я до вас, пане Залізничче, з дуже важливою справою, — посміхнувшись, промовила вона, поважно оглядаючи Залізняка з ніг до голови. На ній гарний і дорогий плащик, а під капелюшком сучасна зачіска.

— Прошу, кажіть, що ви хотіли? — нетерпеливо перепитав, приглядаючися до жвавого рухливого обличчя з проникливими очима незнайомої людини.

— Ходімо до хати. Це така справа, що на порозі не вирішується, — наполягала жінка.

— Коли треба, то заходьте, — ще більш незадоволено відчинив перед жінкою двері й показав на східці, що вели на другий поверх.

Умистившись у запропонованому кріслі, жінка оглянула кімнату і, переконавшись, що свідків нема, притишено розпочала:

— Я хочу, пане, купити вашу хату, — сказала й пильно дивилася на Залізняка, не спускаючи очей.

— Та ж я своєї хати не продаю, — здивувався він.

— Я знаю. Але я вам пропоную добру платню. Подвійну ціну дам за хату і то готівкою, — ще тихше запропонувала жінка. І зараз же журно додала: „Вам ця хата цілком не потрібна. Ви, слава Богу, вже одружилися, а в мене дві дочки на відданні. Одній тридцятка минула, а другій ось двадцять п'ять наближається. То що я маю з ними робити, де я їх подіну? Змчуйтеся, — мовила, і її очі наповнилися слізьми.

— То що ж тут спільного з моєю хатою?

— Дуже багато. Ви самі це добре знаєте. Уважте мені, дсротий пане! Вам же однаково, де мешкати. А мені ця хата відчинить дівчатам двері в життя, як студентіві свідоцтво про закінчення школи.

— А я де буду мешкати?

— За ці гроші, що я вам дам, купите собі хату в найкращій дільниці, і вам же однаково, аби хата, а я си-вію за долю своїх дочок, — скаржилася засмучена жінка.

— А коли я вам запропоную саме той апартамент, де щастить людям?

— Ой, голубчику! Так то й зайняти?! По правді кажучи, цю хату ми з сестрою мали на думці купити. Вона так само без чоловіка і з дочкою на виданні. Ми й рішили спільно придбати щасливу хату, і може Бог пошле дою і нам, і нашим дочкам. Я ж теж не спрара ще. Ви не турбуйтеся за гроші, сповна заплатимо. Кажіть, скільки?

Залізник задумливо ворушив пальцями чуба на голові. Пропозиція спокуслива. Дільницю, в якій він мешкає, шаланим потоком заповняють мурина. Незабаром страшно буде ввечорі на вулицю вийти. А коли ці жінки з безталанними дочками шукають долі в цій хаті — щастя їм Боже. Бо й справді, не одна жінка вийшла заміж із цієї хати. Може й цим пощастить.

— Скільки ж ви можете заплатити за мою хату? — несміливо запитав.

Очі в жінки, досі холодні й напружені, великі й довірливі, раптом спалахнули нечуваною радістю, і вона аж підвелася з крісла.

— Повну вартість хати і ще стільки. Кажу ж вам, подвійно.

— Дякую. Але я вас грабувати не буду. Візьму лише вартість, скільки я вклав у неї.

— Боже ж мій! А кажуть, що в Америці люди без серця. Твердять, що гроші засліпили честь, правду й людське сумління. Неправда! Хто чесним уродився, чесним і помре. Ваша душа, пане, янгольська. Нам ці гроші дуже тяжко прийшлися. Сердечно дякую вам за людяність. То коли ж ми підемо до рілестейту з оформленням?

— А чи ви знаєте, скільки моя хата варта? — для певности запитав Залізник.

— Не турбуйтеся. Ми вже знаємо, скільки ви заплатили, вже давно розвідали. Ціле життя будемо вам вдячні. Йй-Богу, на весіллі перше місце вам, — засміялася щаслива жінка.

— Щастя вам, Боже. Буду радий, коли моя хата й вам принесе щастя. А щодо оформлення, то можемо розпочати хоч би й завтра. Однаково треба пару місяців на оформлення.

Жінка ще раз щиро подякувала й вийшла, а Залізник пішов до дружини поділитися з нею своїм рішенням.

Та не судила доля тій жінці купити, а Залізникові продати щасливу хату. Дільниця, в якій мешкав Залізник, призначена на знесення. На цій площі плянується будова університету з численними викладовими залами, лябораторіями та гуртожитками і тому продаж будинків тут припинений.

Прибита горем жінка повернулася ні з чим до своїх дочок на виданні. Ця вістка приголомшила й Залізняка. Стільки праці доклав до будинка і тепер його будуть руйнувати! І вже за кілька тижнів прийшли люди з машинами й почали троццити кам'яні споруди, вантажити каміння на авта й вивозити за місто. Попереджений Міською управою Залізник розпочав розшуки но-

вого приміщення. Вартість хати й витрати на ремонт йому повністю повернули.

Дмитро Пилипович тяжко переживав своє відкриття. Розпучливо шукав заперечень, виправдань, намагався розвіяти свою страшну підозру. Це не може бути, це якийсь фатальний обман. Це ж межує з божевільством, щоб жінка, яка любить свого чоловіка, пішла на зраду. В чім справа? Які страшні сили змусили її стати на цей ганебний шлях? Але ж він сам пересвідчився, сам власними очима бачив, як вона кокетувала з іншим, сіла в його авто й поїхала. Поїхала не додому, де чекає на неї хвора дочка, а поїхала розважатись!

— Ганьба! Ще раз ганьба! — кричало щось на весь голос у його грудях. Тоді треба ж застрілити того циганчука. А хіба це виправить помилку? Хіба врятує родину, коли вона попливла по похилій небезпечній дорозі?

І знову Дмитро в безсиллі палив цигарку за цигаркою.

Він же Мілені вірив беззастережно й любив безмежно. Сподівався, що й вона його любить, і вірив, що без взаємного довір'я не мисленне подружжя. Для його чутливої вдачі з тонкою сприйнятливістю ця зрада була особливо болючою. Йому було соромно за Мілену перед собою, перед батьком і матір'ю, перед цілим світом. І хоч його батьки ставилися до Мілені недовірливо, але він, сліпо закоханий, нічого не помічав і вірив їй безмежно. Він непримиренний ворог тих подруж, що не можуть гармонійно жити, шанувати й поважати одне одного. Він ганьбить розлуки, засуджує кожного, хто вдається до цього закону, не знайшовши розуму, сили й

терпіння самому полагодити родинні розбіжності. А тепер сам опинився перед Гамлетовим „бути чи не бути”. І дивно, він, твердий захисник міцного родинного життя, тепер сам завагався, сам опинився в сліпому куті. З одного боку громадська думка, а з другого — розпусна жінка. Які демонічні сили штовхнули її в обійми ганьби? Чого їй бракувало, коли він відповідає всім вимогам щасливого родинного життя?

Палка, щира й чиста любов до Мілени перетворилася її нерозсудливим вчинком у несамовиту ненависть. Він готовий того брутального коханця знищити одним пострілом з пістоля. Це він спричинник усього зла. А може вона? Може ініціатива від неї? Вона ж бо перед престолом, під час вінчання, склала присягу вірності. Чому ж порушила, поламала цю присягу перед Богом і знівечила все життя?

Дмигрю тяжко переживав. Він не їв, не спав ночами. занедбав себе, схуд, змарнів. За останній місяць уже кілька разів приловлював Мілену на брехні. І ці випадки болісно й дошкульно вражали його. Жінка — джерело всякого лиха, — пригадав Сократів вислів. І це лихо він переживає. Або взяти останню брехню. Випроваджуючи його на працю, не знаючи його підозри, солоденько промовила:

— Дмитрусю, я сьогодні хочу поїхати на виставку квітів, можна? — запитала, заглядаючи любо в очі.

У нього болісно стиснулося серце. Але він себе не видав.

— Ну що ж, коли ти бажаєш гарно провести сьогодні час, то їдь на виставку квітів, хоч можна було б поїхати в неділю разом.

— У неділю ми, Дмитрусю, збирались у кіно, забувся? — лукаво нагадала.

— Дійсно, в неділю ми збиралися в кіно, — то тоді,

серденько, іди на виставку. Іди, голубко, розважайся — ніжно поблагословив він її на підлу зустріч, а в прудях аж кипіло. Оце й буде нагода або розвіяти безпідставні підозри або ще раз устійнити підлу зраду. Тепер він ще раз прослідкує і ще раз переконається, чи має він рацію підозрівати її в злочині. Може вона невинна, як немовлятко, може й тоді з циганчуком їздила в якійсь іншій, далекій від зради справі. Може й тепер він безпідставно запідозрює її в злочині.

Піду, піду на виставку квітів, загляну і ще раз переконаюся та перевірю. Я не можу носити підозри в грудях, що пече мене гадюкою, терпіти зневагу до себе, коли це правда. Я не буду ховати голову, як струсь під крило, в час небезпеки для родинного спокою, коли мова про честь моєї дружини, про честь цілої родини. Ми ж щойно розпочали життя. Піду й остаточно впевнюсь у своїй підозрі. Коли вона на виставці буде сама, коли моя підозра безпідставна, то я виправдаюся, що завітав зробити їй милу несподіванку, і ще більше любитиму її та шануватиму. А коли й цим разом вона в товаристві циганчука, то...

Цей випадок зради нагло розвіяв чари кохання, в яких він так солодко купався, зірвав з Мілени авреолу святости, чесности, недоторканости й недосяжности для інших чоловіків. Цей випадок обезцінив її в житті, знебарвив у його очах, обікрав, збіднив і спустошив її душу та й ціле життя, кинувши в багню, де купаються пропаші повії. Чи схоче й чи зможе він звати її в дальнішому своєю дружиною? Це покаже сьогоднішній день.

Виїжджаючи на працю, Дмитро захопив із собою револьвер. Він узяв цю смертельну зброю рішуче й безкомпромісово. Коли в родині існує зрада, то її треба змити кров'ю. Сьогодні хтось мусить згинути. Хто? — він ще й сам не знає. Все залежатиме від збігу обставин,

від сказаного слова, від інтонації голосу та навіть від погляду очей. Посмішка, якою Мілена обдарує циганчука в його приявності, буде присудом циганчукові. Жертвою в першу чергу може стати спричинник зла — циганчук. Може бути й Мілена, коли він виявить, що вона циганчука кохає, і нарешті, може бути постріл у власну голову. Бути розп'ятим біля ганебного стовпа, на людський осуд, він не хоче. Все буде залежати від зустрічі його з ними на виставці квітів, від привітання, від поведінки циганчука та Мілени, — міркував Дмитро, жуну-чи авто-м на роботу семидесятимилевою швидкістю.

Засвідчивши себе на праці перед адміністрацією, Дмитро попрацював пару годин і відпросився в наглій потрібі. Сів в авто й поїхав на виставку квітів.

Виставка квітів відбувалася в Конвеншен Голл, у залі, де вміщається тридцять тисяч осіб під час конвенції. Ця велика зала тепер перетворена в парк. Різномірні тропічні дерева творили чарівну природу, а чудові квіти цілим морем заповнювали залю. У великих кадовбах, коритах, горшках і так у штучному ґрунті квітли тисячі чудових рослин. Люди товпилися, дивувалися й тишилися таким гарним видовищем. Дмитро обережно проходив поміж натовпом і приглядався не до квітів, а шукав поверх людських голів Мілени. І раптом зацікавився. Мілена стояла з циганчуком і приглядалася до штучного потічка, що дзвенів, пробігаючи між білими камінцями.

Все в Дмитра потерпло, а очі затуманились. Він відрухово присів, ховаючися між людьми, потім немов би щось загубив, зігнув голову й повернувся до виходу. І за револьвер забув, і забракло відваги підійти. Він навіть не знав, де знаходив слів, чим би він міг виправдати свою появу на виставці. Поспішно вийшов, як злодій із залі, сів в авто й повернувся до праці. До вечора голова паморочилась. Не знаходив собі місця, тинявся по

фабриці, відповідав на запити нервово, невпопад і лише кури́в. Повернувшись додому, і словом не виявив свого сьогоднішнього відкриття перед Міленою. Йому було так соромно й так боляче, що не знаходив слів. Певен був, що коли зачепить цю тему в розмові, то виникне непоправне. І він цього боявся.

Раптом майнула блискуча думка. Він чув від людей, що дитина міняє характер жінки, скріплює її моральність і зміцнює родинні взаємини.

І дійсно, давно вже час мати дитину, а в Мілені нічого не помітно. Вибравши нагоду, коли дітей не було в хаті, Дмитро лагідно запитав:

— Скажи мені, Міленочко, коли ж ти, нарешті, нагородиш мене сином?

— І тобі, Дмитрусю, дійсно, хочеться пелюшок у хаті?

— Дивна відповідь. Таж, одружуючись, я в першу чергу думав про нащадків, про сина.

— Дмитрусю, таж ми маємо двоє діточок, хіба це не твої діти?! —

— Я їх усиновив і тому про це зайво розмовляти. Але, крім них, я хочу мати сина з власними генами, з власною кров'ю.

— Так саме і я хочу мати з тобою дитину, — зідхнула Мілена, — але що я зроблю, коли в цьому не я винна, а ти нездатний, — і посміхнулась.

Цим незначним словом пронизала Дмитрове серце, як списом. Його немов би хто вжалив огруйним жалом. Вражений заввагою Дмитро вмовік приголомшений. І як же це йому не спадало на думку раніше? Мілена ж дійсно має двоє дітей від першого чоловіка, а він..! нездатний. Який жах!

Більше він нічого не запитував. Наступного дня, повертаючись із праці, зайхав до лікаря.

Лікар докладно оглянув Дмитра, взяв на аналізу проби й попросив заглянути по результати наступного тижня. Дмитро вийшов з тривоگو і в гострому напруженні. Тяжке пригнічення, яке йому створила Мілена, ще не вивітрилось. Наступного тижня Дмитро, хвилюючись, відвідав лікаря.

— Можу вас порадувати, — ви здоровий і здатний на сто відсотків. Усі аналізи на вашу користь. Та щоб в'яснити причину, пришліть до мене ще вашу дружину. Дмитро подякував і радісний вийшов. На душі стало світло і тягар із серця зник. Та разом із полегшею знову насунулася тривога. Чому Мілена не хоче мати з ним дитини? Чи не криється тут якийсь підступ, недовір'я, шахрайство в життєвих взаєминах. Чи не підготовляє вона нагоду кинути його й не бути зв'язаною ще однією дитиною! Різні думки перепліталися в Дмитра, що однаково любив Мілену і боявся її втратити.

Залишившись після вечері з Міленою в кімнаті самоті, він знову розпочав розмову.

— Нам, Міленко, все таки треба виявити, хто з нас винен у бездітності. Минулого разу ти кинула на мене підозрою, і я змушений був піти до лікаря. Тепер твоя черга.

— То ти мене посилаєш до лікаря, щоб я стояв перед ним голою, а він заглядав до мене?! — вибухнула громовицею Мілена.

— Не гарячись, Мілено! Лікар на те має дозвіл, щоб людей роздягати й заглядати скрізь, де йому треба. І в цьому нема нічого образливого, а ти не прикривайся непорочністю Діви Марії і не виставляй себе пуританкою. Я хочу мати сина і тому прошу піти до лікаря. Розумієш? — закінчив він твердим і рішучим тоном.

Мілена вперше побачила Дмитра таким розгніва-

ним і строгим. Виявила, що й це м'яке клоччя може бути крицею.

— То ти мені перестав вірити, що я здатна жінка, не бачиш перед собою моїх дітей? — вигукнула й заплакала.

Фальшива гра Мілени тепер на Дмитра не впливала. Він знав, що ці сльози показові, артистичні.

— Я не маю підстав тобі не вірити, але мені треба в'яснити причини, які перешкоджають нам мати сина. Може мені треба вжити якихсь ліків, може тобі чогось бракує, — лагідним тоном пояснював, а в душі щораз більше наростало недовір'я.

Мілена заспокоїлась. Вона рішила піти до лікаря з дитячими метриками й доказати, що вона здібна.

— Добре, я піду й принесу тобі довідку, що я цілковито здорова, — гнівно промовила Мілена.

— Дуже буду тобі вдячний, — закінчив розмову Дмитро й пішов у свою кімнату.

У лікаря Мілена намагалася доказати свою спроможність бути матір'ю, бо вже була одружена й має двоє дітей.

— Дуже дякую вам, пані, за цінні інформації, але в організмі людини відбуваються зміни, і я мушу зробити аналізу.

Мілена не могла протиставитись, дозволила взяти проби й можливість оглянути її, — думала, що лікар ніколи не виявить її заходів. Лікар звелів прийти за тиждень. Однак, по аналізу прийшов Дмитро. Мілену це обурило. Але Дмитро й цим разом був крицевим.

— Ти, серденько, залиш свою химерність, — іронічно промовив він, — ця справа більше цікавить мене, як тебе. До того з лікарем я можу вести розмови більш відкрито на цю делікатну тему, що перешкоджає нам мати дитину.

Лікар зустрів Дмитра загадковою посмішкою.

— Причина знайдена, — поважно мовив він.

— Що саме? — нетерпеливився Дмитро.

— Будьте мужні! Ваша дружина стерилізована і ніякі ліки не допоможуть. Її материнство втрачене навіки.

— Навіщо ж вона це вчинила? — злякано гукнув Дмитро.

Лікар мовчки знизав плечима.

— Чи можете ви ствердити довідкою, що Мілена неспороможна бути матір'ю? — запитав Дмитро, готуючися до розлуки з Міленою.

— Певно, що можу, почекайте хвилину, — і за яку хвилину виніс Дмитрові офіційну довідку на фірмовім аркуші паперу. Заплативши лікареві за працю, Дмитро повернувся додому.

— Ну що, хто винен? — зустріла Дмитра зляканим поглядом Мілена.

Дмитро сумно подивився на Мілену й нічого не відповів.

— Чого ж мовчиш? Кажи! — гукнула вона, хвилюючись.

— Мілено! Все ясно, як Божий день. Ти спустошена й бездушна жінка. Ти заподіяла собі страшний злочин, свідомо вбила в собі все живе: і тіло, і душу. Ти знищила в собі святі обов'язки бути матір'ю. І між ними все скінчене.

Мілена дивилася на Дмитра великими зляканими очима і вся тремтіла. Та раптом, збагнувши своє падіння, голосно заплакала, патляючи пальцями кучері.

— Боже ж мій! І ти повірив наклепам? І ти відважився зганьбити свою дружину перед світом! І ти не маєш жалю до мене, що так жорстоко ставишся до тієї, що все життя, і тіло й душу віддала тобі. І ти тепер стоїш і дивишся та смієшся з твоєї вірної дружини!?

Дмитро не витримав, ухопив капелюха й вискочив із хати. Остання нитка тепцю увірвалась.

У повітрі нестерпна задуха. Люди, витираючи піт, ліпились у затінку садочків, сиділи на східцях будинків, шукали прохолоди в парку.

У вітальні в Сидоренків блаженна прохолода. Великий охолоджувач у вікні ковтав сізку й вологу і тому всі добре себе почували в кімнатах. Спека не дошкуляла. Повітря в мешканні сухе, свіже, приємне.

— Бачиш, Стасю, — звернувся Пилип Андрійович, з газетою в руках, до дружини, що вишивала якісь попки на полотні, — скритовбивник Сташинський Богдан сам признався, що на наказ Москви забив Степана Бандеру в 1959 році, а Лева Ребета ще в 1957 році. А ти пригадуєш, як я тобі читав більшовицький журнал „Перець” за січень 1960 р., де була надрукована стаття під назвою „Під чужим порогом”, советського борзописця Ю. Мельниченка. Там цей яничар писав, що Степана Бандеру вбив німецький фашист Оберлендэр... От правда й вилізла. Що ж тепер скаже Юрій Мельничук?

— Він просто мовчатиме і все, адже ж писав на наказ партії, — відповіла спокійно дружина, засияючи в голку нову нитку.

— Таж він, падлюка, паплюжив усе українське, він нас усіх називає зрадниками. Хто ж його приневолює до цього? В дійсності він сам зрадник, — хвилювався Пилип Андрійович.

— Заспокійся, он до нас хтось іде, — попередила дружина, почувши стукіт у коридорі.

У хату зайшов, з двома валізами в руках, Дмитро.

Поставив валізки біля шахви, а сам, скинувши капелюха, сів на софі. Батьки здивовано дивились на сина.

— Добридень! Ну, от я й повернувся, — привітавшись, промовив він і витер спітніле чоло брудною хусточкою.

— Як то повернувся? Немов би по опеньки ходив чи на полювання? — насторожено перепитав батько.

— Повернувся, як біблійний блудний син, — вимушено посміхнувся Дмитро.

— Щось я тебе не розумію, — розгублено звів густі брови батько і підвівся з крісла.

— Я розійшовся з Міленою й вернувся до рідної хати, — відповів Дмитро й запалив цигарку.

— Ще одна ганьба на мою голову сиву, — обурено гукнув батько й безсило сів у крісло.

— Ну що ж, завинив, чесно визнаю перед вами. Прикро, що не послухав вас. А от тепер необачно опікся, то буду в майбутньому обережнішим.

— То ти що, думаєш одружуватись і розлучатись можна так, як у танцях розбігаються викрутасами бітніки?

— Приклад не зовсім удалий, але цим разом цілком на місці. Мілену я покинув назавжди.

— Тоді погано вчинив, що одружився, не знаючи її, а тепер погано зробив, що розлучився, не шукаючи можливостей примирення. Може ти погарячився? Сам знаєш, що розлучаються люди гарячі, запальні, з низькою мораллю, розпусні або розбещені, а ти до такої категорії не підходиш.

— Це твоя, батьку, чиста правда. Саме такою й є Мілена. Розпусна, розбещена й запальна.

— Це перевірено чи лише припущення?

— Перевірено з повними доказами.

— Якими?

— Вона себе стерилізувала, готуючися до розпусного життя.

— Велика погань! — гукнув гнівно батько, підхопившись із крісла, і зразу ж сів. — Я ще з самого початку мав підозру до неї. Що ж ти думаєш тепер робити?

— Не знаю. Покищо хочу спокою й залікувати душеву травму. Я, тату, дуже багато за цей короткий час передумав, переболів, пережив. Ви знаєте, що я дуже довірливий до людей, терпеливий і обережний у висновках. Але коли вже зважився на розрив, то це у висліді цілковитого безвихіддя, — гірко ствердив Дмитро.

Батько сумно дивився на сина, на його змарніле обличчя, слухав і болісно хитав сивою головою. Він знає сина, як себе самого, вірить кожному його слову. Лише не міг збагнути, не міг уявити, як його інтелігентний син міг закохатись у цей бездушний манекен. Таж він знає, що родинне життя щасливе лише там, де існує душа. Де існують чесноти, довіря, любов і пошанівка. Нічого він такого не бачив у Мілени до сина.

—З того часу, як нас покинув, мати хворіє. Біжи, порадує її, — промовив батько, глянувши на дружину, що, схилившись над скатеркою, витирала сльози.

Дмитро підійшов до матері й поцілував її в щоку. Мати підвела голову, витерла сльози й відповіла синові цілунком у чоло, щирим і рідним.

Субота — день відпочинку. Це той вільний від роботи день, за який століттями боролися робітники цілого світу з працедавцями. У цій боротьбі працедавець скапітулював, перемога була по боці робітника. В Америці робітники два дні тижнево відпочивають, так само в Європі. Лише в щасливім ССРСР при так званій робіт-

ничо-селянській владі, невільно відпочивати два дні на тиждень, і робітник, працюючи в суботу, збагачує не свій добробут, а партійну бюрократію.

Петро Васильович любив у суботу полежати трохи довше. З восьмої до дев'ятої слухав радіопересилання Докії Дичко-Блавацької. Потім розпочиналась авдіція Галі Утрисько. А вже, поголившись, за сніданком слухав радісвисильню пані Ганусейки. Та з найбільшою приемністю слухав четверту з черги суботню радіовисильню, що її провадила Теодора Свистун. Це когорта працюючих жінок, провідних і невсипущих діячок мистецтва та культури, що забезпечують Філядельфію новинами не лише з національного життя, а й подають події з цілого світу. Особливо велику роль в піднятті національної свідомости українських поселенців в Америці відігравала безкорислива радісвисильня адвоката Свистуна. Тридцять довгих років щосуботи віддано й щиро всією душею й серцем підтримує він національне життя у Філядельфії. Це те джерело живої води, що її п'є тридцять років щосуботи українська еміграція.

Переслухавши всі ці радіопересилання, Петро Васильович з дружиною спокійно залишає своє мешкання й виходить полагоджувати інші справи.

Сьогодні небувала подія. До Філядельфії приїжджає з Нью-Йорку відома концертна співачка — Ганна Шерей. Хіба можна пропустити цей концерт? До того ж співатиме ще знаменитий співак Анатоль Радванський. Його чудові „Жита”, виконані чарівним баритоном, зворушать навіть вибагливого знавця мистецтва. І тому Залізник сьогодні іде на концерт. Приготоване все — і біла сорочка, і темний костюм, і зелена краватка, а черевики вичистив до блиску.

— Лесю, а ти чого не збираєшся на концерт?

— Таж сьогодні тринадцяте число, і концерт не відбудеться, — авторитетно відповіла.

— Що за забобонність? І звідки ти знаєш, що концерт не відбудеться

— Тринадцятка — цього досить. Це число завжди псує людям добрі наміри.

— Тільки не всім. От мені тринадцятка таланить. А ну ж подзвони в клуб і перевір. Адже ж оголошення давно вже висять.

— Оголошення висять, а концерту не буде, — продовжувала заперечувати Леся.

Петро Васильович розгнівався. Зняв телефонну слухавку й набрав число клубу.

Галло! Це клуб? Скажіть, будь ласка, чи концерт сьогодні відбудеться?

Щось зашаруділо, і Залізняк незадоволено поклав слухавку.

— Ну що? — запитала дружина.

— У тебе, серденько, передчуття, як у дєрвіша, де хата на замку, туди на обід не просись. Шерей захворіла і концерт не відбудеться. Як ти про це догадалась?!

— Шостим почуттям, — засміялась дружина.

— Але ти лише подумай, скільки щастя принесла людям у нашому будинку тринадцятка! Навіть своє одруження я завдячую тринадцятці.

— Хто його знає. Особисто мені з тринадцяткою не щастить. Кожного разу, коли мені доводиться спіткатися з тринадцяткою, завжди невдача. Я вже намагаюся обминати ту тринадцятку.

— А мені тринадцятка постійно щастить. Уяви собі, що я тринадцятого числа став на працю і ввесь час працюю на одному місці, — промовив Залізняк.

Та ось і неділя. Дмитро сидів над купою журналів, газет і неуважно переглядав новини та оголошення. Але на душі було сумно й темно, як у печері. Його не задовольняло кіно, не тишила телевізія, не заспокоювала прогулянка. Така байдужість до всього, що межує з депресією. Нічим він не цікавився. Та ось на останній сторінці газети впало в очі оголошення: „Студентська забава“. Дмитра немов би електричним струмом пронизало. Спрагло ковтав рядки оголошення: „Чудова оркестра, вибір красуні, добірний буфет та різні несподіванки“, — ставився наголос в оголошенні.

— Піду, — рішуче подумав Дмитро і почав перебирати в думці дівчат, щоб запросити до товариства. На забаву запрошували йти з партнеркою, бо там же будуть танці. Всі його приятельки вже повиходили заміж, пороз'їжджалися з міста і позамітали за собою сліди. Залишилася сама Катруся. При згадці про Катрусю його обдало приємним почуттям і в уяві сплили гарні вечори, що вони разом проводили, забави, в яких брали участь, спільні прогулянки, тощо. Все це оповите чудовою романтикою, веселими розвагами, щирими гутірками. І як було б добре, коли б він не зрадив Катрусю, а одружився з нею й жили б тепер як щасливе подружжя. Він же любить Катрусю так щиро, як Тристан Ізольду, а сталося щось неприємне, прикре й brutальне. Він не смів кидати Катрусю і це він давно усвідомив. Хіба спробувати запросити її на танці?! Може вдасться перепросити, помиритись і продовжувати давно розпочате. Кращої дівчини, вірнішого товариша й щирої жінки він тепер в Америці не знайде.

Дмитро підійшов до телефону й набрав відповідне число.

— Галло! Катрусю, це ти?

З другого кінця дроту донеслось якесь шарудіння,

і він почув поривчате дихання. Так, без сумніву, це Катруся. Дмитро, затамувавши подих, хвилюючися чекав. Минула довга хвилина. Та раптом у слухавці почувся радісний вигук:

— Дмитрусю, це ти? — веселенько запитала Катруся, — хочеш розмовляти з батьком?

— Я хочу, Катрусю, з тобою поговорити. Як же ти живеш, що поробляєш, як здоров'ячко?

— О, дякую! Живу добре, працюю. Оце недавно була на з'їзді істориків, підняла бучу, що в чужоземних енциклопедіях висвітлюють Україну зовсім фальшиво. Дві години точилася дискусія на цю тему, і я мало не з кулаками виступала. Всі наші історики покладаються на доктора Тому Лапичака. Ну, подумай, яке свинство! Покінчали історичні факультети і все спихають на інших. Отака наша еліта. Так неначе голова Публіцистичного Наукового інституту в Чикаго Тома Лапичак опримує за це гроші і мусить сам захищати інтереси України. Немов би це лише його справа. Але я рішуче стала за те, щоб кожний український історик почував на собі обов'язок захищати Україну. Ти слухаєш мене? Але я забалакалась. Розкажи щось про себе. Як живеш, як дружина? Не посилаєш її на курси, щоб трохи підрівнялася з тобою? — і Дмитро почув легеньке кепкування в слухавці.

— Мої родинні справи цілком поламались, — сумно відповів.

— А це чого? Така палка любов і раптом такі холодні наслідки, — вловив Дмитро тонкий та в'їдливий смішок у слухавці.

— Забудьмо про це, Катрусю. Давай відновимо наші приятні взаємини. Хочу тебе запросити сьогодні на студентську вечірку. Маю два квитки.

— Ні, ні, Дмитрусю! Цього я собі не можу дозво-

лити. Хіба добре дівчині на забаві бути в товаристві одруженого чоловіка? Що ж тоді люди про мене подумують? Ні і ще раз ні! Це рішуче неможлива справа!

— Катрусю, я з Міленою остаточно розійшовся. Люблю тебе більше, як раніш. Прости мені мою помилку. Я думаю, що й у тебе залишилася до мене та тепла щирість і чиста любов, якою ми так тішилися раніше.

— Це правда, що я тебе любила, і ти це добре знав. Але чи любив ти мене? Та однаково, тепер між нами все знищене навіки. Наші святі почуття ти брутально потоптав і... похоронив. Вороття не може бути ніколи.

— Але ж, Катрусю!..

— І не говори, і не нагадуй, бо мені ще й тепер від цього боляче. Між нами постала безодня. Ти мене так образив, що я не можу з тобою зустрітись. Мене зобов'язують норми доброї поведінки... і... ну, ти сам розумієш...

— Катрусю! Дороженька! Прости мені. Клянусь тобі, що ціле життя буду тебе шанувати, як найдорожчу перлину. Дозволь побачити тебе хоч раз. Востаннє.

— Марні домагання, Дмитре Пилиповичу. Я ніколи не стану дружиною розлученого чоловіка, навіть, коли б це одному з нас коштувало життя, — твердо відповіла й поклати слухавку.

Дмитро машинально набрав знову число телефону.

— Катрусю! — гукнув розпачливо в слухавку.

— Ну, що вам ще треба? — почув він офіційний тон Катрусі.

— Одне слово. Коли ти не підеш за мене, то я повік не одружуся.

— Мені байдуже. Ти мене образив перед цілим світом, осмішив перед людьми й моїми батьками, що вірили тобі. Шукай собі такої розведениці, як сам. А я шукатиму собі рівного, чесного й неодруженого. А коли

не знайду, то житиму так, як доля судила. Оце й усе. Не дзвони й не шукай зустрічі. Прощай! — і телефонний дріт розімкнувся.

Схиливши голову в глибокій задумі ішла неквапливою ходою Мілена вулицею Вайн, що славилася волоцюгами та алькоголіками. Тут недалеко велика їдальня, де дають у неділі волоцюгам безкоштовні обіди. Немало в цій бідній та рухливій околиці пивних та дешевих нічліжок, де за четвертак можна переночувати. Ось у широко відчинених дверях на низенькому стільчику сидить чорнява циганка у широкій спідниці, з великими круглими золотими сережками у вухах, і приязно кожному посміхається. Вона кожного запрошує до себе в заклонену кімнату й обіцяє відгадати його долю — поворожити. Бере вона за свою працю, хто скільки дасть, як позолотить ручку. Ця сама циганка за найменшу нагороду влаштує чоловікові зустріч із жінкою для любови. Тут можна продати крадену річ без виявлення свого прізвища, тут же можна найняти розбишак зробити порахунки з твоїм ворогом за невелику плату.

Мілена йшла й нічого не бачила. Тяжке горе засліпило їй очі і вона проклінала долю, що так помстилася над нею. Покладаючись на заробітки Дмитра, вона кинула працю на цигарівні, а тепер її не приймають. Чи відсудить вона з Дмитра аліменти на утримання — невідомо, а дітей треба годувати й зараз.

Будь ти проклята, Америко, як ти мене підвела! У Німеччині я могла більшу кар'єру зробити з своєю красою, як тут. Багатії, засліплені грішми, задивляються на вроду для хвилиночки приємності і зовсім не бажають зв'язувати себе одруженням. А тепер за мешкання тре-

ба платити, а грошей нема. І що його робити? Боря, заробляючи на станції, ніколи не заощаджував і не залишив грошей. А тепер з ним такий клопіт. Ала ще мала, щоб послати на працю, а в хаті ні гроша. Де знайти приятеля, щоб хоч тимчасово допоміг грошми! Де ті ласуни на жіночу вроду? — думала вона, опутивши голову. Підлий приятель серця був милим, поки я мала чоловіка, а почувши, що через нього все сталося і щоб він тепер її забезпечив, — зник назавжди. Вона знає, що американці цікавляться нею не як майбутньою жінкою, а як хвиливою забавкою. Але ж у неї діти. Що ж його діяти тепер? — гірко передумувала.

Раптом вона почула збоку свою рідну матірню мову, — циганську мову.

— Сестричко! Чого похнюпилась, зайди но до мене та я тобі заворожу, — дзвеніла співучо циганська мова, яку вона добре розуміла. Мілена оглянулась і побачила через відчинені двері між двома звислими червоними шторами смагляве обличчя гарної циганки.

Серце в Мілени зупинилося, дух їй перехопило. Чимсь рідним, невимовно дорогим війнуло в груди. За ціле життя на еміграції вперше почула рідну мову. Побіч циганки двоє кучерявих циганчат, як чарівні ляльки, дивилися на неї веселими чорними, як антрацит, дитячими оченятами.

— Зайди, серденько, позолоти сестрі ручку, чого цураєшся, розбагатіла? Я тебе зразу впізнала, таку красуню може дати лише циганська кров. Зайди, золотко, маєш якийсь клопіт, зараз допоможу, — щебетала циганка, блискаючи міцними зубами, як білими перлами.

Мілена рвучко підійшла до циганки й погладдила ніжно по голівці циганча. Вагалася, чи поцілувати миле дитинча, чи лише привітатися з циганкою. Коли б не горе, вона ніколи не виявила б свого циганського по-

ходження. Вона циган ігнорувала, як дикунів. Але тепер рідна матірня кров заговорила. Від теплого слова циганки аж сльоза виступила.

— Не поталанило тобі в Америці? — заглядаючи в очі, тепло запитала циганка і взяла Мілену за руку.

— Ще не розглянулась, але біди вже зазнала. А це твої діточки?

— Це мій найбільший скарб, а це мій палац. Сідай біля мене на низенькому. Ти ж не відвикла ще від нашого побуту?

— Я його ніколи й не знала, — відповіла, розглядаючи засмальцьовані карти на столику, потерті килими на підлозі, старі фотелі під стінами.

— Як довго в Америці, звідки прибула?

Мілена тяжко зідхнула.

— Живу в Філядельфії, а приїхала з України через Німеччину. Мати моя циганка, а батько українець.

Циганка зібгала незадоволено свої уста. В циган не прийнято одружуватися з чужинцями, це межувало зі зрадою. Але тепер не час на ці справи.

-- Але ти така вродлива, як наші, ти таки наша. Маєш чоловіка, діточок?

— Двоє дітей. Старший синок у тюрмі, за револьвер забрали, що без дозволу носив, а дочка учиться.

— Зброю носити не можна, це небезпечно. Але за револьвер скоро випустять, скільки йому років?

— Вісімнадцятий.

— Випустять, якщо злочину не зробив. А дочка де вчиться?

— Танців. Училася балериною бути, та звихнула ногу, тепер учиться легких танців.

— Це добре. Дівчині треба знати танці, в нічних кабаре можна заробляти. Ну, а чоловік що робить?

— Перший помер, а другий покинув. Упіймав на гарячому, — втаємничила циганку.

— І чорт з ним. Чоловіків знайдеш, скільки хочеш. З твоєю вродою чоловіками можна баришувати, як кіньми. Тобі Бог призначив паморочити чоловіків, збирати славу й гроші. Ми тебе навчимо ворожити, віщувати майбутнє, виберемо нашою княгинєю. А твоя дочка танцюватиме на килимі. Ти не турбуйся, переходь до нас. Ми знайдемо тобі мешкання й клієнтуру. Житимеш добре і ми коло тебе.

— Перейти в цю нору?! — насмішувато промовила, глянувши на брудні кімнати.

— Ти матимеш палац, якому позаздрить Рокфелдер. Не думай, що ми нічого не маємо. До нас заходять багатії по гострі розваги, — мішками сиплять гроші. Повір мені, що перед тобою золоте майбутнє, — запевняла циганка.

Мілена пригадала, що за тиждень платити за мешкання, а в неї ні centa.

— Мушу над цим подумати, — нерішуче відповіла.

— Чого тобі, сестричко, думати? В тебе всі підстави купатися в розкошах, а ти будеш думати! Ти сьогодні ввечері матимеш сто долярів і чудову вечерю. Для тебе я маю багату клієнтуру.

— Я мушу все це поважно обміркувати, — зідхнула Мілена, підіймаючися, знала, яка це клієнтура і що від неї вимагатимуть. Але вона опинилася в такому скрутному становищі, а гроші така спокуслива річ, що вона відповіла: „Я ще зайду до вас іншим разом”.

— А ти танцювати вмієш? — поцікавилася циганка.

— Добре вмію, — посміхнулась Мілена.

— Тоді доля твоя щасна, — прирекла циганка, підвівшись й собі з фотелю.

— За місяць після цієї знаменитої зустрічі й розмови постійні мешканці Вайн-стріт'у вечорами бачили освітлену гнутою підковою озоною велику долоню руки, мережану доріжками у великій вітрині гарного мешканця з таким написом:

У В А Г А !

Ворожка Мілена!

Пані Мілена відгадає вашу долю!
Пані Мілена відповість Вам на хвилюючі питання!
Пані Мілена допоможе Вам розв'язати всі складні проблеми.

Відчинено з 9-ої ранку до 2-ї ночі.

В неділю " до 5-ї ранку.

Заходьте!

За червоною ширмою рвалися приглушені вибухи бубона, дзвеніли брязкальця. Там танцювала циганочка Ала перед любителями розваг.

Петро Васильович писав листа до друзів, залишених в Європі.

Дорогі приятелі!

Ось уже тринадцять років, як я залишив брудні переселенчі табори й живу в квітучій Америці. Тяжко нам тут доводиться ламати мури збайдужилого до недолі поневоленої України чужого світу. Та все ж таки загальними зусиллями політична еміграція багато зробила. Той стан, коли москалі панували в кожному університеті, уряді, установах, давно вже позаду. Ми

і наша молодь, що покінчала школи, зайняла...
Задзеленчав телефон. Залізник підхопився й зняв слухавку.

— Галло! Слухаю! — відповів.

— Петре Васильовичу, чи можу вас тепер трохи потурбувати, хочу запитати сьогодні до мене на врочистий випивон?

— З якої це такої врочистої ординації хочете розливати адамові сльози? — запитав жартома.

— Моїй дорогій донечці сьогодні тринадцять років. От я й хочу зробити горілчаний розливком, щоб друзі повеселились. То приїдете з дружиною? Майте на увазі, що в мене біля столу тринадцять стільців. Усі мусять бути зайняті.

— Та я навіть не знаю, де ви мешкаєте, як до вас потрапити, — пробував відмовитися Залізник.

— Доїзд до мене надзвичайно простий. Доїдете до Спрус-вулиці, а там пересядете на тринадцятий автобус і біля моєї хати зупинитесь. Будете пильнувати за будинками, мій стоїть під числом 4313, такий елегантний, як і вулиця.

— Та коли вже така важлива подія в приятеля, що дочці тринадцять, що їхати автобусом 13, що хата 4313, то треба поїхати.

— Та не спізнуйтеся, щоб о першій були в мене. Але з дружиною, бо на вас два фотелі чекатимуть. О'кей?

-- Одрайт! — відповів Залізник, посміхаючися до дружини, що з острахом прислухалася до тринадцяток, які переплітались у розмові.

Кінець

До цього часу вийшли друком такі твори

ЗОСИМА ДОНЧУКА:

ПРІРВА, роман, гарна тверда оправа, 560 стор.	ціна 4 д.
ПЕРША ЛЮБОВ, роман, чудова оправа, 260 ст.	4 д.
БУДИНОК 1313, роман, гарна оправа, стор. 295,	4 д.
ГНАТ КІНДРАТОВИЧ, сатирична повість, 200 ст.	1.50 д.
(у тердій оправі)	2.50 д.
МОРЕ ПО КОЛІНА, сатирична повість, тверда оправа, стор. 295	4 д.
ЧОРНІ ДНІ, оповідання, 140 сторінок,	1.00
ЧЕРЕЗ РІЧКУ, оповідання, сторінок 156,	1.00
ЯСНОВИДЕЦЬ ГЕРІ, сатирична повість, готується до друку.	

Всі ці твори можна замовити безпосередньо в автора. Постійним читачам — поважна знижка.

Адреса кожному відсма.

